

Огляд поточної ситуації збройного конфлікту на сході України

та контекст окремих його проявів і наслідків

Аналітичний звіт

Огляд поточної ситуації збройного конфлікту на сході України та контекст окремих його проявів і наслідків: аналітичний звіт / Вадим Черниш, Вікторія Вороніна. – К., 2020. – 172 с.

Дослідження виконане у межах проєкту «Місцеве самоврядування та верховенство права в Україні», що реалізується Академією Фольке Бернадотта (АФБ) протягом 2014-2020 років за фінансової підтримки Швеції. Дослідження здійснювалося Центром безпекових досліджень «СЕНСС» та розраховане на використання міжнародними організаціями, що працюють в Україні та розробляють і втілюють ініціативи з подолання та пом'якшення наслідків конфлікту на сході України, для кращого інформування і планування можливих ініціатив з подолання наслідків конфлікту (особливо в частині роботи з групами населення, що зазнали впливу конфлікту).

В межах підготовки аналітичного звіту здійснено огляд поточного стану конфлікту на сході України та його впливу на різні галузі суспільного, політичного, економічного життя; визначено контекст окремих проявів та наслідків конфлікту, а також перспективи його врегулювання і можливості для пом'якшення його наслідків. Інформація у звіті наведена станом на вересень 2020 року.

Над дослідженням та звітом працювали:

Вадим Черниш, СЕНСС
Вікторія Вороніна, СЕНСС

Дизайн видання: Дмитро Мокрий-Вороновський

Фото на обкладинці: «Пішохідний перехід на КПВВ Станиця Луганська», 2018
© Вікторія Вороніна

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають думки уряду Швеції. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори та упорядники видання.

УДК 355.01(477.61/.62)(047.1)

© Черниш В., Вороніна В., 2020
© Центр безпекових досліджень «СЕНСС», 2020
© Академія Фольке Бернадотта, 2020

Зміст

Перелік умовних скорочень	5
ВСТУП	7
РЕЗЮМЕ	9
1. ПРОФІЛЬ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ, ОГЛЯД ЙОГО ПРИЧИН, УЧАСНИКІВ, КОНФЛІКТНО-ЧУТЛИВИХ ГРУП, ФАКТОРІВ, ДРАЙВЕРІВ І ДИНАМІКИ КОНФЛІКТУ, ПЕРСПЕКТИВ ЙОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ	16
1.1. Профіль конфлікту	16
1.2. Причини конфлікту	31
1.3. Основні події, що впливали на динаміку конфлікту протягом 2014-2019 років	34
1.4. Основні учасники та їхні наміри	40
1.5. Основні зовнішні суб'єкти, зацікавлені у вирішенні конфлікту на глобальному та регіональному рівнях	43
1.6. Стратегічне бачення політичного керівництва України щодо шляхів врегулювання конфлікту та подолання його наслідків, запобігання виникненню нових конфліктів у суспільстві	48
1.7. Драйвери та ризики, що впливають/можуть істотно вплинути на динаміку конфлікту та збільшити вразливість суспільства у наступних роках	53
1.8. Вплив COVID-19 на динаміку конфлікту	55
2. КОНТЕКСТ ОКРЕМИХ ПРОЯВІВ ТА НАСЛІДКІВ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ, РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ЙОГО НАСЛІДКІВ	57
2.1. Огляд основних актів законодавства/поточних реформ/ініціатив, що мають на меті забезпечити верховенство права та доступ до правосуддя на територіях, що постраждали або зазнали негативного впливу через конфлікт, та стан їх реалізації	57
2.2. Зобов'язання України, взяті на себе відповідно до міжнародних угод із ЄС та РЄ щодо захисту прав громадян, що постраждали внаслідок конфлікту, стан їх виконання	81
2.3. Огляд діючої законодавчої бази та поточних реформ/ініціатив у сфері діалогу та медіації	83
2.4. Стратегічне бачення щодо формування та реалізації державної політики по роботі з ветеранами та у сфері роззброєння, демобілізації та реінтеграції учасників бойових дій	91
2.5. Огляд діючої законодавчої бази та поточних реформ/ініціатив у сфері роззброєння, демобілізації та реінтеграції учасників бойових дій	94
2.6. Узгодженість стратегічного бачення та шляхів імплементації ініціатив в окремих сферах на рівні уряду та міжнародних партнерів, вивчені уроки з попереднього досвіду співпраці	106

3. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	115
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	120
Додаток 1. Основні національні інституційні суб'єкти та їхня компетенція в окремих сферах	
Додаток 1.1. Забезпечення прав ветеранів АТО/ООС	128
Додаток 1.2. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб	130
Додаток 1.3. Інституційні суб'єкти та їхні компетенції у сфері діалогу та медіації	131
Додаток 2. Міжнародна співпраця у сфері подолання і пом'якшення наслідків конфлікту в Україні	
Додаток 2.1. Зареєстровані проєкти міжнародної технічної допомоги станом на вересень 2020	132
Додаток 2.2. Окремі проєкти міжнародної технічної допомоги у сфері інтеграції ветеранів	168

Перелік умовних скорочень

АР Крим – Автономна Республіка Крим та місто Севастополь
АТО/ООС – Антитерористична операція/Операція Об'єднаних Сил
БВПД – безоплатна вторинна правова допомога
ВГО – всеукраїнське громадське об'єднання
ВЗВ – вибухонебезпечні залишки війни
ВНП – вибухонебезпечні предмети
ВПО – внутрішньо переміщені особи
ВРУ – Верховна Рада України (парламент)
ГА ООН – Генеральна асамблея ООН
ГО – громадська організація (об'єднання)
ГРГ – галузеві робочі групи
ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ЄС – Європейський Союз
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЗВО – заклад вищої освіти
ЗНО – Зовнішнє незалежне оцінювання
КМУ – Кабінет Міністрів України (уряд України)
КПВВ - контрольний пункт в'їзду-виїзду
МБРР – Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МГП – міжнародне гуманітарне право
МЗС – Міністерство закордонних справ
МКЧХ – Міжнародний Комітет Червоного Хреста
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я
МОМ – Міжнародна організація з міграції (Агентство ООН з питань міграції)
МОН – Міністерство освіти і науки
МС ООН – Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй
МСП – Міністерство соціальної політики
МТД – міжнародна технічна допомога
МТОТ (МінТОТ, Мінреінтеграції) – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, з березня 2020 перейменоване у Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій
НКТ – непідконтрольні уряду України території
НУО – неурядова організація
ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВРМ – Оцінка відновлення і розбудови миру
ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОРДЛО (ОРДО, ОРЛО) – окремі райони Донецької та Луганської областей (окремі райони Донецької області, окремі райони Луганської області)

ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи

ПМД – протимінна діяльність

ПП – політична партія

ПРООН – Програма Розвитку ООН

РБ ООН – Рада безпеки ООН

РДР – роззброєння, демобілізація та реінтеграція

РЄ – Рада Європи

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

РОК – Рух Опору Капітуляції

РФ – Російська Федерація

СБ – Світовий банк

СБУ – Служба безпеки України

СКМУ – Секретаріат Кабінету Міністрів України

СММ ОБСЄ – Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ

СНД – Співдружність Незалежних Держав

США – Сполучені Штати Америки

ТКГ – Тристороння контактна група з питань мирного врегулювання конфлікту на сході України

ТОТ – тимчасово окупована територія

УБД – учасник бойових дій (ветеран)

УВКБ – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців

УВКПЛ ООН – Управління Верховного Комісара ООН з Прав Людини

УКПП ООН – Управління з координації гуманітарних питань ООН

ЦБПД – Центр безоплатної правової допомоги

ЦВК – Центральна виборча комісія

ЦОВВ – Центральний орган виконавчої влади

ЦФБП – Цільовий фонд багатьох партнерів

ЮНІСЕФ – Дитячий Фонд ООН

IREX - Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (International Research & Exchanges Board)

USAID – Агентство США з міжнародного розвитку

Вступ

За шість років збройного конфлікту на сході України державні органи та міжнародні партнери доклали значних зусиль, спрямованих на кризове реагування та подолання наслідків конфлікту. За період 2014-2020 років змінились два президенти та чотири склади уряду, однак в умовах триваючого збройного конфлікту формування державної політики щодо його врегулювання та пом'якшення його наслідків не є сталим та завершеним процесом. Перші позитивні зміни у питаннях надання допомоги і подоланні наслідків конфлікту стали відчутними з 2016 року: забезпечення першочергових потреб постраждалого населення, надання та наближення сервісів, ухвалення стратегічних документів для територій, які були звільнені військовим шляхом, затвердження чітких планів дій для забезпечення сервісів та підтримки зв'язків із населенням, що залишилось на територіях поза урядовим контролем тощо.

Важливим та позитивним фактом залишається те, що незважаючи на масштабні негативні для України наслідки збройного конфлікту (*близько 13 тисяч вбитих та 30 тисяч поранених, 1,4 млн внутрішньо переміщених осіб, переміщені державні установи та навчальні заклади, зруйнована інфраструктура, втрата контролю за найбільшими промисловими підприємствами, розрив логістичних, економічних, соціальних зв'язків всередині держави*), протягом останніх шести років в регіонах, які зазнали найбільшого негативного впливу – на підконтрольній частині території Донецької та Луганської областей – впроваджуються загальнодержавні реформи та ініціативи (медична, освітня, реформа органів внутрішніх справ, децентралізація). Деякі міста цих регіонів навіть визнані кращими в Україні за рівнем безпеки, задоволеністю сервісами, оплати праці. Завдяки міжнародній підтримці органи державної влади та місцевого самоврядування набувають спроможності впроваджувати позитивні зміни для населення на національному та локальному рівнях.

Проте не викликає сумнівів той факт, що зміна владних (урядових, президентських), міжнародних команд та проектних офісів в країні часто «розмиває» інституційну пам'ять і головну мету діяльності у питаннях подолання наслідків конфлікту. Для досягнення результатів у таких питаннях недостатньо діяти на одному рівні – локальному чи національному. В сукупності з іншими факторами (економічними проблемами, інформаційним впливом тощо) триваючий збройний конфлікт може спричинити «каскадні» наслідки: виникнення нових конфліктів дедалі знижує соціальну згуртованість, безпосередньо негативно впливаючи на соціальну єдність, стійкість, громадську безпеку та верховенство права. Актуальне для України з 90-х років ХХ століття питання забезпечення стійкості та соціальної згуртованості українського суспільства набуло широкої підтримки лише в останні роки, хоча було визначено в урядових документах ще у 2016 році.

Важливо не забувати, що стійке та згуртоване суспільство і спроможні громади менше піддаються зовнішньому дестабілізаційному впливу, якому зазвичай передують вивчення внутрішніх проблем та виявлення протиріч (т.зв. кореневих причин) в політичній, економічній, культурній, соціальній та інших сферах. Події кінця 2013-2014 років в Україні показали як внутрішні проблеми та протиріччя в суспільстві можуть бути використані для формування ситуації вразливості в суспільстві, тому для врегулювання конфлікту та подолання його наслідків важливі не лише зовнішньополітичні зусилля, але й аналіз кореневих причин, виявлення та подолання протиріч в українському суспільстві, попередження конфліктів на всіх рівнях.

Саме тому в межах цього дослідження вперше узагальнено інформацію та сформовано профіль конфлікту на сході України, визначені його передумови та причини, методи та основні події, учасники та зовнішні суб'єкти, зацікавлені у його вирішенні. Метою цього дослідження є здійснення на основі аналізу даних огляду поточного стану конфлікту на сході України та його впливу на різні галузі суспільного, політичного, економічного життя, зокрема процес реформ; визначення контексту окремих проявів та наслідків конфлікту, а також перспектив його врегулювання і можливості для пом'якшення його наслідків.

Цей аналітичний звіт пропонується до використання міжнародними організаціями, що працюють в Україні та розробляють і втілюють ініціативи з подолання та пом'якшення наслідків конфлікту на сході України для кращого інформування і планування можливих ініціатив з подолання його наслідків (особливо в

частині роботи з групами населення, що зазнали впливу конфлікту). Результати дослідження також можуть бути використані органами влади під час планування заходів з попередження та врегулювання конфліктів в різних регіонах України, формування державної політики з урахуванням проведеного в межах дослідження аналізу.

Збір даних

Зважаючи на світову ситуацію з пандемією COVID-19 під час дослідження не проводились зустрічі, інтерв'ю та польові візити. Для підготовки звіту були використані:

- інформація державних інституцій (центральні органи виконавчої влади, інші урядові структури, Офіс Президента України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України тощо), їхні офіційні звіти, що є у відкритому доступі та/або надані на запит Центру безпекових досліджень «СЕНСС» в межах реалізації проєкту;
- публічні заяви політичних діячів;
- вторинні дані, як кількісні, так і якісні, що зібрані або створені міжнародними інституціями та іншими стейкхолдерами, неурядовими організаціями з високим рівнем довіри, зокрема оцінки, моніторингові звіти, дослідження.

Ризики

Пандемія коронавірусної інфекції вплинула на методологію дослідження. Ситуація з COVID-19 також створює додаткові ризики для ефективного впровадження розроблених в результаті дослідження рекомендацій, оскільки будь-яка діяльність позбавлена можливості детального і довгострокового планування.

Поширення коронавірусної інфекції COVID-19 також вплинуло на перебіг конфлікту в Україні, зокрема на ситуацію, пов'язану з перетином лінії зіткнення, роботою гуманітарних місій, мобілізацією ресурсів та реалізацією програм допомоги конфліктно-чутливим групам.

Пандемія також спричинила збільшення напруги та конфлікти між органами місцевого самоврядування та центральними органами влади щодо фінансових ресурсів для протидії COVID-19, а також обґрунтованості економічних обмежень внаслідок введення карантину.

Ефективна реалізація пропозицій, наданих під час дослідження, також залежатиме від заявленої (вкладеної в офіційних стратегічних документах) державної політики з питань врегулювання конфлікту та пом'якшення його наслідків, узгодженості дій влади на всіх рівнях. Цей ризик мінімізується шляхом реалізації заходів поетапно з можливістю внесення змін відповідно до зміни контексту.

Місцеві вибори також передбачають потенційний ризик для реалізації рекомендацій в межах проєкту, особливо на локальному рівні.

Резюме

Загальний огляд

Дослідження виконане Центром безпекових досліджень «СЕНСС» (СЕНСС) у липні-серпні 2020 року у межах проекту «Місцеве самоврядування та верховенство права в Україні», що реалізується Академією Фольке Бернадотта (АФБ) протягом 2014-2020 років за фінансової підтримки Швеції.

Проведення дослідження обумовлене необхідністю систематизації інформації про діяльність органів влади та партнерів в питаннях врегулювання конфлікту, подолання та пом'якшення його наслідків. За шість років триваючого збройного конфлікту та тимчасової окупації частини території України органами влади було впроваджено велику кількість заходів та розроблено низку нормативно-правових актів, покликаних на задоволення потреб та гарантування прав постраждалого від конфлікту населення. Ці документи стали орієнтирами для планування своєї діяльності місцевими органами влади та міжнародними партнерами. Обрання нового парламенту, зміна у 2019-2020 роках декількох складів уряду, ліквідація та формування нових органів влади, зміна повноважень існуючих органів зумовили зміни державної політики у цих питаннях. Певною мірою вказані обставини вплинули на можливості забезпечення інституційної пам'яті в державних інституціях та реалізації координаційних функцій.

Тому **метою** дослідження стало проведення огляду поточного стану конфлікту на сході України та визначення на основі аналізу даних впливу конфлікту на різні галузі суспільного, політичного, економічного життя, зокрема процес реформ. Також дослідження передбачало визначення контексту окремих проявів та наслідків конфлікту і перспектив його врегулювання та можливостей для пом'якшення його наслідків.

Дослідження розраховане на використання міжнародними організаціями, що працюють в Україні та розробляють і втілюють ініціативи з подолання та пом'якшення наслідків конфлікту на сході України, для кращого інформування і планування можливих ініціатив (особливо в частині роботи з групами населення, що зазнали впливу конфлікту). Воно також може бути використане органами влади під час планування заходів з попередження та врегулювання конфліктів в різних регіонах України, формування державної політики з урахуванням проведеного в межах дослідження аналізу.

Поширення коронавірусної інфекції вплинуло на **методологію** проведення дослідження. У зв'язку з цим увагу було переважно зосереджено на аналізі законодавчої бази, наявних даних (інформація державних інституцій, їхні звіти і відповіді на запити СЕНСС, публічні заяви політичних діячів, інша інформація, що є у відкритому доступі), а також вторинних даних (зібрані або створені агенціями та проектами ООН, Європейського союзу, ОБСЄ, Ради Європи, агенствами з розвитку держав-партнерів України та іншими стейкхолдерами, неурядовими організаціями з високим рівнем довіри, зокрема оцінки, моніторингові звіти, дослідження тощо).

В результаті проведеного дослідження вперше було створено узагальнений профіль конфлікту в Україні з урахуванням зовнішнього впливу та подій, що відбувались з початку 2000-х років. У звіті визначено причини, учасників, основних зовнішніх суб'єктів, зацікавлених у вирішенні конфлікту на глобальному та регіональному рівнях (ЄС, НАТО, Рада Європи, США, Франція, Німеччина). Також здійснено огляд стратегічного бачення політичного керівництва України щодо шляхів врегулювання конфлікту та подолання його наслідків, надано загальні відомості про основні судові процеси, ініційовані Україною або окремими суб'єктами, що контролюються державою, проти Російської Федерації (РФ) в міжнародних судових інстанціях. Окремо проаналізовано методи ведення конфлікту та систему управління невідконтрольними урядом України територіями (політичну, економічно-фінансову, безпекову, військову). Проведений аналіз дозволив визначити основні драйвери та ризики, що впливають або можуть істотно вплинути на динаміку конфлікту та в цілому збільшити вразливість суспільства у майбутньому.

Особливу увагу приділено питанням забезпечення верховенства права щодо груп населення, що постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході України, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та мешканців непідконтрольних уряду України територій. В цьому контексті на основі аналізу законодавства, результатів впровадження урядових рішень та ініціатив (в тому числі з боку міжнародних партнерів України) розглянуто питання доступу до правосуддя, соціального забезпечення, надання гарантованих державою сервісів та пільг, реєстрації актів народження та смерті, відшкодування за втрачене/пошкоджене майно та заподіяння внаслідок конфлікту шкоди здоров'ю, притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочини проти людяності.

У звіті проаналізовано бачення державних органів та існуючу законодавчу базу/ініціативи щодо формування та реалізації державної політики по роботі з ветеранами та у сфері роззброєння, демобілізації та реінтеграції учасників бойових дій. Зокрема визначені проблемні питання щодо забезпечення зайнятості ветеранів, їх професійної адаптації та реабілітації, надання їм психосоціальної підтримки, пільг та сервісів, формування позитивного образу ветерана. Окрему увагу було звернено на випадки участі ветеранів у незаконному обігу зброї в Україні.

У межах дослідження проведено аналіз діючої законодавчої бази та поточних реформ/ініціатив у сфері діалогу та медіації, розглянуто приклади проєктів, що впроваджуються у цій сфері міжнародними партнерами та неурядовими організаціями на національному та локальному рівнях. У 2017-2018 роках урядом України було прийнято низку стратегічних рішень, які окреслювали пріоритети державної політики до 2020 року і охоплювали наступні питання: налагодження взаємозв'язків між населенням, яке проживає на територіях поза урядовим контролем, та державою; підтримка громадян, які проживають на територіях поза урядовим контролем; зниження рівня напруженості та формування згуртованості в громадах, що постраждали в результаті збройного конфлікту; інтеграція ВПО в приймаючі громади, повернення до мирного життя учасників АТО/ООС.

Окрему увагу слід звернути на реалізацію Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року №113-р, що передбачає виконання завдань та заходів щодо формування у населення культури миру, нетерпимості до проявів насильства та дискримінації, обізнаності з питань протидії ґендерно зумовленому та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. План включає в себе проведення заходів, спрямованих на формування у молоді стійких переконань щодо норм толерантності, протидії конфліктам; залучення дівчат та жінок до налагодження діалогу під час виникнення конфліктів на рівні територіальних громад, особливо тих, які приймають ВПО, із застосуванням медіації, фасилітації.

В той же час у звітах щодо стану виконання Національного плану дій органами влади за 2018-2019 роки не згадується про проведення діалогів та вирішення конфліктів з залученням жінок та молоді, проте наводяться приклади культурних та освітніх заходів в громадах, що проводяться окремими жіночими громадськими організаціями, зазначається про їхню співпрацю з органами влади місцевого рівня та окремими соціальними групами. Фактично результати виконання Національного плану дій демонструють лише високу увагу до жінок, які страждають або можуть постраждати від ґендерно зумовленого або домашнього насильства, особливо в громадах, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту, надання їм юридичної, психологічної та соціальної допомоги. Водночас дослідження, проведені неурядовими організаціями, свідчать про широке залучення жінок як учасників діалогів та фасилітаторів. До того ж, на національному рівні жінки з числа народних депутатів залучаються до роботи підгруп в межах засідань Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України. Також жінки нерідко є фасилітаторами і медіаторами заходів, що проводяться органами влади та міжнародними партнерами, з важливих питань державної політики, що потребують пошуку консенсусних рішень і передбачають комунікацію з громадянським суспільством.

У звіті надано актуальну інформацію щодо координації на рівні уряду та міжнародних партнерів в окремих сферах, пов'язаних з конфліктом, проаналізовано запроваджені та заплановані механізми такої координації, узагальнено інформацію щодо проєктів міжнародної технічної допомоги в сфері подолання і пом'якшення наслідків конфлікту в Україні, в тому числі у сфері реінтеграції ветеранів. У додатках до звіту наведено перелік основних національних інституційних суб'єктів та узагальнено їх компетенції в питаннях забезпечення прав ветеранів АТО/ООС, внутрішньо переміщених осіб, а також у сфері діалогу та медіації.

Ключові висновки та рекомендації

1. Очевидно, що Україна та Російська Федерація перебувають у конфлікті, який ведеться як **воєнними, так і невоєнними методами**.

Питання шляхів вирішення конфлікту та взаємовідносин із Росією органічно поєднані із питаннями **національної ідентичності** та інших основ розбудови держави. Традиційно серед найбільш дискусійних та гострих питань – статус та використання російської мови, вступ до ЄС та НАТО/нейтральність, історичний період часів Другої світової війни та участі у ній українців, релігійні та церковні питання православ'я. Водночас не тільки східна частина, але й Україна в цілому, відчуває потужний вплив з боку Росії, метою якого є заміна української чи підтримка існуючої російської ідентичності у громадян України, так звана приналежність до «руського мира». Поряд із тими, що мають тверду українську ідентичність, також можна виділити групи із «подвійною» ідентичністю та «коливною» ідентичністю.

Цим, крім зовнішніх сил, користуються також окремі політичні сили всередині України з метою мобілізації та консолідації своїх прихильників як під час виборів, так і при прийнятті або запереченні тих чи інших рішень органів влади.

Важливим аспектом є проведення **виборів до органів місцевого самоврядування** (жовтень 2020 року). Політичні суб'єкти, що мають вплив на формування політики на національному рівні мають наміри побудувати вертикаль для наскрізного впливу на ситуацію в державі – від центру до окремих громад. Політичні гравці, що не мають вирішального впливу на національному рівні, розглядають можливість використати місцеві вибори для його підсилення на регіональному рівні та в окремих громадах, насамперед у великих містах. Контроль за органами місцевого самоврядування може спростити або ускладнити аж до повного блокування імплементацію рішень органів влади національного рівня. Крім того, контроль за органами місцевого самоврядування у низці регіонів може дати можливість впливати на формування політики на національному рівні (так званий «bottom up» – висхідний вплив).

Першочерговим завданням для місцевих еліт у переважній більшості є посилення або збереження своєї ролі на відповідній території, а не намір отримати владу на національному рівні. Вплив у регіоні або громаді розглядається як можливість контролю за розподілом місцевих ресурсів, місцевих ринків товарів та послуг, створення сприятливих умов для місцевого бізнесу тощо. Водночас можливість впливу місцевих еліт на національний рівень теж розглядається як мета, що може надати доступ для надходження додаткових ресурсів з «центру» на умовах взаємовигідного обміну – ресурси в обмін на підтримку.

У 2019-2020 роках спостерігалось поступове **посилення напруги** у відносинах між органами державної влади національного рівня та органами місцевого самоврядування. Реформа земельних відносин, попри необхідність, теж додала певних ризиків. За своєю значимістю земельні ресурси не менш цінні або навіть перевищують державне майно, в результаті приватизації якого з'явилися цілі імперії олігархів. Тому справедливість під час приватизації землі, неможливість її консолідації в руках олігархів, має завадити виникненню конфліктів не тільки між власниками землі та аграрними виробниками, а також між органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади.

Поряд із цим, в Україні існують суб'єкти політичної діяльності проросійського спрямування, які просувають так звану **федералізацію**, що нібито підсилить роль регіонів (не громад!) та буде запорукою економічної стабільності. Така ситуація значно підвищує вразливість України до зовнішнього впливу. Варто

нагадати, що Україна втрачала контроль над своїми територіями через гібридні дії Російської Федерації, що полягали у застосуванні як військових, так і невійськових засобів, і в кожному випадку використовувала для «легалізації» органи місцевого самоврядування, які під зовнішнім впливом приймали відповідні рішення.

За відсутності сталих демократичних традицій та ефективних організаційних форм ведення політичного та інших видів діалогу, **поляризація** всередині суспільства може мати тенденцію до збільшення, що у свою чергу робить його вразливим. В Україні відсутній комплексний підхід щодо розбудови стійкого суспільства. Єдиний державний орган, що відповідав би за цю сферу, не визначений, а нормативні акти, видані у цій сфері, так і не стали пріоритетними для імплементації.

Культура діалогу, демократичні процедури прийняття важливих рішень, постійна та змістовна комунікація із суспільством мають стати основою для зміцнення довіри до органів влади та місцевого самоврядування та, як наслідок, розбудови більш стійкого суспільства.

Вся територія України зазнала **негативного впливу внаслідок збройного конфлікту**, крім того, вся контрольована територія перебуває під впливом невоєнних методів ведення конфлікту з боку РФ. Це потребує стратегічних рішень та їх швидкої реалізації задля протидії таким методам, зокрема побудови стійкого суспільства, національної єдності, розвитку критичного мислення та медіаграмотності, розвитку культури діалогу, захисту прав людини та забезпечення верховенства права. Заходи мають вживатися як на національному, так і на місцевому рівнях. Особливої уваги потребують громади, розташовані в Донецькій та Луганській областях.

Рекомендації для органів влади національного рівня, наведені у звіті за результатами дослідження, передбачають проведення соціологічних досліджень щодо національної ідентичності та ризиків розколу і поляризації українського суспільства, розробку відповідних стратегічних документів та заходів з використанням сучасних та ефективних форм національного діалогу, визначення відповідального органу влади у цій сфері, забезпечення належної координації з міжнародними партнерами та залучення до цих процесів представників різних соціальних груп.

В цьому контексті **органам місцевого самоврядування пропонується** провести оцінку ризиків виникнення групових конфліктів в громадах, на підставі яких розробити та затвердити місцеві плани щодо запобігання/попередження конфліктів та/або врегулювання існуючих, враховувати визначені національні пріоритети розбудови стійкого суспільства та досягнення національної єдності, впроваджувати сучасні методики проведення діалогів та медіації в громаді, розробити місцеві плани щодо інтеграції колишніх учасників бойових дій (УБД) та ВПО. Також пропонується сприяти проведенню в громадах курсів, тренінгів, навчань, спрямованих на підвищення медіаграмотності та розвиток критичного мислення.

2. **Питання «війни та миру» та відносин із Російською Федерацією** мають важливе суспільне значення. Бачення способів встановлення миру в Україні здатні як об'єднати, так і розколоти суспільство.

Саме тому ці питання потребують певної чіткості для того, щоб суспільство могло усвідомити запропоноване правлячою елітою загальне бачення шляхів досягнення миру та основні кроки, що мають бути зроблені з цією метою, а також усвідомити пов'язані з цим ризики. Такий підхід потребує «тісної» та вмілої комунікації із суспільством в цілому та окремими його групами. В цьому контексті **рекомендується** запровадити спеціальні **освітні проєкти** для членів парламенту (Верховної Ради України), уряду, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на основі кращого світового досвіду та засвоєних уроків у сфері запобігання та врегулювання конфліктів.

Надзвичайно важливою є постійна адаптація державної політики України, направленої на **підтримку зв'язків із населенням** територій, які перебувають під контролем органів влади РФ або інших утворених нею органів управління. Така адаптація має на меті не тільки активне реагування на вчинки РФ (напри-

клад – спрощення отримання громадянства РФ для українців та т.п.), але і **проактивні дії**, спрямовані на підтримку та зміцнення відчуття приналежності до держави Україна та українського суспільства, збереження української національної ідентичності. Для цього уряд повинен забезпечити належне фінансування відповідних програм та проєктів.

- Ефективна протидія зовнішнім загрозам у невоєнній сфері потребує злагодженої та скоординованої діяльності відповідних державних органів. Здатність ефективно протидіяти зовнішньому впливу недружніх держав залежить від ефективності органів сектору безпеки. Їх реформування є одним із першочергових завдань: вони мають бути повністю позбавлені невластивих їм функцій, їхня компетенція має бути чітко визначена, а процедури **демократичного контролю**, не тільки парламентського, президентського або урядового, а і громадського, повинні відповідати кращим стандартам демократії. Довіра до розвідувальних, правоохоронних органів та органів безпеки є ознакою демократичного суспільства та чинником суспільної довіри до демократичних інституцій загалом.

Громадський контроль за сектором безпеки, можливість якого передбачена новим законом «Про національну безпеку», фактично не відбувається. З метою впровадження належного **громадського контролю** **рекомендується** проведення відповідних підготовчих (навчальних) заходів в органах сектору безпеки, розробка внутрішніх (відомчих) актів, що відповідатимуть засадам демократичного контролю, а також підвищення спроможності громадських організацій в цій сфері. У місцевостях на сході, де розташована велика кількість підрозділів збройних сил, розвідувальних, правоохоронних органів та органів безпеки із інших частин України, **рекомендується** започаткувати нові та ефективні форми взаємодії та співпраці між ними та органами місцевого самоврядування.

- Робота з соціальними групами, що схильні до проявів насильства, а особливо до політичного насильства, потребує розробки та впровадження спеціальних програм. Сплеск насильства в суспільстві також обумовлений насиченістю **незаконною зброєю** та повсякденною небезпекою. Стійкість та безпека в громадах у великій мірі залежить від можливості використання зброї членами громади під час вирішення конфліктів. Враховуючи протестні настрої і суспільне невдоволення, а також кількість зброї на територіях ведення бойових дій на сході України та можливості доступу до цієї та іншої нелегальної зброї, великою загрозою стає її використання в конфліктних ситуаціях, як на рівні міжособистісних конфліктів, так і під час протестів, акцій, провокацій, різних форм тиску на владу, що є очевидними факторами ризику, які мають враховуватися як організаторами протестів, так і органами влади. Маючи доступ до зброї в зоні бойових дій, учасники АТО/ООС часто забирають її додому з метою так званого самозахисту чи подальшого збуту. Зброя використовується для вирішення побутових конфліктів, застосовується щодо членів родини, правоохоронців, сусідів.

Доступ організованих злочинних груп, радикальних організацій, інших формальних і неформальних груп до зброї дає виклик монополії держави на застосування сили, в тому числі з використанням зброї. За таких обставин можуть створюватись окремо від органів державної влади та місцевого самоврядування неформальні центри впливу на господарські, політичні, інші суспільно важливі процеси.

Розповсюдження зброї в Україні є фактором не тільки внутрішньої, але й регіональної безпеки. Значний обсяг нелегальної зброї окремих видів, її помірна ціна та легкість доступу можуть бути чинниками, що сприяють активізації стійких злочинних угруповань, в тому числі транснаціональних, в питаннях незаконного постачання зброї в Україну або з України.

У зв'язку з цим за результатами дослідження було **запропоновано** проведення **моніторингових заходів та досліджень** з метою визначення динаміки використання зброї, її джерел і механізмів незаконного поширення, а також способів вилучення/викупу/здачі зброї населенням з урахуванням кращих міжнародних практик. Доцільним також є проведення **оцінки ризиків виникнення конфліктів** в громадах, де зафіксовано найбільше випадків використання та зберігання зброї. Окрім того, наголошено на необхідності

започаткування експертної дискусії щодо розповсюдження, володіння, зберігання нелегальної зброї та загроз, які несе таке явище, та проведення тематичних цільових **інформаційних кампаній**, спрямованих на мінімізацію випадків використання/зберігання зброї та підвищення обізнаності щодо вимог та обов'язків, пов'язаних із легальним володінням зброєю.

5. Незважаючи на численні нормативно-правові акти, адвокаційні кампанії, співпрацю з неурядовим сектором, **ветерани та внутрішньо переміщені особи** все ще потребують підтримки та **не є повністю інтегрованими в нових умовах**. Забезпечення прав та надання сервісів вказаним категоріям осіб не входять до топ-10 пріоритетів уряду/парламенту, а на місцевому рівні увага ветеранам та ВПО в переважній більшості випадків приділяється завдяки фінансуванню міжнародних проектів та програм. Передача обов'язків із забезпечення надання пільг та сервісів для ВПО та ветеранів з національного на місцевий рівень часто супроводжується недостатнім фінансуванням або взагалі його відсутністю, а також непроведенням оцінок (розрахунків) місцевих ресурсів, резервів та можливості виконання певних заходів на місцевому рівні (наприклад, надання тимчасового житла ВПО чи земельних ділянок учасникам АТО/ООС).

Тому для досягнення ефективних результатів всі загальнодержавні рішення, виконання яких повністю або частково буде покладено на органи місцевого самоврядування, **рекомендується** приймати з широким **залученням представників місцевої влади, проведенням оцінки можливостей та обговоренням ключових питань з усіма зацікавленими сторонами**. Нехтування цим принципом може призвести до низки паралельно існуючих конфліктів та ситуацій напруження: між місцевою та центральною владою через незабезпечення ресурсами; між ВПО/ветеранами та членами громади через змагання за доступ до ресурсів та сервісів; між ВПО/ветеранами, членами громади та місцевою владою у разі несправедливого розподілу ресурсів, неналежного надання пільг та сервісів.

6. Головними проблемами ВПО та ветеранів залишаються питання житла та засобів до існування. Проблема **забезпечення житлом** ветеранів тісно пов'язана із проблемою забезпечення житлом військовослужбовців під час їхнього перебування на службі. Забезпечення житлових умов для військовослужбовців потребує чіткого планування відповідно до прогнозних показників чисельності урядових збройних формувань, врахування строків контракту та інших чинників, наприклад специфіки та місця дислокації відповідних підрозділів.

Після звільнення із військової служби військовослужбовці можуть за певних умов залишити собі житло, якщо всі обов'язки за контрактом виконано. Таким правом можуть скористатися члени родини військовослужбовців за певних умов, наприклад в разі загибелі таких осіб. В цьому випадку, отримавши статус учасника бойових дій (ветерана), такі особи не будуть потребувати участі у відповідних програмах для ветеранів. Отже, за результатами дослідження органам державної влади **рекомендується** здійснювати дострокове планування житлових програм за умов тісної співпраці між Міністерством оборони, МВС, СБУ та іншими відомствами, з одного боку, та Міністерством у справах ветеранів – з іншого, а також між ними та Міністерством фінансів.

Якщо забезпечення житлом – це питання пошуку ресурсів для реалізації існуючих механізмів, то працевлаштування – це питання не лише пошуку роботи, але й надання механізмів для **гарантій як працівнику, так і роботодавцю**. Особливо це актуально у трудових відносинах з ветеранами. У випадку з УБД, роботодавець несе додатковий тягар щодо забезпечення працівнику всіх пільг та гарантій, зокрема додаткової відпустки, збереження місця роботи у випадку служби в збройних силах за контрактом. Розуміючи це, роботодавець не вмотивований у працевлаштуванні ветерана. В цій ситуації органам державної влади **рекомендується створити компенсаторний механізм для роботодавця** та надати йому додаткові стимули/мотивацію у працевлаштуванні ветерана.

7. За даними багатьох досліджень після шести років конфлікту частина ВПО та переважна більшість учасників АТО/ООС залишаються закритими для комунікації з іншими соціальними групами. ВПО часто **не відчують себе частиною громади**, в якій проживають, не вмотивовані долучатися до життя громади, навіть незважаючи на працевлаштування, користування освітніми та медичними послугами та іншими сервісами. Лише в окремих громадах ветерани беруть активну участь у національно-патріотичному вихованні (не лише під час заходів до пам'ятних дат), не часто ветерани комунікують і з місцевою владою. Частина українського суспільства досі сприймає ВПО та УБД як тягар та додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру громади. Такі стереотипи стають причинами конфліктів між різними групами всередині громади, водночас місцева влада переважно не приділяє їм достатньої уваги.

Задля вирішення цієї проблеми **рекомендується** об'єднати зусилля органів влади, громадських організацій з числа ВПО та УБД з метою розробки **стратегічних документів** щодо інтеграції ВПО та УБД, **популяризації позитивного образу** ветеранів та переселенців та позиціонування їх як ресурсу для громади, залучення активних представників з числа ВПО (особливо жінок та молоді) та УБД до заходів, що проводяться в громаді, прийняття рішень на місцевому рівні, використання їх знань та досвіду для покращення життя в громаді. Саме переселенці є **потужним каналом для обміну інформацією** з мешканцями територій, що перебувають поза урядовим контролем, і їх інтеграція, оцінка рівня довіри до влади, змін та реформ в українському суспільстві сприятиме зміні свідомості мешканців тих територій та посиленню зв'язків з ними.

8. Основою для ефективної імплементації міжнародних проєктів і програм є забезпечення належного рівня координації всіх зацікавлених учасників та національна відповідальність за цей процес. **Міжнародний досвід** постконфліктного відновлення і розбудови миру та участі в цих процесах міжнародних партнерів з розвитку є **великим та доступним ресурсом, що має бути інкорпорованим в національні рамки**. **Комунікація** в процесі координації партнерів з розвитку повинна бути посилена за допомогою діалогів і платформ, що дозволить залучати ресурси та мінімізувати витрати. Сьогодні уряд має для цього всі передумови: створені попередніми урядовими командами стратегічні документи, що підтримуються міжнародними партнерами та співпадають з програмами їхньої діяльності в Україні; розроблені детальні механізми координації з урахуванням кращого міжнародного досвіду; впроваджені цифрові рішення для спрощення моніторингу та координації діяльності з вказаних питань. **Гнучкість** та збереження можливості **адаптуватися** під контекст поточної ситуації, а також використання потенціалу і ресурсів, які пропонує міжнародна спільнота, допоможе швидше досягти результатів.

1. Профіль конфлікту в Україні, огляд його причин, учасників, конфліктно-чутливих груп, факторів, драйверів і динаміки конфлікту, перспектив його врегулювання

1.1 Профіль конфлікту

Існують та широко використовуються два крайніх погляди на конфлікт в Україні: перший - сторонами конфлікту є Україна та Російська Федерація (міждержавний конфлікт) та другий - сторонами конфлікту є Україна та два самопроголошених утворення в межах міжнародно визнаної території держави Україна, т.зв. Донецька Народна Республіка та Луганська Народна Республіка (внутрішньодержавний конфлікт). «Серединні» підходи також мають місце, найпоширеніший – Російська Федерація підтримує т.зв. ДНР та ЛНР, але не є безпосереднім учасником конфлікту (інтернаціоналізований внутрішньодержавний конфлікт).

В Україні ухвалено та діє законодавство, відповідно до якого сторонами конфлікту є дві держави – Російська Федерація та Україна, а території, що не перебувають під контролем уряду України, визначені окупованими територіями. Статус таких територій визначено окремими законодавчими актами, відповідно до адміністративно-територіального поділу, що закріплений у Конституції України, а саме: окуповані території Донецької та Луганської областей¹ та окуповані території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя².

Більшість країн світу у політичних заявах, а також низка міжнародних організацій уникають використання терміну «окуповані території» як щодо частини територій Донецької та Луганської областей, так і щодо території АР Крим. Щодо східних територій України, що на цей час не перебувають під її контролем, використовуються здебільшого терміни:

- «окремі райони Донецької та Луганської областей» (ОРДО та ОРЛО, разом ОРДЛО)^{3,4};
- «території, що перебувають під неурядовим контролем» (НКТ)⁵;
- «території, щодо яких РФ здійснює «ефективний контроль»»^{6,7};

¹ Закон України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>

² Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

³ UN Security Council Resolution 2202. Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements (17 February 2015). [https://undocs.org/en/S/RES/2202\(2015\)](https://undocs.org/en/S/RES/2202(2015))

⁴ OSCE Parliamentary Assembly. Declaration and Resolutions adopted at the 26 Annual Session. <https://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2017-minsk/declaration-25/3555-declaration-minsk-eng/file>

⁵ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Humanitarian response plan Ukraine 2020 (January 2020). https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_2020_humanitarian_response_plan_en.pdf

⁶ Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2133 (2016) Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities. [http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23167#:~:text=PACE%20%2D%20Resolution%202133%20\(2016\),control%20of%20the%20Ukrainian%20authorities](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23167#:~:text=PACE%20%2D%20Resolution%202133%20(2016),control%20of%20the%20Ukrainian%20authorities)

⁷ Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2209 (2018) State of emergency: proportionality issues concerning derogations under Article 15 of the European Convention on Human Rights. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24680&lang=en>

Щодо Автономної Республіки Крим на міжнародному рівні переважно використовується терміни:

- «спроба анексії» (attempted (illegal) annexation)^{8, 9, 10};
- територія, інкорпорована в Російську Федерацію, над якою вона здійснює «ефективний контроль»¹¹.

Питання визначення типу/виду збройного конфлікту є важливим не тільки з теоретичного боку, але насамперед з точки зору визначення найбільш ймовірних шляхів його політичного врегулювання та практичних дій щодо пом'якшення його наслідків для цивільного населення.

Широко використовуваним є загальний родовий термін – «збройний конфлікт». Також розповсюдженою серед експертів та політиків є думка, що конфлікт є «гібридним» та відбувається між Україною та РФ, що означає комбіноване використання як «воєнних», так і «невоєнних» засобів ведення конфлікту.

Якщо конфлікт в Україні розуміти як міждержавний, то слід усвідомлювати наступне:

- територією конфлікту є вся Україна, а не лише східні території та АР Крим;
- переговори щодо врегулювання слід вести із РФ безпосередньо;
- Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй не зможе ефективно приймати рішень щодо врегулювання конфлікту як міждержавного (можливість РФ використовувати право вето);
- Російська Федерація, саме як сторона конфлікту, повинна виконувати всі міжнародні договори у сфері міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додатковий Протокол 1¹² до них, що передбачає низку обов'язків щодо забезпечення захисту цивільного населення та військовополонених тощо.

Розуміння конфлікту як внутрішньодержавного очевидно веде до усвідомлення наступного:

- територією конфлікту є Донецька та Луганська область;
- АР Крим не є територією конфлікту;
- переговори щодо врегулювання слід проводити із представниками т.зв. невизнаних республік;
- Рада Безпеки ООН може приймати рішення щодо врегулювання конфлікту, хоча й з обмеженнями, що обумовлені позицією РФ (можливість застосування права вето);
- сторони конфлікту, тобто Україна та недержавні утворення, що їй нібито протистоять, повинні виконувати всі міжнародні договори у сфері міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додатковий Протокол 2¹³ до них, що передбачає менший обсяг зобов'язань сторін конфлікту у порівнянні з тими, що передбачені для міждержавного збройного конфлікту.

⁸ UN General Assembly, Resolution A/RES/74/17 (December 9, 2019), Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov. <https://undocs.org/en/A/RES/74/17>

⁹ UN General Assembly, Resolution A/RES/73/263 (December 22, 2018), Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. <https://undocs.org/en/A/RES/73/263>

¹⁰ Crimea Declaration, Press Statement, Michael R. Pompeo, Secretary of State (July 25, 2018). <https://2017-2021.state.gov/crimea-declaration/index.html>

¹¹ The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities (2019). <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf>

¹² Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/470>

¹³ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/475>

Наприклад, в багатьох випадках можна спостерігати двоякий підхід Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ). У 2014 році МКЧХ у своєму комюніке назвав конфлікт в Україні неміжнародним¹⁴, нато-мість при проведенні гуманітарних операцій та спілкуванні із офіційними особами України використовує в обґрунтування необхідності тих чи інших дій норми гуманітарного права, що регулюють, здебільшого, питання міжнародного збройного конфлікту.

Доволі цікавою та водночас і спірною для багатьох експертів є позиція, висловлена Офісом Прокурора Міжнародного Кримінального Суду¹⁵ за результатами вивчення подій на сході України, що відбувалися у 2014 році. У відповідному звіті зазначається, що паралельно мали місце два конфлікти: перший, неміжнародний, – між українськими урядовими силами та озброєними групами, включаючи т.зв. ДНР та ЛНР; другий, міжнародний, – між Україною та Російською Федерацією.

Низка політиків та експертів, згадуючи конфлікт в Україні, використовують термін «гібридна війна» Росії проти України. В цьому випадку зазвичай розуміється, що конфлікт є міжнародним за своєю сутністю, але, окрім воєнних методів, широко використовуються інші, невоєнні методи.

Існує велика кількість фактів, що вказують на використання Російською Федерацією **широкого арсеналу воєнних та невоєнних методів проти України**.

Серед воєнних методів, що застосовуються, – звичайні та нестандартні способи ведення війни («conventional and irregular warfare»), залякування шляхом зосередження військових підрозділів вздовж державного кордону, демонстративне розгортання військових підрозділів в бойові порядки, військові навчання тощо.

Серед невоєнних методів – пропаганда, економічні та політичні операції з впливу, зокрема такі, що можуть мати вплив на виборчий процес, направлені на дискредитацію одних політичних діячів та популяризацію інших, кіберкрадіжки інформації та подальше її використання для завдання шкоди або впливу, використання кримінальних груп з метою підкупу, шантажу або силового впливу, сприяння поляризації суспільства, штучне провокування протестної активності для дестабілізації тощо.

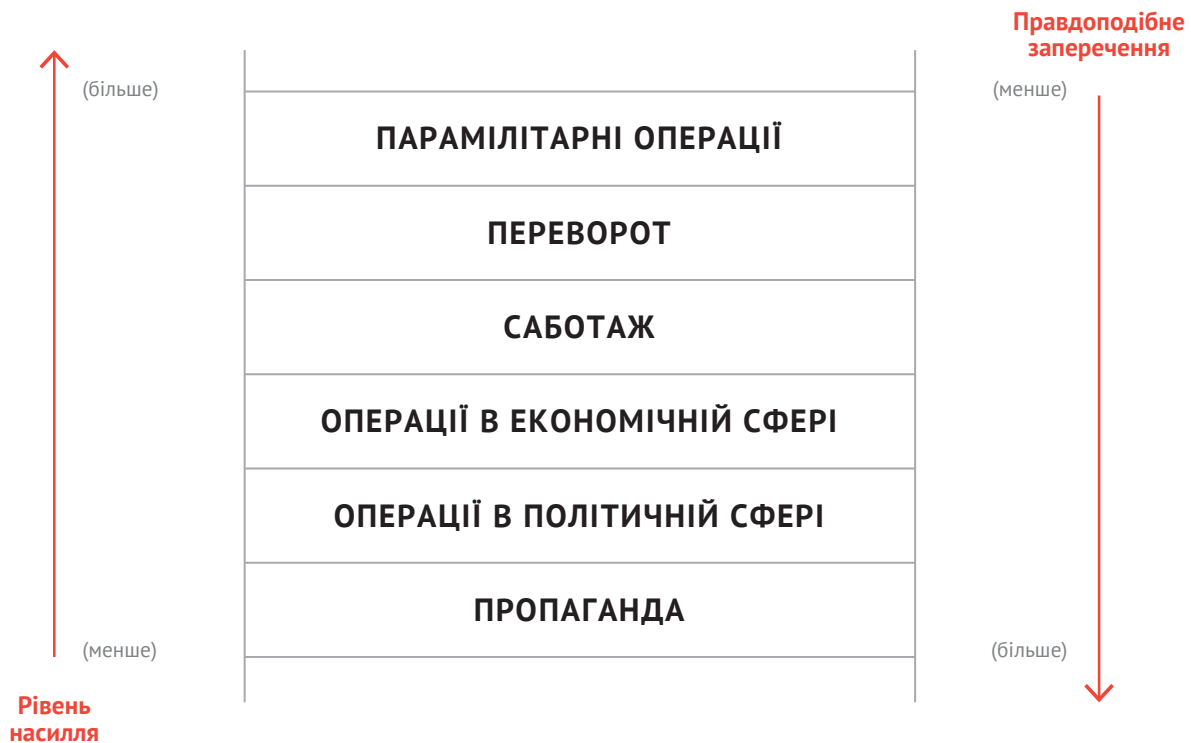
Важливою умовою є застосування воєнних та невоєнних методів таким чином, щоб можна було застосувати принцип «правдоподібного заперечення», що дає можливість заперечувати свою участь у конфлікті як сторони. Саме цим можна пояснити появу «зелених чоловічків», тобто одягнених в уніформу кадрових військових без знаків розпізнавання; використання «проксі» для ведення військових дій; проведення військових навчань, які неможливо відрізнити від реальної підготовки до вторгнення (воєнні методи). Невоєнні методи також проводяться у спосіб, що обов'язково передбачає можливість «правдоподібного заперечення» справжньої кінцевої мети таких методів.

¹⁴ ICRC. Ukraine: ICRC calls on all sides to respect international humanitarian law (July 23, 2014). <https://blogs.icrc.org/new-delhi/2014/07/24/ukraine-icrc-calls-on-all-sides-to-respect-international-humanitarian-law/>

¹⁵ The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities (2016). https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf

Корисною для розуміння дій РФ в Україні є «драбина» таємних операцій Марка М. Ловенталя¹⁶ :

Рис. 1. «Драбина» таємних операцій Марка М. Ловенталя

Залежно від особливостей здійснення контролю всю територію України можна умовно поділити на чотири категорії:

1. Територія АР Крим та м. Севастополя, де повною мірою застосовується законодавство РФ та діють її органи влади без будь-яких відмінностей від інших територій РФ. Военні дії не ведуться, на території відкрито зосереджено військовий контингент російських військ.
2. Територія ОРДЛО, що контролюється та управляється РФ через спеціально утворені нею інструменти цивільної та військової влади, що формально діють за відмінними процедурами, які постійно адаптуються та гармонізуються із нормами російського законодавства. Військові підрозділи РФ, її розвідувальні органи та органи безпеки перебувають та намагаються діяти приховано.
3. Територія Донецької та Луганської областей, що контролюється державою Україна, де діє відмінний від іншої контрольованої території порядок військового та цивільного управління. Частина цих територій нетривалий період перебувала поза урядовим контролем та повернулися під контроль в результаті воєнних дій (антитерористичної операції).
4. Територія України, крім зазначеної у перших трьох пунктах.

Якщо воєнні дії тривають лише на сході України, то решта методів РФ (невоєнних) застосовуються до всієї території України, що контролюється її урядом.

¹⁶ Lowenthal, M. M. Intelligence: From Secrets to Policy. Sixth edition (2015)

Донецька та Луганська області розташовані в східній частині України, окремі райони цих областей, що не перебувають під контролем уряду України, межують із територією РФ. Загальна довжина неконтрольованої ділянки кордону Україна-РФ – **410 км**. Загальна довжина лінії зіткнення¹⁷ між контрольованими та неконтрольованими територіями Донецької та Луганської областей – **423 км**.

Між неконтрольованими Україною територіями Донецької та Луганської областей та Ростовською областю РФ здійснюється рух товарів та людей, в тому числі у військових цілях. Через об'єднану інфраструктуру забезпечується постачання електричної енергії та зв'язок, залізничні перевезення тощо.

Автономна Республіка Крим розташована на Кримському півострові, сполучається із Херсонською областю України та через Керченську протоку із Краснодарським краєм Російської Федерації. На відміну від територій, що не контролюються урядом України в Донецькій та Луганській областях, рух товарів та людей між АР Крим та РФ значно ускладнений через географічні особливості розташування АР Крим, а об'єднання її інфраструктури із інфраструктурою Краснодарського краю Російської Федерації потребує значних інвестицій. Постачання електричної енергії та води, насамперед для промисловості та сільського господарства, з боку України припинено, що істотно погіршило стан справ у відповідних галузях економіки на території Кримського півострова. Водночас слід зауважити, що для гуманітарних потреб цивільного населення, що там проживає, місцевих водних ресурсів вистачає. Станом на час написання цього звіту РФ побудувала так званий енергоміст, тобто проклала кабелі по морському дну для постачання електричної енергії із території РФ. Це було зроблено в 2016 році підрядниками із КНР, які використали спеціальні кораблі, водночас максимально приховували власника кораблів та їхні справжні назви. У 2018¹⁸ році запущено автомобільний рух через збудований Керченський міст, а в 2019¹⁹ – залізничне сполучення. Загальна вартість будівництва Керченського мосту склала близько 4 млрд доларів США²⁰. Через будівництво мосту було обмежено рух суден типу Рапатах до українських портів Азовського моря (м. Бердянськ та м. Маріуполь), але порти РФ від цього не постраждали, оскільки судна такого типу можуть використовувати російські порти на узбережжі Чорного моря. Через будівництво мосту завдано збитків не тільки портам, але і виробникам сталі, металопрокату та іншої промислової і сільськогосподарської продукції Донецької та Запорізької областей.

На момент підписання Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей, тобто на 12 лютого 2015 року, держава Україна **воєнним шляхом повернула під свій контроль приблизно 2/3 своєї території** в Донецькій та Луганській областях, які було втрачено на початковому етапі розвитку подій у 2014 році²¹. Ці території певний проміжок часу перебували під контролем озброєних груп, будівлі, приміщення та об'єкти інфраструктури подекуди зазнали руйнувань та пошкоджень. Обласні системи закладів охорони здоров'я та освіти виявилися «розірваними» лінією зіткнення. Також тут, в межах однієї громади, проживають поряд ті, хто підтримував територіальну цілісність України, та ті, хто підтримував ідею відторгнення територій від України. Тому такі території потребують особливої уваги уряду як стосовно відновлення об'єктів інфраструктури, будівель та споруд, що зазнали безпосереднього пошкодження, так і щодо розбудови національної єдності та соціальної згуртованості.

Території, що перебувають поблизу лінії зіткнення (≤ 30 км) характеризуються тим, що там продовжує проживати значна кількість населення, а відновлення інфраструктури не відбувається/відбувається повільно/не у повному обсязі через обмеження у проведенні відновлювальних робіт, регулярні обстріли, що спричиняють нові пошкодження, наявність мін та вибухонебезпечних предметів, обмеження у веденні господарської діяльності та інші подібні причини. За оцінками Організації Об'єднаних Націй (ООН) поблизу лінії зіткнення проживає приблизно 800 000²² мешканців (з них близько 200 000 на підконтрольній уряду

¹⁷ У законодавстві України, міжнародних документах та документах міжнародних організацій також вживаються терміни «лінія розмежування», «контактна лінія», «лінія дотику»

¹⁸ Первый канал. Владимир Путин поздравил строителей с открытием автомобильной части моста через Керченский пролив (15 травня 2018). https://www.1tv.ru/news/2018-05-15/345535-vladimir_putin_pozdravil_stroiteley_s_otkrytiem_avtomobilnoy_chasti_mosta_cherez_kerchenskiy_proliv

¹⁹ Крым.Реалии. Путин запустил поезда по Керченскому мосту (23 грудня 2019). <https://ru.krymr.com/a/news-putin-poezda-kerchenskii-most/30340043.html>

²⁰ Ведомости. Затраты на проект перехода в Крым перевалили за 300 млрд рублей (1 лютого 2017). <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2017/02/01/675698-zatrati-kerchenskogo-mosta>

²¹ Сьогодні. Українські військові звільнили дві третини Донбасу – Порошенко (16 березня 2016). <https://www.segodnya.ua/ua/regions/donetsk/ukrainskie-voennye-osvobodili-dve-treti-donbassa-poroshenko-699826.html>

²² UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Ukraine 2016 Humanitarian Needs Overview (February 17, 2016). <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-humanitarian-needs-overview-hno-2016>

України території), значна частина з яких потребує гуманітарної допомоги. За даними ООН²³ існує велика потреба у наданні допомоги літнім людям та людям з інвалідністю, зокрема поблизу лінії зіткнення, у вирішенні критичних проблем, пов'язаних з фізичним та психічним здоров'ям (загибель і поранення внаслідок обстрілів, значного забруднення мінами і вибухонебезпечними предметами, труднощі з доступом до якісної медичної допомоги, зокрема травматологічної і невідкладної медичної допомоги), у доступі до товарів та послуг поблизу лінії зіткнення в ізольованих населених пунктах, що відрізані від основних послуг через небезпеку і зруйновану дорожню інфраструктуру. Серед інших, не менш важливих потреб, – зміцнення спроможностей громад, зменшення небезпеки від мін та вибухонебезпечних залишків війни, забезпечення постійного доступу до водо- та електропостачання, громадського транспорту і медичних послуг, доступу до освіти. Ситуація ускладнена через нестачу медичних працівників та викладачів, економічні труднощі та відтік кадрів.

Території, що перебувають під контролем уряду визначено пріоритетними для реалізації проєктів з відновлення. У 2014 році на прохання уряду України Світовим Банком (СБ), Європейським Союзом (ЄС) та ООН було здійснено Оцінку шляхів відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (ОВРМ)²⁴. Її було проведено відповідно до методики Постконфліктної оцінки потреб^{25, 26}. У документі йдеться про подолання негативних наслідків конфлікту насамперед у п'яти регіонах України: Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. ОВРМ було рекомендовано до використання під час здійснення заходів щодо відновлення Донецької та Луганської областей і задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 року²⁷. Згодом, на підставі ОВРМ урядом України у 2017 році схвалено Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України на період до 2021 року²⁸, в якій передбачено три компоненти, за якими мають реалізовуватися заходи програми: відновлення фізичної інфраструктури; відновлення соціальної інфраструктури; згуртованість, соціальна єдність та розбудова миру.

Вся територія України зазнала негативного впливу внаслідок активних бойових дій у період 2014-2015 років. Саме тоді найбільша кількість мешканців, що проживали в зоні ведення бойових дій або поблизу неї залишили свої домівки та переїхали до інших регіонів країни, ставши внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Також, з території всієї держави було залучено військовослужбовців урядових збройних формувань для участі у бойових діях на сході України. Багато з них було вбито, поранено, або зникло безвісти, а ті, хто повернувся, часто мають проблеми зі здоров'ям психічного та психологічного характеру. Громади, до яких перемістилися ВПО, стикнулися з додатковими проблемами, отже потребували та потребують додаткової уваги та допомоги з боку органів державної влади як місцевого, так і національного рівнів. Подібної уваги потребують також громади, з яких залучалися військовослужбовці урядових збройних формувань.

Крім того, вся контрольована територія перебуває під впливом невоєнних методів ведення конфлікту з боку РФ. Це потребує стратегічних рішень та їх швидкої реалізації щодо протидії таким методам, зокрема побудові стійкого суспільства, національної єдності, розвитку критичного мислення та медіаграмотності, розвитку культури діалогу, захисту прав людини та забезпечення верховенства права. Заходи мають вживатися як на національному, так і на місцевому рівнях.

На територіях Донецької та Луганської областей, що на даний момент не перебувають під контролем уряду України, існують **чотири окремі ієрархічно побудовані підсистеми управління**, що здійснюються Російською Федерацією. У порівнянні із ситуацією до 2019 року²⁹, структуру управління було дещо змінено

²³ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Humanitarian Response Plan Ukraine 2020 (January 2020). https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_2020_humanitarian_response_plan_en.pdf

²⁴ European Union, United Nations, World Bank. Ukraine: Recovery and Peacebuilding Assessment (March 2015). http://www.un.org.ua/images/V1-RPA_Eng_Vol1.pdf

²⁵ European Union, United Nations, World Bank. Joint Declaration on Post-Crisis Assessments and Recovery Planning (September 25, 2008). https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/joint_declaration.pdf

²⁶ World Bank. (August 2004). Practical Guide to Multilateral Needs Assessments in Post-Conflict Situation. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/224281468762594718/pdf/298220PAPEROSDPOWP151Web.pdf>

²⁷ Розпорядження КМУ від 5 серпня 2015 р. № 797 «Про схвалення звіту спільної місії Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Світового банку «Оцінка шляхів відновлення та розбудови миру в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2015-%D1%80>

²⁸ Постанова КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

²⁹ МТОТ. Хто та як управляє окупованими територіями (1 березня 2019). <https://www.youtube.com/watch?v=Vr0ygsNYtEo>

після усунення Владислава Суркова від українського напрямку (помічник Президента РФ з вересня 2013 року по лютий 2020 року) та призначення Дмитра Козака до Адміністрації Президента РФ як відповідального за український напрямок:

1. Політична підсистема

Цілі:

- формалізація статусу т.зв. ДНР та ЛНР як учасників конфлікту та, відповідно, переговорів;
- спеціальний статус із широкими власними повноваженнями для ОРДЛО в разі їх повернення під контроль України (можливі варіанти: конфедерація, асиметрична федерація, широка автономія);
- державне будівництво та визнання у разі прийняття відповідного політичного рішення.

Органи управління: Адміністрація Президента РФ, квазідержавні органи в ОРДЛО.

Основний відповідальний – Дмитро Козак, заступник Керівника Адміністрації Президента РФ³⁰.

2. Економічно-фінансова підсистема

Цілі:

- забезпечення діяльності всіх секторів економіки на території ОРДЛО;
- збирання «податків»;
- управління фінансами та забезпечення функціонування банківських установ.

Органи управління: Міністерство економічного розвитку РФ, інші федеральні міністерства відповідно до сфери управління, Міжвідомча комісія з надання гуманітарної підтримки постраждалим територіям південно-східних районів Донецької та Луганської областей України³¹, квазідержавні органи в ОРДЛО.

Основний відповідальний – Сергій Назаров, заступник міністра економічного розвитку РФ³².

За даними українських урядовців³³ на утримання ОРДЛО Російська Федерація витрачає приблизно 1,3 млрд доларів США на рік. За нашою обережною оцінкою це загальні витрати на утримання ОРДЛО, що забезпечуються із кількох джерел, а саме: надходження від «податків», надходження безпосередньо з РФ, надходження від використання майна українських власників, які припинили його використання та яке використовується протиправно всупереч їхній волі. РФ послідовно вимагає від квазідержавних органів управління збільшення частки «власних» доходів аж до рівня стовідсоткового забезпечення потреб у фінансах.

Окремим джерелом для вирішення економічних проблем та соціального забезпечення населення, що проживає в ОРДЛО, посадовці РФ розглядають допомогу від міжнародних донорів та організацій. Таку допомогу розподіляють в ОРДЛО за вказівками квазідержавних органів, що контролюють її розподілення відповідно до їхніх пріоритетів. Зазвичай вони можуть відповідати реальним потребам людей, але РФ бачить таку допомогу виключно як спосіб зниження власного тягаря на утримання цих територій.

³⁰ Адміністрація Президента РФ. Біографічні дані Козака Дмитра Миколайовича. <http://kremlin.ru/catalog/persons/75/biography>

³¹ Распоряжение Правительства РФ от 15 декабря 2014 года №2537-р «О межведомственной комиссии по оказанию гуманитарной поддержки пострадавшим территориям юго-восточных районов Донецкой и Луганской областей Украины». <http://government.ru/docs/16219/>

³² Адміністрація Президента РФ. Біографічні дані Назарова Сергія Макаровича. <https://www.economy.gov.ru/material/structure/nazarov/>

³³ Promote Ukraine. Росія фінансує окупаційний режим в Україні на \$1,3 мільярди (12 травня 2020). <https://www.promoteukraine.org/uk/rosiya-finansuye-okupacijnij-rezhim-v-ukrayini-na-13-milyardi/>

Банківська система на території ОРДЛО сполучена із російською через силоміць відторгнуту частину території Грузії – її регіон Південна Осетія, що визнається Російською Федерацією нібито окремою державою (з метою приховування та «правдоподібного заперечення»). Слід зазначити, що Україна, як і переважна більшість країн світу, визнає Південну Осетію територією Грузії.

3. Безпекова підсистема

Цілі: забезпечення лояльності місцевих керівників та дисципліни у виконанні політичних рішень; контроль за політичною та інформаційною сферою; попередження протестних проявів з боку місцевого населення, «нейтралізація» громадських лідерів, що опонують проросійським настроям; контроль за використанням фінансів; контроль за перетином лінії зіткнення; забезпечення лояльності комбатантів з числа місцевого населення тощо.

Органи управління: Федеральна служба безпеки РФ, квазіміністерства безпеки в ОРДЛО.

Основний відповідальний – Володимир Бортніков, голова ФСБ РФ.

4. Військова підсистема

Цілі: забезпечення військової безпеки ОРДЛО, створення загрози військового характеру на сході України.

Органи управління: Генеральний штаб Збройних сил РФ, командування Південного військового округу РФ³⁴, військові підрозділи, створені в ОРЛО та ОРДО.

Основний відповідальний – Дворніков Олександр Володимирович, командувач Південного військового округу РФ.

Південний військовий округ РФ структурно та територіально охоплює Крим і Донбас. Військові підрозділи в ОРДЛО організаційно та інфраструктурно включені у військову систему РФ та перебувають під керівництвом Збройних сил РФ.

Контрольні пункти в'їзду-виїзду вздовж лінії зіткнення

Контрольовані та неконтрольовані урядом України території розділені лінією зіткнення, через яку організовано **п'ять діючих пунктів** для її перетину: у с. Станиця Луганська (Луганська область); у с. Майорське, поблизу с. Мар'їнка та с. Новотроїцьке і у с. Гнупове (Донецька область)³⁵. Єдиний пункт пропуску в Луганській області доступний тільки для перетину лінії зіткнення у пішому порядку, решта – у пішому порядку та автомобілем. Прямі пасажирські та вантажні перевезення між підконтрольними та непідконтрольними уряду територіями не здійснюються.

До початку пандемії COVID-19 близько 2 млн перетинів лінії зіткнення (в обох напрямках) було зафіксовано у лютому 2020 року, за 2019 рік – майже 14 млн перетинів, що на 2 млн більше ніж за попередній рік³⁶.

³⁴ Адміністрація Президента РФ. Біографічні дані Дворнікова Олександра Володимировича. <https://structure.mil.ru/structure/okruga/south/head.htm>

³⁵ УКГП ООН. Україна. Контрольні пункти: огляд за період із травня по червень 2020 року (21 липня 2020).

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_crossing_points_snapshot_20200720_ua.pdf

³⁶ База даних Державної прикордонної служби України щодо перетину контрольних пунктів в'їзду-виїзду: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoieTYtdiM2VlOGYtYUdZi00OWI4LTlhNTgtZGFhNWkMGZiMmZljiwidCl6ljdhNTE3MmZlTE1ZGytNDQ1MCO4ZjMyLWWE5ODJmZTBhYTEyNSIsImMiOjIn9>

Точних відомостей про кількість населення, що проживає на територіях ОРДЛО, не існує, джерела інформації так званих ДНР та ЛНР не є надійними. З обережністю можна використовувати інформацію, що міститься в Огляді гуманітарних потреб, який є частиною Плану гуманітарного реагування ООН на 2017 рік, що готувався разом із МТОТ. Відповідно до нього на непідконтрольних уряду України територіях проживають 2,3 млн людей³⁷ (відповідно до Огляду гуманітарних потреб на 2016 рік – 2,7 млн людей³⁸).

Групи населення, що постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході України та тимчасової окупації АР Крим

За оцінкою Управління Верховного Комісара ООН з Прав Людини (УВКПЛ), загальна кількість жертв в Україні, пов'язаних із конфліктом (за період із 14 квітня 2014 року до 31 липня 2020 року), становить від 42 до 44 тис. осіб: 13 100-13 300 загиблих (щонайменше 3 367 цивільних осіб, приблизно 4 150 українських військовослужбовців та приблизно 5 700 членів озброєних груп) і 29,5-33,5 тис. поранених (близько 7-9 тис. цивільних осіб, 9,7-10,7 тис. українських військовослужбовців і 12,7-13,7 тис. членів озброєних груп)^{39, 40}.

Внутрішньо переміщені особи

Станом на 15.07.2020 в Україні зареєстровано 1 449 415 ВПО⁴¹, більше 50 % з яких – в уже згаданих п'яти областях: Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій.

Серед безпосередніх причин внутрішнього переміщення: загроза власному життю та життю членів родини; потреба в доступі до послуг соціального, медичного, освітнього характеру; діяльність незаконних збройних формувань та самопроголошеної влади щодо населення; невизнання і неприйняття незаконних дій самопроголошеної влади; соціальна незахищеність; неможливість реалізації основних прав і свобод людини і громадянина (свобода пересування, насильницьке залучення до незаконних збройних формувань).

Основними проблемами, з якими стикаються більшість ВПО, є відсутність достатніх засобів до існування та невизначеність житлових перспектив. Внутрішньо переміщені особи зіштовхуються з труднощами в реалізації та захисті своїх прав, зокрема права власності, доступу до житла, придатного для проживання, відновлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, відновлення засобів для існування, а також реалізації виборчих прав, доступу до інформації⁴².

За останніми опублікованими даними Національної системи моніторингу ситуації з ВПО, що здійснюється Міжнародною організацією з міграції (раунд 15, вересень 2019)⁴³ станом на липень-серпень 2019 року, частка працевлаштованих ВПО становила 47%, середньомісячний дохід на одного члена домогосподарства ВПО залишався нижчим за середній показник для українських домогосподарств, ВПО продовжують значною мірою покладатися на державну підтримку⁴⁴. У липні-вересні 2019 року 80% опитаних ВПО повідомили, що перебувають в нинішньому місці проживання понад три роки. Водночас частка тих, хто має намір повернутися в місце походження після завершення конфлікту, становила 21% респондентів, а тих, хто вже не збирається – 36%. Важливою є тенденція, що ВПО не мають наміру виїжджати закордон: лише 1% ВПО повідомили, що вже знайшли роботу за кордоном і збираються їхати. Через шість років після початку конфлікту більшість ВПО, за їхніми власними оцінками, відчувають себе інтегрованими у місцеву громаду (54% - відчувають себе повністю інтегрованими, 34% – частково). Головними умовами інтеграції

³⁷ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Ukraine 2017 Humanitarian Needs Overview (December 5, 2016). <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2017-humanitarian-needs-overview-hno>

³⁸ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Ukraine 2016 Humanitarian Needs Overview (February 17, 2016). <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-humanitarian-needs-overview-hno-2016>

³⁹ УВКПЛ ООН. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (16 листопада 2019 року – 15 лютого 2020 року). https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf

⁴⁰ Радіо Свобода. У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі (3 вересня 2020). <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zherty-viyny-na-donbasi/30818348.html>

⁴¹ МСП. Інформація для переміщених осіб. <https://www.msp.gov.ua/timeline/vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

⁴² Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 р. № 909-р «Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>

⁴³ МОМ. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (вересень 2019). https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf

⁴⁴ Постанова КМУ від 1 жовтня 2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-n>

залишаються житло, постійний дохід і зайнятість. Частка ВПО, котрі повідомили, що відчували дискримінацію у зв'язку з їхнім статусом ВПО, у вересні 2019 року становила 8%. Відчуття дискримінації стосується працевлаштування (36%), житла (33%), охорони здоров'я (28%), взаємодії з місцевим населенням (23%) та отримання адміністративних послуг (23%).

Учасники АТО/ООС (ветерани)

Станом на 01.07.2020 в Україні надано статус учасника бойових дій 397 062 особам з числа учасників АТО/ООС, з них близько 60% отримали такий статус у 2015-2016 роках. Значну кількість військовозобов'язаних у 2014-2016 роках було мобілізовано з Дніпропетровської, Харківської, Львівській, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької, Київської, Вінницької, Донецької, Сумської, Миколаївської та Запорізької областей⁴⁵.

Незважаючи на те, що держава вживає заходів для забезпечення прав та захисту інтересів ветеранів, залишаються невирішеними житлові питання, відведення земельних ділянок, компенсацій, працевлаштування, відносин з роботодавцями, урегулювання питань з відпустками під час дії особливого періоду⁴⁶, медичного забезпечення, а також надання низки пільг, передбачених ст.12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁴⁷.

Підтверджують наведені проблеми і дані опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції⁴⁸, де 25% респондентів з числа учасників бойових дій підтвердили наявність травм або захворювань, отриманих під час проходження військової служби. Майже половина респондентів повідомили про те, що не змогли отримати довгострокових кредитів на навчання дітей (45%) та першочергове забезпечення житлом (86%). Більше ніж чверть ветеранів (29%) повідомили, що за ними не були збережені місця роботи та посади. Респонденти повідомляли, що недостатня зайнятість і безробіття пов'язані з (іноді офіційно не підтвердженими) травмами чи хворобами, отриманими під час військової служби, а також із бажанням перекваліфікуватися або перейти на роботу зі сприятливішими умовами для взаємодії. Більше ніж третина (35%) ветеранів висловила інтерес щодо відкриття власного бізнесу. Більшість респондентів вказали на проблеми, пов'язані з відсутністю підтримки з боку держави, а також повідомили про прогалини у власних знаннях місцевого ринку та ділових навичок.

Майже половина УБД повідомили про упереджене або несправедливе ставлення до ветеранів з боку представників різних груп суспільства, зокрема під час безкоштовного користування громадським транспортом або отримання медичних або адміністративних послуг. Опитування ветеранів продемонструвало, що вони почуваються ізольованими від суспільства й мають міцну самоідентифікацію зі своєю референтною групою. Третина з опитаних ветеранів хотіла б отримувати індивідуальну психосоціальну підтримку, зокрема послуги психолога, а половина респондентів вказала, що такий тип підтримки є актуальним для ветеранів загалом.

Зниклі безвісти

Точних даних про кількість цих осіб не існує. За даними МКЧХ щонайменше 1,5 тис. осіб зникли безвісти в зоні конфлікту; щонайменше 1 тис. тіл є неідентифікованими (частина з них продовжує перебувати у моргах, частина – у «братських могилах»).

12 липня 2018 року був прийнятий Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»⁴⁹. Закон передбачає гарантування прав особам, зниклим безвісти, та їхнім родичам, створення при Кабінеті Міністрів України постійно діючої Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, створення Єдиного

⁴⁵ Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО. Дані Єдиного реєстру учасників АТО. <http://www.svetlovodsk.info/index.php?newsid=2064>

⁴⁶ Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (березень 2019). <https://pva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

⁴⁷ Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

⁴⁸ МОМ. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей (січень 2020). http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf

⁴⁹ Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>

реестру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Станом на момент підготовки цього дослідження норми вказаного закону залишаються неімplementованими, зокрема через відсутність підзаконних (урядових) актів, необхідних для його виконання.

Громадяни України, позбавлені особистої свободи з політичних мотивів (політичні в'язні)

Точних даних щодо кількості громадян України, позбавлених особистої свободи з політичних мотивів рішеннями органів влади Російської Федерації на тимчасово окупованій території АР Крим та на території РФ, не існує. Інформацію щодо цієї категорії осіб узагальнює кілька громадських організацій⁵⁰, а також Мінреінтеграції, до повноважень якого належить збір та систематизація інформації про факти порушення прав цієї категорії громадян та здійснення заходів щодо захисту і забезпечення прав та інтересів таких осіб⁵¹.

1 березня 2018 року Верховна Рада України звернулась до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження політичних репресій РФ проти громадян України та звільнення політичних в'язнів⁵². Звернення схвалено постановою Верховної Ради України, у тексті якої був наведений перелік політичних в'язнів.

За даними коаліції громадських організацій, що опікуються питаннями політичних в'язнів, наразі у місцях позбавлення волі в Росії та на території тимчасово окупованого Криму перебуває щонайменше 100 людей (таку ж кількість називає і Мінреінтеграції), 42 політв'язні вже отримали вироки в кримінальних справах⁵³. Більшість політичних в'язнів – це громадяни України, які є представниками національної меншини, корінного народу Кримського півострова – кримських татар, чимало серед них – членів мусульманської організації/групи «Хізб ут-Тахрир», що за російським законодавством вважається терористичною і забороненою. Генасамблеєю ООН з 2016 року прийнято низку резолюцій та проголошено дві доповіді щодо стану справ з правами людини в Автономній Республіці Крим і м. Севастополь (Україна)⁵⁴. В кожному з цих документів ООН закликає РФ припинити дискримінацію, утиски та незаконні переслідування етнічних груп на території Кримського півострова, проте Росія не виконує схвалені ООН резолюції, так само як і наказ Міжнародного суду ООН щодо запобіжних заходів у межах позову України проти Російської Федерації стосовно застосування Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. РФ вже більше 6 років відмовляє у доступі на тимчасово окуповані території АР Крим та м. Севастополя міжнародним моніторинговим місіям та гуманітарним організаціям.

Уряд України 10 серпня 2018 року подав до Європейського суду з прав людини заяву проти уряду Російської Федерації стосовно масових та систематичних порушень прав українських громадян, які незаконно утримуються та переслідуються на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та території Російської Федерації (№38334/18). У міждержавному позові йдеться про порушення прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 71 «в'язня Кремля» з числа українських громадян.

В Україні досі не врегульовано на законодавчому рівні статус та не забезпечені законодавчі гарантії для осіб, позбавлених особистої свободи з політичних мотивів. Водночас з 2016 року існує низка проектів законів, покликаних на врегулювання цього питання, проте жоден з них не розглядався українським парламентом.

⁵⁰ Кампанія #LetMyPeopleGo. Список українських громадян, позбавлених волі Росією з політичних мотивів. <http://letmypeoplego.org.ua/list/>

⁵¹ Постанова КМУ від 8 червня 2016 року № 376 «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF>

⁵² Постанова ВРУ від 1 березня 2018 року № 2312-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження політичних репресій Російської Федерації проти громадян України внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України та звільнення політичних в'язнів - громадян України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2312-19>

⁵³ ZMINA.UA. Правозахисники оновили список бранців Кремля, утримуваних у Криму та Росії (16 вересня 2020). <https://zmina.info/articles/stante-golosom-zaruchnykiv-kremlya-u-sviti-pidpyshit-petyczyiu/>

⁵⁴ Резолюції Генасамблеї ООН № 71/205 від 19.12.2016, № 72/190 від 19.12.2017, №73/263 від 22.12.2018, №74/168 від 18.12.2019

Окремими категоріями є громадяни України, захоплені на території Донецької і Луганської областей як заручники внаслідок збройного конфлікту в Україні або захоплені як військовополонені у зв'язку із захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України⁵⁵.

Всі вищезазначені категорії громадян з 2018 року можуть отримати державну допомогу в розмірі 100 тис. грн відповідно до постанови КМУ⁵⁶. Деяким особам з числа політичних в'язнів надається державна стипендія ім. Левка Лук'яненка, запроваджена президентом України також у 2018 році⁵⁷. У грудні 2019 року на рівні підзаконних актів уряду України було врегульовано питання організації (фінансування) для всіх зазначених вище категорій громадян заходів із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, а для осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, – заходів соціального і правового захисту⁵⁸.

Основні судові процеси, ініційовані Україною або окремими суб'єктами, що контролюються державою, проти Російської Федерації в міжнародних судових інстанціях

Держава Україна та кілька суб'єктів, що нею контролюються, подала кілька позовів до міжнародних судових інстанцій проти Росії:

До Європейського суду з прав людини:

1. «Україна проти Росії (щодо Криму)» заява № 20958/14 щодо порушень прав людини на території АР Крим внаслідок спроби незаконної анексії РФ (справа перебуває на стадії розгляду питання щодо її прийнятності, статус пріоритетний).
2. «Україна проти Росії (щодо східної України)» заява № 8019/16 щодо порушень прав людини на окупованих територіях Донецької та Луганської областей (справа перебуває на стадії розгляду питання щодо її прийнятності, попередньо проведення слухань планувалося на кінець 2019 – початок 2020 року).
3. «Україна проти Росії (II)» заява № 43800/14 стосовно фактів викрадення на території Донецької та Луганської областей дітей-сиріт та дітей-інвалідів представниками терористичних угруповань «ДНР» та «ЛНР» та їх незаконного або фактичного переміщення на територію Росії (справа перебуває на стадії розгляду питання щодо її прийнятності).
4. «Україна проти Росії (VII)» заява № 38334/18 щодо порушення Росією прав українських політичних в'язнів (справа перебуває на стадії розгляду питання щодо її прийнятності).
5. «Україна проти Росії (VIII)» заява № 55855/18 щодо захоплених українських моряків (справа перебуває на стадії розгляду питання щодо її прийнятності).

Ці заяви охоплюють скарги України на порушення таких прав: право на життя, заборона катування, право на свободу та особисту недоторканість, свобода думки, совісті і релігії, свобода вираження поглядів, заборона дискримінації, межі застосування обмежень прав, розгляд справи, захист права власності, право на вільні вибори.

⁵⁵ Постанова КМУ від 11 грудня 2019 року № 1122 «Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-2019-p>

⁵⁶ Постанова КМУ від 18 квітня 2018 року № 328 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо захисту і забезпечення прав та інтересів, соціальної реабілітації осіб, позбавлених особистої свободи незаконними збройними формуваннями, окупаційною адміністрацією та/або органами влади Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України та/або території Російської Федерації у зв'язку із громадською або політичною діяльністю таких осіб, а також підтримки зазначених осіб та членів їхніх сімей, у тому числі відшкодування витрат, пов'язаних з їх відвідуванням, надання особам, позбавленим особистої свободи, та членам їхніх сімей правової допомоги, медичних та соціальних послуг, здійснення виплат державних стипендій імені Левка Лук'яненка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2018-%D0%BF>

⁵⁷ Указ Президента України від 7 грудня 2018 року № 417/2018 «Про державні стипендії імені Левка Лук'яненка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2018>

⁵⁸ За період 2018-2020 рр. матеріальну допомогу (100 тис.) для забезпечення надання професійної правової допомоги (в тому числі заходів, спрямованих на забезпечення можливості її надання) отримала 161 сім'я осіб, позбавлених особистої свободи. Матеріальну допомогу (100 тис.) як особи, звільнені з полону у 2019 році, отримали 35 осіб, у 2020 році - 65 осіб. Державна стипендія імені Левка Лук'яненка призначена 17 особам, та її виплати здійснюються у період незаконного затримання, утримання та протягом одного року після звільнення. Державну допомогу також отримали 24 особи - військовополонені моряки, які захоплені в районі Керченської протоки згідно з постановою КМУ від 5 грудня 2018 р. № 1066 «Деякі питання підтримки осіб, яких було незаконно затримано в результаті акту збройної агресії з боку Російської Федерації, що відбувся 25 листопада 2018 р. в районі Керченської протоки»

2019 рік став найуспішнішим для України щодо розвитку справ України проти Російської Федерації у ЄСПЛ. Протягом 2019 року позитивно для України розвивалася справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» заява № 20958/14. У поданих у 2017 році зауваженнях було розкрито факти порушень прав людини, які відбувалися вже після лютого-березня 2014 року. Також при поданні позиції на усні слухання уряд України використовував звіти громадських та міжнародних організацій, отримав та використав великий обсяг інформації, що містила дані про захоплення АР Крим, затримання журналістів, незаконні обшуки тощо.

11 вересня 2019 року Велика палата ЄСПЛ провела усні слухання, під час яких розглядалось питання щодо перевищення Російською Федерацією кількості військових, які були дозволені Харківськими угодами, на території АР Крим. Зазначалось, що кількість військових на території АР Крим не перевищувала 2 тис. осіб, що й передбачено Харківськими угодами. Однак, протягом лютого 2014 року на територію АР Крим були дислоковані військові інших підрозділів, які не належать до Чорноморського флоту, що суперечить угоді. Слід зазначити, що Харківськими угодами передбачено процес введення нових військ, проте такі дії мають бути погоджені з Міністерством закордонних справ України. Російська Федерація порушила вказані норми угоди.

20 грудня 2018 року ЄСПЛ повідомив уряд України про рішення провести усні слухання у справі «Україна проти Росії (щодо східної України)» заява № 8019/16 та надав урядам України та Російської Федерації час для подання позиції. Попередньо їх проведення планувалося на кінець 2019 – початок 2020 року. Позиція уряду України на усні слухання була надана 8 листопада 2019 року і ґрунтувалась на інформації, отриманій від колишньої Головної військової прокуратури та Головного управління розвідки Міністерства оборони України, також використовувалися звіти громадських та міжнародних організацій.

Протягом 2019 - початку 2020 року (до пандемії COVID-19) у процесі розгляду справ («Україна проти Росії (II)» заява № 43800/14 (щодо викрадення на території Донецької та Луганської областей дітей-сиріт та дітей-інвалідів та їх незаконного переміщення на територію Росії), «Україна проти Росії (VII)» заява № 38334/18 (стосовно масових та систематичних порушень прав українських громадян, які незаконно утримуються та переслідуються на тимчасово окупованій території АР Крим та території Російської Федерації) та «Україна проти Росії (VIII)» за № 55855/18 (щодо військовослужбовців Військово-морських сил Збройних сил України, яких було захоплено у полон 25 листопада 2018 року в результаті нападу прикордонних катерів ФСБ Російської Федерації у районі Керченської протоки) нових етапів не відбулося.

Окрім міждержавних позовів в ЄСПЛ розглядаються і індивідуальні заяви (позови), серед яких позов Савченко проти Росії (щодо незаконного захоплення та утримування в РФ представника Військово-повітряних сил України), декілька заяв родичів пасажирів авіарейсу Malaysian Airlines MH17, які загинули в аварії рейсу 17 липня 2014 року.

Також у суді розглядаються близько 6 500 індивідуальних заяв, пов'язаних з подіями в Криму або військовими діями на сході. Вони були подані як проти України, так і проти Росії або виключно проти однієї з цих держав. Суд звернувся до урядів Росії та України щодо п'яти індивідуальних заяв, які стосуються смерті або зникнення родичів заявників на сході України. У цих заявах заявники заявляють про порушення статей 2 (право на життя), 3 (заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та безпеку), 8 (право на повагу до приватного життя), 10 (свобода висловлення) та 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції⁵⁹.

⁵⁹ European Court of Human Rights. Factsheet - Armed conflicts (March 2020). https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf

До інших міжнародних судових установ/арбітражів:

1. Спів в Міжнародному суді ООН (МС ООН) щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. 19 квітня 2017 року МС ООН прийнято Рішення про застосування тимчасових заходів проти Російської Федерації, 12 червня 2018 року МЗС від імені України подало Меморандум до Міжнародного суду ООН, який документально підтверджує серйозні порушення з боку РФ (докази викладено в більш ніж 1000 додатках в 28 окремих томах).
2. Спів в Арбітражному трибуналі, сформованому відповідно до Додатку VII до Конвенції ООН з морського права 1982 року, між Україною та Російською Федерацією стосовно прав прибережної держави в Чорному і Азовському морях та у Керченській протоці. Основне заперечення Росії у цій справі полягає в тому, що претензії України не стосуються Конвенції ООН з морського права, а є спробою отримати рішення, що підтверджує суверенітет України над Кримським півостровом. З 10 по 14 червня 2019 року Постійна палата третейського суду в Гаазі провела слухання щодо попередніх заперечень РФ. Слухання тривають.
3. Міжнародний кримінальний суд (МКС), що опікується воєнними злочинами та злочинами проти людяності, з квітня 2014 року розглядає справу «Ситуація в Україні», яка стосується трьох питань: вбивств на Майдані, а також ситуації у Криму та на Донбасі.
4. Триває розгляд Апеляційним судом Амстердама справи від 2014 року про повернення «Скіфського золота» на територію, підконтрольну уряду України.

Інвестиційні арбітражі

Ці справи стосуються самостійних чи групових позовів українських державних і приватних компаній щодо компенсації вартості майна, втраченого в Криму через його окупацію. Загалом існує до 10-ти таких справ як від державних, так і від приватних компаній, а також від приватних інвесторів. За рішенням РНБО з 2015 року їх курує МЗС⁶⁰.

Механізми звернення до інвестиційного арбітражу використали «ПриватБанк» і фінансова компанія «Фінілон», «Ощадбанк», «Укрнафта», Ігор Коломойський та аеропорт «Бельбек», ТОВ «Стабіл», Everest estate LLC, НАК «Нафтогаз», НАК «Укренерго», ДТЕК. Ці справи розглядають арбітражні трибунали у Нідерландах, Франції та Швейцарії.

Подібні справи розглядаються на підставі міжнародних угод про захист інвестицій, зроблених інвестором з однієї країни на території іншої. Українські компанії апелюють до Угоди між Кабінетом Міністрів України і урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій. Але у випадку з Кримом українські компанії робили інвестиції на території України, проте їхні активи були експропрійовані Росією після окупації Криму. Саме на ці аргументи спирається Росія, доводячи, що міжнародні арбітри не можуть вирішувати суперечки щодо українських інвестицій в український (на той момент) Крим. Однак наразі українські компанії мають успішні прецеденти, наприклад у Швейцарії. Крім того, в таких справах вперше в історії комерційного арбітражу розглядається питання захисту інвестицій на незаконно контрольованих територіях.

Наприкінці 2018 року «Ощадбанк» став першою державною компанією, що виграла інвестиційний арбітраж. 26 листопада 2018 року арбітражний трибунал ухвалив рішення по справі Ощадбанку проти РФ. У своєму рішенні трибунал зазначив, що має право розглядати даний спір, та встановив, що РФ протиправно експропріювала активи Ощадбанку в Криму, чим порушила його права як інвестора, та присудив у якості відшкодування за завдані збитки 1,3 мільярда доларів США плюс відсотки, які будуть нараховуватися до

⁶⁰ BBC Україна. Як Україна судиться з Росією в міжнародних судах. Головні справи (20 серпня 2019). <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49294741>

моменту виконання РФ рішення⁶¹. Найуспішнішим можна вважати позов «Нафтогазу» проти «Газпрому» (РФ) до Стокгольмського міжнародного арбітражу (був поданий у червні 2014 року). У підсумку «Газпром» зобов'язали виплатити Україні близько 2,5 мільярдів доларів. Ще один позов «Нафтогазу» стосувався захоплення активів компанії на території тимчасово окупованого Криму. Збитки «Нафтогазу» в цій справі оцінюються в 5 мільярдів доларів.

Ще за кількома позовами Україна чекає рішення в Світовій організації торгівлі. У грудні 2016 року Україна подала позов щодо обмеження Росією імпорту вагонів та обладнання з України. Два позови стосуються обмеження Росією українського імпорту⁶².

Детальну інформацію про всі позови України (в т.ч. українських компаній) проти Російської Федерації можна дізнатися на створеному Міністерством юстиції України порталі <https://lawfare.gov.ua>.

Поляризація суспільства, основні її чинники. Рівень соціальної згуртованості в громадах

За останні п'ять років соціальна структура українського суспільства зазнала істотних змін і не останню роль в цьому зіграла тимчасова окупація частини територій України та збройний конфлікт на сході. З'явилися нові багаточисельні соціальні групи (ветерани, переселенці, мешканці тимчасово окупованих територій, військові волонтери тощо). Водночас деякі соціальні інститути перестали задовольняти соціальні потреби не тільки цих, але й інших груп населення.

Серед деяких соціальних груп зросли протестні настрої, особливо це стосується організацій, що схильні до застосування насильства, ветеранів АТО/ООС, представників малого бізнесу та аграріїв. Невдоволення політикою центральної влади також висловлюють представники місцевої влади, журналісти та експерти.

Фіксує протестні настрої у суспільстві та аналізуючи відкриті конфлікти, серед їх причин можна визначити наступні:

- порушення засад демократії, законності і правопорядку;
- відсутність чіткого політичного курсу держави, зрозумілого для пересічного громадянина;
- відступ від розпочатих реформ і низки позитивних демократичних змін;
- зміна політичних еліт, що мають вплив на економічну політику, вирішення кадрових питань на найвищому рівні тощо;
- відсутність культури діалогу;
- відсутність належної комунікації політичних ініціатив, що намагається впровадити президент, уряд та парламент;
- невідповідність деяких рішень вищого керівництва держави очікуванням населення.

Напруження, поляризація і конфлікти призводять до фрагментації та «розколів» українського суспільства, поділу його на групи з протилежним баченням, позбавляючи його згуртованості і здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім факторам, що несуть загрози для українських демократичних інститутів, цінностей і суверенітету. Маючи розуміння «слабких» місць українського суспільства, різними акторами можуть бути застосовані стратегії щодо посилення фрагментації суспільства, поглиблення «розколів» та протиріч між українцями. За умов ідентифікації та використання першопричин напруження в соціально-економічній, політичній, культурній сферах, відсутності згуртованості і нестійкості (слабкості) суспільства зовнішній вплив може бути успішно і швидко реалізований.

⁶¹ Позови України проти РФ. Офіційний портал: <https://lawfare.gov.ua/cases>

⁶² Слово і діло. Відшкодування збитків і визнання агресії: що Україна вимагає від РФ у міжнародних судах (5 червня 2018). <https://www.slovoidilo.ua/2018/06/05/infografika/polityka/vidshkoduvannya-zbytkiv-vyznannya-ahresiyi-ukrayina-vymahaye-rr-mizhnarodnyx-sudax>

В цих умовах критично важливим є проведення цілеспрямованої роботи з українським населенням щодо запобігання можливим конфліктам та зменшення напруженості між різними соціальними групами, формування плюралістичної громадянської ідентичності, що засновується на спільних цінностях, властивих українському суспільству, – цінностях демократії. Сьогодні українське суспільство, а особливо молодь, потребує підтримки, яка б забезпечила національну єдність, формування толерантності серед окремих його груп, підвищення довіри до системи органів державної влади та місцевого самоврядування.

1.2. Причини конфлікту

З 2000-х років Російська Федерація почала вибудовувати свої геополітичні стратегії, виходячи із того, що система міжнародних відносин перебуває на стадії переходу від однополярного до багатополярного світу, де одним з полюсів є Російська Федерація. В Концепції національної безпеки Російської Федерації 2000 року⁶³ зазначалося, що Росія буде сприяти формуванню ідеології багатополярного світу, а до сфери її національних інтересів належать стосунки із незалежними державами, що колись входили до складу СРСР, які увійшли до Співдружності Незалежних Держав після його розпаду. Загрозами національним інтересам Росії було зазначено, серед інших, «послаблення інтеграційних процесів в СНД», «послаблення політичного, економічного та військового впливу Росії в світі» та «розширення НАТО на схід».

Тому у 2004 році популярність прозахідного кандидата на посаду Президента України **Віктора Ющенка** була сприйнята Росією як загроза. Його головним опонентом був тодішній прем'єр-міністр **Віктор Янукович** - представник донецької регіональної політико-бізнесової еліти та прихильник тісної інтеграції із РФ. Протягом всієї виборчої кампанії Росія використовувала всі доступні їй інструменти впливу для підтримки проросійського кандидата та недопущення перемоги його конкурента. Питання національної ідентичності, європейської/євразійської інтеграції, статусу російської мови використовувалися для розколу українського суспільства, що мало на меті консолідувати виборців сходу, півдня та частково центру, кількість яких переважала за чисельністю виборців західних територій України. Основна емоція – страх приходу політика (Віктора Ющенка) нібито із нацистськими та русофобськими поглядами, що зневажає населення сходу та півдня. Прикладом цього може служити листівка про три сорти українців, нібито розповсюджена від імені Віктора Ющенка.

Фото 1. Білборди про «три сорти українців», спрямовані на міжрегіональний розкол⁶⁴

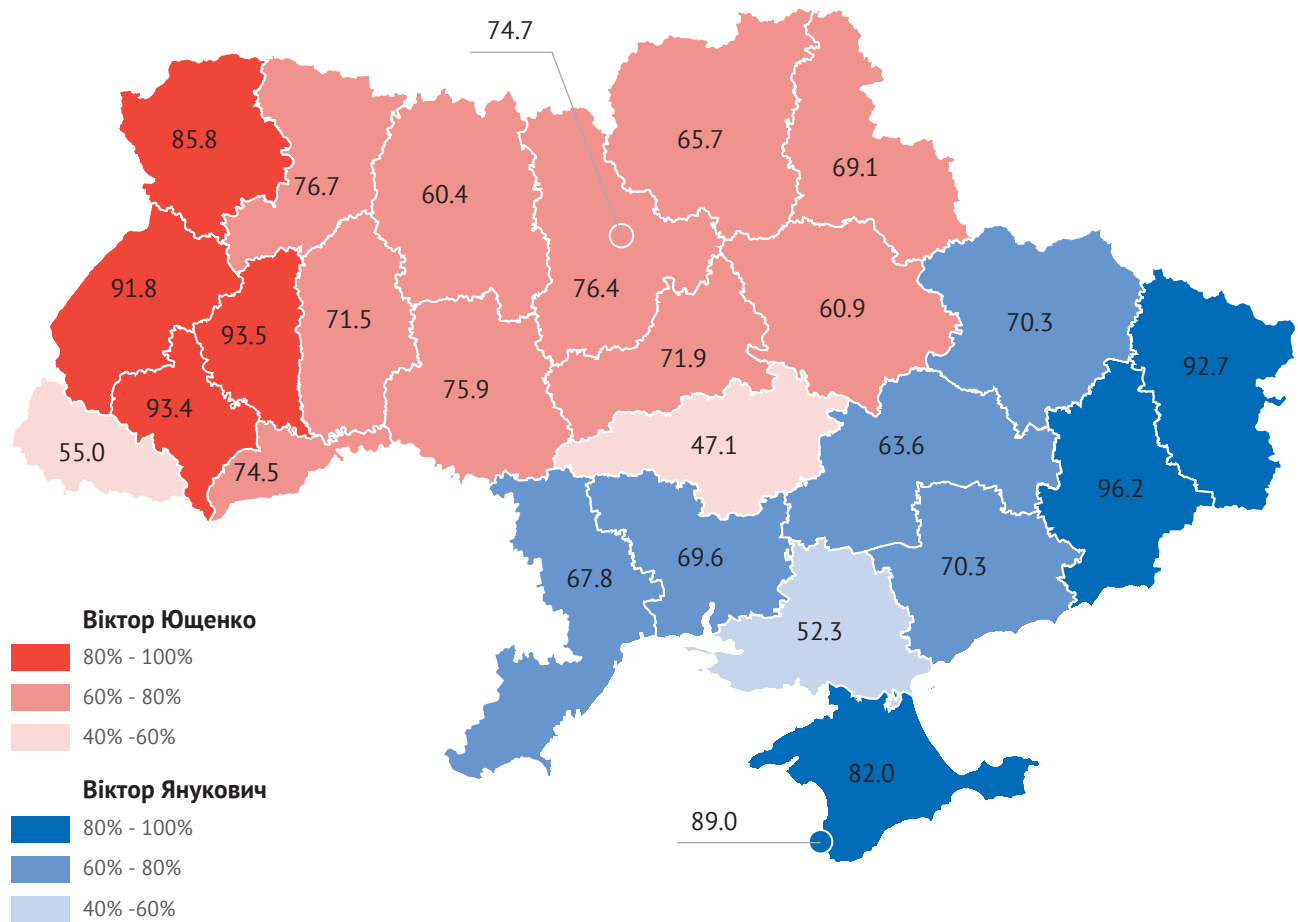
⁶³ Указ Президента Российской Федерации от 10.01.2000 г. № 24 «О Концепции национальной безопасности Российской Федерации». <http://www.kremlin.ru/acts/bank/14927>

⁶⁴ 24 канал. Політична реклама в Україні: президентські вибори-2004 – три сорти українців, розкол та «нашизм» (12 вересня 2018). https://24tv.ua/politichna_reklama_v_ukrayini_prezidentski_vibori_2004_tri_sorti_ukrayintsiv_rozkol_ta_nashizm_n1029351

Президентські вибори 2004 року проходили у два тури, результати голосування чітко показують поділ голосів за територіальною ознакою.

Рис. 2. Результати другого туру виборів президента України 2004 року⁶⁵

Результати другого туру, що відбувся 21 листопада 2004 року, на яких нібито переміг проросійський кандидат, було фальсифіковано, а коли стало зрозуміло, що Віктор Янукович не буде визнаний президентом України, частина проросійських політиків вдалася до відверто сепаратистських дій.

26 листопада 2004 року представники Одеської територіальної громади, які підтримували Віктора Януковича, на зборах ухвалили резолюцію про те, що у разі перемоги на президентських виборах Віктора Ющенка вони ініціюватимуть проголошення Одеси й Одеської області вільною самоврядною територією - **Новоросійським краєм**. Одним із ініціаторів ідеї відокремлення Одеси і області виступив мер Одеси Руслан Боделан, який очолював місцеву організацію партії Віктора Януковича - Партії регіонів⁶⁶. Цього ж дня Луганська обласна рада ухвалила рішення про створення нового органу із усією повнотою влади в межах Луганської області, ініціювала створення Автономної Південно-Східної Української Республіки, до складу якої мали би увійти всі області, що проголосували за Віктора Януковича, та *звернулася до президента РФ Володимира Путіна про визнання майбутньої республіки*⁶⁷.

⁶⁵ Вікіпедія. Вибори Президента України 2004. https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_2004

⁶⁶ Подробности. Сторонники Януковича в Одессе хотят отделиться в самостоятельный Новоросийский край (27 листопада 2004). <https://podrobnosti.ua/161716-storonniki-janukovicha-v-odesse-hotjat-otdelitsja-v-samostojatelnyj-novorossijskij-kraj.html>

⁶⁷ Українська правда. Луганськ хоче відокремитись і шукає підтримки у Путіна (26 листопада 2004). <https://www.pravda.com.ua/news/2004/11/26/3004702/>

Тоді, у 2004 році, розкол вдалося подолати, а президентом України став прозахідний кандидат значною мірою через підтримку та посередництво західних лідерів. Основними переговорниками були Олександр Квасневський, колишній президент Польщі, та Хав'єр Солана, колишній Генеральний секретар НАТО. Переговори проходили за участі посла Росії Віктора Черномірдіна, який навіть розмірковував про можливість введення єдиної валюти Росії та України в разі перемоги Віктора Януковича⁶⁸.

За президента України Віктора Ющенка було розпочато більш тісну інтеграцію із ЄС. Україна поступово йшла до підписання Угоди про асоціацію, що мало статися у листопаді 2013 року під час Вільнюського саміту ЄС. В цей період Російська Федерація активізувала свій вплив на правлячу політичну еліту України з метою зупинення процесу інтеграції із ЄС. Для цього використовувалися заходи як політичного, так і економічного впливу, такі як обіцянка надання торгових преференцій та інших переваг економічного характеру, зокрема щодо постачання газу, нафти та нафтопродуктів і ядерного палива, фінансових ресурсів на пільгових умовах⁶⁹. Представникам бізнесових кіл, наближеним до правлячої в той час політичної еліти, пропонувалися також преференції особистого характеру. З тією ж самою метою широко використовувались можливості російської пропагандистської машини.

Відмова тодішнього президента України Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС спричинила масштабні протести. Головним осередком мирного протесту став Майдан незалежності в Києві. І знов були задіяні ті ж самі механізми для розколу українського суспільства та протиставлення населення сходу та заходу України. На противагу стихійним протестам на Майдані незалежності було штучно організовано так званий Антимайдан, здебільшого із тих, хто проживав на територіях Донецької та Луганської областей. І знов, як у 2004 році, для консолідації мешканців сходу та півдня України було використано ті ж самі методи – сіяння страху щодо мешканців західних областей, базуючись на тих самих фальшивих аргументах: «фашизм» іде в наступ, насуваються приниження та переслідування мешканців сходу та півдня, буде заборонено російську мову для російськомовних українців тощо.

Російська влада з 2002 року почала робити ставку на донецьку регіональну політико-бізнесову еліту. Представники цієї еліти мали широкі бізнес-інтереси в Росії та тісні бізнесові зв'язки із російськими партнерами. Крім того, донецька політико-бізнесова еліта, представники якої мали значні фінансові та електоральні ресурси, довгий час не мала високого рівня представництва на національному рівні. Врешті-решт, отримавши омріяні високі посади в 2002 році, насамперед посаду прем'єр-міністра, бізнесові кола швидко почали набирати політичну вагу та збільшувати статки, перетворившись в олігархічну політичну еліту.

Станом на 2013 рік перебування у владі давало можливість донецькій олігархічній політичній еліті збільшувати прибуток від підприємств, розташованих здебільшого в східних областях, розвиваючи супутню інфраструктуру (енергетика, залізниця, автомобільні дороги, порти тощо) за рахунок коштів державного бюджету, на розподіл яких її представники мали вирішальний вплив. Наприклад, у 2013 році чисті доходи Державного бюджету України за рахунок Донбасу становили лише 5,7%, водночас видатки з Державного бюджету на утримання регіону склали 15,5% (більшість з яких – субсидії вугільній промисловості), 73% дефіциту Державного бюджету у 2013 році сформувалось лише за рахунок Донбасу⁷⁰. Привілейоване становище представників т.зв. донецьких та їхній вплив на розподіл державних фінансів для підтримки певних галузей та регіонів викликали невдоволення інших політичних еліт та бізнесових кіл як регіональних, так і національних. Ці протиріччя були згодом однією з причин подальшого протистояння на регіональній основі, що підтримувалося з російського боку, в тому числі і засобами пропаганди.

⁶⁸ Українська правда. Квасневский: На даче я сказал Кучме: раз ты сидишь в этой деревне – власти у тебя нет (22 грудня 2004). <https://www.pravda.com.ua/articles/2004/12/22/3005606/>

⁶⁹ Case No: A4/2017/1755 «Ukraine and The Law Debenture Trust Corporation PLC» (September 14, 2018). <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/09/law-debenture-v-ukraine-final-judgment-14-sept-18.pdf>

⁷⁰ За даними дослідження German Advisory Group Ukraine, 2015

1.3. Основні події, що впливали на динаміку конфлікту протягом 2014-2019 років

На початку 2014 року правлячий режим Януковича остаточно втратив легітимність через незаконне та надмірне застосування сили проти мирних протестувальників не тільки в очах власного народу, але і в очах міжнародної спільноти. Незважаючи на всебічну підтримку РФ, тодішній авторитарний режим в Україні втратив владу. Російська Федерація вже не могла діяти через демократично сформовані, але недемократичні за духом та контрольовані нею органи державної влади в Україні. В цей період відбувся перехід від операцій впливу, що здійснювалися невоєнними методами, до прихованого та/або правдоподібно заперечуваного використання військової сили.

Втеча до Росії українського президента, прем'єр-міністра, урядовців, керівників оборонного, безпекових, розвідувальних та правоохоронних відомств та агенцій, а також загальна недовіра до них спричинили колапс системи державного управління у військовій, безпековій та цивільній сферах. Суспільство було розколотим, проросійські політики з України та російські політики знов запропонували мешканцям півдня та сходу України захист, що може забезпечити РФ.

В лютому 2014 року збройними підрозділами РФ було проведено військову операцію по **встановленню контролю за територією АР Крим та міста Севастополя** силами збройних підрозділів РФ. Водночас відомо про факти застосування ними зброї проти підрозділів Збройних сил України, також відомо про загибель як мінімум двох українських військовослужбовців внаслідок таких дій. Це дає підстави розглядати ці факти як такі, що вказують на **міждержавний характер збройного конфлікту в Україні**, що розпочався із захоплення території АР Крим та міста Севастополя.

Майже одночасно в низці південних та східних регіонів розпочалися спроби захоплення приміщень органів державної влади та мітинги щодо створення незалежних республік та зближення/приєднання до РФ. На мітингах використовували російські прапори, а керівники місцевих органів державної влади або відсторонилися від вжиття заходів щодо попередження чи припинення подібних дій, або підтримували їх. В результаті проросійським мітингувальникам, серед яких були і громадяни РФ, вдалося захопити приміщення обласних державних адміністрацій Харківської (майже одразу звільнене силами підрозділів МВС), а також Луганської та Донецької областей.

Основним планом РФ щодо України, починаючи з лютого 2014 року, був план щодо її розчленування та встановлення над нею контролю. Стосовно південно-східних територій України існував **план по створенню так званої Новоросії** – дезінтегрованого квазідержавного утворення, бутафорної федерації, до складу якої мали ввійти Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська та, в разі успіху, інші області.

Про нібито існування т.зв. Новоросії у 2014 році особисто заявляв президент РФ Путін: «...вопрос в том, чтобы обеспечить законные права и интересы русских и русскоязычных граждан юго-востока Украины – напомню, пользуясь терминологией ещё царских времён, это Новороссия: Харьков, Луганск, Донецк, Херсон, Николаев, Одесса не входили в состав Украины в царские времена, это всё территории, которые были переданы в Украину в 20-е годы советским правительством. Зачем они это сделали, бог их знает. Это всё происходило после соответствующих побед Потёмкина и Екатерины II в известных войнах с центром в Новороссийске. Отсюда и Новороссия. Потом по разным причинам эти территории ушли, а народ-то там остался»⁷¹.

Організація мітингів щодо відокремлення регіонів від України та/або включення до складу РФ проводилася за прихованої/заперечуваної підтримки органів безпеки, розвідувальних органів, підрозділів Збройних сил Росії, цивільних органів влади РФ, а також проросійських неурядових організацій, які діяли за вказівкою державних органів РФ. Такі ж організації сприяли перемозі Віктора Януковича у 2010 році, їхня розгалужена структура виглядала наступним чином (рис. 3).

⁷¹ Адміністрація Президента РФ. Прямая линия с Владимиром Путиным (17 квітня 2014). <http://kremlin.ru/events/president/news/20796>

Рис. 3. Всеукраїнська координаційна рада організацій російських співвітчизників

Протистояння в цей момент хоча інколи і відбувалося із використанням зброї, все ж таки нагадувало парамілітарні операції⁷², керовані силами спеціальних операцій та/або розвідувальними органами РФ⁷³. Боротьба із ними проводилась спеціальними методами під керівництвом Служби безпеки України.

Одним із прикладів є використання **парамілітарних підрозділів козаків**, що мають привілейоване положення в РФ, діють на підставі окремого закону, розглядаються як ідеологічно мотивований, консервативний за своєю сутністю та силовий за способом впливу інструмент держави. Козаків нерідко долучають до охорони громадського порядку (наприклад, під час проведення Чемпіонату Світу з футболу 2018, під час масових протестів у Москві тощо).

Дуже широко російські козаки використовувалися в Луганській області. На території цієї області ще у 17 столітті було засновано кілька козацьких поселень, і цей факт було використано як додатковий привід для обґрунтування нібито «особливого історичного зв'язку» між Луганщиною та Росією. До прикладу, селище Станиця Луганська досі містить у назві (слово «станція») згадку про давню приналежність до козацьких адміністративно-територіальних одиниць Російської імперії.

⁷² «Драбина» таємних операцій Марка М. Ловентала (Lowenthal, M. M.). Intelligence: From Secrets to Policy. Sixth edition (2015)

⁷³ Asymmetric Warfare Group. Russian new generation warfare handbook, Version 1 (December 2016). <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianNewWarfareHandbook.pdf>

У квітні 2014 року, у відповідь на встановлення озброєними групами контролю у населених пунктах в Луганській та Донецькій областях, Україна розпочала проведення **антитерористичної операції** (АТО)⁷⁴. Поступово характер протистояння почав змінюватись, інтенсивність застосування зброї збільшилася, значно розширилися види зброї, в тому числі важкої, що використовувалася у бойових діях.

Влітку того ж року збройні підрозділи України, перебуваючи на території своєї держави, неодноразово піддавалися обстрілу з території РФ⁷⁵, а участь у боях взяли збройні підрозділи збройних сил та інші урядові військові підрозділи РФ у кількості, що зробила неможливим застосування принципу «правдоподібного заперечення». Ведення воєнних дій хоча і було гібридним, але традиційні (conventional) методи набули явно вираженого характеру.

Наприклад, 24 серпня 2014 року приблизно за 20 кілометрів до кордону з РФ на території України було затримано 10 російських військовослужбовців зі зброєю в уніформі, які на броньованій техніці рухалися в напрямку від кордону з РФ^{76,77}.

4 серпня 2014 року 437 військовослужбовців українських урядових збройних формувань перейшли на територію РФ добре організованими ешелонами. Вони були розміщені в транзитному приміщенні. Пораним військовослужбовцям надали першу допомогу і відправили на машині швидкої допомоги в лікарню⁷⁸. В цей же день зазначені особи повернулися до України. У зв'язку з цим випадком слід зазначити, що до українських військовослужбовців не застосовувалися механізми щодо притягнення їх до відповідальності за перехід кордону, вони залишалися в уніформі, зберігали власну командну вертикаль, утримувалися окремо. Одним з пояснень швидкого повернення українських військовослужбовців може бути припущення про те, що РФ не хотіла їх утримувати через необхідність забезпечення належного процесу та умов утримання відповідно до вимог Женевської конвенції 1949 року про поводження з військовополоненими⁷⁹, що несло для РФ політичні ризики початку безпосереднього та прямого діалогу із українською стороною. Політичні ризики також існували і у випадку передачі українських військовослужбовців парамілітарним формуванням, які не визнані ні самою Росією, ні іншими країнами. Також це йшло у розріз із вимогами норм міжнародного гуманітарного права (МГП).

Однією з подій, що вплинула на хід боїв на сході України, після чого просування українських урядових сил у напрямку кордону з РФ зупинилося, були **бої поблизу міста Іловайськ**. Саме тут було задіяно велику кількість регулярних урядових військових підрозділів РФ. Кілька російських військовослужбовців опинилися у полоні українських військових⁸⁰. Українські військові підрозділи тоді потрапили в оточення, переговори про їхній вихід вели безпосередньо керівники Генеральних Штабів України та Росії. Інтенсивні бої відбувалися до кінця серпня 2014 року. В результаті боїв за Іловайськ українські збройні сили понесли найбільші втрати за весь період свого існування: вони оцінюються в 420–460 осіб⁸¹. Такі великі втрати глибоко вразили українське суспільство: 29 серпня визначено Днем пам'яті захисників, які загинули у боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України (визначено у 2019 році).

3 вересня 2014 року президент України Порошенко та президент РФ Путін мали між собою телефонну розмову, а 5 вересня 2014 року учасниками Тристоронньої контактної групи (ТКГ) було підписано **Мінський протокол** (Мінськ I)⁸². Основною метою домовленостей, закріплених у протоколі, визначалось двостороннє припинення вогню, однак документом передбачалось здійснення й інших кроків, зокрема моніторинг з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї, виведення незаконних збройних формувань, найманців та військової техніки з території України, моніторинг на російсько-українському державному кордоні та верифікація з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки в прикордонних районах України та Російської Федерації.

⁷⁴ Указ Президента України № 405/2014 від 14.04.2014 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>

⁷⁵ Bellingscat. Необъявленная война Путина: Российские артиллерийские удары по территории Украины летом 2014 года (21 грудня 2016). <https://ru.bellingscat.com/novosti/ukraine/2016/12/21/putins-undeclared-war-summer-2014-russian-artillery-strikes-against-ukraine/>

⁷⁶ Телеканал Дождь. СБУ заявила о захвате российских десантников. Видео допросов (26 серпня 2014). <https://www.youtube.com/watch?v=EC5hKzQ3x6Y>

⁷⁷ Ukraine Crisis Media Center. Заявление бойцов 98 Свирской дивизии воздушно-десантных войск. 26.08.2014 (27 серпня 2014). https://www.youtube.com/watch?v=HQR87oyo_Uc

⁷⁸ ОБСЄ. Звіт місії спостерігачів ОБСЄ на україно-російському кордоні (4 серпня 2014). <https://www.osce.org/uk/om/122387>

⁷⁹ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (12 серпня 1949). <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/380>

⁸⁰ Архив Войны. Допрос захваченных российских солдат в боях за Иловайск в августе 2014-го (18 березня 2015). <https://www.youtube.com/watch?v=vYLLUBmj37Q>

⁸¹ BBC Україна. Скільки українська армія втратила в Іловайську? Нові дані Генштабу (27 серпня 2019). <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49487720>

⁸² ОБСЄ. Протокол за підсумками консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України Петра Порошенка та ініціатив Президента Росії Володимира Путіна (5 вересня 2014). <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf>

Він також визначав політичні рішення: 1) децентралізація влади, зокрема через ухвалення Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (Закон про особливий статус) та провести відповідно до нього вибори. 2) ухвалення закону про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, які відбулися в окремих районах Донецької та Луганської областей України.

Вказані пункти не передбачають визнання квазіітворень «ЛНР» «ДНР», так само і не передбачають зміни території України.

Частково відповідне законодавство було прийняте українською стороною вже 16 вересня 2014 року⁸³.

У Протоколі також згадується про необхідність ухвалення програми економічного відродження Донбасу і відновлення життєдіяльності регіону. Фактично такою програмою стала прийнята у 2017 році Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України⁸⁴, про яку вже згадувалось у попередніх розділах. Серед інших пунктів підписаного учасниками ТКГ протоколу: звільнення всіх заручників і незаконно утримуваних осіб, продовження інклюзивного загальнонаціонального діалогу та поліпшення гуманітарної ситуації на Донбасі.

19 вересня 2014 року підписано **Меморандум про виконання положень Протоколу** за результатами консультацій ТКГ стосовно кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України Петра Порошенка та ініціатив Президента Росії Володимира Путіна⁸⁵. Згідно з цим Меморандумом визначено заходи, що мали на меті закріпити домовленості про двостороннє припинення застосування зброї: визначені типи озброєння, заборонені для застосування; населені пункти, де заборонено розміщувати важке озброєння; відстань, на яку має бути здійснено відведення засобів ураження; запроваджена заборона на встановлення мінно-інженерних загороджень. Слід звернути увагу, що лінія зіткнення або, як її інколи називають, лінія розмежування, зафіксована та географічно визначена додатком саме до цього документа.

Ні перший, ні другий документ не припинив бойових дій, хоча в окремі періоди після їх підписання інтенсивність ведення бойових дій та застосування важкого озброєння значно знижувалася. 26 вересня 2014 року почав роботу Спільний Центр Координації та Контролю з числа військовослужбовців України та Росії й участі представників Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (СММ ОБСЄ).

В лютому 2015 року, на тлі інтенсифікації боїв, відбулося чергова спроба деескалації збройного конфлікту. 11-12 лютого у Мінську відбулась зустріч лідерів Німеччини, Франції, України та Росії, за результатами якої було підписано **Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей** (Мінськ II, Комплекс заходів). Згодом Комплекс заходів було схвалено Радою Безпеки ООН, він є додатком до резолюції 2202(2015).

У той же момент відбувалися масштабні бої навколо міста Дебальцеве, де керовані РФ збройні формування намагалися оточити українські урядові сили. За словами тодішнього президента Франції Франсуа Олланда, зустріч тривала довго без якогось результату, відсутність якого, на його думку, і було метою Росії. *«Я швидко зрозумів, що Путін хотів виграти час і відкласти припинення вогню на максимально можливий час, аби дозволити сепаратистам оточити українську армію і завоювати додаткові позиції»*, – згадує він^{86,87}. *«Багато разів Порошенко та Путін підвищували голос один на одного. Останній раптово рознервувався та пригрозив просто та повністю розчавити війська свого співрозмовника. Це виглядало визнанням наявності його військ на сході України. Він миттєво взяв себе у руки»*, – так висловив свою думку Франсуа Олланд.

⁸³ Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

⁸⁴ Постанова КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

⁸⁵ ОБСЄ. Меморандум об исполнении положений Протокола по итогам консультаций Трёхсторонней контактной группы относительно шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина (19 вересня 2014). <https://www.osce.org/files/f/documents/a/1/123807.pdf>

⁸⁶ Франсуа Олланд «Уроки влади» (Мемуари), 2018

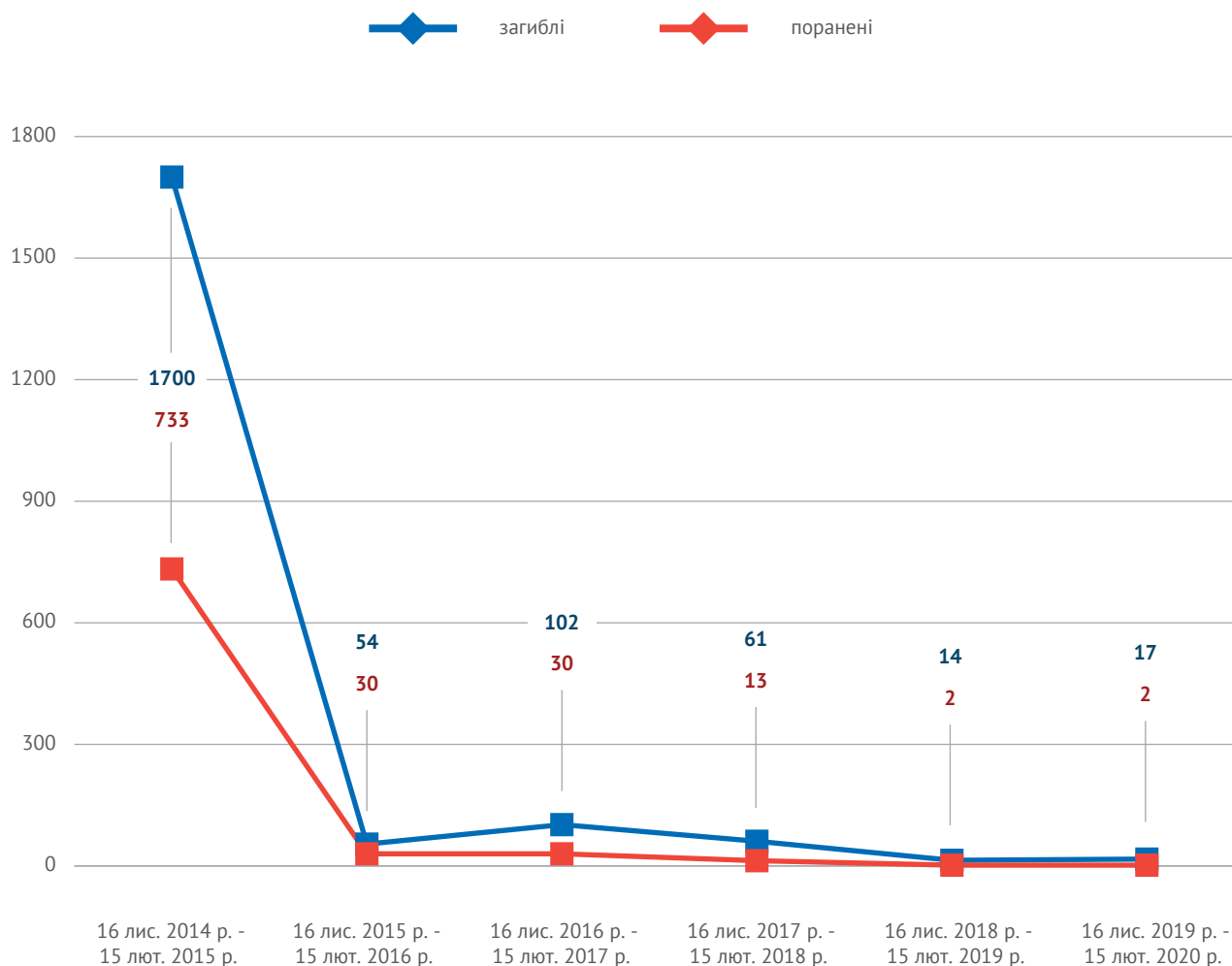
⁸⁷ ВВС Україна. Довга ніч у Мінську: що Олланд розповів про мінські угоди та плани Путіна щодо України (3 вересня 2018). <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45374522>

Українські урядові сили з боями остаточно залишили місто Дебальцеве вже після підписання Комплексу заходів, відступивши зі значними втратами, хоча відповідно до домовленостей це місто та його околиці мали б залишатися під контролем уряду України.

Комплекс заходів частково дублює Мінськ I, а також передбачає встановлення зони безпеки шириною 50-140 кілометрів; започаткування діалогу з метою проведення місцевих виборів в ОРДЛО, проведення їх за стандартами ОБСЄ і моніторинг Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ; забезпечення амністії і помилування; звільнення «заручників та незаконно затриманих осіб» у форматі «всіх на всіх», визначення модальностей повного відновлення соціально-економічних зв'язків, включаючи питання виплати пенсій, відновлення банківської системи та оподаткування; відновлення Україною контролю за російсько-українським кордоном в перший день після проведення місцевих виборів; проведення конституційної реформи, що передбачає децентралізацію та прийняття постійного законодавства про особливий статус ОРДЛО. Водночас Мінськ II одразу передбачає перелік заходів, що мають бути відображені у згаданому законодавстві, серед яких звільнення від покарання та переслідування, процедури призначення на посади прокурорів і суддів в ОРДЛО, право на мовне самовизначення, транскордонна співпраця ОРДЛО з регіонами РФ, створення загонів народної міліції, неможливість дострокового припинення повноважень місцевих депутатів, що будуть обрані відповідно до законодавства, визначеного у Комплексі заходів.

Незважаючи на велику кількість критики Комплексу заходів, після його підписання інтенсивність бойових дій зменшилася. За даними Моніторингової місії ООН кількість жертв серед цивільних осіб (не включаючи жертв від мін та ВМП) у 2014-2015 складала щонайменше 3038 осіб, а у 2016 – вже 112, 2017 – 117, 2018 – 55, 2019 – 27. Якщо порівнювати періоди листопад 2014 – лютий 2015 та листопад 2015 – лютий 2016 **кількість жертв серед цивільного населення зменшилась в 25-30 разів.**

Рис. 4. Кількість жертв серед цивільного населення за звітний період порівняно з аналогічним періодом попередніх років (16 листопада – 15 лютого)⁸⁸

16 травня 2015 року, вже після підписання Комплексу заходів, поблизу міста Щастя, що на Луганщині, українські військовослужбовці в результаті бойового зіткнення затримали двох громадян Росії зі зброєю та в уніформі без позначок про приналежність до військових підрозділів тієї чи іншої країни, які повідомили і українській владі і представникам ОБСЄ⁸⁹ про те, що вони є діючими військовослужбовцями Збройних сил РФ.

До березня 2017 року між контрольованими та неконтрольованими урядом територіями України відбувалися вантажні перевезення залізничним транспортом. Основний обсяг перевезень припадав на вугілля, що видобувалося на територіях, які не перебували під контролем уряду України, та на продукцію металургійної галузі, що вироблялася на підприємствах у межах ОРДЛО. Це забезпечувало економічний зв'язок із територіями, що опинилися поза контролем уряду України. На підприємствах залізничного транспорту, вугільної та металургійної й супутніх галузей працювало більше 100 тис. осіб, що проживали в межах ОРДЛО. Вони отримували оплату на банківські картки в українській національній валюті, були платниками податків, в т.ч. військового збору, регулярно здійснювали адміністративні контакти із працівниками штаб-квартир та інших виробничих підрозділів, що перебували на території, підконтрольній уряду України.

15 березня 2017 року Указом Президента України за рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України»

⁸⁸ УВКПЛ ООН, Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (16 листопада 2019 року – 15 лютого 2020 року). https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf

⁸⁹ Organization for Security and Co-operation in Europe. Latest from OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (May 21, 2015). <https://www.osce.org/ukraine-smmm/159296>

було **зупинене переміщення вантажів через лінію зіткнення**⁹⁰. Передумовою цього був ланцюг подій, які розпочалися в грудні 2016 року на підконтрольних уряду територіях. Тоді кілька народних депутатів від партії «Самопоміч», що очолювалася на той час мером міста Львів Андрієм Садовим, організували силами насамперед колишніх учасників українських добровольчих підрозділів блокування залізничних колій, якими здійснювалися перевезення вантажів через лінію зіткнення. Серед вимог - дві основні. Перша – звільнення всіх українських військовополонених та припинення т. зв. «торгівлі на крові», що нібито фінансує агресора, а також припинення незаконного та аморального, на їхню думку, переміщення товарів через лінію зіткнення, яке публічно іменувалося ними як «контрабанда». Цим одразу ж скористалися квазі-державні органи, утворені на територіях ОРДЛО, та ввели на підприємствах, що до того залишалися під контролем їхніх власників з підконтрольних уряду територій, так звані тимчасові адміністрації, фактично позбавивши законних власників права власності.

Рада національної безпеки та оборони України зі свого боку ввела заборону на переміщення вантажів саме через позбавлення права власності українських власників згаданих підприємств. Умовою відновлення переміщення вантажів через лінію зіткнення в указі президента України та рішенні РНБО зазначено повернення майна їхнім власникам. Водночас додано ще одну умову – повне виконання Мінських угод, що відтерміновує відновлення переміщення вантажів на невизначений час навіть у разі повернення захоплених підприємств під контроль законним власникам.

25 листопада 2018 року в Керченській протоці стався **збройний напад російських урядових збройних формувань на 3 військові кораблі України**, що здійснювали перехід з Чорного до Азовського моря. Напад розпочався в морських водах, що відповідно до міжнародно визнаних кордонів є територією України, а захоплено кораблі було вже в міжнародних водах після переслідування. Росіяни застосували зброю, внаслідок чого було поранено 6 осіб. 24 українських військових моряків опинилися в полоні. Але російська сторона не виконала вимоги Женевської Конвенції 1949 року про поводження з військовополоненими, попри очевидність факту збройного протистояння між військовими підрозділами двох країн, тобто міжнародного збройного конфлікту. Ухилення від виконання вимог МГП може ґрунтуватися на політичних мотивах з метою не давати будь-яких приводів для визнання себе стороною міжнародного конфлікту із Україною.

1.4. Основні учасники та їхні наміри

Російська Федерація, її наміри, позиція, цілі та засоби їх досягнення

Загалом варто зазначити, що Росія вдало використовує проблеми, що існували та продовжують існувати в українському суспільстві. Основні зусилля направлені на «розмиття» української ідентичності та заміщення її російською. Наприклад, історичний період часів існування Київської Русі, прийняття нею християнства, мова Київської Русі декларується російськими політиками та істориками як основа для обґрунтування концепції з п'ятьма головними компонентами: 1) один народ; 2) одна держава; 3) одна мова; 4) одна релігія (що домінує на державному рівні); 5) одна культура. Щодо країн, що ніколи не мали єдиної держави із росіянами, або, наприклад, народів, що взагалі не мають ознак спорідненості із ними або сповідують іншу (не домінуючу) релігію, достатнім ідентифікатором приналежності до «руського мира» розглядається російська мова. В такому випадку зазвичай йдеться про російськомовних громадян, що мають бути захищені російською державою, де б вони не проживали та громадянами якої б країни вони не були.

Під час вивчення окремих питань російсько-українських відносин ми неодноразово фіксували «подвійну» ідентичність окремих респондентів. Для прикладу, згідно із дослідженням PEW Research Center⁹¹, проведеним у 2017 році, у країнах, де православні християни становлять більшість (в Україні – 76%), значна

⁹⁰ Указ Президента України від 15 березня 2017 року №62/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 року «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України». <https://www.president.gov.ua/documents/622017-21470>

⁹¹ Pew Research Center. Религия и национальная принадлежность в Центральной и Восточной Европе (10 травня 2017 року). <https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/10104852/CEUP-Overview-Russian-FOR-WEB.pdf>

частка населення вважає, що православне віросповідання є важливою складовою національної ідентичності. Багато православних християн – і не тільки ті з них, хто належить до Російської православної церкви, – дотримуються проросійських поглядів. Більшість із них вважають, що Росія необхідна як противага впливу Заходу. Багато хто вважає, що Росія зобов'язана захищати не лише етнічних росіян, які проживають за її межами, а й православних християн в інших країнах. Зокрема, більше третини українців (38%) вважають, що Росія зобов'язана захищати православних християн в інших країнах (цифри наведені без урахування думки мешканців АР Крим, Донецької та Луганської областей, тому можуть бути значно більшими), а 54% відсотки громадян України на сході та 25% на заході країни вважають, що Росія має захищати етнічних росіян за її межами. Крім того, етнічні росіяни в Україні більш схильні ставитися до розпаду СРСР негативно.

Українці, на думку російських політичних діячів, можуть бути легко інтегровані в російське суспільство, яке має суттєві демографічні проблеми та брак людських ресурсів. У стратегічному плані ці проблеми заважають, на думку російських політиків, експертів та науковців, ствердитися в статусі одного з полюсів в багатополлярному світі.

Російська Федерація має геополітичні плани відновити свій вплив на незалежні держави, що колись входили до складу СРСР. Для цього використовуються різні інструменти, «жорсткої» та «м'якої» сили.

У випадку із ОРДЛО варіант, який з високою імовірністю міг би задовольнити Росію у короткій перспективі⁹², близький до так званого придністровського варіанту: припинення вогню, миротворчий контингент або спільний контингент з представників України та ОРДЛО на лінії зіткнення за участі представників ОБСЄ, вільна економічна зона для Донбасу з метою легалізації економічної діяльності на територіях ОРДЛО та її пожевлення. Наступним етапом може відбутися політичне врегулювання на певних умовах - надання особливого статусу ОРДЛО, який може бути встановлений фактично у формі федерації або широкої автономії. В обох випадках у Росії бажать, щоб ОРДЛО мали право на блокування окремих рішень на національному рівні, наприклад щодо вступу до НАТО. За такого підходу, перший етап для РФ бажано реалізувати швидко, а перехід до другого етапу може тривати десятиліттями.

Частина представників російської політичної еліти, наприклад Владислав Сурков та Володимир Жириновський, наполягає на так званому абхазькому варіанті, тобто визнанні Росією так званих ДНР та ЛНР та укладення із ними міждержавних угод, в тому числі оборонних, з наступною поступовою інтеграцією до рівня звичайних російських регіонів з одночасною гармонізацією із законодавством РФ всіх актів так званих республік.

Починаючи з 2014 року на територіях, що тимчасово не контролюються урядом України, здійснюються заходи щодо інтеграції населення ОРДЛО до культурного, правового, економічного та інформаційного простору Російської Федерації з одночасними **заходами щодо дезінтеграції із Україною:**

- Штучні перешкоди в діяльності мобільних операторів, що надають послуги зв'язку із абонентами на підконтрольній території, розвиток «місцевих» мобільних операторів та полегшений і недорогий зв'язок із абонентами на території РФ;
- Припинення обігу національної валюти України та введення в обіг російського рубля;
- Припинення/блокування мовлення українських ЗМІ та блокування українських інтернет-ресурсів;
- Відмова від використання української мови в освітньому процесі, особливі процедури вступу дітей до окремих російських ЗВО, надання можливості отримати їхні дипломи через навчання у закладах, розташованих в ОРДЛО;
- Зміна освітніх програм з історії для викладання у школах та ЗВО на нові, відповідно до пропагандистських потреб та з викладенням фактів у маніпулятивній формі з метою просування ідеї «русского мира»;

⁹² На основі неофіційної інформації з російських джерел

- Широке використання популярних російських артистів та виконавців для проведення масових заходів, концертів, виступів та інших заходів з метою залучення населення до російської масової культури;
- Заборона використання українських номерних знаків на автомобілях та надання Росією можливості безперешкодного використання номерних знаків, виданих квазіреспубліками, на її території;
- «Паспортизація» населення паспортами «республік», тобто створення таких умов для цивільного населення, які змушують отримувати паспорти через неможливість нормально існувати без такого документа, відмові без пред'явлення такого документа в отриманні сервісів, виплат, користування квазі-банківськими установами тощо;
- Створення сприятливих, стимулюючих умов для отримання громадянами України, що проживають на території ОРДЛО, паспортів РФ⁹³;
- Блокування відкриття нових пунктів для перетину лінії зіткнення (наприклад, поблизу селища Золоте Луганської області, відкриття якого ще у 2015 році було погоджено в межах ТКГ);
- Обмеження у ввезенні товарів з України через лінію зіткнення (встановлений Україною ліміт для переміщення товарів при перетині істотно вищий, а їх перелік – ширший).

У листопаді 2014 та 2018 років **на території ОРДЛО було проведено вибори до квазідержавних органів** так званих республік, результати яких не визнані жодною країною. Наближені до Кремля експерти зазначають, що ці вибори до державних органів не охоплюються Мінськими домовленостями, оскільки в останніх іде мова виключно про вибори до органів місцевого самоврядування, які жодного разу не проводилися на території ОРДЛО. Отже, вибори до квазідержавних органів так званих республік, мають на меті легітимізувати визначених РФ осіб та надати видимість суб'єктності так званих республік. Крім того, квазідержавні органи на території ОРДЛО видають акти, які є майже тотожними або дуже схожими до актів законодавства РФ.

Крім того, у всіх публічних виступах керівництва РФ щодо врегулювання конфлікту прямо чи побічно наголошується, що РФ не є його стороною, а переговори треба вести із представниками ОРДЛО, які називають себе «міністрами», «членами парламенту» або іншими термінами, які зазвичай використовуються державами. Крім того, в електронному спілкуванні із міжнародними організаціями та представниками держав, що час від часу спілкуються з ними, вони використовують атрибути, що нібито є «державними символами», при зверненні міжнародних гуманітарних організацій до них – вимагають звернення із зазначенням «посад», які відповідні особи займають в квазідержавних органах.

Україна, її наміри, позиція, цілі та засоби їх досягнення

Офіційна позиція України полягає у дотриманні Мінських угод, але останнім часом урядовці заявляють про необхідність їх перегляду та долучення до них, крім Німеччини та Франції, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії⁹⁴ як країн, що підписали Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум)⁹⁵. Крім того, представниками правлячої парламентської партії, Офісу Президента⁹⁶, урядовцями висловлюється позиція про те, що потенціал Будапештського меморандуму невичерпаний, отже він має бути використаний в процесі врегулювання конфлікту⁹⁷.

⁹³ Указ Президента РФ «Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство России в упрощенном порядке» от 24 апреля 2019 года. <http://kremlin.ru/acts/news/60358>

⁹⁴ НВ. І підняти питання Криму. Резніков повідомив НВ, які дві країни хотів би залучити до переговорного процесу по окупованих територіях (29 липня 2020) https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/reznikov-hoche-bachiti-ssha-ta-veliku-britaniyu-na-peregovorah-shchodo-donbasu-novini-ukrajini-50102975.html?utm_content=set_lang

⁹⁵ Генеральна асамблея Ради безпеки ООН. Резолюція A/49/765 (19 грудня 1994) «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї». https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/765&Lang=R

⁹⁶ Телевізійна служба новин. Кравчук розглядає створення нового Будапештського меморандуму в разі неуспішних переговорів ТКГ по Донбасу (6 серпня 2020). <https://tsn.ua/politika/kravchuk-rozglyadaye-stvorennya-novogo-budapeshtskogo-memorandumu-v-razi-neuspishnih-peregovoriv-tkg-po-donbasu-1601197.html>

⁹⁷ Atlantic Council. To stop Putin, the Western world must revisit the 1994 Budapest Memorandum (May 31, 2020). <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/to-stop-putin-the-western-world-must-revisit-the-1994-budapest-memorandum/>

За словами ж заступника голови Адміністрації Президента Росії Дмитра Козака, основного відповідального за врегулювання конфлікту з Україною, «спроби вигадати нові інструменти врегулювання містять реальну небезпеку відсунути вирішення конфлікту на багато років»⁹⁸.

Президент України Володимир Зеленський восени 2019 року заявив, а у 2020 році підтвердив свою заяву про те, що якщо протягом року не буде істотного прогресу у виконанні Мінських угод, то Україна переїде до плану Б. Схожі заяви лунали і від міністра закордонних справ України, але зміст цього плану ще не оголошений публічно.

До цього часу країни ЄС та США публічно підтримують виконання Мінських угод.

1.5 Основні зовнішні суб'єкти, зацікавлені у вирішенні конфлікту на глобальному та регіональному рівнях

Європейський Союз

Європейський Союз узгодив принципи відносин із РФ у 2016 році. На засіданні міністрів закордонних справ країн ЄС усі країни-члени ЄС схвалили 5 керівних принципів політики ЄС щодо РФ (переглянуті у 2018 році)⁹⁹:

1. Повне виконання Росією Мінських домовленостей;
2. Зміцнення стійкості ЄС до загроз з боку Росії;
3. Тісніші зв'язки з колишніми радянськими республіками-сусідами РФ;
4. Вибіркова взаємодія з РФ в межах окремих питань, таких як боротьба з тероризмом;
5. Підтримка контактів безпосередньо між людьми.

ЄС також послідовно та безперервно накладає санкції на Росію у зв'язку зі спробою незаконної анексії Криму, порушенням територіальної цілісності України та невиконанням Мінських угод. Після цього санкції неодноразово продовжували, а список - розширювали. Обмежувальні заходи полягають у замороженні фінансових активів у країнах ЄС та забороні на в'їзд на територію ЄС особам, які перебувають у санкційному списку. Також обмежувальні заходи були спрямовані на фінансовий, енергетичний і оборонний сектори, а також на сферу товарів подвійного призначення. Наприклад, санкції обмежують доступ до первинних і вторинних ринків капіталу ЄС для деяких російських банків і компаній і забороняють форми фінансової допомоги та посередництва щодо російських фінансових інститутів, забороняють прямі або непрямі імпорти, експорт або передачу військової техніки і встановлюють заборону на товари подвійного призначення, які можуть використовуватися у військових цілях або військовими кінцевими користувачами в Росії.

У липні 2020 року в ЄС у черговий раз нагадали: *«Ми закликаємо Росію взяти на себе повну відповідальність з цього приводу, а також використати свій значний вплив на збройні формування, які вона підтримує, для виконання Мінських зобов'язань у повному обсязі. Повага до цих принципів та зобов'язань має бути відновлена. Ми знову закликаємо Росію негайно припинити розпалювання конфлікту шляхом надання фінансової та військової підтримки збройним формуванням. Також ми залишаємося глибоко стурбованими інформацією про присут-*

⁹⁸ ТАСС. Дмитрий Козак: переговоры с Украиной напоминают театр абсурда (9 липня 2020). <https://tass.ru/interviews/8919515>

⁹⁹ European Union. The EU's Russia policy: Five guiding principles. Briefing (February 2, 2018). https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI%282018%29614698

ність російської військової техніки та військовослужбовців у районах, які контролюють підтримувані Росією збройні формування. Тривалість економічних санкцій ЄС проти Росії пов'язана з імплементацією Мінських домовленостей»¹⁰⁰.

27 липня 2020 року, коментуючи заяви прес-секретаря президента Росії Дмитра Пескова про те, що Росія не може гарантувати дотримання режиму припинення вогню на Донбасі, оскільки не є стороною конфлікту, заступник Генерального секретаря Європейської служби зовнішньої діяльності – політичний директор Енріке Мора заявив: «Для нас роль Росії зрозуміла. Вона не посередник у цьому конфлікті, а його сторона». Він також наголосив, що РФ «повинна стати частиною рішення» конфлікту на сході України, «якщо хоче, щоб ЄС зняв санкції, які були на неї накладені після незаконної анексії Криму та перед початком військових дій на Донбасі». «Це наша позиція, і вона залишатиметься незмінною доти, доки ми не побачимо чіткого прогресу у цьому питанні», – наголосив Мора¹⁰¹.

ЄС постійно надає допомогу Україні: гуманітарну - через агентства ООН, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, міжнародні та національні неурядові організації (координує Генеральний департамент з питань європейського цивільного захисту та гуманітарної допомоги – DG ECHO), міжнародну технічну – уряду та місцевій владі (координує в Представництво ЄС) та кредитні кошти для відновлення інфраструктури. З 1 грудня 2014 року в Україні також працює Консультативна місія ЄС, яка надає підтримку державним органам України у послідовному реформуванні сектору цивільної безпеки.

США

Позиція США щодо конфлікту на сході України, окупації АР Крим та підтримки України була незмінною, починаючи з 2014 року. Це одна з перших країн, яка відкрито заявила про напад Росії на Україну, підтримку Росією незаконних збройних формувань. У зв'язку з цим США запровадили санкції проти фізичних та юридичних осіб РФ, причетних до окупації та спроби незаконної анексії АР Крим, підтримки незаконних збройних формувань, у сферах оборони, фінансів, енергетики тощо. Окрім того, США підтримали Україну, надавши їй летальну зброю, зокрема у 2018 році були поставки протитанкових ракетних комплексів Javelin.

8 грудня 2017 року Державний секретар США Рекс Тіллерсон у Відні під час обговорення запропонованих міжнародних миротворчих сил в Україні заявив, що Вашингтон не зніме санкції проти Росії, поки Москва не перестане підтримувати сепаратистів в Україні та скасує свою очевидну анексію Криму.

Важливим свідченням солідарності з Україною в умовах агресії РФ стала оприлюднена 25 липня 2018 року т.зв. Кримська декларація - заява Держсекретаря США М. Помпео, яку можна назвати кодифікацією невідання спроби анексії Криму та претензій РФ на територію півострова. До Кримської декларації США приєдналися Польща, Німеччина, Велика Британія, Данія та країни Балтії. Аналогічні заяви М. Помпео зробив 26 лютого та 22 липня 2020 року.

12 листопада 2018 року Спеціальний представник Державного департаменту США з питань України Курт Волкер повідомив про підтримку Сполученими Штатами введення миротворчого контингенту ООН в окуповані райони українського Донбасу.

19 червня 2020 року очільник місії США при ОБСЄ Джеймс Гілмор під час онлайн-засідання Постійної ради ОБСЄ заявив: «Хоча Москва і заперечує свою роль у розпочатому нею конфлікті на Донбасі, присутність там підготовлених, оснащених та керованих Росією сил підтверджена багатьма джерелами, а сама РФ продовжує й надалі підживлювати цей конфлікт».

¹⁰⁰ Укрінформ. Євросоюз виступив із заявою щодо агресії Росії проти України (10 липня 2020). <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3060719-evrosouz-vistupiv-iz-zaavou-sodo-agresii-rosii-proti-ukraini.html>

¹⁰¹ DW. У ЄС наполягають на тому, що Росія - сторона конфлікту на Донбасі (27 липня 2020). <https://www.dw.com/uk/y-es-naoplyagayut-na-tomu-cho-rosiya-storona-konfliktu-na-donbasi/a-54357313>

США постійно надає допомогу Україні: гуманітарну - через агентства ООН, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, міжнародні та національні неурядові організації, та міжнародну технічну – уряду та місцевій владі.

НАТО

Керівництвом НАТО у політичних заявах та рішеннях Парламентської Асамблеї НАТО постійно наголошується на відновленні територіальної цілісності та суверенітету України, підтримці Мінських домовленостей^{102,103}, необхідності повернення РФ до Спільного центру контролю та координації, а також необхідності запровадження Миротворчої місії ООН.

В одній з останніх своїх заяв у лютому 2020 року Північноатлантичний альянс висловив занепокоєння сплеском насильства на сході України і розцінив дії підтримуваних Росією найманців як підрив Мінських угод та всіх зусиль із мирного врегулювання конфлікту. Альянс вчергове закликав Росію вивести свої сили, припинити підтримку сепаратистів та докласти справжніх зусиль для імплементації Мінських угод¹⁰⁴.

Рада Європи

У квітні 2014 Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) позбавила російську делегацію права голосу і заборонила росіянам обіймати керівні посади в ПАРЄ до кінця року через підтримку російськими депутатами дій щодо окупації й незаконної анексії Криму. Крім того, російській делегації було заборонено брати участь у місіях спостерігачів на виборах¹⁰⁵. В ухваленій напередодні Резолюції 1988 (2014) «Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів» ПАРЄ висловила підтримку суверенітету і територіальної цілісності України та засудила «дозвіл парламенту Російської Федерації на використання військової сили в Україні, російську військову агресію і подальшу анексію Криму, що стало явним порушенням міжнародного права, включаючи Статут ООН, Гельсінський заключний акт ОБСЄ та Статут і базові принципи Ради Європи»¹⁰⁶.

У подальшому своєю Резолюцією 2063 ПАРЄ знов підтримала Україну і скасувала повноваження російської делегації у червні 2015 року доти, поки не буде досягнуто прогресу щодо імплементації Мінського протоколу та Меморандуму, а також вимог та рекомендацій ПАРЄ, зокрема щодо негайного виводу російських військ зі східної України. Російська делегація повернулася в ПАРЄ лише у 2019 році, що викликало осуд у великої кількості делегатів.

У своїй Резолюції № 2028 (2015) «Гуманітарне становище українських біженців та переміщених осіб» від 27 січня 2015 року ПАРЄ зазначила, що лише політичне рішення на основі дотримання територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України може виправити гуманітарну ситуацію¹⁰⁷. ПАРЄ закликала до виконання Мінських домовленостей усіма сторонами, зокрема і Російською Федерацією, а також закликала Росію зупинити дестабілізацію ситуації в Україні та військову допомогу незаконним збройним формуванням.

У жовтні 2016 року Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію 2133 (2016) «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, невідконтрольних українській владі» - перший міжнародний документ, який визнав Російську Федерацію стороною конфлікту та застосував для цього термін «ефективний контроль». У документі чітко визначено, що «...анексія Криму Російською Федерацією та військова інтервенція російських збройних сил на сході України є порушенням міжнародного права та принципів, які відстоює Рада Європи». У Резолюції міститься також заклик до

¹⁰² NATO Parliamentary Assembly, Resolution 437 on Stability and Security in the Black Sea Region (October 9, 2017). <https://www.nato-pa.int/document/2017-resolution-437-black-sea-219-cds-17-e>

¹⁰³ NATO, Joint statement of the NATO-Ukraine Commission (July 10, 2017). https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_146087.htm?selectedLocale=uk

¹⁰⁴ Укрінформ. Росія має вивести війська з Донбасу – заява НАТО щодо сьогоднішньої ескалації (18 лютого 2020). <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2879171-rosia-mae-vivesti-vijska-z-donbasu-zaava-nato-sodo-sogodnisnoi-eskalacii.html>

¹⁰⁵ ПАРЄ. Резолюція 1990 (2014) «Перегляд по суті раніше ратифікованих повноважень російської делегації». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_\(2014\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_(2014).htm)

¹⁰⁶ ПАРЄ. Резолюція 1988 (2014) «Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_\(2014\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_(2014).htm)

¹⁰⁷ ПАРЄ. Резолюція 2028 (2015) «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028(2015).htm)

російської влади скасувати рішення Верховного суду РФ, яке визначає незаконним Меджліс, і дозволити кримськотатарському народу обирати свої автономні інститути.

У Резолюції 2132 (2016) «Політичні наслідки російської агресії в Україні»¹⁰⁸ ПАРЄ висловила жаль з приводу того, що конфлікт та дії Російської Федерації, пов'язані з ним, підірвали загальну стабільність та безпеку на континенті, а також нівелювали досягнення на шляху до стратегічного партнерства з Російською Федерацією, здобуті за останні десятиліття. ПАРЄ закликала ЄС розробити стратегії на майбутнє, які сприятимуть деескалації нинішньої напруженості та допоможуть відновити довіру з його сусідами. Стосовно економічних наслідків конфлікту ПАРЄ зазначила, що вони є значними не тільки для України та Російської Федерації, але і для Європейського Союзу та деяких країн Європи, які тією чи іншою мірою постраждали від санкцій проти Російської Федерації та російських контр-санкцій. Обговорення санкцій розділяє Європейський Союз та загрожує його єдності. Втім, міжнародний тиск, включаючи санкції, потрібно утримувати до кінця російської агресії та відновлення суверенітету та повної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах.

Інші резолюції ПАРЄ, прийняті у зв'язку зі збройним конфліктом в Україні та окупацією АР Крим:

1. Резолюція 2034 (2015) «Оскарження, з суттєвих причин, все ще непідтверджених повноважень делегації Російської Федерації»¹⁰⁹;
2. Резолюція 2067 (2015) «Зниклі особи під час конфлікту в Україні»¹¹⁰;
3. Резолюція 2112 (2016) «Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні»¹¹¹.

Франція і Німеччина

Франція і Німеччина відіграють вагомую політичну роль у врегулюванні конфлікту в східній Україні та забезпечують функціонування «нормандського формату». Відповідно до спільної Декларації¹¹² лідерів України, Росії, Франції та Німеччини 2015 року, лідери країн мають надавати підтримку Росії та Україні у виконанні Мінських домовленостей і використовувати для цього свій тиск на відповідні сторони.

Вказана декларація формалізує створення контрольного механізму в «нормандському форматі» (Україна, Росія, Франція та Німеччина), який має проводити зустрічі з регулярною періодичністю зазвичай на рівні старших посадових осіб, що представляють міністерства закордонних справ.

Також Декларацією передбачено, що в межах виконання Мінських домовленостей Німеччина і Франція нададуть технічну підтримку для відновлення сегмента банківської системи в порушених конфліктом районах, можливо, шляхом створення міжнародного механізму для сприяння здійсненню соціальних виплат.

З початку збройного конфлікту Німеччина і Франція постійно виступають за відновлення територіальної цілісності та суверенітету України, відстоюють необхідність виконання Мінських домовленостей, проводять консультації щодо пошуків шляхів врегулювання конфлікту, а також надають Україні гуманітарну та міжнародну технічну допомогу, пільгові кредити для розвитку постраждалих територій та допомогу населенню.

¹⁰⁸ ПАРЄ. Резолюція 2132 (2016) «Політичні наслідки російської агресії в Україні». http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2343_rez_2132.htm

¹⁰⁹ ПАРЄ. Резолюція 2034 (2015) «Оскарження, з суттєвих причин, все ще непідтверджених повноважень делегації Російської Федерації». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2005_rez_2034\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2005_rez_2034(2015).htm)

¹¹⁰ ПАРЄ. Резолюція 2067 (2015) «Зниклі особи під час конфлікту в Україні». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2128_rez_2067_\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2128_rez_2067_(2015).htm)

¹¹¹ ПАРЄ. Резолюція 2112 (2016) «Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні». http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2264_rez_2112.htm

¹¹² UN Security Council Resolution 2202 (17 February 2015). Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements. [https://undocs.org/ru/S/RES/2202\(2015\)](https://undocs.org/ru/S/RES/2202(2015))

Дії України на міжнародній арені у 2018-2020 роках

У 2018-2020 роках Україна продовжила використовувати інструменти для здійснення міжнародного тиску на РФ. Зокрема, завдяки збереженню питання агресії РФ проти України на порядку денному ключових міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, РЕ) забезпечено чітку позицію міжнародних організацій щодо засудження дій РФ та підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, у т.ч. щодо відданості політиці невизнання незаконної анексії Росією АР Крим і м. Севастополь та будь-якої зміни їхнього міжнародно-правового статусу.

Серед найважливіших прикладів міжнародної солідарності з Україною та тиску на РФ за період 2018-2020 років варто відзначити: рішення ГА ООН від 21 вересня 2018 року про включення питання ситуації на тимчасово окупованих територіях України як нового пункту порядку денного 73-ї сесії ГА ООН; скликання 26 листопада 2018 року засідання РБ ООН у зв'язку зі збройною агресією РФ у Чорному морі (у процесі засідання партнери України в РБ ООН засудили провокації РФ, висунули вимогу РФ надати вільний доступ до Азовського моря українським кораблям, засудили окупацію Криму); схвалення ініційованих Україною оновленої і більш жорсткої щодо держави-окупанта резолюції ГА ООН про ситуацію з правами людини в АР Крим та м. Севастополь 22 грудня 2018 року та резолюції ГА ООН про мілітаризацію АР Крим та м. Севастополь 17 грудня 2018 року; оприлюднення 2 серпня 2019 року першої доповіді Генерального секретаря ООН щодо ситуації з правами людини в АР Крим та м. Севастополь на виконання резолюції ГА ООН 2018 року про ситуацію з правами людини в окупованому Криму; схвалення оновлених резолюцій ГА ООН про ситуацію з правами людини в АР Крим та м. Севастополь 18 грудня 2019 року та про мілітаризацію АР Крим та м. Севастополь 9 грудня 2019 року.

Україна активно використовує можливості свого трирічного (2018-2020) членства в Раді ООН з прав людини для привернення міжнародної уваги до російської агресії. Зокрема, українськими дипломатами ініціюються спільні заяви держав-членів ООН із засудженням масових порушень прав людини на окупованих територіях. На постійній основі задіюються можливості оприлюднення позицій держав світу, насамперед стратегічних союзників, щодо триваючої агресії РФ проти України (ЄС, Польща, країни Балтії, Велика Британія, США, Канада). Зокрема, Канада, яка у 2018 році головувала у Групі семи (G7), стала ініціатором заяви міністрів закордонних справ Групи семи на підтримку України та з рішучим засудженням агресії РФ.

Під час заходів у Нормандському форматі у 2018-2020 роках Німеччина і Франція продовжують підтримувати підходи України щодо пріоритетності виконання безпекових положень Мінських домовленостей.

У травні 2020 року головування України забезпечило проведення пленарного засідання Форуму безпечного співробітництва ОБСЄ (ФБС ОБСЄ) з проблеми безпекової ситуації у регіоні Чорного та Азовського морів, яка вперше з 2014 року була включена до порядку денного ФБС ОБСЄ як окреме питання. За підсумками засідання на підтримку суверенітету та територіальної цілісності України виголошено заяви Великої Британії, США, Канади, Грузії, ЄС, які містять заклик до РФ припинити мілітаризацію АР Крим та вивести збройні сили РФ й відновити контроль України над ТОТ АР Крим і м. Севастополь. Крім того, українська сторона приділяє значну увагу збереженню і посиленню санкційного тиску на РФ.

У 2018, 2019 та першій половині 2020 року були продовжені на піврічні та річний періоди санкції ЄС проти РФ («кримський пакет»). У 2018 році США посилили санкційний режим щодо Росії: президент США надав додаткові повноваження міністру фінансів та держсекретарю США запроваджувати санкції проти РФ. У березні 2019 року ЄС, США і Канада запровадили додаткові санкції проти РФ у відповідь на акт агресії РФ проти суден ВМС України, що мав місце 25 листопада 2018 року.

У 2019 році на рівні ЄС було встановлено обмеження на видачу віз громадянам України, що отримали паспорти громадянина РФ у межах незаконної паспортизації, що здійснюється Росією щодо територій, які перебувають поза урядовим контролем України.

У зв'язку зі спробами РФ у березні-квітні 2020 року використати пандемію COVID-19 для скасування санкцій, усі ключові партнери України (ЄС, держави-члени ЄС, Велика Британія, США, Канада) підтримали позицію України щодо недопустимості послаблення економічного тиску на РФ. 2 квітня 2020 року Україна, Грузія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія та країни ЄС перервали процедуру відсутності заперечень щодо російського проєкту резолюції ГА ООН «Декларація солідарності ООН у зв'язку з викликами, які несе COVID-19», який би міг надати розвиток ініціативі РФ скасувати санкції в умовах пандемії.

За інформацією Міністерства закордонних справ України у зв'язку з незаконним проведенням РФ 25 червня - 1 липня 2020 року на території АР Крим та м. Севастополь всеросійського конституційного референдуму, а також залученням до голосування у ньому мешканців неконтрольованої урядом України частини Донецької і Луганської областей з незаконно виданими паспортами громадянина РФ, Україна звернулася до партнерів з проханням посилити обмеження проти РФ.

Допомога населенню на територіях, що перебувають поза урядовим контролем України

Допомога населенню в ОРДЛО надається виключно у формі гуманітарної допомоги міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, а також національними організаціями та фондами. З метою надання гуманітарної допомоги на території, що перебувають поза урядовим контролем України, відповідні організації повинні пройти процедури реєстрації та під час доставки допомоги на непідконтрольні території повинні взаємодіяти з органами, що забезпечують проведення Операції Об'єднаних Сил.

Серед організацій, які надають допомогу по обидві сторони від лінії зіткнення та заявляють про це: ЮНІСЕФ, Управління координації гуманітарних питань ООН (УКГП ООН), Управління Верховного Комісара з питань біженців ООН, ГО «Проліска», Міжнародний Комітет Червоного Хреста та інші. З метою координації зусиль усіх партнерів та гуманітарної команди України щороку УКГП ООН розробляє План Гуманітарного Реагування (ПГР), в якому зазначаються потреби в реагуванні і головні пріоритети надання гуманітарної допомоги. Зокрема, в ПГР для мешканців ОРДЛО передбачена допомога у забезпеченні продуктами харчування, водою, відновленні приватних житлових будинків, наданні психосоціальної підтримки, захисті від мін та вибухонебезпечних залишків війни, покращенні умов на КПВВ тощо. У 2020 році гуманітарні потреби для мешканців ОРДЛО, 5-кілометрової зони на підконтрольній території та ВПО оцінені у 158 млн доларів США (після пандемії COVID-19 – у 200 млн доларів США).

1.6. Стратегічне бачення політичного керівництва України щодо шляхів врегулювання конфлікту та подолання його наслідків, запобігання виникненню нових конфліктів у суспільстві

Питання врегулювання конфлікту в Україні є дуже чутливим. Щодо можливих шляхів його врегулювання парламентські партії мають різну позицію:

Найбільші опозиційні парламентські політичні сили – «Європейська солідарність» («ЄС») та Опозиційна платформа «За життя» («ОПЗЖ») мають діаметрально протилежну позицію щодо ведення переговорів, шляхів досягнення миру та відносин із РФ, а також щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. Обидві політичні сили критикують владу за відсутність чіткої публічно артикульованої стратегії. Але якщо «ЄС» наполягає на неможливості ведення прямих переговорів із представниками ОРДЛО, неприйнятності **формули «Штайнмайєра»**, загрозі відведення військ від лінії зіткнення, посилення санкцій щодо РФ, то «ОПЗЖ» навпаки виступає за «прямий діалог між Києвом, Донецьком та Луганськом», нейтральний статус України, інтеграцію з РФ та поглиблене економічне співробітництво з нею.

Партія «Голос», що має найменшу фракцію у ВР, в лютому 2020 року представила своє бачення врегулювання конфлікту¹¹³. Позиція «Голосу» в деяких елементах плану збігається з позицією, що висловлюється представниками уряду України, зокрема щодо «відмови від зобов'язань, покладених на Україну в межах виконання Комплексу заходів», «звернення до США та Великої Британії як держав-гарантів суверенітету та територіальної цілісності України». В плані пропонується запровадження тимчасової перехідної міжнародної адміністрації під егідою ООН або ОБСЄ.

У вересні 2019 року низка громадських та політичних діячів, популярних в соціальних мережах лідерів думок, колишніх учасників бойових дій та експертів у відкритому листі до президента України висловили своє занепокоєння можливою імплементацією «Формули Штайнмайера», оскільки ця формула передбачає проведення виборів на окупованих Росією українських територіях і надання їм особливого статусу. Вони зазначили, що «застосування згаданої формули, яка базується на нав'язаних Україні силою Мінських домовленостях, вносить за межі переговорів питання деокупації Криму та відповідальності Росії як держави-агресора». В жовтні того ж року було оголошено про створення Руху Опору Капітуляції на базі тих, хто брав участь у підписанні листа та протестних акціях, що відбувалися, починаючи з літа 2019 року. Учасники Руху висунули вимоги президенту перед зустріччю в Нормандському форматі, яка відбулася в грудні 2019 року та окреслили так звані червоні лінії, за які влада не повинна виходити. Це очевидно вплинуло на позицію переговорників. Акцію підтримали політичні сили: «Європейська Солідарність», «Батьківщина», «Голос», ВО «Свобода», «Демократична Сокира». Рух дуже активний та постійно проводить масові акції протесту, водночас в нього немає одного лідера.

16 вересня 2014 року на виконання підписаного Мінського протоколу Верховна Рада України прийняла закон «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» строком на один рік. Кожного року дія цього закону продовжувалася парламентом на той же термін. 12 грудня 2019 року дію закону було продовжено ще на рік, за це проголосували фракції політичних партій «Слуга народу» (владна), «Європейська солідарність» та «ОПЗЖ» (опозиційні). Фракція партії «Голос» голосувала проти, а фракція партії «Батьківщина» - переважно утрималися¹¹⁴.

Прийняття політичних рішень щодо питань «війни і миру» та взаємовідносин із РФ у 2019-2020 роках супроводжувались численними акціями протесту, які були проаналізовані Центром безпекових досліджень «СЕНСС».

84 акції протесту «Ні - капітуляції!», що також супроводжувались петиціями і зверненнями до президента, відбулися проти реалізації Україною так званої формули Штайнмайера, про яку вже було згадано раніше. Додатковими вимогами протестувальників були також оприлюднення домовленостей, підписаних в Мінську, та відмова від розведення військ. Організатори та учасники таких акцій: Рух Опору Капітуляції (РОК), «Штаб Захисту України», ПП «Національний корпус», ПП «Всеукраїнське Об'єднання «Свобода», ПП «Демократична Сокира», ГО «Національні дружини», ГО «Традиція і порядок», ГО «Спілка ветеранів АТО», Всеукраїнська Громадська Організація «Сокіл», ГО «Національний авангард» (Запорізька область), ГО «Ветеранс ХАБ Одеса», ГО «Карпатська Січ», ГО «Легіон Свободи» та батальйон «Січ».

На підтримку рішення щодо розведення військ на деяких ділянках вздовж лінії зіткнення та у відповідь на протести, президент провів зустрічі з місцевими жителями та військовослужбовцями поблизу лінії зіткнення, а також з окремими представниками деяких організацій в Луганській області для обговорення вказаного рішення. Втім, така комунікація не задовольнила протестувальників в Києві та інших містах України, так само як і самих військовослужбовців, позиції яких перебували поблизу лінії зіткнення. Протести продовжились іншими численними акціями.

13 акцій протесту «Червоні Лінії для Зе». «Червоні лінії» - це вимоги, які окреслили учасники протесту щодо переговорів в Нормандському форматі проти «російського сценарію»: «вибори на окупованих те-

¹¹³ Українська правда. «Голос» представив стратегію «холодної деокупації» Донбасу та Криму (27 лютого 2020). <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/27/7241875/>

¹¹⁴ Поіменне голосування за проєкт «Закону про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (№2569). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=2174

риторіях тільки після деокупації, контролю кордонів і перепаспортизації». Організатори та учасники: Рух Опору Капітуляції, ПП «ВО Свобода», ПП «Національний корпус», ПП «Демократична Сокира», ГО «Традиція і порядок», ГО «Військово-патріотична організація «Фрайкор», ВГО «Сокіл». Відповіді на протести з боку влади не було.

Фото 2. Віче «Червоні лінії для Зе»¹¹⁵

Акція кримських татар «Ні Нормандії без Криму» - проти окупації Криму. Учасниками акції стали колишні політичні в'язні: Олег Сенцов, Едем Бекиров та інші. Акцію в подальшому підтримав РОК. Відповіді на протест з боку влади не було.

Порушення громадського порядку під час **презентації Сергієм Сивохою «Національної Платформи Примирення»**. Учасники та організатори: ПП «Національний корпус» та ветерани полку «Азов». Поліція затримала ветеранів, які перешкоджали проведенню прес-конференції і висловили свою позицію щодо «примирення з Донбасом». У відповідь на це в Україні пройшло **17 акцій протесту** «Руки мгать від ветеранів», учасниками та організаторами яких виступили ПП «Національний мкорпус», ВГО «Сокіл», ГО «Нацдружили».

5 акцій протесту проти обміну «утримуваних осіб» між Україною та ОРДЛО. Вимога – не звільняти «терористів, які підірвали мирну ходу 22 лютого 2015 року». Організатори та учасники: ВГО «Фрайкор», ГО «Нацдружили», Українська Галицька Партія. Відповіді на протести з боку влади не було, обмін відбувся.

5 акцій протесту родичів політичних в'язнів з вимогою інформувати про процес переговорів.

6 акцій протесту (включаючи офлайн, онлайн і акції на автомобілях) і петиція президенту під такими назвами як «Ні! - легалізації ОРДЛО», «Не допустимо Мінської зради», «Ні - мінській зраді» були організовані на чолі з РОК, ПП «Правий сектор», ПП «Голос», ВГО «Сокіл». Учасники вимагали не визнавати ОРДЛО рівноправною стороною в переговорах з Україною, не змінювати статус Росії з «держави-агресора» на «державу-спостерігача».

¹¹⁵ УНІАН. Народне віче «Червоні лінії» на Майдані Незалежності - фоторепортаж УНІАН (8 грудня 2019). <https://www.unian.ua/politics/10785287-narodne-vice-chervoni-liniji-na-maydani-nezalezhnosti-fotoreportazh-unian.html>

30 акцій протесту «Стоп реванш» «проти капітуляції перед Росією», а також присвячені річниці президентства Володимира Зеленського. Організатори та учасники: РОК, ПП «Національний корпус», ПП «ВО «Свобода», ПП «Демократична сокира». Відповіді на протести з боку влади не було.

8 акцій «Ні капітуляції» проти домовленості про припинення вогню на Донбасі, яка почала діяти з 27 липня 2020 року. Протестувальники виступили проти перемир'я з незаконними збройними формуваннями. Одночасно з цими акціями пройшли протести на підтримку українських військових «Руки геть від армії!». Організатори та учасники: РОК, ПП «Національний корпус», ПП «ВО «Свобода», ПП «Демократична сокира».

Ставлення населення до шляхів вирішення конфлікту

На момент проведення дослідження останнє опитування в Україні щодо ставлення населення до шляхів вирішення конфлікту було проведено соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року¹¹⁶ в межах територій, підконтрольних уряду України.

Результати цього дослідження показали, що встановлення миру на Донбасі силовим шляхом (відновлення військовою силою контролю України над територіями так званих ДНР і ЛНР) підтримують лише 20% громадян (проти цього виступають 56%). Разом з тим, лише 13% підтримали б відокремлення територій, зайнятих так званими ДНР і ЛНР, від України (не підтримують — 65,5%), лише 10% підтримали б визнання Криму російською територією в обмін на звільнення Донбасу (не підтримують — 70%). Ці дані свідчать про те, що переважна більшість населення України прагне повернення НКТ під контроль уряду України і вважає, що здійснити це необхідно невійськовим (несиловим) шляхом.

Більшість респондентів (62%) виступають проти надання і закріплення в Конституції «особливого статусу» окремих територій Донецької та Луганської областей (підтримують це лише 21% опитаних). Ще менш популярною є ідея введення в Україні федеративного устрою (68% її не підтримують, підтримують — 11%).

Також переважно відкидаються громадською думкою такі компроміси задля досягнення миру на Донбасі: амністія всім тим, хто брав участь у бойових діях на Донбасі (не підтримують 63%, підтримують — 14,5%), відмова від євроінтеграції, вихід з Угоди про асоціацію з ЄС (не підтримують 60%, підтримують — 20%), надання російській мові статусу другої державної (не підтримують 54%, підтримують — 31%), відмова від перспективи членства в НАТО, закріплення в Конституції нейтрального статусу України (не підтримують 54%, підтримують — 26%).

Питання шляхів вирішення конфлікту та взаємовідносин із Росією органічно поєднані із питаннями національної ідентичності та інших основ розбудови держави. Традиційно серед найбільш дискусійних та гострих питань – статус та використання російської мови, вступ до ЄС та НАТО/нейтральність, історичний період часів Другої світової війни та участі у ній українців, релігійні та церковні питання православ'я. Знов можна констатувати значні регіональні розбіжності між населенням різних областей України, схожі з тими, про які було згадано вище.

Деякі теми антизахідного та проросійського суспільного і політичного дискурсу, що найчастіше з'являються в ЗМІ:

- «соросята», тобто «ставленики Заходу», сприяють встановленню в Україні «зовнішнього управління»;
- ЄС є несправедливим у наданні квот на українські товари;
- Захід хоче деіндустріалізації України та перетворення її «на сировинний придаток»;
- Кредити МВФ – «зашморг на шиї» України;

¹¹⁶ Центр Разумкова. Громадська думка про ситуацію на Донбасі та шляхи відновлення суверенітету України над окупованими територіями (26 лютого 2020). <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-sytuatsiiu-na-donbasi-ta-shliakhy-vidnovlennia-suverenitetu-ukrainy-nad-okupovanyimi-terytoriiamy-liutyi-2020r>

- Україна втрачає суверенітет від дій Заходу;
- Перемога над нацизмом не відзначається належним чином, тому що не сприймається тими, хто був, нібито «поплічниками нацистів»;
- Російськомовні українці дискримінуються;
- Росія – кращий економічний партнер, ніж ЄС тощо.

Внаслідок конфлікту з'явилася доволі велика частина населення – ветерани. Особливо активними є ветерани добровольчих підрозділів, вони добре організовані, з високим рівнем патріотизму та підтримують тісний зв'язок один з одним. Ці люди можуть бути ядром потужних протестів у разі, якщо державна політика вийде за межі того, що вони вважають допустимим компромісом не тільки у питаннях війни та миру, а й у питаннях щодо шляхів розвитку держави. Тому будь-яка правляча еліта має комунікувати та враховувати думку цієї категорії осіб або переконувати їх у необхідності тих чи інших політичних рішень.

Слід врахувати, що ставлення до вищезгаданих питань має регіональні особливості, а обласні ради, що обираються за партійними списками, дуже часто намагаються впливати на формування політики на національному рівні. Так було в попередні періоди (2004, 2014 роки), так є і сьогодні.

Наприклад, 2 жовтня 2019 року на сесії Львівської обласної ради депутати ухвалили заяву про недопущення капітуляції України в російсько-українській війні. У заяві йдеться про те, що так звана формула Штайнмайера є неприхованою здачею національних інтересів і початком капітуляції України в російсько-українській війні. У заяві міститься заклик до парламентарів заблокувати нову редакцію закону України про особливий статус Донбасу. Депутати облради заявили про готовність провести виїзне засідання під стінами Верховної Ради і запропонували керівникам держави і провідним політичним силам організувати національний круглий стіл для вироблення спільної загальнодержавної стратегії на переговорах щодо російської агресії та долі тимчасово окупованих територій.

Важливим аспектом є проведення **виборів до органів місцевого самоврядування (жовтень 2020 року)**. Наміри політичних гравців національного та локального рівня в цьому контексті різні. Політичні суб'єкти, що мають вплив на формування політики на національному рівні мають наміри побудувати вертикаль для наскрізного впливу на ситуацію в державі – від центру до окремих громад. Політичні гравці, що не мають вирішального впливу на національному рівні, розглядають можливість використати місцеві вибори для його підсилення на регіональному рівні та в окремих громадах, насамперед у великих містах. Контроль за органами місцевого самоврядування може спростити або ускладнити аж до повного блокування імплементацію рішень органів влади національного рівня. Крім того, контроль за органами місцевого самоврядування у низці регіонів може дати можливість впливати на формування політики на національному рівні (так званий «bottom up» – висхідний вплив).

Місцеві еліти, що прагнуть утримати або отримати контроль за органами місцевого самоврядування, можуть бути постійно інтегрованими в національні партійні проекти або ситуативно з ними співпрацювати, переходячи від співпраці з одним суб'єктом до іншого, або покладатися на власні сили.

У всіх трьох варіантах першочерговим завданням для місцевих еліт у переважній більшості є посилення або збереження своєї ролі на відповідній території, а не намір отримати владу на національному рівні. Вплив у регіоні або громаді розглядається як можливість контролю за розподілом місцевих ресурсів, місцевих ринків товарів та послуг, створення сприятливих умов для місцевого бізнесу тощо. Водночас можливість впливу місцевих еліт на національний рівень теж розглядається як мета, що може надати доступ для надходження додаткових ресурсів з «центру» на умовах взаємовигідного обміну – ресурси в обмін на підтримку.

На тлі підготовки згаданих вище суб'єктів до місцевих виборів ми спостерігали поступове посилення напружених відносин між органами державної влади національного рівня та органами місцевого самоврядування, а в деяких випадках можемо стверджувати про наявність системних конфліктів у політичній та економічній сферах.

Поряд із цим, в Україні існують суб'єкти політичної діяльності проросійського спрямування, які просувають так звану федералізацію, що нібито підсилить роль регіонів (не громад!) та буде запорукою економічної стабільності. Така ситуація значно підвищує вразливість України до зовнішнього впливу.

Російська Федерація давно просуває ідею тих чи інших **форм «федералізації» України**. Насправді ж метою РФ за цим напрямом є дезінтеграція України на окремі частини, послаблення зв'язків між ними, одночасне послаблення «центру» з встановленням для нього обмежень на проведення зовнішньої політики та внутрішньої політики національної єдності. Наступним етапом може бути або поступова інтеграція окремих регіонів у Російську Федерацію, або створення інтеграційного союзу з нею в тій чи іншій формі.

Отже, Російська Федерація може використати суб'єктів політичної діяльності в Україні та місцеві еліти для досягнення своєї мети, враховуючи особливу вразливість країни в цей період та відповідно ризик використання місцевих виборів для підриву суверенітету та територіальної цілісності України.

Варто нагадати, що Україна втрачала контроль над своїми територіями через гібридні дії Російської Федерації, що полягали у застосуванні як військових, так і невійськових засобів і в кожному випадку використовувала для «легалізації» органи місцевого самоврядування, які під зовнішнім впливом приймали відповідні рішення.

В Україні відсутній комплексний підхід щодо розбудови стійкого суспільства. Єдиний державний орган, що відповідав би за цю сферу не визначений, а нормативні акти, видані у цій сфері, так і не стали пріоритетними для імплементації. Зокрема, 1 грудня 2016 року було видано Указ Президента України №534/2016 «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері», але більшість його положень не були імplementовані. Станом на сьогодні Указ потребує істотних змін та чіткого імplementаційного плану.

1.7. Драйвери та ризики, що впливають/можуть істотно вплинути на динаміку конфлікту та збільшити вразливість суспільства у наступних роках

Реформа земельних відносин, попри необхідність, має враховувати певні ризики. За своєю значимістю земельні ресурси не менш цінні або навіть перевищують державне майно, в результаті приватизації якого з'явилися цілі імперії олігархів. Тому справедливість під час приватизації землі, неможливість її консолідації в руках олігархів, особливо російських, має завадити виникненню конфліктів не тільки між власниками землі та аграрними виробниками, а також між органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади.

В цьому контексті варто згадати, що держава Ізраїль виникла завдяки зусиллям Єврейського фонду, що придбавав землі в Палестині, на яких згодом було проголошено державу Ізраїль. Подібний варіант, хоча і не дуже ймовірний, обговорювався серед російських експертів як спосіб надання «додаткової легітимності» територіям, що можуть бути відокремлені від України. В березні 2020 року президент Володимир Путін підписав указ, що забороняє іноземним громадянам, особам без громадянства, а також іноземним

компаніям володіти земельними ділянками на більшій частині території АР Крим і м. Севастополя. Відповідно 9,75 тисяч земельних ділянок на території Криму, що належать громадянам України, підпадають під заборону російської влади на «іноземне» володіння.

Здатність ефективно протидіяти зовнішньому впливу недружніх держав залежить від ефективності сектору безпеки. Перш за все це стосується Служби Безпеки України (СБУ). Але ця служба до цих пір залишається неререформованою, що відображено у звіті Європейського Союзу про виконання Україною Угоди про асоціацію: «ЄС і надалі продовжує захищати ухвалення нового законодавства щодо СБУ та щодо парламентського нагляду за безпековим сектором, а також перетворення СБУ на сучасну службу із чітко визначеними функціями, які обмежуються контррозвідкою, контртероризмом та захистом державних секретів».

15 жовтня 2020 року голова СБУ передав Офісу Президента для розгляду оновлений законопроект. У ньому СБУ передбачає, що вона збереже певні повноваження щодо боротьби з організованою та економічною злочинністю. Натомість створення ефективного парламентського нагляду за службою відкладено. Також у звіті зазначається, що «згадана боротьба з оргзлочинністю, яку СБУ хоче зберегти, зараз не є ефективною... Законодавчі межі боротьби з оргзлочинністю потребують перегляду та поліпшення. Орган, відповідальний за координацію активностей у цій сфері, досі не є чітко визначеним. Кілька правоохоронних органів вважають ці функції своїми, не маючи для цього законодавчих підстав і відповідних структур. Рівень співпраці та координації (між цими органами) є незадовільним»¹¹⁷.

Громадський контроль за сектором безпеки, можливість якого передбачена новим законом «Про національну безпеку» не відбувається. Впровадження громадського контролю потребує як відповідної готовності органів сектору безпеки до цього, так і відповідної підготовки громадських організацій в цій сфері.

Збройний конфлікт та окупація частини території є головним чинником, що має визначальний вплив на стан сфери **незаконного обігу зброї**. За результатами моніторингу СЕНСС зафіксовано, що значна частина нелегальної зброї має походження з джерел, які перебувають (перебували) в зоні бойових дій або на безпосередньо прилеглих до неї територіях.

Є багато випадків, коли діючі або колишні військовослужбовці переміщують зброю з зони бойових дій на інші території України. Інформація про окремі події/випадки за участю діючих військовослужбовців свідчить про недостатній контроль за обігом зброї та поведінням зі зброєю, а також про недостатній рівень виховної та профілактичної роботи в окремих підрозділах «силових» відомств.

Події/випадки вилучення або використання зброї у колишніх учасників бойових дій (ветеранів) свідчать про відсутність або недостатність заходів щодо роботи з ними після повернення до мирного життя, зокрема психологічної допомоги, допомоги у працевлаштуванні тощо. Нерідкісними є випадки застосування зброї цією категорією осіб під час побутових, в т.ч. сімейних конфліктів.

Порівняно легкий доступ до нелегальної зброї та помірна ціна її придбання може впливати на зміну характеру групових конфліктів з ненасильницьких на насильницькі.

Аналогічне твердження є справедливим і для злочинів, що скоюються із застосуванням зброї. Моніторинг та статистична інформація вказує на зміну характеру злочинів на більш небезпечний. Яскравим прикладом цього можуть слугувати випадки пограбувань банкоматів та відділень банків шляхом їх підриву за допомогою вибухових пристроїв або обстріли автомобілів чи офісних приміщень із гранатометів.

¹¹⁷ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint staff working document: Association Implementation Report on Ukraine (December 12, 2019). https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/swd_2019_433_f1_joint_staff_working_paper_en_v4_p1_1056243.pdf

Стійкість та безпека в громадах у великій мірі залежить від легкості доступу до зброї, її поширення та використання під час вирішення конфліктів. Доступ організованих злочинних груп, радикальних організацій, інших формальних і неформальних груп до зброї дає виклик монополії держави на застосування сили, в тому числі з використанням зброї.

За таких обставин можуть створюватись окремо від органів державної влади та місцевого самоврядування неформальні центри впливу на господарські, політичні, інші суспільно важливі процеси.

Поширеність та порівняно легкий доступ до нелегальної зброї за великої кількості протестних заходів за участі осіб, що мають навички поводження зі зброєю, що спостерігалися серед населення у 2019-2020 роках, є очевидними факторами ризику, що мають враховуватися як організаторами протестів, так і органами влади.

Значний обсяг нелегальної зброї окремих видів, її помірна ціна та легкість доступу можуть бути чинниками, що сприяють активізації стійких злочинних угруповань, в тому числі транснаціональних, в питаннях незаконного постачання зброї в Україну або з України.

1.8. Вплив COVID-19 на динаміку конфлікту

Перший випадок коронавірусної хвороби в Україні було зареєстровано 29 лютого 2020 року на заході країни в Чернівецькій області. Боротьба з поширенням вірусу зумовила введення карантинних обмежень, що, зокрема, прямо або опосередковано впливають на динаміку конфлікту.

Зокрема, у межах запровадження карантинних заходів уряд України прийняв рішення про закриття контрольних пунктів в'їзду-виїзду з 22 березня 2020 року, що фактично не працювали протягом 3 місяців за деякими винятками. Винятки передбачені для «випадків критичної необхідності» (розглядаються в індивідуальному порядку), а також для представників місії ООН, МКЧХ, ОБСЄ. Роботу КПВВ зі сторони територій, що підконтрольні уряду України, було відновлено 22 червня 2020 року, однак українська влада не має точних даних про епідеміологічну ситуацію на територіях, що перебувають поза урядовим контролем, та кількість осіб, які заразились COVID-19.

Представники незаконних збройних формувань, користуючись ситуацією карантинних обмежень, спричинили складнощі в роботі СММ ОБСЄ, зокрема блокуючи їхній доступ до ОРДЛО. Наприклад, перетинаючи лінію розмежування зі сторони підконтрольної уряду України території, представники СММ ОБСЄ протягом декількох місяців отримали вже більше 100 відмов у доступі на непідконтрольні уряду України території¹¹⁸.

Карантинні обмеження вплинули на ВПО та мешканців окупованих територій. Зокрема, були обмежені їхні права на свободу пересування через закриття КПВВ та нефункціонування громадського транспорту. Останнє викликало також складнощі у доступі до медичних послуг та медикаментів, особливо для населення, що проживає поблизу лінії зіткнення. Дітям, що навчаються в населених пунктах поблизу лінії зіткнення, без стійкого сигналу мобільного зв'язку та мережі Інтернет практично неможливо здобувати знання дистанційно.

Складнощі з працевлаштуванням та отриманням соціальної допомоги також мали місце і в зоні конфлікту, як і по всій території України.

¹¹⁸ ООС (24 липня 2020). Facebook. <https://www.facebook.com/364683177357638/posts/905992649893352/>

Реагуючи на виклики, пов'язані з виникненням та поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) серед населення, 17 березня 2020 року Верховною Радою України прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)", яким передбачено низку заходів, спрямованих на захист прав ВПО.

Оскільки карантинні заходи передбачають обмеження у пересуванні та відвідуванні громадських місць, пунктом 3 Прикінцевих положень зазначеного Закону, зокрема, встановлено, що на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням COVID-19, та протягом 30 днів з дня його відміни забороняється:

- прийняття рішення про скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи на підставі інформації про тривалу відсутність (понад 60 днів) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що внутрішньо переміщена особа повернулася до покинутого місця постійного проживання;
- зупинення публічним акціонерним товариством «Державний ощадний банк України» видаткових операцій за поточним рахунком внутрішньо переміщеної особи за відсутності проходження фізичної ідентифікації;
- здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування.

Варто врахувати, що перетин КПВВ здійснюється за умови згоди на проходження самоізоляції (окрім тих, хто прибуває для участі в зовнішньому незалежному оцінюванні для вступу в заклади вищої освіти та представників міжнародних місій), з використанням єдиного електронного сервісу «Дій вдома».

В той же час, ненадання особою під час виїзду з тимчасово окупованих територій згоди на самоізоляцію з використанням електронного сервісу "Дій вдома", Єдиного державного вебпорталу електронних послуг до виїзду з НКТ через контрольний пункт, є підставою для відмови їй у пропуску уповноваженими службовими особами Держприкордонслужби¹¹⁹.

Ситуація з поширенням коронавірусної інфекції вплинула на роботу гуманітарної команди країни та змінила пріоритети допомоги від міжнародних партнерів України. Зокрема, реагуючи на кризу, пов'язану з COVID-19, УКГП ООН переглянуло План гуманітарного реагування на 2020 рік, включивши туди заходи з реагування на пандемію. Зокрема, в плані зазначено про підвищену небезпеку для людей похилого віку, дітей, жінок, ВПО, мешканців сільської місцевості та непідконтрольних територій, які потребуватимуть додаткової допомоги, пов'язаної з доступом до медичних, освітніх, соціальних послуг, виплатою пенсій та соціальної допомоги, перевантаженням потужностей медичних закладів, економічною кризою, збільшенням ризиків продовольчої безпеки, втратою працевлаштування, торгівлею людьми, гендерно зумовленим насильством, особливо в зоні конфлікту¹²⁰.

Велика кількість міжнародних організацій та держав-партнерів України змінили раніше затверджені пріоритети допомоги Україні у зв'язку з конфліктом, відкривши нові програми для боротьби з пандемією коронавірусу (США, Канада, Велика Британія, ЄС, ООН (МОМ, ЮНІСЕФ, ПРООН, УВКБ ООН), МКЧХ, Благодійний фонд «Карітас», неурядова організація «Лікарі Світу» та інші).

¹¹⁹ Державна прикордонна служба України. Питання-відповіді (4 червня 2020). <https://dpsu.gov.ua/Pitannya-vidpovidi/>

¹²⁰ The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Ukraine: 2020 Humanitarian Response Plan (HRP) - Revised Requirements due to the COVID-19 Pandemic (June 9, 2020). <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2020-humanitarian-response-plan-hrp-revised-requirements-due>

2. Контекст окремих проявів та наслідків конфлікту на сході України, результати діяльності щодо подолання його наслідків

2.1. Огляд основних актів законодавства/поточних реформ/ініціатив, що мають на меті забезпечити верховенство права та доступ до правосуддя на територіях, що постраждали або зазнали негативного впливу через конфлікт, та стан їх реалізації

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок знищення або пошкодження майна фізичних та юридичних осіб

За оцінками експертів, наведеними в ОВРМ¹²¹, сукупна шкода, заподіяна об'єктам інфраструктури та наданню соціальних послуг у Донецькій і Луганській областях, у 2015 році оцінювалась приблизно у 463 млн доларів США. У цій сумі найбільшою є частка шкоди, заподіяна транспортній та енергетичній системі. За шість років конфлікту інших оцінок не проводилось. У грудні 2018 року було утворено Міжвідомчу урядову комісію¹²², яка розпочала роботу зі збору та аналізу інформації про шкоду та збитки, завдані юридичним особам всіх форм власності в результаті збройної агресії та окупації. Однак з серпня 2019 року комісія фактично зупинила свою роботу.

В цьому контексті важливим є питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок знищення або пошкодження майна фізичних осіб. Починаючи з 2014 року, внаслідок збройного конфлікту на сході України було зруйновано значну кількість житла та інших об'єктів нерухомості громадян, особливо поблизу лінії зіткнення. За підрахунками, наведеними в ОВРМ станом на кінець 2014 року, було потрібно 27,2 млн доларів США для відновлення пошкодженого та зруйнованого житла і реконструкцію й ремонт громадських будівель. За орієнтовними даними Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій кількість житлових будинків (квартир) приватної форми власності на підконтрольних уряду України територіях, які зруйновано внаслідок збройного конфлікту, станом на червень 2019 року становила 4000 одиниць.

Оскільки з 2014 по 2018 роки на території, охопленій конфліктом, проходила антитерористична операція, з метою вирішення питання відшкодування шкоди урядом, народними депутатами та експертами було здійснено низку спроб визначити механізм такого відшкодування в межах імплементації Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Зокрема, статтю 12 цього закону визначено, що відшкодування збитків, заподіяних громадянам терористичним актом, проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом¹²³. Через відсутність політичного консенсусу з цього питання та обережну позицію щодо майбутніх позовів України проти Росії у міжнародних установах, рішення про використання такого механізму так і не було прийнято.

¹²¹ European Union, United Nations, World Bank. Ukraine: Recovery and Peacebuilding Assessment (March 2015). http://www.un.org.ua/images/V1-RPA_Eng_Vol1.pdf

¹²² Постанова КМУ від 12 грудня 2018 року № 1059 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань узагальнення правової позиції держави щодо відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1059-2018-n>

¹²³ Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженим ще у 2015 році, передбачалося: 1) утворення робочої групи для розроблення порядку надання компенсацій за майно, що було пошкоджене в результаті проведення антитерористичної операції; 2) проведення аналізу світового досвіду та найкращих практик у сфері надання компенсацій за майно, що було пошкоджене в результаті збройного конфлікту; 3) розроблення за результатами проведеного аналізу в межах робочої групи проекту нормативно-правового акту щодо порядку компенсації вартості пошкодженого майна з обов'язковим зазначенням порядку нарахування компенсації, фінансових джерел виплати компенсації та механізму залучення донорів та інвесторів¹²⁴.

Ситуація змінилась у липні 2019 року, коли уряд України за ініціатииви МТОТ ухвалив рішення, яким створено правові підстави та механізм для виплати компенсацій за житлові будинки (квартири), які зруйновано «внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації», у розмірі, що визначатиметься за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України відповідно до місця перебування такого майна, але не більше 300 тис. грн.

Законодавчим підґрунтям для такого рішення став Закон України «Про особливості державної політики з забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 року № 47-р «Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації», яким в Донецькій та Луганській областях встановлено режим надзвичайної ситуації державного рівня воєнного характеру, а також Кодекс цивільного захисту України.

На виконання положень статті 89 Кодексу цивільного захисту України постановою Кабінету Міністрів України¹²⁵ було затверджено Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання. Однак законодавством не були визначені норми щодо надання (виплати) компенсацій за житлові будинки (квартири), які зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

У зв'язку з цим урядом було вирішено забезпечити захист майнових прав та інтересів громадян шляхом внесення відповідних змін до вищевказаної постанови Кабінету Міністрів України, передбачивши грошову компенсацію «за житлові будинки (квартири), які зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації».

Внесення відповідних змін дозволило Україні виконати свої зобов'язання щодо захисту основоположних прав громадян. В той же час урядом України 2016-2019 років зазначалося, що оскільки ці права порушені внаслідок збройної агресії Російської Федерації, яка згідно з міжнародним та національним законодавством несе відповідальність за матеріальну чи нематеріальну шкоду, завдану Україні внаслідок збройної агресії, обсяг коштів, витрачених на відповідні цілі, планувалося включити до загального обсягу збитків при підготовці консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України.

Процедура компенсації за зруйноване житло передбачає головну роль місцевої влади. Передбачається, що інформація про кількість постраждалих та обсяг необхідних коштів для грошової компенсації за зруйноване житло, надсилатиметься (у вигляді подання) обласними державними адміністраціями, а в разі їх відсутності – відповідними військово-цивільними адміністраціями до МТОТ. Грошова компенсація виплачуватиметься одноразово. Рішення про надання грошової компенсації має приймати комісія, що створюється обласними держадміністраціями. Типове положення про комісію має бути затверджено МТОТ. Станом на момент підготовки цього звіту МТОТ працює над затвердженням типового положення про відповідні комісії разом з обласними державними адміністраціями та ЦОВВ.

¹²⁴ Розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». <https://www.kmu.gov.ua/npas/248740679>

¹²⁵ Постанова КМУ від 18 грудня 2013 року № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF>

У державному бюджеті України на 2020 рік на вказані цілі було передбачено 40 млн грн, наразі цю суму зменшено до 20 млн грн у зв'язку з перерозподілом коштів, необхідних для боротьби з епідемією COVID-19. 2 вересня 2020 року урядом було прийнято порядок використання таких коштів.

З метою вирішення питання відшкодування шкоди на законодавчому рівні було розроблено проєкт Закону України «Про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів»¹²⁶. Відповідно до проєкту мирним (цивільним) громадянам, які зазнали матеріальних збитків, що виникли внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів, відшкодуватимуться: вартість нерухомого майна, яке зруйноване внаслідок бойових дій; вартість робіт з відновлення пошкодженого нерухомого майна, у тому числі здійснених громадянами за власний рахунок; оплата вартості проїзду до нового місця проживання і витрат на перевезення майна. З метою фактичної реалізації закону уряду доручається щороку під час підготовки закону про Державний бюджет України передбачати відповідні видатки. Станом на серпень 2020 проєкт Закону не був винесений на голосування ВРУ.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок заподіяння поранення або смерті цивільним особам

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини за весь період конфлікту, з 14 квітня 2014 року до 15 лютого 2020 року, зафіксовано 3052 загиблих серед цивільного населення (1812 чоловіків, 1056 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток і 37 дорослих, чия стать невідома). Враховуючи 298 загиблих на борту літака рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 липня 2014 року, загальна кількість загиблих серед цивільного населення у зв'язку з конфліктом становила щонайменше 3350 осіб. Кількість поранених цивільних осіб, за оцінками, перевищує 7 тисяч.

Більшість поранень і каліцтв отримано цивільним населенням внаслідок обстрілів з артилерійської зброї, вибуху мін та боєприпасів, що не розірвались. Питання захисту та соціальної допомоги такій категорії осіб є обов'язком держави, передбаченим національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями України.

Сьогодні для осіб, що отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території ведення бойових дій, законодавством визначений механізм отримання державної допомоги та пільг, серед яких лікування (в тому числі санаторно-курортне), звільнення від сплати комунальних послуг, пільги на користування транспортом, працевлаштування та збереження робочих місць, забезпечення житлом тощо.

З 2018 року підстави і порядок отримання відповідного статусу особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я врегульовані Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹²⁷ та Постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я»¹²⁸.

Рішення про встановлення факту одержання особою ушкодження здоров'я на території проведення АТО/ООС ухвалюється спеціально створеною Міністерством у справах ветеранів Міжвідомчою комісією. До складу Міжвідомчої комісії входять представники Мінветеранів, Мінсоцполітики, МОЗ, Міноборони, МВС, Національної поліції, Національної гвардії, Адміністрації Держприкордонслужби, а також за згодою - Офісу Генерального прокурора та СБУ. До роботи Міжвідомчої комісії можуть залучатися фахівці інших державних органів та представники громадських об'єднань.

Для встановлення факту одержання ушкодження здоров'я особа має звернутись до Міжвідомчої комісії із заявою та документами, які засвідчують, що постраждала особа пройшла медичне обстеження щодо

¹²⁶ Проєкт Закону «Про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів» №1115 від 29.08.2019. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66399

¹²⁷ Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

¹²⁸ Постанова КМУ від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF>

отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від боєприпасів, є потерпілою від злочину, в результаті якого одержала ушкодження здоров'я і звернулася до правоохоронних органів, пройшла медико-соціальну експертну комісію для встановлення статусу особи з інвалідністю, має довідку про відсутність судимості.

Міжвідомча комісія розглядає подані документи, надсилає необхідні запити підприємствам, установам та організаціям, за потреби уточнює інформацію про постраждалу особу, стосовно якої подано документи, і в місячний строк з дня надходження документів ухвалює рішення про встановлення (відмову в установленні) факту одержання постраждалою особою ушкодження здоров'я від боєприпасів на території проведення антитерористичної операції¹²⁹.

На підставі рішення міжвідомчої комісії протягом п'яти днів постраждала особа має звернутися до медико-соціальної експертної комісії (МСЕК), яка проводила медико-соціальну експертизу щодо такої особи раніше (для осіб віком до 18 років – до лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичного закладу), із копією зазначеного рішення. Протягом п'яти днів МСЕК/лікарсько-консультативна комісія розглядає направлені документи і за результатами розгляду видає особі, яка подала документи, довідку про групу та причину інвалідності (або висновок про встановлення категорії “дитина з інвалідністю”).

Аналіз вищенаведеного свідчить про те, що встановлені законодавством процедури займають багато часу і є бюрократично ускладненими. За весь період свого існування комісія лише прийняла 106 позитивних та 10 негативних рішень, на розгляді комісії перебувають ще 5 заяв (станом на липень 2020 року). Варто зауважити, що Міжвідомча комісія не проводила засідання з червня 2019 року до січня 2020 року через зміни в уряді¹³⁰.

Уповноваженим ВРУ з прав людини у звіті за 2019 рік звернено увагу на відсутність єдиної державної системи обліку загиблих і поранених цивільних осіб під час воєнних дій. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування Луганської та Донецької областей мають різні методичні підходи до обліку жертв війни (або взагалі не ведуть такого обліку). За інформацією Луганської та Донецької обласних військово-цивільних адміністрацій, з початку ведення бойових дій обліковано 534 цивільні особи, які звернулися до медичних закладів у зв'язку з отриманням поранень чи інших ушкоджень здоров'я, пов'язаних із військовими діями, з них: 513 – у Луганській та 21 – у Донецькій областях. Однак реальна кількість цивільних осіб, які зазнали поранень, невідома¹³¹.

В попередньому розділі ми вже згадували про проект Закону України «Про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів»¹³², який 4 лютого 2020 року був включений до порядку денного парламентської сесії, втім, не був розглянутий станом на день її завершення. Основною метою законопроекту є захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів, та вирішення пов'язаних з цим проблем медичного і соціального характеру.

Відповідно до проекту закону держава бере на себе відповідальність за завдану шкоду мирним (цивільним) громадянам та зобов'язується відшкодувати їй за: 1) ушкодження здоров'я або втрату працездатності громадянами, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів; 2) втрату годувальника, якщо його смерть є наслідком бойових дій чи збройних конфліктів; 3) збитки, що їх зазнали громадяни внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів.

Законопроектом пропонується визначити осіб, що постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів, до яких належать: мирні (цивільні) особи, які зазнали матеріальних збитків, отримали/не отри-

¹²⁹ Наказ МСП України від 25 вересня 2018 року № 1411 «Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань установлення фактів отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1186-18>

¹³⁰ УВКПЛ ООН. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (16 листопада 2019 року – 15 лютого 2020 року). https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf

¹³¹ Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (березень 2019). <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

¹³² Проект Закону «Про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів» №1115 від 29.08.2019. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66399

мали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій чи збройних конфліктів на території України; члени їхніх сімей, включаючи дітей; внутрішньо переміщені особи.

Згідно з проектом порядок та підстави надання статусу постраждалого внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів визначатимуться Кабінетом Міністрів України. Окремий розділ проекту присвячений встановленню основ соціального захисту кожної із категорій громадян, що постраждали від бойових дій чи збройних конфліктів. Також ним передбачено особливості соціального захисту дітей із числа постраждалих осіб та їхніх батьків.

Крім того, пропонується передбачити компенсації за заподіяну здоров'ю шкоду мирним (цивільним) особам, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів, та сім'ям за втрату годувальника, а також особливості пенсійного забезпечення таких громадян. Відповідно до проекту мирним (цивільним) громадянам, які зазнали матеріальних збитків, що виникли внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів, відшкодуватимуться: вартість нерухомого майна, яке зруйноване внаслідок бойових дій; вартість робіт з відновлення пошкодженого нерухомого майна, у тому числі здійснених громадянами за власний рахунок; оплата вартості проїзду до нового місця проживання і витрат на перевезення майна. З метою фактичної реалізації закону уряду доручається щороку під час підготовки закону про Державний бюджет України передбачити відповідні видатки.

Захист населення від мінної небезпеки

Україна входить до п'ятірки країн за кількістю жертв серед цивільних від наземних мін¹³³, потенційно небезпечними територіями тільки на підконтрольних територіях сторони на сході України за різними оцінками називається близько 7 тис. кв. км (щодо непідконтрольних територій називалась площа 9-14 тис. кв. км¹³⁴). На розмінування територій потрібно не менше 15-20 років та обсяг коштів, що може дорівнювати витратам на розмінування територій в Хорватії (близько 800 млн дол. США)¹³⁵. На сьогодні в Україні немає офіційної єдиної статистики щодо цивільного населення, яке отримало поранення або загинуло внаслідок вибухів мін та вибухонебезпечних предметів (ВНП). За даними, отриманими від громад на сході України у 2019 році, за період збройного конфлікту (2014-2018) від мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ) загинули щонайменше 977 цивільних осіб та 1528 – отримали поранення¹³⁶, за іншими оцінками, що проведені у 2020 році, встановлено 2600 жертв від вибухової зброї¹³⁷.

Протимінна діяльність в Україні має здійснюватися відповідно до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»¹³⁸. Цим законом встановлено організаційну структуру управління системою протимінної діяльності (ПМД):

- створення Національного органу як стратегічного у сфері ПМД,
- створення окремого центрального органу виконавчої влади – Центру протимінних операцій (ЦПО), який координуватиме діяльність з проведення операцій розмінування та розроблятиме національні стандарти з протимінної діяльності,
- створення Комісії з питань акредитації операторів, що видаватиме свідоцтва про акредитацію операторам ПМД.

¹³³ International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition Coalition. Landmine Monitor 2019 (November, 2019). <http://www.the-monitor.org/media/3074086/Landmine-Monitor-2019-Report-Final.pdf>

¹³⁴ Слово і діло. В ООН розповіли, скільки років знадобиться Україні на розмінування Донбасу (20 вересня 2017). <https://www.slovovidilo.ua/2017/09/20/novyna/bezpeka/oon-rozpovily-skilky-rokiv-znadobytysya-ukrayini-rozminuvannya-donbasu>

¹³⁵ Слово і діло. МінТОТ озвучив витрати на розмінування Донбас (31 березня 2018). <https://www.slovovidilo.ua/2018/03/31/novyna/bezpeka/mintot-ozvuchiy-vytraty-rozminuvannya-donbasu>

¹³⁶ Урядовий портал. Вадим Черниш: Попередження населення про забруднені мінами території та допомога постраждалим – те, що потрібно робити прямо зараз (13 червня 2019). <https://www.kmu.gov.ua/news/vadim-chernish-poperedzhennya-naselennya-pro-zabrudneni-minami-teritoriyi-ta-dopomoga-postrazhdalim-te-shcho-potribno-i-mozhna-robiti-pryamo-zaraz>

¹³⁷ Action on Armed Violence's recorded more than 2,600 civilian casualties from explosive weapons in eastern Ukraine between 2014 and 2019. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Blast-Injury-V3_0.pdf

¹³⁸ Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII «Про протимінну діяльність в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19>

З моменту прийняття вказаного Закону пройшло вже півтора роки, однак фактично його імплементація досі не розпочалась. Серед причин – відсутність політичного консенсусу щодо структури управління системою протимінної діяльності в Україні, щодо складу та головування у Національному органі з питань протимінної діяльності, відсутність акредитації операторів протимінної діяльності, можливостей доступу до зовнішнього (міжнародного) фінансування¹³⁹, кількаразова зміна складу уряду та реорганізації урядових відомств.

16 червня 2020 року ВРУ було прийнято у першому читанні проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»¹⁴⁰. В законопроекті пропонується визначити на період збройного конфлікту головою Нацоргану - Міністра оборони України, а після відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визначеного державного кордону – Міністра внутрішніх справ. Законопроектом пропонується також утворити Центр протимінної діяльності під керівництвом Міністерства оборони. Група експертів, народних депутатів та представників ЦОВВ висловили своє занепокоєння через відсутність розподілу функцій між іншими зацікавленими органами та (або) учасниками протимінної діяльності, що створює передумови для виникнення корупційних ризиків.

Слід зауважити, що Україна приєдналася до міжнародних договорів у сфері протимінної діяльності, що зобов'язує нашу державу вживати усіх необхідних заходів, передбачених цими міжнародними актами, стосовно захисту життя і здоров'я громадян, їхніх прав та законних інтересів, а також імплементації відповідних норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство України¹⁴¹. Відповідно до міжнародних договорів, а також Міжнародних Стандартів ПМД, головна відповідальність щодо реалізації заходів протимінної діяльності лежить на уряді країни, що постраждала від мін та забруднена ВЗВ.

В ситуації, що склалася, уряд України має забезпечити створення та розвиток національного потенціалу у сфері ПМД, забезпечити розробку нормативно-правових актів для врегулювання питань здійснення ПМД, а також затвердити національні стандарти протимінної діяльності. Це, в свою чергу, допоможе зберегти життя і здоров'я мільйонів українців, які перебувають у зоні небезпеки на сході України.

Загалом весь комплекс дій з протимінної діяльності за Міжнародними стандартами протимінної діяльності складається з 5 компонентів: 1) Інформування про мінну небезпеку; 2) Гуманітарне розмінування; 3) Надання допомоги постраждалим, включаючи реабілітацію та відновлення; 4) Знищення запасів; 5) Агітаційно-просвітницька робота проти використання мін¹⁴². Серед усіх аспектів протимінної діяльності розмінування – це фінальний етап з очищення території, що повністю не є можливим в умовах конфлікту, який триває.

З огляду на таку ситуацію, першочерговим і невідкладним завданням є здійснення заходів щодо захисту населення від мінної небезпеки, зокрема шляхом попередження про забруднені мінами території, маркування цих територій, проведення навчання, особливо для дітей та юнацтва в навчальних закладах. На такі заходи держава вперше виділила цільове фінансування у 2019 році у розмірі 5 мільйонів гривень і розпорядником цих коштів було МТОТ (у 2020 році таку ж суму коштів було передбачено в бюджеті Міністерства інтеграції). В межах цього фінансування було проведено навчання дітей та дорослих (працівників підприємств, аграріїв), здійснені інформаційні кампанії, маркування територій, виготовлені щоденники, розроблені методичні посібники, закуплені та передані в громади маркувальні знаки єдиного зразка.

З метою захисту населення від мінної небезпеки у квітні 2019 року Кабінет Міністрів України затвердив Правила позначення небезпек, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками

¹³⁹ За даними Landmine Monitor у 2018 році донори надали допомогу Україні у сфері протимінної діяльності у розмірі 11 млн доларів США

¹⁴⁰ Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»» №2618 від 18.12.2019. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67674

¹⁴¹ Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення, ратифікована Законом України № 2566-IV від 18.05.2005 року; Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, прийнята Законом України № 1775-IV 15 від червня 2004 року; Протокол про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, схвалений 28 листопада 2003 року та Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 року, що додаються до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію

¹⁴² IMAS 04.10. Glossary of mine action terms, definitions and abbreviations (January 1, 2003). https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/standards/Glossary_of_mine_action_terms_and_abbreviations_Ed.2_Am.10.pdf

війни (далі – Правила), розроблені МТОТ¹⁴³. Правила – це перший підзаконний акт після ухвалення Верховною Радою у грудні 2018 року Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», який прийнятий на виконання міжнародних зобов'язань України та з урахуванням Міжнародних стандартів протимінної діяльності.

Правилами встановлюються єдині вимоги до позначення небезпек, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, зокрема форми попереджувальних знаків небезпечних районів. Правила застосовуються для позначення небезпечних районів підрозділами Державної служби з надзвичайних ситуацій, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, національними або міжнародними організаціями, які реалізують проєкти або програми з розмінування. На державному та місцевому рівнях питання щодо позначення небезпечних районів включатимуться до програм інформування населення про мінну безпеку.

Правилами передбачено необхідність впровадження запобіжних заходів щодо недопущення цивільного населення до небезпечних районів, до яких належить оповіщення, інформаційно-просвітницька робота серед цивільного населення щодо попередження про небезпеки, пов'язані з мінами; позначення, огороження та проведення моніторингу небезпечних районів.

Зауважимо, що після зміни уряду у серпні 2019 році відповідальними ЦОБВ не відстежується інформація щодо використання/додержання Правил в Донецькій і Луганській областях.

Також з метою захисту дітей та працюючого населення від мін та ВЗВ у 2018-2019 роках МТОТ розроблені Методичні рекомендації «Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ) під час реалізації проєктів та програм у громадах» та Методичні рекомендації для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, зокрема тих, що викладають предмет «Захист Вітчизни», щодо використання наочних посібників «Міни та вибухонебезпечні предмети».

Важливим питанням також є надання допомоги постраждалим від вибухів мін та вибухонебезпечних предметів (ВНП). Через відсутність в Україні державної статистичної звітності з порушеного питання та окремих державних програм допомоги цивільним особам, які постраждали від мін та ВЗВ, потерпілі не можуть отримати офіційний статус та стикаються з фінансовими бар'єрами, які перешкоджають їхній повноцінній участі в суспільному житті, а також позбавляють їх належного доступу до послуг з лікування і реабілітації.

Багато центральних органів виконавчої влади (МОЗ, МВС, Міноборони, ДСНС та Мінсоцполітики), а також неурядові організації, що займаються протимінною діяльністю, під час своєї повсякденної роботи отримують дані про осіб, які є жертвами мін/ВЗВ. Існує потреба об'єднати цю інформацію в єдину базу даних, щоб уповноважені органи могли легко оновлювати, зберігати й аналізувати її і щоб ці дані могли сприяти чіткому і прозорому процесу отримання цивільним населенням офіційного статусу осіб, які отримали поранення внаслідок збройного конфлікту.

Існуюча законодавча база створює низку складнощів для осіб, які постраждали від мін/ВЗВ, з точки зору доведення причин тілесних ушкоджень, що є необхідним для отримання офіційного статусу особи, яка постраждала від боєприпасів¹⁴⁴. Тому на разі державні соціальні виплати жертвам мін/ВЗВ не є гарантованими.

¹⁴³ Постанова КМУ від 17 квітня 2019 року № 372 «Про затвердження Правил позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2019-n>

¹⁴⁴ Постанова КМУ від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF>

Ситуаційний аналіз потреб щодо допомоги постраждалим цивільним особам показав існування низки питань, що потребують вирішення у найкоротші терміни, як-от:

- брак спеціалізованого медичного персоналу в громадах, а також обладнання, матеріалів та функціонального протезування – це особливо актуально для населення громад поблизу лінії зіткнення;
- брак фінансування послуг з реабілітації і лікування постраждалих осіб;
- низька обізнаність населення про необхідність медичної, психосоціальної допомоги та реабілітації, чим ускладнюється можливість реінтеграції постраждалих осіб після травми;
- відсутність комплексної програми допомоги постраждалим цивільним особам та відповідної бюджетної програми.

Разом з тим, підтримка постраждалих осіб як компонент протимінної діяльності має включати заходи з:

- збору даних, включаючи аналіз контексту та оцінку потреб постраждалих осіб;
- надзвичайної та постійної медичної допомоги, включаючи першу медичну допомогу;
- фізичної та іншої реабілітації, включаючи фізіотерапію, а також допоміжні засоби і пристрої мобільності;
- психологічну та психосоціальну підтримку постраждалих осіб;
- соціальне та економічне забезпечення постраждалих осіб, включаючи інклюзивну освіту, перекваліфікацію, а також доступ до основних послуг та поінформованість про них.

Згідно з положеннями Закону України “Про протимінну діяльність в Україні”, допомога постраждалим особам від вибухонебезпечних предметів включає в себе надання медичної, психологічної, професійної та соціальної допомоги з метою зменшення наслідків ушкоджень, спричинених вибухонебезпечними предметами.

З цією метою в червні 2019 року МТОТ у співпраці з Громадською організацією «Проліска» за підтримки уряду Швейцарії розпочав реалізацію проєкту «Допомога особам, що постраждали від мін та вибухонебезпечних залишків війни». Проєктом передбачалась підтримка осіб, що постраждали від мін та ВЗВ, у грошовій формі, яка могла спрямовуватися на придбання необхідних ліків, оплату послуг з медичної, фізичної та психологічної реабілітації, професійної перекваліфікації та інших заходів, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму. Проєкт став пілотним, і для України це перша цільова допомога для постраждалих осіб.

Про надання допомоги постраждалим від мін та ВВП, а також проведення заходів (навчань)¹⁴⁵ з питань мінної небезпеки повідомлялось низкою агентств ООН (ЮНІСЕФ, УВКБ, ПРООН) та міжнародними гуманітарними організаціями (МКЧХ, Данська рада у справах біженців/Данська Група з розмінування, Hazardous Area Life-Support organization (HALO Trust), Swiss Foundation for Mine Action тощо).

¹⁴⁵ База даних підкластеру з питань протимінної діяльності:
<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjo1N2NiZGI3MTktYjA1ZC00YjcxLW11MmUtYTcxZTJmMmQ1OWY2IiwidCI6ImU1YzZM30TgxLTY2NjQ0NDEzNC04YTBJLTY1NDNDkMmFmODBiZSIsImMiOjIj>

Захист прав дітей, що постраждали внаслідок конфлікту

За даними Мінсоцполітики, станом на 31.12.2019 зареєстровано 197 414 дітей, які отримали статус внутрішньо переміщених осіб. Водночас статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, станом на кінець 2019 року отримали 39 063 дитини, що становить лише 20% від кількості внутрішньо переміщених дітей¹⁴⁶. Моніторинг Уповноваженого ВРУ з прав людини засвідчив, що незначний рівень отримання дітьми статусу постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів пов'язаний з низьким рівнем поінформованості батьків (інших законних представників) та самих дітей про можливість отримання такого статусу.

Незважаючи на велику кількість нормативних актів з питань захисту прав дитини, спеціальне законодавство щодо захисту прав дітей, що постраждали внаслідок конфлікту, обмежене положеннями про декларативний обов'язок держави забезпечити захист та догляд за цією категорією дітей, а також про процедуру отримання відповідного статусу, що регламентовано Законом України «Про охорону дитинства» та постановою КМУ «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів»¹⁴⁷.

В цьому контексті варто зауважити, що Закон України «Про охорону дитинства»¹⁴⁸ визначає два релевантних поняття:

1. Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;
2. Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку, зокрема, з обставинами воєнних дій чи збройних конфліктів.

Однак надання відповідного статусу можливе лише щодо дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

У 2016 році Закон України «Про охорону дитинства» було доповнено спеціальною нормою, що стосується захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів та які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Зокрема, відповідно до ст.30¹ держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цієї категорії дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування першочергово проводять відселення дітей, які опинилися чи можуть опинитися у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів. Законом також покладено на ЦОБВ обов'язок щодо створення умов для медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.

Порядком надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів¹⁴⁹ визначено, що право на отримання статусу мають діти, які внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів:

- 1) отримали поранення, контузію, каліцтво;
- 2) зазнали фізичного, сексуального насильства;

¹⁴⁶ Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (березень 2019). <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

¹⁴⁷ Постанова КМУ від 5 квітня 2017 року № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>

¹⁴⁸ Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

¹⁴⁹ Постанова КМУ від 5 квітня 2017 року № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>

- 3) були викрадені або незаконно вивезені за межі України;
- 4) залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань;
- 5) незаконно утримувалися, у тому числі в полоні;
- 6) зазнали психологічного насильства.

Статус надається органом опіки та піклування, у тому числі за місцем реєстрації проживання/перебування дитини як ВПО, або за місцем проживання/перебування дитини в населеному пункті, на території якого здійснювалася АТО/ООС, або за місцем виявлення такої дитини місцевими органами виконавчої влади та/або органами місцевого самоврядування.

Для надання статусу законний представник дитини, її родичі подають до служби у справах дітей заяву про надання статусу і копії визначених законодавством документів. Рішення приймається протягом 30 днів, у разі його прийняття інформація про дитину вноситься до банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Досягнення особою повноліття не є підставою для скасування відповідного статусу.

Втім, сьогодні для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів немає особливих пільг та прав, немає окремих державних цільових програм. Останнім законодавчим нововведенням стало надання можливості безкоштовного харчування таким дітям в закладах освіти. В той же час вказана категорія дітей може фактично отримати державну підтримку/пільги через наявне законодавство щодо захисту дітей з числа ВПО та дітей, що проживають у населених пунктах на лінії зіткнення. Зокрема це передбачено такими нормативними актами:

- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;
- Постанова КМУ від 17 липня 2009 року №734 «Про затвердження Порядку направлення дітей до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку за рахунок коштів державного бюджету»;
- Постанова КМУ від 23 листопада 2016 року № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти».

У травні 2018 року урядом України була затверджена Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року¹⁵⁰. Серед іншого ця програма містить такі заходи:

- забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій чи збройних конфліктах;
- впровадження комплексних заходів щодо створення умов для повноцінного життя та соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту, та дітей, розлучених із сім'єю, які не є громадянами України та потребують міжнародного захисту.

Відповідальним за виконання програми є Мінсоцполітики. Наразі відсутня інформація щодо виконання заходів цієї програми. Однак про відсутність поступу у питанні захисту прав дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту свідчить прийнята у січні 2020 року постанова ВРУ «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні», в якій зазначено про накопичення проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникнення нових викликів, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, безсистемне реформування базових процедур та структур, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дітей. Постанова також містить вимогу щодо забезпечення виконання статті 10 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», а саме щодо надання дітям, постраждалим від вибухонебезпечних предметів, одноразової компенсації за

¹⁵⁰ Постанова КМУ від 30 травня 2018 року № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF>

шкоду, заподіяну здоров'ю, та щорічної допомоги на оздоровлення; проходження постраждалими дітьми безоплатної психологічної, медико-психологічної реабілітації у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до таких центрів і назад; виплати постраждалій дитині у підвищеному розмірі державної соціальної допомоги, призначеної дітям з інвалідністю віком до 18 років відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю».

Питання захисту дітей від наслідків збройного конфлікту – мін та ВЗВ потребує окремої уваги. У 2019 році Данська рада у справах біженців/Данська Група з розмінування здійснили Оцінку потреб дітей, які постраждали від мін або ВЗВ¹⁵¹. У звіті наведена інформація про прогалини в законодавстві та в діяльності органів влади, а також надані рекомендації щодо забезпечення потреб дітей, які постраждали від мін та ВЗВ. Зокрема вказується, що наразі в Україні не існує жодної створеної або функціонуючої інформаційної системи щодо жертв від мін та/або інформаційної системи щодо таких дітей. Відсутня уніфікована форма звітування про нещасні випадки, пов'язані з мінами/ВЗВ, та про жертви мін/ВЗВ до державних органів. На початку конфлікту лікарі не класифікували в медичних звітах травми, завдані мінами/ВЗВ, відповідно до Міжнародної класифікації хвороб: внаслідок цього діти, які постраждали від мін/ВЗВ, можуть зіткнутися з труднощами довести причину травми, коли будуть намагатися отримати державну підтримку для постраждалих від збройного конфлікту. У системі «Діти», якою керує МСП, немає розмежування між причинами травм, яких зазнали діти, що отримали «Статус «дитини-жертви військових дій і збройних конфліктів», наприклад травми, пов'язані з мінами/ВЗВ, та інші травми, пов'язані з конфліктом. Існує брак кваліфікованих фахівців і обладнання для надання допомоги постраждалим з травмами, пов'язаними з мінами/ВЗВ, та іншими травмами, пов'язаними зі збройним конфліктом, особливо дітям (зокрема офтальмологічна та неврологічна допомога). Після виписки дитини з лікарні доступ до безперервного медичного обслуговування (зокрема до консультацій) часто є обмеженим у сільських/важкодоступних районах. Фахівці з соціального захисту на місцевому рівні мають обмежену поінформованість і знання про дітей, які постраждали від мін/ВЗВ, і про їхні потреби. Діти, які постраждали від мін/ВЗВ, не мають доступу до повного циклу протезування: підготовка пацієнта, налагодження, обслуговування і заміни.

Відсутність системи психологічної підтримки (травматерапії) може призвести до погіршення психологічного стану або незворотних наслідків для дітей, які постраждали від мін/ВЗВ, і їхніх сімей. Також для дітей, які постраждали від мін/ВЗВ, бракує доступу до позашкільної діяльності, що пов'язано або з відсутністю такої діяльності, або з відсутністю умов і фасилітаторів для дітей з інвалідністю.

Щодо захисту прав дітей, які проживають на непідконтрольних уряду України територіях (НКТ), варто зупинитись на забезпеченні права на освіту. Починаючи з 2017 року для вступників з НКТ та тимчасово окупованих територій (ТОТ) діє спрощена процедура вступу до українських закладів вищої освіти: без шкільного атестата та паспорта, вступникам не потрібно проходити зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), яке за загальною процедурою проходять випускники українських шкіл. Для цієї категорії вступників подовжена вступна кампанія (зазвичай до жовтня), щоб забезпечити умови безпеки під час перетину лінії зіткнення з метою подання документів. Окрім цього, для дітей з НКТ та ТОТ, які хочуть отримати шкільний атестат державного зразка, організоване дистанційне навчання. Також діти з НКТ та ТОТ мають можливість пройти ЗНО на загальних підставах. Спрощена процедура вступу організаційно забезпечується спеціально створеними освітніми центрами «Донбас-Україна» та «Крим-Україна», що діють на базі переміщених з НКТ та ТОТ закладів вищої освіти (інститутів, університетів, коледжів). У разі вступу до закладів вищої освіти студенти забезпечуються гуртожитками, підручниками, інтернетом.

Щороку МТОТ спільно з МОН організують інформаційну кампанію щодо особливостей умов вступу до закладів вищої освіти громадян, які проживають на НКТ та ТОТ. Кожного року близько 1500 учнів з НКТ та близько 250 з ТОТ вступають до українських закладів вищої освіти через освітні центри. Зауважимо, що кількість дітей з НКТ та ТОТ, що вступають за загальною процедурою Міністерством освіти окремо не обліковується.

¹⁵¹ Danish Refugee Council-Danish Demining Group. Assessment report: Mine Victim Assistance Needs (October 2019). https://www.unicef.org/ukraine/media/2261/file/mine_victim_assistance_eng_web.pdf

Захист прав внутрішньо переміщених осіб

Станом на 7 вересня 2020 року в Україні обліковано 1 455 325 внутрішньо переміщених осіб з територій Донецької та Луганської областей, що перебувають поза урядовим контролем та тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, з них більше 700 тисяч осіб – пенсіонери.

Головним нормативним актом, що визначає основні засади захисту прав ВПО¹⁵² є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹⁵³. Цей Закон був прийнятий у 2014 році у відповідь на масштабне внутрішнє переміщення і був спрямований на вирішення нагальних питань щодо реєстрації, обліку та життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб та членів їхніх сімей у нових умовах проживання. Він містить норми стосовно удосконалення порядку розгляду заяв щодо соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, забезпечення їх соціальними та медичними послугами.

Законом також передбачено створення правових передумов з розробки спеціальних комплексних державних програм, створення та ведення єдиного реєстру та бази даних внутрішньо переміщених осіб, надання можливостей працевлаштування, забезпечення державою функціонування системи гарантій соціального та пенсійного забезпечення, а також фінансування витрат, пов'язаних з тимчасовим поселенням сімей ВПО у державні та комунальні заклади.

Питання забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб стало одним з першочергових питань, що потребували злагодженої стратегії щодо пошуку довгострокових рішень та застосування чіткого урядового підходу, який би об'єднав державні установи, до компетенції яких належить забезпечення реалізації та захист прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб в одному напрямку діяльності.

З цією метою у 2015 році була прийнята Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України на період до 2017 року¹⁵⁴. Однак за 2 роки ця програма не дала ефективних результатів, однією з причин цього стала відсутність бюджетного фінансування її завдань та заходів.

Станом на кінець 2017 року залишався великий масив нормативно правових актів, які не регулювали або не в повній мірі регулювали питання забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб в Україні та потребували вдосконалення з урахуванням Керівних принципів ООН з питань переміщення осіб усередині країни, а також стандартів Комітету міністрів Ради Європи і рекомендацій та резолюцій Парламентської асамблеї Ради Європи з питань, які стосуються прав, свобод і законних інтересів ВПО.

Однією з основних рекомендацій Європейського Союзу українським органам влади була розробка чіткої, уніфікованої, фінансово сталої та комплексної стратегії для внутрішньо переміщених осіб, яка врахує їхні поточні потреби та забезпечить їх довгострокову інтеграцію на заміну Комплексної державної програми.

У зв'язку з цим було прийнято рішення про розробку Стратегії інтеграції, реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб на період до 2020 року. Така Стратегія була розроблена МТОТ восени 2017 року у співпраці з УКГП ООН і Радою Європи та схвалена урядом України у листопаді 2017 року¹⁵⁵. У 2018 році уряд затвердив комплексний план заходів з виконання цієї Стратегії¹⁵⁶. Стратегія

¹⁵² Перелік нормативно-правових актів, що стосуються прав ВПО наведено на офіційних сайтах Мінсоцполітики (<https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=6&from=&till=&g=152&cat=0&d n=&words=#tagpanel>) та Міреінтеграції (<https://mtot.gov.ua/ua/akti-z-pitan-zabezpechennja-prav-i-svobod-vnutrishno-peremischenih-osib>)

¹⁵³ Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

¹⁵⁴ Постанова КМУ від 16 грудня 2015 року № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF>

¹⁵⁵ Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 р. № 909-р «Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>

¹⁵⁶ Розпорядження КМУ від 21 листопада 2018 р. № 944-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2018-%D1%80>

покликана вирішити наступні проблемні питання ВПО: питання житла та захисту права власності для ВПО, отримання пенсійних та соціальних виплат, підвищення конкурентоспроможності ВПО на ринку праці, освіта, медичне обслуговування, підтримка приймаючих громад в процесі інтеграції ВПО.

Незважаючи на те, що План заходів до Стратегії не отримав окремого цільового фінансування у вигляді окремої бюджетної програми, за 2018-2020 роки МТОТ та іншим центральним органам виконавчої влади, що виконували завдання Стратегії, вдалось досягти таких результатів у цій сфері:

1. Спрощено процедуру вступу до закладів вищої освіти (ЗВО) і створено освітні центри «Крим – Україна» та «Донбас – Україна» на базі переміщених ЗВО; забезпечено ВПО гуртожитками, підручниками та інтернетом, а з 2020 року – спрощена процедура вступу до будь-якого закладу вищої освіти в Україні.
2. Забезпечено доступ до медицини з відсутністю будь-якої дискримінації ВПО порівняно з населенням приймаючих громад.
3. Забезпечено врахування кількості ВПО під час розподілу державного фінансування медичного обслуговування в громадах.
4. Забезпечено можливість брати участь у загальнодержавних виборах за спрощеною процедурою.
5. Звільнено від сплати судового збору у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку зі збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.
6. Впроваджено програми забезпечення ВПО житлом (тимчасове, кредитне, соціальне, житло для учасників АТО, що є ВПО).
7. У випадках та у розмірі, передбаченому законодавством, ВПО отримують адресну допомогу на оплату житлово-комунальних послуг (щорічно виділяється з державного бюджету понад 100 млн євро на ці цілі).
8. За програмою «Доступне житло» кілька сотень сімей ВПО забезпечено постійним житлом (оплата державою половини вартості придбаного житла).
9. З 2017 року впроваджується механізм надання тимчасового житла ВПО у співфінансуванні з державного (70%) та місцевого бюджету (30%), що діє для всієї території України (за 2017-2020 роки майже 900 ВПО забезпечено житлом; співпраця з Донецькою, Луганською, Харківською, Запорізькою, Львівською, Житомирською, Дніпропетровською та іншими областями України). Придбане житло стає власністю громади і включається до фондів тимчасового житла, що формується органами місцевого самоврядування, а його розподіл між ВПО здійснюється за бальною системою¹⁵⁷.
10. Українським фондом соціальних інвестицій відремонтовано/збудовано станом на серпень 2019 року 5 житлових об'єктів для тимчасового проживання ВПО (забезпечено житлом понад 287 ВПО).
11. За 2017-2019 роки придбано 31 комплект обладнання для оформлення та видачі паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм для покращення умов надання адміністративних послуг населенню, в тому числі з ОРДЛО та ВПО в 16 містах Донецької та Луганської областей.

Щодо надання житла ВПО важливо зазначити, що недостатній рівень доступу до якісного житла має безпосередній вплив на тенденції до переміщення та випадки повернення на тимчасово окуповані території або в зону ведення бойових дій. Планом заходів до Стратегії передбачалось внесення Кабінету Міністрів Украї-

¹⁵⁷ Постанова КМУ від 26 червня 2019 року № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб». <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-formuvannya-fondiv-zhitla-dlya-t260619>

ни пропозицій від місцевих органів влади щодо передбачення у Державному бюджеті України на відповідні роки видатків для надання житла ВПО. Однак за наявною інформацією пропозицій від місцевих органів влади щодо передбачення відповідних видатків на формування житлових фондів для надання житла ВПО не надходить, що свідчить про низький рівень зацікавленості органів місцевого самоврядування в забезпеченні житлом ВПО. Знижує зацікавленість органів місцевого самоврядування у створенні фондів тимчасового житла для ВПО і необхідність слідувати лімітам вартості квадратного метра житла, які щорічно встановлюються Міністерством розвитку громад та територій для кожного регіону і не завжди відповідають ринковим цінам та вартості житла в різних населених пунктах у межах одного регіону (обласний центр та інші населені пункти).

Одним з проблемних питань інтеграції внутрішньо переміщених осіб в громади, яке залишалось довго не вирішеним, було надання можливості **реалізувати свої виборчі права на місцевих виборах**, що проводяться у приймаючих громадах. Протягом шести років народними депутатами, МТОТ та неурядовими організаціями (в тому числі за підтримки міжнародних організацій) здійснювались спроби нормативно врегулювати це питання, зокрема шляхом включення ВПО до реєстру територіальної громади. Однак політичного консенсусу ні в уряді, ні в парламенті не було досягнуто. І лише у травні-червні 2020 року Центральна Виборча Комісія прийняла низку постанов щодо виборчої адреси, завдяки яким ВПО отримали можливість голосувати на місцевих виборах^{158,159}. В той же час таке рішення викликає занепокоєння щодо права та можливостей голосування ВПО під час виборів, що проходять на територіях Донецької та Луганської областей, що зараз перебувають поза урядовим контролем.

Серед проблем ВПО, які досі залишаються не вирішеними, – набуття власного житла, відшкодування за зруйноване/пошкоджене майно, що залишилось на НКТ, працевлаштування/надання засобів для існування, пенсійне та соціальне забезпечення, усунення бар'єрів щодо інтеграції в приймаючі громади (хоча за даними Національної системи моніторингу близько 80% відчують себе повністю або частково інтегрованими)¹⁶⁰.

Реєстрація актів народження та смерті громадян, які проживають на територіях України, що опинилися поза її контролем

Із втратою контролю за частиною української території отримання українського свідоцтва про народження дитини або смерті особи для людей з ОРДЛО та АР Крим, попри їх бажання, було майже неможливим. Відсутність реєстрації позбавляла таких осіб доступу до медичних, освітніх та соціальних послуг, вони могли стати жертвами викрадень або торгівлі людьми. Проте з 24 лютого 2016 року почав діяти Закон України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України»¹⁶¹, який передбачив спрощену судову процедуру. Відповідно до законодавства суди мають розглядати заяви невідкладно, зазвичай ця процедура триває 1-2 дні, а судові рішення підлягає негайному виконанню.

За даними Міністерства юстиції України відділами державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішень судів, постановлених відповідно до статті 314 Цивільного процесуального кодексу України, фактів народжень, що відбулись на ТОТ України, за період з 21.02.2016 по 29.02.2020 зареєстровано 45168, фактів смертей – 73483. Згідно з аналізом даних Міністерства юстиції України лише близько 12% фактів народжень та 3% фактів смертей, що настали на тимчасово окупованій території, були зареєстровані та задокументовані в порядку законодавства України¹⁶².

¹⁵⁸ Постанова ЦВК від 18 травня 2020 року № 88 «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців». <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-zvernennya-vibortsya-shhodo-zmini-viborchoi-adresi-vidpovidno-do-chastini-tretoi-statti-8-zakonu-ukraini-pro-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>

¹⁵⁹ Постанова ЦВК від 11 червня 2020 року № 103 «Про Порядок визначення виборчої адреси виборця, який не має зареєстрованого місця проживання». <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-viznachennya-viborchoi-adresi-vibortsya-yakiy-ne-maie-zareiestrovanogo-mistsya-prozhivannya.html>

¹⁶⁰ МОМ. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (вересень 2019). https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf

¹⁶¹ Закон України від 4 лютого 2016 року № 990-VIII «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-19>

¹⁶² Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі» №3713 від 22.06.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69230

Питання запровадження адміністративної процедури реєстрації народження та смерті для жителів ОРДЛО залишається досі відкритим. У 2018 році ПАРЕ закликала Україну запровадити відповідні адміністративні процедури.

Незважаючи на спрощений характер судової процедури, вона є недостатньо ефективною для досягнення цілей реінтеграції та підтримки зв'язків з населенням ОРДЛО/ТОТ та містить низку недоліків. Зокрема, зверненню до суду передують звернення до будь-якого органу реєстрації актів цивільного стану на підконтрольній території та надання свідоцтва про народження, видане де-факто владою на НКТ, та отримання відмови у реєстрації факту народження. Така відмова є підставою для звернення до суду. Ще один недолік – відсутність балансу між економічними витратами та досягнутим результатом¹⁶³. Отримання свідоцтва про народження або смерть вимагає від жителів НКТ та ТОТ значних фінансових та часових витрат. Мова йде про транспортні витрати, оплату проживання, переривання трудової зайнятості, витрати на підготовку заяви з дотриманням процесуальних формальностей, очікування судового розгляду, отримання рішення суду та подальше направлення його до органів реєстрації актів цивільного стану. Водночас ризик несвоєчасного розгляду справи є достатньо високим, з огляду на завантаженість судів загальної юрисдикції. Щодо витрат ситуація була покращена у 2018 році шляхом звільнення заявників від сплати судового збору за розгляд цієї категорії справ. Але, на жаль, не всі заявники з тимчасово окупованих територій знають про таке право, а відтак – не всі ним користуються. Ще одні показники, що свідчать про неефективність процедури – кількість свідоцтв про народження дітей із окупованих територій: приблизно 5 тис. за перше півріччя 2019 року, тоді як дані з відкритих джерел РФ свідчать про більш ніж 17 тис. народжених дітей на цих територіях за той самий період¹⁶⁴.

Окрім того, за інформацією, наведеною у Звіті Омбудсмена за 2019 рік, всупереч вимогам законодавства щодо розгляду таких справ невідкладно, судова процедура є довготривалою. Зокрема, час між першим візитом до органу реєстрації та видачею свідоцтва в середньому становить від 2 до 6 тижнів, увесь цей час заявник вимушений перебувати на підконтрольній території України, а отже – винаймати там житло, що призводить до додаткових фінансових витрат. У питанні встановлення факту народження є ще один значний недолік. Звернутися за отриманням документів українського зразка в порядку адміністративної процедури можна тоді, коли від моменту народження минув не більш ніж 1 рік, в іншому випадку – застосовується процедура поновлення актового запису, і вона триває щонайменше три місяці. Також виникають проблеми у встановленні факту народження дитини, якщо у матері не збігається прізвище, зазначене у свідоцтві про шлюб, виданому органами окупаційної адміністрації та паспорті громадянина України. Тоді суд не може встановити факт укладення шлюбу або батьківства і, як наслідок, жінка отримує статус одинокі матері, а батьківство встановлюється в судовому порядку.

Ще один недолік – різниця у визначенні термінів щодо територіальної підсудності таких справ, що призводить до того, що заяви про встановлення факту народження можуть подаватися на розгляд судів на всій території України, а заяви про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території – до визначеного переліку судів. Крім того, у питанні встановлення фактів смерті, що сталися на тимчасово окупованій території, є ще одна суттєва прогалина: до кола суб'єктів, що мають право на звернення до суду, не включено спадкоємців померлого, які не мають зі спадкодавцем родинних зв'язків, проте мають обґрунтований та законний інтерес у встановленні юридичного факту його смерті. Такі обставини суттєво ускладнюють реалізацію прав громадян України на спадщину¹⁶⁵.

Можливість для спрощення і затвердження адміністративної процедури встановлення фактів народження і смерті з'явилась з прийняттям Закону України від 18.01.2018 № 2268 «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Законом забезпечено можливість проведення державної реєстрації фактів народження

¹⁶³ Пояснювальна записка до «Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі».
<https://ips.ligazakon.net/document/G102483A>

¹⁶⁴ Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (березень 2019). <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

¹⁶⁵ Там само

або смерті особи, що відбулися в ОРДЛО, на підставі документів, що підтверджують такі факти, які додаються до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи (частина третя статті 2 Закону).

Після 2-х років дії вказаного закону відповідна адміністративна процедура на його виконання так і не з'явилась. Відтак, питання необхідності розробки проєкту такого нормативно-правового акту залишається актуальним.

В той же час на офіційному сайті уряду України у жовтні 2019 року було розміщено інформацію, що на виконання вказаного закону постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 січня 2013 року №9», прийнятою на засіданні уряду 23 жовтня, врегульовано процедуру розгляду документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на НКТ. Значалося, що питання щодо підтвердження фактів народження та смерті на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, буде розглядати спеціально створена комісія. Вона матиме інструменти для того, щоб за кожним зверненням з'ясувати дійсні обставини справи та видати відповідний висновок, який слугуватиме підставою для реєстрації народження або смерті органом Державної реєстрації актів цивільного стану¹⁶⁶.

Втім, текст постанови від 23.10.2019 так і не був офіційно опублікований, водночас наступні зміни до неї були внесені 16.05.2020 року, тому питання її існування викликає багато сумнівів. В контексті цього варто зазначити, що за ініціативи МТОТ змінами до цієї ж постанови у грудні 2017 року¹⁶⁷ урядом було запроваджено позасудову процедуру підтвердження народження і смерті в ОРДЛО. Відповідно до редакції на офіційному сайті ВРУ, зміни, внесені до цієї постанови у грудні 2017 року, є актуальними.

Позасудова процедура, запропонована МТОТ, передбачала розгляд документів і підтвердження фактів протягом 2-х днів спеціальною комісією лікарів при закладі охорони здоров'я за заявою уповноважених осіб¹⁶⁸. До складу зазначеної комісії за згодою могли входити представники міжнародних гуманітарних організацій. Порядком визначалося кілька можливостей для встановлення факту народження дитини:

1. З прибуттям жінки (представника) та дитини на підконтрольну територію;
2. Огляд жінки та дитини на непідконтрольній уряду України території *(можливість за заявою матері дитини виїзду фахівців для проведення такого огляду жінки на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження; вказане допускалось лише у добровільному порядку з дотриманням умов безпеки та виключно з підстав неможливості жінки з дитиною у визначений законом термін виїхати з ОРДЛО)*;
3. Встановлення факту народження на підставі дослідження на генетичну спорідненість у разі, коли огляд жінки та дитини не проводився та є можливість надання документів, що підтверджують імовірну дату народження дитини *(у разі неможливості прибуття до державної спеціалізованої установи для подання генетичного матеріалу передбачалась можливість забору генетичного матеріалу уповноваженим представником міжнародної гуманітарної організації, члени якої включені до складу комісії, який мав передавати отриманий генетичний матеріал для проведення дослідження на генетичну спорідненість до державної спеціалізованої установи)*.

Наведену у постанові процедуру так і не встигли використати на практиці, оскільки через місяць після прийняття вказаної постанови, 18 січня 2018 року, було схвалено Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у До-

¹⁶⁶ Урядовий портал. Уряд спрощує реєстрацію фактів народження та смерті на тимчасово окупованих територіях (24 жовтня 2019). <https://www.kmu.gov.ua/news/kabmin-sproshchuye-geyestraciyu-faktiv-narodzhennya-ta-smerti-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah?fbclid=IwAR1NeyLWFSKRtMg0FFYz6Vp-nTJVknbfwCyMsMWtbiAde86tHRhgLuL2EgW>

¹⁶⁷ Постанова КМУ від 6 грудня 2017 року № 1004 «Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2017-%D0%BF>

¹⁶⁸ Постанова КМУ від 9 січня 2013 року № 9 «Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-2013-%D0%BF>

нецькій та Луганській областях», яким було змінено підходи до визнання документів, що підтверджують факти народження і смерті. В той же час постанова є діючою і немає юридичних обмежень щодо її імплементації.

У 2019-2020 роках МТОТ продовжило працювати над законодавчим затвердженням можливості адміністративного проведення державної реєстрації фактів народження або смерті особи, що відбулися на тимчасово окупованій території Крим та в ОРДЛО, і розробило проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованих територіях України». Однак іншими органами влади цей проєкт закону було не підтримано. З огляду на це, з метою врахування отриманих зауважень, було запропоновано внести зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», чим врегулювати питання запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на території АР Крим. Наразі, відповідний проєкт Закону внесено до ВРУ¹⁶⁹. У Верховній Раді України також зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо звільнення від адміністративної відповідальності осіб за несвоєчасне подання заяви про державну реєстрацію народження дитини, яка народилась на тимчасово окупованих територіях України)» (реєст. № 3714), одним зі співавторів якого є Мінреінтеграції. Метою прийняття законопроекту є «усунення непропорційності та необґрунтованості притягнення до адміністративної відповідальності осіб за невчасну державну реєстрацію ними народження дитини, яке відбулося на тимчасово окупованих територіях України».

Пошук безвісти зниклих цивільних осіб

З початку збройного конфлікту оприлюднюються різні дані щодо кількості осіб, зниклих безвісти. Наприклад, СБУ інформує про 403 особи. За інформацією МКЧХ таких осіб близько 1500, водночас МКЧХ прийнято повідомлень про зникнення 768 осіб. ГО «Мирний берег» повідомляє про 4820 зниклих безвісти за весь час збройного конфлікту. Проте навіть така інформація не відображає реального масштабу ситуації, оскільки це дані лише про тих осіб, які зникли безвісти під час воєнних дій. Облік цивільних осіб, що зникли безвісти на тимчасово окупованих територіях, не ведеться. Неможливо також назвати точного числа осіб, які були викрадені та переміщені на територію Російської Федерації.

12 липня 2018 року був прийнятий Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»¹⁷⁰. Закон передбачає гарантування прав особам, зниклим безвісти та їхнім родичам, створення при Кабінеті Міністрів України постійно діючої Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, створення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Важливим у цьому законі, є те, що рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою не є підставою для припинення її розшуку, а також те, що якщо особа, що зникла безвісти, оголошена померлою, але її останки не знайдено, то проведення розшуку не припиняється до встановлення її місця перебування, місця поховання чи місця перебування останків такої особи.

Іншою новелою цього закону стало створення Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Комісія є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що координує діяльність державних органів, уповноважених на облік та/або розшук осіб, зниклих безвісти (в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та у зв'язку із збройним конфліктом, заворушеннями всередині держави, надзвичайними ситуаціями або іншими подіями, що можуть спричинити масову загибель людей).

¹⁶⁹ Проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі» №3713 від 22.06.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69230

¹⁷⁰ Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>

До складу Комісії входять як представники міністерств, парламенту, центральних органів виконавчої влади, так і національних/міжнародних неурядових організацій.

Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, повинен акумулювати в собі інформацію, що дає змогу ідентифікувати особу, зниклу безвісти за особливих обставин, відомості про невпізнані останки осіб, зниклих безвісти, та пов'язані з ними речі тощо.

Важливо зазначити, що до процесу обліку та/або розшуку осіб, зниклих безвісти, а також на виконання інших функцій, пов'язаних з реалізацією цього Закону, мало бути залучено 14 державних органів.

Проте не лише держава може брати активну участь у розшуку осіб, зниклих безвісти. Розуміючи складність цього питання через існуючий збройний конфлікт, і, як наслідок, величезну кількість осіб, зниклих безвісти, цей Закон надає право громадським організаціям, юридичним особам приватного права, а також фізичним особам брати участь у розшуку. До того ж, такі суб'єкти мають право отримувати від державних органів інформацію про особу, зниклу безвісти, маршрут та територію, на яких доцільно проводити розшук, іншу інформацію, яка може сприяти ефективному розшуку особи, крім даних, які отримано у результаті слідчих дій чи оперативно-розшукової діяльності.

Також цим Законом врегульовано важливі аспекти гарантій прав та соціального захисту не лише особам, зниклим безвісти, але й родичам та членам їхніх сімей відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права щодо прав людини.

Алгоритм пошуку особи, зниклої безвісти, включає наступні елементи:

- Заява про розшук особи, зниклої безвісти, що подається до відповідного територіального органу Національної поліції України.
- Передача інформації про зникнення особи за особливих обставин або заяви про розшук такої особи Національною поліцією до Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, протягом трьох днів з моменту отримання такої інформації або заяви.
- Внесення відомостей, зазначених у заяві про розшук особи, зниклої безвісти, до Реєстру протягом 24 годин після отримання заяви Комісією від Національної поліції.
- Розшук особи, зниклої безвісти, який включає направлення Комісією запитів на отримання інформації до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та міжнародних гуманітарних організацій.
- Після отримання відомостей від зазначених вище суб'єктів, Комісія узагальнює отриману інформацію та у триденний строк передає її до Національної поліції для вжиття заходів з розшуку особи, зниклої безвісти, про що повідомляє заявника.
- Здійснення моніторингу Комісією щодо виконання заходів з розшуку осіб, зниклих безвісти.
- На підставі інформації, отриманої від Національної поліції, Комісія надає висновок про місце перебування особи, зниклої безвісти, місце поховання чи місце перебування останків такої особи та не пізніше ніж у триденний строк з дня затвердження висновку направляє його заявнику.

Україна 17 червня 2015 року приєдналася до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII (Закон № 2505), яким хоча й визначено механізм набуття зниклою особою відповідного статусу та право на соціальний захист членів її сім'ї, проте не визначено категорій осіб, яким надається статус зниклої особи за особливих обставин з моменту подання заяви про факт зникнення особи, а яким – за рішенням суду. На підставі Закону № 2505 до Кримінального Кодексу України додано статтю 146-1, якою

визначено відповідальність за насильницьке зникнення, однак жодного судового рішення з цього питання винесено не було. Водночас моніторинг виконання положень вказаного вище закону свідчить, що на момент підготовки цього дослідження норми вказаного закону залишаються неімплементованими, зокрема через відсутність підзаконних (урядових) актів необхідних для його виконання. Не вирішило питання і прийняття Кабінетом Міністрів України розпорядження від 10 квітня 2019 року № 248-р «Про утворення Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» та постанови від 22 травня 2019 року № 433 «Про затвердження Порядку виплати середнього заробітку особам, уповноваженим на виконання функції держави, які зникли безвісти під час збройного конфлікту, воєнних дій, заворушень всередині держави або у зв'язку з виконанням службових обов'язків з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру». Не створено і досі Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Виплата пенсій громадянам, які проживають на територіях України, що опинилися поза її контролем

В Україні налічується близько 700 тисяч осіб, що зареєстровані як ВПО та отримують пенсійні виплати. На кінець 2019 року заборгованість пенсіонерам на підставі судових рішень становила понад 9 млрд гривень.

Конституція України передбачає, що всі громадяни мають рівні права. Кожен громадянин, незалежно від місця проживання, має право на отримання пенсій та інших виплат, передбачених українським законодавством. Цивільні особи, які опинилися в заручниках на непідконтрольних територіях, не перестали бути громадянами України, відтак мають право на пенсію.

Зараз пенсіонери з непідконтрольних територій отримують пенсії, якщо вони зареєстровані як внутрішньо переміщені особи і деякий час перебувають на підконтрольній території. Це можна бачити і по динаміці переміщення на КПВВ у дні, коли виплачується пенсія. Відтак, ключовою є проблема ідентифікації пенсіонерів. РФ заявляє, що понад мільйон осіб з непідконтрольної частини Донецької та Луганської областей виїхали до Росії. Сьогодні точно порахувати тих пенсіонерів, які залишилися на НКТ за повної відсутності органів української влади там неможливо.

Механізм виплат пенсій мешканцям ОРДЛО (які не мають статусу ВПО) на підконтрольній території та ідентифікації громадян, які перетинають лінію зіткнення, аби їх отримати, в чинному законодавстві відсутній. Відповідні законопроекти мали б вирішити ці питання. Протягом всіх шести років конфлікту народні депутати та центральні органи виконавчої влади перебували в дискусії щодо потреби та механізмів виплати пенсій мешканцям ОРДЛО. На даний момент такі пропозиції від народних депутатів також є. Наприклад, є два проекти Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» (№ 2083-д від 26.11.2019 та № 2083-1 від 14.02.2020), завданням яких є врегулювати питання пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб, та осіб, які залишилися проживати в ОРДЛО¹⁷¹.

Механізм виплат пенсій на непідконтрольних територіях періодично обговорюється під час засідань ТКГ у Мінську в межах роботи соціально-економічної підгрупи. Це непросте питання, адже в пункті 8 Мінських домовленостей йдеться про прив'язку усіх соціальних виплат до податкових платежів. Українська сторона пропонувала різні варіанти вирішення цього питання, зокрема шляхом відновлення елементів банківської системи та повернення відповідних органів влади України в ОРДЛО. Однак такі пропозиції не мали підтримки у російській сторони.

Франко-німецька група, яка в межах Мінських домовленостей є відповідальною за цей напрям, визнала, що оскільки система пенсійних фондів в Україні децентралізована (наповнення та функціонування), а також відсутні українські органи влади на НКТ, виплата пенсій за тим принципом, який діє в усіх інших регіонах країни, неможлива. Тому було запропоновано варіант наближення сервісів до лінії зіткнення. Це теж

¹⁷¹ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» №2083-д від 26.11.2019. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2083-%D0%B4&skl=10

вимагає серйозних затрат з боку не лише Пенсійного фонду, але й банку, який проводить ідентифікацію. Дискусія щодо організації альтернативних механізмів триває вже понад шість років між громадянським суспільством та владою, в тому числі народними депутатами України.

Окрім того, щодо виплат пенсій є звернення до Європейського суду з прав людини і вже є рішення, згідно з яким пенсію визнано майном і призначено відшкодування. Україна має усвідомлювати, що і в майбутньому можливі рішення не на її користь. Тому вкрай необхідно координувати зусилля з відповідними органами влади: Міністерством соціальної політики, Міністерством юстиції, правозахисними організаціями, – залучати усіх до пошуку спільних рішень.

Втім, і національні суди приймають рішення на користь громадян. Наприклад, постановою Верховного Суду від 3 травня 2018 року у справі № 805/402/18 встановлено, що Бахмутським об'єднаним управлінням Пенсійного фонду України Донецької області неправомірно припинено пенсійні виплати внутрішньо переміщеній особі, у зв'язку з проведенням верифікації за списками Служби безпеки України з підстав перевірки місця її фактичного проживання.

Дана справа була визначена зразковою у зв'язку з тим, що станом на 7 лютого 2018 року у провадженні Донецького окружного адміністративного суду перебувало 226 типових справ про визнання неправомірними дій та зобов'язання вчинити певні дії відповідними територіальними управліннями Пенсійного фонду України.

Постановою Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 805/402/18 апеляційну скаргу Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області на рішення Верховного Суду залишено без задоволення та рішення Верховного Суду від 3 травня 2018 року залишено без змін.

На жаль, відсутність відповідних норм у спеціальних законах в частині реалізації прав внутрішньо переміщених осіб на пенсійне забезпечення призводить до того, що органи виконавчої влади вимушені встановлювати процедури на рівні підзаконних актів, що нерідко є причиною неузгодженості нормативно-правових актів між собою.

Варто зазначити, що однією з цілей Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року є розробка механізму, який би гарантував реалізацію прав на отримання пенсійних та соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб за місцем їх фактичного проживання/перебування та який би не передбачав обмежень у реалізації таких прав порівняно з іншими особами.

Захист майна осіб, що залишили територію ведення бойових дій

Як було зазначено раніше, з метою забезпечення майнових прав осіб, майно яких перебуває на контрольованій урядом України території, за ініціативи МТОТ у липні 2019 Кабінетом Міністрів України запроваджено позасудову процедуру грошової компенсації особам, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

В той же час питання захисту майна осіб, що перебувають на НКТ залишається неврегульованим з низки причин.

З метою застосування всіх передбачених законодавством заходів для захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема здійснення постійного моніторингу стану дотримання прав і свобод людини і громадянина та документування фактів порушення таких прав і свобод на НКТ та ТОТ, на виконання вимог частини четвертої статті 6 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суве-

ренітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року №1059 утворено Міжвідомчу комісію з питань узагальнення правової позиції держави щодо відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України (далі – Комісія). Комісія розпочала свою роботу у 2019 і провела в цей період кілька засідань. З початку 2020 року про діяльність цієї Комісії не повідомлялось.

З початку збройного конфлікту з метою захисту майнових прав осіб, майно яких залишилось на НКТ, мав застосовуватись правовий механізм, передбачений Законом України «Про боротьбу з тероризмом», згідно з яким відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів державного бюджету України з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, та відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України.

За такої процедури у суді тягар доведення завданої шкоди покладался на позивача: підтвердження і представлення оцінки обсягів руйнування, складання акта обстеження пошкодженого майна передбачає необхідність визначення розміру нанесеної матеріальної шкоди згідно з сумами відповідно до наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України» на відповідний рік. Неможливість представлення правостановлюючих документів, ненадання у повному обсязі доказів руйнування стали перешкодою для звернення багатьох постраждалих до суду¹⁷².

Відповідно до статті 2 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII відповідальність за матеріальну чи нематеріальну шкоду, завдану Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, покладається на Російську Федерацію відповідно до принципів і норм міжнародного права.

Українське законодавство передбачає цивільно-правові та кримінально-правові засоби захисту порушених майнових прав. У судах постійно збільшується кількість позовів щодо стягнення грошової компенсації за нерухоме майно, пошкоджене або зруйноване в ході проведення АТО/ООС. Частина позовів адресовано до Російської Федерації, іншу – до Кабінету Міністрів України з огляду на норми Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, Кодексу Цивільного Захисту України.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»¹⁷³ закріплює положення про збереження за фізичними та юридичними особами права власності та інші речові права на майно, яке розташоване на ТОТ. Крім того, передбачено, що зміна власника (в тому числі спадкування) може відбуватися виключно за законодавством України та на контрольованій нею території. Будь-які правочини щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки, здійснені з порушенням закріплених у Законі правил, юридичних наслідків не створюють.

Питання компенсації за зруйноване житло розглядалося ЄСПЛ у справі «Лісний та інші проти України і Росії», в якій заявники скаржилися на порушення багатьох статей Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з тим, що їхні будинки було зруйновано під час обстрілів. Незважаючи на ухвалу про неприйнятність, у цій справі ЄСПЛ надав детальне пояснення стосовно доказів, які бажано надавати у подібних справах для визнання їх прийнятними для розгляду, та послався на свою практику, що вже склалася¹⁷⁴. Такими доказами можуть бути свідоцтва про право власності, витяги із земельного і податкового реєстрів, документи, видані місцевою адміністрацією, плани, фотографії, квитанції на оплату комунальних послуг, а також докази отримання пошти, заяви свідків або будь-які інші відповідні докази.

¹⁷² Проект Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень». Вдосконалення національного законодавства стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Переглянутий базовий звіт (2019). <https://rm.coe.int/revised-baseline-analysis-2019/168099446a>

¹⁷³ Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

¹⁷⁴ Проект Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень». Вдосконалення національного законодавства стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Переглянутий базовий звіт (2019). <https://rm.coe.int/revised-baseline-analysis-2019/168099446a>

У 2018 році МТОТ з метою обліку нерухомого майна, що перебуває на ТОТ та НКТ України, для забезпечення можливості проведення аналізу щодо оцінки збитків за вказане майно ініціювало питання затвердження Порядку створення, ведення та доступу до Бази даних об'єктів нерухомого майна, що розташоване на тимчасово окупованих територіях. Відповідні проекти нормативно-правових актів направлялися на погодження до органів державної влади та в подальшому були внесені на розгляд уряду. Водночас урядом їх не прийнято, оскільки вони не були підтримані Міністерством юстиції України.

Притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочини проти людяності

Законодавство України, що передбачає відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності не є досконалим та частково не співпадає з міжнародними нормами, що визначають перелік відповідних злочинів, зокрема Римським статутом.

Юрисдикція Римського статуту охоплює злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії¹⁷⁵. Діяння, що являють собою ці злочини, описані у Римському статуті у статтях 5-8, частина з них міститься в Кримінальному кодексі України, частина відсутня, а щодо деяких злочинів відрізняється об'єктивна сторона (опис діяння).

Ця ситуація призвела до того, що кілька років пов'язані з наслідками збройної агресії кримінальні провадження замість відкриття за статтями за міжнародні злочини відкривали за іншими статтями (вчинення теракту, розбій, зґвалтування тощо). Винним у вчиненні більшості воєнних злочинів вдається уникати відповідальності через відсутність складу відповідного злочину у Кримінальному кодексі. Наразі правоохоронці кваліфікують такі злочини за статтею 438 КК «порушення законів та звичаїв війни» (зареєстрували 138 кримінальних проваджень, 9 скеровано до суду і лише по одній справі є вирок суду). Тому існуюче законодавство часто не дає змоги органам національного розслідування та національній судовій системі кваліфікувати воєнні злочини і злочини проти людяності як міжнародні злочини, що не мають термінів давності. Це важливо в контексті поданих Україною позовів до РФ¹⁷⁶.

У червні 2019 року Верховною Радою України прийнято у першому читанні проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» (реєстр. № 9438). Положення проекту закону спрямовані на забезпечення криміналізації так званих основних злочинів за міжнародним правом (геноцид, агресія, злочини проти людяності та воєнні злочини); забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання безкарності зазначених злочинів; вдосконалення правового режиму кримінальної відповідальності за катування у максимальній відповідності з вимогами сучасного міжнародного права¹⁷⁷. У зв'язку з парламентськими виборами цей проект закону не було прийнято в остаточній редакції.

Пізніше, у грудні 2019 року, у Верховній Раді України зареєстровано новий проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689). Метою проекту закону є забезпечення повноти імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноцид, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини), а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення таких злочинів.

¹⁷⁵ Римський статут Міжнародного Кримінального Суду. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

¹⁷⁶ АрміяInform. Чи каратимуть в Україні за воєнні злочини? (11 лютого 2020). <https://armyinform.com.ua/2020/02/chy-karatymut-v-ukrayini-za-voyenni-zlochyyny/>

¹⁷⁷ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» №9438 від 20.12.2018. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266

Законопроектом пропонується:

- запровадити принцип універсальної юрисдикції щодо агресії, геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів;
- передбачити особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири, та інших начальників за відповідні міжнародні злочини;
- внести зміни до статей, що передбачають порядок призначення покарання та звільнення від кримінальної відповідальності задля встановлення норм про особливості кримінальної відповідальності за агресію, геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини;
- виключити із КК статті 432 («Мародерство»), 433 («Насильство над населенням у районі воєнних дій»), 435 («Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею»);
- передбачити особливості кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Розділ XX Особливої частини КК).

Змістовно пропоновані статті 438-438⁵ КК охоплюють усі різновиди воєнних злочинів, передбачені статтею 8 Римського статуту, а також інші серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни та Додаткових протоколів до них.

Стаття 442¹ КК криміналізує злочини проти людяності. Передбачений цією статтею перелік діянь повною мірою, з дотриманням національної юридичної техніки, включає зміст статті 7(1) Римського статуту, положення якої у сучасному міжнародному праві розглядається як еталон з точки зору нормативної характеристики цього злочину за міжнародним правом.

Зауважимо, що у Генпрокуратурі України створено Департамент нагляду в кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Такі ж підрозділи створені в прокуратурах Донецької і Луганської областей. Планується сформувати такі підрозділи в СБУ, Національній поліції та Державному бюро розслідувань.

Амністія осіб, що вчиняли злочини, пов'язані із участю у конфлікті

Питання покарання та звільнення від нього осіб, що брали участь у збройному конфлікті, є однією із складових процесу врегулювання майже у кожному тривалому збройному конфлікті.

В Україні відсутній громадський та політичний консенсус із зазначених питань. На момент проведення дослідження відомо про два основні підходи, що знайшли своє відображення у кількох ініціативах.

Перший підхід – це розширене визначення так званої колаборації, тобто «співпраці із ворогом», що включає в себе не тільки кримінально карані діяння, але й інші, які не є злочинами відповідно до законодавства України.

В цьому випадку широкі категорії осіб можуть понести не лише кримінальну відповідальність, але і «некримінальне» ураження в правах, наприклад виборчих, професійних тощо. Водночас передбачається презумпція вини окремих категорій осіб, щодо яких має бути встановлено особливу процедуру звільнення від відповідальності, а розгляд їхніх справ повинен здійснюватися спеціально створеними комісіями поза межами сфери дії кримінального законодавства^{178,179}.

¹⁷⁸ Проект Закону «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» №7425 від 20.12.2017. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192

¹⁷⁹ Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо колабораціонізму та посилення відповідальності за державну зраду)» №7426 від 20.12.2017. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7426&skl=9

Другий підхід, полягає у тому, що ніяких обмежень встановлювати не слід, а до всіх категорій осіб має бути застосовано амністію або помилування (крім осіб, що вчинили злочини проти людяності).

Існують також комбіновані концепції, які поєднують елементи двох вищезгаданих, по різному визначають коло та категорію осіб, що мають понести відповідальність, підстави та процедури звільнення від відповідальності тощо.

Варто звернути увагу на те, що в Комплексі заходів згадується про необхідність «забезпечення помилування та амністії шляхом введення в дію закону, що забороняє переслідування та покарання осіб», тобто звільнення їх лише від кримінального переслідування та покарання, а питання звільнення від інших видів відповідальності за «колаборацію» не згадується.

Статтею 3 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»¹⁸⁰ передбачено, що держава гарантує відповідно до закону недопущення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності та покарання осіб – учасників подій на території Донецької, Луганської областей. Органам влади та їхнім посадовим (службовим) особам, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності забороняється дискримінація, переслідування та притягнення до відповідальності осіб щодо подій, що відбувалися у Донецькій, Луганській областях.

Історія конфліктів знає кілька підходів до звільнення від покарання осіб, винних у вчиненні злочинів, пов'язаних із участю у ньому, – від звільнення всіх осіб (як наприклад у Хорватії) до виокремлення відповідних категорій, що вчинили злочини різного ступеня тяжкості. Якщо відійти від українського законодавчого визначення і проаналізувати уроки інших конфліктів, то амністія може мати декілька правових наслідків для осіб, до яких вона застосовується, та може включати наступне: запобігання проведенню нових кримінальних розслідувань; припинення проведення кримінальних розслідувань та судових розглядів; скорочення тюремного строку; звільнення ув'язнених; помилування; зняття судимості; звільнення від цивільної відповідальності.

Для прикладу наведемо кейс Північної Ірландії. Один із важливих пунктів Белфастської угоди, укладеної між урядами Великої Британії та Ірландії у 1998 році, стосувався звільнення в'язнів. У Північній Ірландії був використаний диференційований підхід до звільнення ув'язнених: до деяких категорій осіб був застосований механізм звільнення з ув'язнення, іншим скорочували строк відбування покарання на певних умовах. Урядами Ірландії та Великої Британії запроваджувався механізм, який дозволив забезпечити прискорену програму звільнення в'язнів, включаючи переведених в'язнів, за сплановані злочини в Північній Ірландії, а також тих осіб, які були засуджені за межами Північної Ірландії за аналогічні злочини.

Окрема увага приділялась тим ув'язненим, які пов'язані з організаціями, що не підтримали повного припинення вогню. На цю категорію осіб не поширювався механізм зі звільнення, однак Белфастська угода передбачала можливість перегляду підходів щодо цієї категорії злочинців. На процес звільнення впливав рівень тяжкості злочину, який вчинила ув'язнена особа, та необхідність забезпечення безпеки в громадах після звільнення такого ув'язненого.

Особлива процедура була застосована до осіб, які після запровадження зазначеного механізму відбували покарання протягом 2 років: такі особи, якщо це дозволяли обставини, підлягали звільненню.

Розуміючи необхідність стабілізувати життя колишніх ув'язнених, уряди Ірландії та Великої Британії домовилися про імплементацію низки заходів, які змогли реінтегрувати таких осіб в громади. Таким особам допомагали працевлаштовуватися, здобувати освіту та можливість отримати нову професію шляхом перекваліфікації. Для ефективної імплементації Белфастської угоди в частині звільнення ув'язнених, уряди

¹⁸⁰ Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

обох країн зобов'язались прийняти відповідні законодавчі акти, а весь процес амністії супроводжувався постійною комунікацією посадовців з сім'ями постраждалих про необхідність цього процесу як однієї з умов зупинення насильства.

Міжнародний досвід запровадження амністії/помилування у країнах, які стикались зі збройним конфліктом, Україна має вивчати вже сьогодні, залучаючи до дискусії компетентні органи, міжнародних експертів та практиків. Очікується, що ці питання мають бути визначені у Концепції перехідного правосуддя¹⁸¹, яка розробляється робочою групою у складі Комісії з питань правової реформи при Президенті України. Складовими концепції визначені класичні складові перехідного правосуддя: відповідальність винних, репарації жертвам, право на правду, гарантії неповторення. Концепція перехідного правосуддя має бути затверджена указом президента, а Кабінету Міністрів буде надане доручення розробити план заходів з її реалізації.

2.2. Зобов'язання України, взяті на себе відповідно до міжнародних угод із ЄС та РЄ щодо захисту прав громадян, що постраждали внаслідок конфлікту, стан їх виконання

25 червня 2015 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію 2067 (2015), присвячену долі осіб, зниклих безвісти в Криму та під час українсько-російського конфлікту. В резолюції наголошується, що вирішення питання зниклих безвісти осіб вимагає комплексного підходу на державному рівні, а також має включати в себе координацію роботи різних волонтерських та правозахисних організацій щодо відстеження та збору інформації. Особливої уваги заслуговують медична, соціальна та фінансова допомоги сім'ям осіб, що зникли безвісти.

Асамблея закликала органи української влади створити спеціалізований урядовий орган для координації роботи всіх державних і неурядових організацій, що працюють з даною проблематикою. Відповідно має бути забезпечено бюджетне фінансування органу та заходів з розшуку, створення єдиного реєстру даних щодо зниклих безвісти осіб, розроблення механізму державної компенсації і підтримки постраждалим сім'ям, на законодавчому рівні розроблені положення, які гарантуватимуть сім'ям право на отримання інформації про те, що відбулося з їхніми зниклими родичами, згідно з відповідними положеннями міжнародного гуманітарного права, прийняття спеціального закону про зниклих безвісти, для законодавчого закріплення статусу «зниклий» і «жертва війни», і що дозволяв би сім'ям отримувати відшкодування в межах фінансової, соціальної та правової допомоги, включаючи механізм державного відшкодування.

12 липня 2018 року був прийнятий Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який вже аналізувався раніше. 14 серпня 2019 року Постановою Кабінету Міністрів України № 726 затверджено Порядок ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Згідно із зазначеною постановою держателем Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин є Комісія з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Незважаючи на те, що деякі нормативно-правові акти були прийняті, закон так і залишається неімplementованим. Наразі єдина організація, яка фактично може розшукувати зниклих безвісти і має доступ до не-підконтрольних Україні територій – це Міжнародний Комітет Червоного Хреста, який вносить в свою базу тих осіб, чиї родичі звернулися з проханням знайти їхніх рідних.

¹⁸¹ Радіо Свобода. Концепцію перехідного правосуддя для Криму й Донбасу передадуть Банковій найближчими тижнями – Кориневич. (15 липня 2020). <https://www.radiosvoboda.org/a/news-korynevych-koncepciya-perehidnoho-pravosuddia/30726531.html>

Резолюцією 2028 (2015) «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи» ПАРЄ закликала всі сторони конфлікту гарантувати кожній переміщеній особі право на добровільне повернення; вжити заходів для ефективного захисту залишеного майна ВПО, для забезпечення реституції такого майна; забезпечити безперешкодне постачання української та міжнародної гуманітарної допомоги на непідконтрольні уряду території.

Крім того, Асамблея закликала органи української влади повністю дотримуватися міжнародних стандартів, визначених в Керівних принципах 1998 року щодо питань внутрішньо переміщених осіб; продовжувати впроваджувати у дію закон про права і свободи ВПО та забезпечити цілісність, прозорість та повноту відповідного рамкового законодавства з урахуванням позицій міжнародних організацій та громадянського суспільства; забезпечити систематичне інформування та консультування ВПО щодо їхніх прав, надавати право переміщеним особам вирішувати питання повернення на місця попереднього проживання або інтеграції до нової громади, а також вживати заходів стосовно допомоги у здійсненні їхнього вибору; розробити та впровадити програми для безпечного повернення в свої оселі, знайти альтернативні рішення для тих, хто не може повернутися; забезпечити надання основних державних послуг для жителів тимчасово окупованих територій; провести розслідування та притягати до відповідальності винних у порушеннях прав людини та порушеннях норм гуманітарного права; забезпечити підтримку гармонійних відносин між ВПО та приймаючими громадами, включаючи попередження можливої стигматизації та дискримінації щодо ВПО; сприяти національній єдності та примиренню.

Виходячи з прийнятих урядом України та проаналізованих раніше нормативно-правових актів, можна констатувати часткове виконання цієї Рекомендації ПАРЄ щодо вирішення окремих майнових питань внутрішньо переміщених осіб; інформування та консультування ВПО щодо їхніх прав, надання права переміщеним особам вирішувати питання повернення на місця попереднього проживання або інтеграції до нової громади; часткового забезпечення надання основних державних послуг для жителів тимчасово окупованих територій; часткового забезпечення підтримки гармонійних відносин між ВПО та приймаючими громадами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 1106 затверджено **План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони.**

Мінреінтеграції є виконавцем наступних завдань цього плану заходів:

№ 28 «Удосконалення державної політики щодо захисту прав та задоволення інтересів внутрішньо переміщених осіб»;

№ 29 «Гармонізація реєстраційних процедур для внутрішньо переміщених осіб»;

№ 30 «Забезпечення виконання плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 року N 8»;

№ 32 «Скасування судового збору, пов'язаного з порядком визнання судом факту народження або смерті на тимчасово окупованих територіях».

За інформацією, що надійшла від Мінреінтеграції, вказані завдання вважаються виконаними.

2.3. Огляд діючої законодавчої бази та поточних реформ/ініціатив у сфері діалогу та медіації

Протягом 2015-2017 років більшість діалогів проводилось переважно на сході України. З 2018 року неурядові організації, медіатори та фасилітатори за підтримки міжнародних партнерів стали все частіше проводити фасилітовані тематичні зустрічі та діалоги на півдні та заході України.

Існує низка складнощів, що заважають ефективному запровадженню в Україні діалогу як інструменту для вирішення та запобігання конфліктам, а саме: низький попит на діалог як з боку населення, так і з боку влади; проблеми з наявністю на місцях професійних фасилітаторів і фінансуванням діалогових заходів; низька поінформованість населення та місцевої влади щодо переваг діалогів, несистемні підходи до імплементації діалогових проєктів і проблеми безпеки під час діалогових заходів.

За даними дослідження, проведеного Центром досліджень медіації та діалогу НаУКМА, протягом останніх шести років в Україні проводяться діалоги, які умовно можна поділити **на дві групи**: діалоги, що проводяться на теми, які передбачають досягнення конкретного результату: **вирішення проблеми**, досягнення домовленості між учасниками, створення спільного документу, стратегії тощо; та діалоги, що передбачають **досягнення порозуміння** та підвищення довіри між людьми, трансформацію відносин. Найбільший запит в Україні на діалоги першого виду, серед їхніх тематик – підвищення згуртованості громади, вирішення конкретних проблем, реформа децентралізації, освіти, медицини, вибори, стратегії розвитку¹⁸².

Медіація в Україні існує вже 25 років, проте досі медіація, як і статус медіатора, не визначені в жодному законі. 15 липня 2020 року у першому читанні був схвалений **законопроект «Про медіацію»** (№3504). У проєкті пропонується визначити тільки базові принципи медіації та основні процедурні моменти, які пояснюють специфіку медіації. Конкретні правила проведення медіації визначаються процедурними регламентами або правилами професійних організацій медіаторів або медіатором, який проводить процедуру медіації. Очікується, що Закон «Про медіацію» буде поширюватись на цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні правовідносини, а також може застосовуватись у кримінальних провадженнях при укладенні угод про примирення. Варто зазначити, що даний законопроект не стосується проведення медіаційних заходів в умовах збройного конфлікту. Окрім того, спеціалісти, які долучаються до проведення медіаційних/діалогових заходів та фасилітації з питань, пов'язаних з наслідками збройного конфлікту та дестабілізації ситуації на рівні громади або навіть країни (інтеграція окремих соціальних груп, довіра до влади, національна єдність, безпекові питання), зазвичай перейшли до цієї сфери зі сфери корпоративних конфліктів та юриспруденції, тому потребують додаткової (профільної) підготовки для організації та проведення таких заходів.

У 2017-2018 роках урядом України прийнято низку стратегічних рішень, які охоплюють наступні питання¹⁸³:

- налагодження взаємозв'язків між населенням, яке проживає на територіях поза урядовим контролем, та державою;
- підтримка громадян, які проживають на територіях поза урядовим контролем;
- зниження рівня напруженості та формування згуртованості в громадах, що постраждали в результаті збройного конфлікту;
- інтеграція ВПО в приймаючі громади, повернення до мирного життя учасників АТО/ООС.

¹⁸² Кисельова Т., Боженко Г. Центр досліджень медіації та діалогу, НаУКМА. Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні (2018). <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Розуміючи-діалог-Звіт-2018-укр.pdf>

¹⁸³ термін виконання нормативних актів охоплював переважно період до 2020 року

З метою досягнення результатів за вказаними напрямками були розроблені плани заходів, що включали в себе необхідність проведення діалогів та медіації між різними соціальними групами, органами державної влади та місцевого самоврядування. Під час розробки планів був використаний міжнародний досвід країн, де конфлікт завершився або завершилась активна його фаза, зокрема Балканських країн, Великої Британії, Молдови, Грузії та Колумбії.

З метою попередження конфліктів на місцевому та національному рівнях, відновлення довіри до влади, соціальної єдності та згуртованості заходи були заплановані як щодо населення, що проживає на територіях, які зазнали безпосереднього впливу внаслідок збройного конфлікту (Донецька, Луганська області), так і щодо мешканців інших регіонів України. Вказані рішення приймалися як компромісні для всіх політичних сил (провладних та опозиційних) з урахуванням різних політичних поглядів та громадської думки щодо реінтеграції населення та територій, що перебували поза урядовим контролем. У частині впровадження діалогових підходів та медіації урядові рішення передбачають наступне:

1. Розпорядження від 11 січня 2017 року № 8-р «**Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження**»¹⁸⁴. Розпорядженням вперше в Україні на законодавчому рівні передбачено залучення мешканців НКТ до заходів, що проводяться на підконтрольній уряду території, та сприяння проведенню “народної дипломатії” з метою підтримки постійного діалогу безпосередньо між різними групами громадян, які проживають по різні боки лінії зіткнення, що штучно розділені внаслідок збройного конфлікту. Серед таких заходів:
  - організація та проведення культурно-мистецьких заходів із залученням громадян з НКТ, зокрема виставок, презентацій, концертів, вистав, циркових вистав тощо (за умови дотримання вимог безпеки);
  - популяризація книг, художніх альбомів, аудіо- та аудіовізуальних творів українських авторів серед громадян, які проживають на неконтрольованій території, та їх розповсюдження;
  - організація діалогу між представниками громад щодо вирішення спільних питань, що пов'язані із забезпеченням розв'язання гуманітарних та інших проблем місцевого характеру;
  - взаємодія з професійними спілками підприємств, працівники яких забезпечують функціонування контрольованих об'єктів таких підприємств, що розташовані на НКТ, з метою сприяння в реалізації прав працівників;
  - залучення представників міжнародних організацій з досвідом медіації з метою мирного врегулювання конфліктів, започаткування діалогу між особами, що проживають на неконтрольованій та контрольованій територіях;
  - залучення молоді та жінок до громадянського руху через програми, що сприятимуть їхній ролі як миротворців, підтримка організацій громадянського суспільства у сфері сприяння структурованим діалогам з питань заохочення толерантності;
  - розповсюдження соціальної реклами, відеороликів, спрямованих на формування толерантного суспільства;
  - організація діалогу між державою та релігійними організаціями щодо практичної реалізації принципів терпимості та толерантності, недопущення у будь-якій формі проповідування ворожнечі, нетерпимості до невіруючих і віруючих інших віросповідань;
  - організація та проведення спортивних змагань, матчів, спартакіад із залученням громадян з неконтрольованої території (за умови дотримання вимог безпеки);
  - проведення навчальних семінарів для представників засобів масової інформації стосовно чутливих питань конфлікту з метою дотримання стандартів журналістської діяльності.

¹⁸⁴ Розпорядження КМУ від 11 січня 2017 р. № 8-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80>

У 2018 році аналогічний нормативний документ був схвалений урядом і щодо мешканців тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополя¹⁸⁵.

План заходів був активно підтриманий міжнародними організаціями та країнами-донорами. Відштовхуючись від окреслених планом меж, міжнародні партнери (безпосередньо або із залученням національних громадських організацій) реалізовували свої проекти у цій сфері.

За наявною інформацією неопублічні (закриті) зустрічі представників відповідних професій, сфери культури проводились за підтримки урядів Німеччини, США (художники, вчителі, лікарі). Заходи і зустрічі із залученням мешканців підконтрольних територій та НКТ проводять ГО «Право на захист» (Україна), Центр гуманітарного діалогу (Швейцарія), ЮНІСЕФ, ПРООН, та інші. Місцева влада Донецької та Луганської областей у 2018-2019 роках організувала спортивні змагання та культурні заходи, в яких брали участь мешканці НКТ.

Низка проектів, спрямованих на ведення діалогу з мешканцями НКТ, реалізується ГО «Антикризовий медіацентр», що фактично є регіональною медійною платформою для Донбасу¹⁸⁶. Наприклад, проект «Голоси» – налагодження прямої комунікації звичайних людей по обидві сторони лінії розмежування, анонімне спілкування незнайомих людей щодо актуальних тем для мешканців НКТ та контрольованих урядом України територій (реформи, мовні питання, доступ до послуг, біометричні паспорти тощо).

За підтримки USAID в межах проекту «Зміцнення громадської довіри (UCBI II)» Антикризовим медіацентром реалізовано проект «Без кордонів» – онлайн передача-діалог, присвячена питанням життя в Донецькій та Луганській областях як на територіях, що контролюються урядом України, так і на НКТ, перебігу реформ на національному та місцевому рівнях. Однією з цілей цього ж проекту також було покращення комунікації між місцевою владою і громадою.

Ще один приклад – youtube-проект ГО «Донецький інститут інформації» – компроміс-шоу «Линия соприкосновения», під час якого гості мають протилежні точки зору і під час ефіру в діалозі доходять до узгодження позиції. Тематику ефіру обираються сенситивні питання для жителів по обидві сторони від лінії зіткнення або соціально важливі теми. Серіал «Маршрути долі», медіа-проект USAID (Chemonics Int), що транслювався на одному з національних каналів, розповідає про складні умови життя цивільного населення на НКТ, трагедії героїв, ставлення до мешканців НКТ на підконтрольних уряду України територіях.

Враховуючи обмежений доступ до інформації на НКТ про діяльність органів влади України (блокування веб-сайтів органів влади та радіо-/телесигналів) та партнерів, уряд України з початку збройного конфлікту вживає заходів задля інформування груп населення, що постраждали внаслідок конфлікту, з особливою увагою до населення, що проживає на НКТ.

Зокрема, інформація про діяльність органів влади національного/локального рівнів та допомогу партнерів, можливості отримання сервісів, важливі питання суспільно-політичного характеру доноситься до цільових груп шляхом забезпечення трансляції радіо- та телеканалів, розповсюдження газет/журналів, листівок, встановлення банерів, створення спеціальних сайтів з корисною інформацією, що адмініструються органами влади або громадськими організаціями. З метою подолання блокування незаконними збройними формуваннями теле- та радіосигналів з боку НКТ владою вживаються заходи щодо посилення сигналу шляхом встановлення нових телевізійних та радіовеж, встановлення спеціального обладнання. Така діяльність здійснюється, зокрема, за підтримки міжнародних партнерів (США, Литва).

Також урядом України було створено телеканал, що здійснював трансляцію на НКТ та ТОТ АР Крим – UA TV (Іномовлення), а також в десятках країн світу. У 2019 році було прийнято рішення про зміну формату каналу і створення на його базі спеціального телеканалу виключно для НКТ (зараз в підпорядкуванні МТОТ).

¹⁸⁵ Розпорядження КМУ від 28 березня 2018 р. № 218-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80>

¹⁸⁶ Антикризовий медіа-центр. Проекти. <https://acmc.com.ua/category/projects/>

Окрім того, для Донецької та Луганської областей забезпечено трансляцію регіональної філії телеканалу суспільного мовлення (Національна суспільна телерадіокомпанія України). Також існує низка проєктів, створених за підтримки міжнародних партнерів, що створюють телевізійні продукти та розміщують їх у соціальних мережах та в ефірах деяких недержавних національних та регіональних телеканалів.

Як вже було зазначено, блокування офіційних ресурсів (сайтів, порталів) з боку незаконних збройних формувань на НКТ зумовило активне використання органами влади соціальних мереж та інтернет медіа для комунікації з населенням, що проживає на НКТ та поблизу лінії зіткнення. Наприклад, з метою інформування мешканців НКТ про доступні для дітей освітні сервіси МТОТ за участі МОН та за підтримки USAID створили спеціальні сайти для вступників з НКТ, провели масштабну соціальну рекламну кампанію в соціальних мережах з метою охоплення дорослих та дітей, що проживають на цих територіях. У 2017-2019 роках МТОТ з використанням тих же механізмів було проведено комунікаційні кампанії, спрямовані на інтеграцію населення НКТ, формування єдності та згуртованості, зокрема до Дня Незалежності України – Посада «простий українець» (2018), Дня захисту дітей – «Один із нас» (2019). Окремі кампанії стосувались формування позитивного образу ВПО і позиціонування їх як додаткового ресурсу для громади (2017, 2019). Вказані заходи проводились за підтримки USAID та Офісу ради Європи в Україні.

2. Державна цільова програма «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України», затверджена Постановою КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071¹⁸⁷. Компонент III Програми «Розбудова миру та соціальна стійкість» передбачає заходи із підвищення рівня ефективності діалогів з питань примирення в територіальних громадах, культури та толерантності, серед яких:

- залучення організацій громадянського суспільства у структурований суспільний діалог з питань примирення за участю осіб, які мають авторитет у територіальній громаді (вчителі, релігійні лідери, діячі культури, місцеві органи влади, молодіжні лідери, жіночі організації тощо);
- проведення культурних заходів із залученням відомих осіб та активістів з різних регіонів; проведення діалогів і обговорень нагальних тематик;
- проведення діалогів між територіальними громадами та представниками правоохоронних органів для посилення безпеки в територіальних громадах та попередження гендерно обумовленого насильства.

Заходи в межах програми здійснювались як органами влади, в тому числі регіонального та місцевого рівнів, так і міжнародними партнерами України та неурядовими організаціями. Для прикладу, з 2018 року ОБСЄ разом з МТОТ впроваджує проєкт «Діалог заради реформ та суспільного єднання», в межах якого проведено серію тренінгів з медіації для представників східних та південних областей України. З 2018 року проєкти, що мають на меті досягнення соціальної згуртованості та вирішення конфліктів в громадах, активно реалізуються ПРООН на сході України в межах Програми ООН з відновлення та розбудови миру. Серед напрямків програми – підготовка медіаторів та фасилітаторів, створення мапи кейсів конфліктів в громадах, підтримка діяльності 32 Робочих груп з питань безпеки та згуртування в громадах Донецької та Луганської областей.

За останні два роки зросла кількість проєктів, що фінансуються міжнародними партнерами, спрямованих на підготовку фасилітаторів та медіаторів, в той же час майже відсутня інформація щодо фактичного проведення діалогових заходів, в тому числі практики залучення осіб, що мають авторитет у громаді. Вказане може пояснюватись відсутністю висвітлення таких зустрічей їхніми учасниками/організаторами, а також відсутністю залучення органів влади до діалогових заходів та фасилітованих зустрічей, які таким чином не можуть надавати консолідовану інформацію про таку діяльність зацікавленим органам та партнерам.

Проведення фасилітованих тематичних зустрічей та обговорень з елементами діалогу відбувається також і в межах функціонування Національної платформи «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» (Проєкт «Подолання конфлікту шляхом діалогу», що реалізується в Україні організацією Crisis Management

¹⁸⁷ Постанова КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

Initiative (СМІ). Національна платформа є комунікаційним майданчиком для обговорення актуальних питань/планів щодо мирного процесу на сході України та розробки рекомендацій органам влади. Загалом зустрічі та обговорення проводяться на національному та локальному рівнях (переважно на сході і півдні України).

Окремим напрямком, що має особливо важливе значення саме для Донецької та Луганської областей є за-
провадження співпраці та діалогу між правоохоронними органами та місцевими мешканцями (**community policing**). **Однак існуючі сьогодні програми співпраці і взаємодії поліції та громади** не враховують особливостей роботи поліції в Донецькій та Луганській областях: на звільнених територіях і поблизу лінії зіткнення (безпекові питання, питання довіри, кадрового забезпечення, взаємодії з військовими та органами влади на місцях).

У 2015 році розпочалась реформа Національної поліції, одним із елементів якої було створення нормативно-правової бази, що регулює діяльність поліції відповідно до сучасних світових стандартів. У Статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що діяльність поліції має здійснюватися в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і має бути спрямована на задоволення їхніх потреб.

Наразі в Україні впроваджується програма ПОЛіС (Поліція і Спільнота), що реалізується Міжнародною комісією з досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Міністерством внутрішніх справ України, Міжнародною організацією права розвитку (IDLO) та за фінансової підтримки Посольства США в Україні¹⁸⁸. Мета Програми – розбудова співпраці між поліцією та громадянами, зокрема шляхом організації зустрічей місцевої поліції та громадськості на базі громадських платформ.

Ще один проєкт за підтримки США – «**Поліцейський об'єднаної територіальної громади**». Його основна мета – забезпечити кожну територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Оскільки поліцейський офіцер стане повноправним представником своєї громади (яка візьме на себе частину фінансової підтримки його роботи), то й звітуватиме він не тільки перед керівництвом, але й перед самою громадою. Метою роботи Поліцейських офіцерів громади є попередження правопорушень в інтересах громади. Офіцери поліції будуть більш самостійними у своїй діяльності та виконувати основні завдання поліції у партнерстві з керівництвом об'єднаної територіальної громади (ОТГ). Проєкт реалізується в ОТГ в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Дніпропетровській, Київській, Миколаївській, Закарпатській, Житомирській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій областях.

Поліція діалогу розпочалася як пілотний проєкт у липні 2017 року. Утворення в штаті поліції так званих перемовників затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України, його розробка відбувалась у співпраці КМУ, Міністерства внутрішніх справ та Консультативної місії Європейського союзу. З березня 2019 року поліція діалогу запрацювала повноцінно майже у всіх великих містах України, по всій Україні на сьогодні працює близько 200 поліцейських діалогу¹⁸⁹.

У липні 2020 року головними управліннями поліції у Донецькій та Луганській областях затверджено стратегії взаємодії з організаціями громадського суспільства до 2025 року, що розроблені за підтримки ПРООН.

¹⁸⁸ IREX. Citizen Engagement and Reform Communication. <https://www.irex.org/project/citizen-engagement-and-reform-communication>

¹⁸⁹ Українська Гельсінська спілка з прав людини. Сині жилети: як і для кого працює поліція діалогу в Україні? (3 лютого 2020). <https://helsinki.org.ua/articles/syni-zhilyety-iyak-i-dliia-ko-ho-pratsiuie-politsiia-dialohu-v-ukraini/>

3. Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року (далі – Стратегія) та План заходів до неї, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 року № 944-р¹⁹⁰. З метою інтеграції ВПО до приймаючих громад передбачалось розроблення консультативних механізмів для залучення внутрішньо переміщених осіб до процесу прийняття рішень місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, налагодження діалогу між ними та внутрішньо переміщеними особами, а також між місцевим населенням та внутрішньо переміщеними особами, зокрема:

- забезпечення залучення внутрішньо переміщених осіб до участі у формуванні і реалізації регіональної політики та широке інформування про заплановані заходи;
- проведення спільних освітніх, соціальних, культурних, навчальних чи інших заходів, спрямованих на налагодження діалогу між внутрішньо переміщеними особами та населенням приймаючих територіальних громад, з урахуванням принципу гендерної рівності;
- проведення культурно-просвітницьких заходів, професійних обмінів, налагодження співпраці між творчими колективами з різних регіонів України із залученням внутрішньо переміщених осіб і сприяння територіальним громадам у впровадженні та координації спільних проєктів у сфері культури.

Враховуючи комплексність питань, що стосуються ВПО і потребують вирішення з боку влади, майже всі органи національного та регіонального рівня долучені до виконання Плану заходів Стратегії. Однак у звітах про виконання Плану заходів Стратегії за 2018-2019 роки майже не повідомляється про проведення діалогових та медіаційних заходів між ВПО та іншими соціальними групами в громаді, органами влади, відсутня інформація про проблемні питання та конфлікти, що розглянуті/вирішені під час діалогових зустрічей або із залученням фасилітатора. Причин цьому може бути декілька: відсутність у органів влади локального рівня інформації про конфлікти, ситуації напруження між ВПО та іншими соціальними групами; відсутність пріоритету для місцевої влади у вирішенні таких конфліктів чи ситуацій напруження; нерозуміння (відсутність знань, відсутність спроможності) органами влади на місцях потреби та механізмів проведення діалогів, медіаційних заходів, фасилітованих зустрічей. Фактично на локальному рівні заходи, пов'язані з інтеграцією ВПО до приймаючих громад, які містять елементи діалогу та медіації, можна поділити на 3 види (відповідно до звітів обласних державних адміністрацій та ЦОВВ):

1. Залучення безпосередньо ВПО та/або громадських організацій, що опікуються питаннями забезпечення прав ВПО до консультацій, включення до складу консультативно-дорадчих органів, робочих груп;
2. Організація роботи окремих спеціалістів органів соціального захисту населення та центрів зайнятості, які працюють з ВПО, навчання їх основам діалогу та медіації;
3. Освітні та культурні проєкти для педагогів, а також дітей та молоді з числа ВПО, створення умов для взаємодії членів приймаючої громади та ВПО.

Про такі заходи надали інформацію Кіровоградська, Вінницька, Харківська, Полтавська, Рівненська, Київська, Херсонська, Хмельницька, Одеська обласні державні адміністрації та Київська міська державна адміністрація. В той же час звіти про виконання Плану заходів Стратегії за 2018-2019 роки майже не містять інформації про проєкти та заходи, що реалізуються міжнародними партнерами на локальному рівні у сфері медіації та діалогу, що стосуються питань інтеграції ВПО у приймаючі громади. Вказане може свідчити про відсутність належного обміну інформацією між виконавцями проєктів та місцевою владою, що в свою чергу знижує результативність проєктів, оскільки залучення (інформування) органів місцевого самоврядування до вирішення конфліктів/напруження між членами приймаючої громади та ВПО є критично необхідним для досягнення ефективних та сталих результатів. Ще одним поясненням такої ситуації може бути недостатня поширеність таких проєктів на рівні громад.

¹⁹⁰ Розпорядження КМУ від 21 листопада 2018 р. № 944-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2018-%D1%80>

4. Наказ МТОТ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінки ризиків виникнення конфліктів в громадах, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту (січень 2019). Метою методичних рекомендацій є визначення базових показників, які допоможуть краще зрозуміти вразливість, соціальну згуртованість громади та визначити ризики виникнення конфліктів. Методичні рекомендації передбачають проведення оцінки за 52 індикаторами та, базуючись на результатах такої оцінки, окреслюють механізм розробки заходів, спрямованих на зниження напруженості в громадах, вирішення існуючих та попередження потенційних конфліктів. Застосування методичних рекомендацій сприятиме реалізації цілого комплексу заходів щодо зміцнення стійкості громад, які зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту. А саме: поліпшення захисту соціально вразливих груп, примирення всередині громади, соціальна згуртованість, зміцнення громадської безпеки, доступ до правосуддя тощо.

У 2019-2020 роках за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні оцінка ризиків виникнення конфліктів (далі - Оцінка) була проведена в громадах Донецької, Луганської та Херсонської областей за участі експертів Центру безпекових досліджень «СЕНСС». Результати показали, що переважна більшість існуючих та потенційних конфліктів/ситуацій напруження можуть бути вирішені шляхом діалогу та медіації на різних рівнях: локальному, регіональному та з залученням центральних органів виконавчої влади. Окремі кейси були обрані для проведення діалогових заходів та фасилітованих зустрічей, в результаті яких було знайдено шляхи вирішення конфліктів та спільно напрацьовані дорожні карти. Окрім того, проведені під час Оцінки зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування продемонстрували їхню потребу в інформації, отриманій за результатами Оцінки, та необхідність надання працівникам органів місцевого самоврядування додаткових знань (навчання) для проведення подібних оцінок власними силами.

5. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 113-р передбачає виконання завдань та заходів щодо формування у населення культури миру, нетерпимості до проявів насильства та дискримінації, обізнаності з питань протидії гендерно зумовленому насильству, сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Він включає в себе проведення заходів, спрямованих на формування у молоді стійких переконань щодо норм толерантності, протидії конфліктам; залучення дівчат та жінок до налагодження діалогу під час виникнення конфліктів на рівні територіальних громад, особливо тих, які приймають внутрішньо переміщених осіб із застосуванням медіації, фасилітації.

Аналіз виконання Національного плану дій показав низькій рівень залученості жінок до діалогових заходів та фасилітації (у звітах за 2018-2019 роки не згадується про проведення діалогів та вирішення конфліктів із залученням жінок та молоді, проте вказуються окремі жіночі громадські організації, що за інформацією облдержадміністрацій проводять культурні та освітні заходи в громадах, співпрацюють з органами влади місцевого рівня та окремими соціальними групами). Фактично результати виконання демонструють високу увагу до жінок, які страждають або можуть постраждати від гендерно зумовленого або домашнього насильства, особливо в громадах, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту (поблизу лінії зіткнення, де обліковується значна кількість ВПО, учасників АТО/ООС), надання їм юридичної, психологічної та соціальної допомоги. В той же час, за даними дослідження, проведеного Центром досліджень медіації та діалогу НаУКМА, жінки становлять 66% учасників діалогів і 65,2% осіб, які фасилітували діалогові зустрічі. 94% респондентів зазначили, що жінки брали активну участь в обговореннях і всі їхні висловлювання бралися до уваги чоловіками¹⁹¹. До того ж, на національному рівні жінки з числа народних депутатів залучаються до роботи підгруп в межах засідань ТКГ. Також жінки нерідко є фасилітаторами і медіаторами заходів, що проводяться органами влади та міжнародними партнерами з важливих питань державної політики, що потребують пошуку консенсусних рішень, передбачають комунікацію з громадянським суспільством.

¹⁹¹ Кисельова Т., Боженко Г. Центр досліджень медіації та діалогу, НаУКМА. Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні (2018). <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Розуміючи-діалог-Звіт-2018-укр.pdf>

Серед інших урядових документів також можна виокремити **Стратегію інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей**, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 року № 539-р. Стратегія передбачає впровадження ефективного механізму для забезпечення доступу громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, а також прилеглих до них територіях, до загальноукраїнського інформаційного простору, залучення ВПО як каналу для обміну інформацією з мешканцями НКТ. Оскільки Стратегія досі не має плану заходів з її виконання, на разі не вбачається можливим проаналізувати досягнення її цілей.

Аналогічна стратегія схвалена і щодо інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя¹⁹², однак щодо неї також не затверджено план заходів.

Частина заходів, що передбачались вищепереліченими нормативними документами включалась урядом щороку до **Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО (РНП)**.

Після зміни уряду у вересні 2019 року стратегічних документів/рішень, які б регламентували питання соціальної стійкості, згуртованості, розбудови миру, в тому числі з використанням діалогів, не було прийнято.

Необхідно зазначити, що наразі суспільний діалог та медіація на національному рівні стосовно умов і можливостей повернення та реінтеграції територій, що не перебувають під урядовим контролем України проводиться за підтримки декількох міжнародних організацій, зокрема Crisis Management Initiative (СМІ, Фінляндія) та Центр гуманітарного діалогу (HD, Швейцарія).

На початку 2014 року СМІ¹⁹³ розпочав процес підтримки діалогу на національному рівні між представниками уряду України, парламенту, експертами із залученням практиків міжнародного рівня, що впроваджували заходи з розбудови миру, національної єдності в країнах, де мали місце збройні конфлікти.

В межах цієї роботи СМІ підтримує діяльність **Національної платформи – Діалог про мир та безпечну реінтеграцію**, мета якої забезпечити постійне функціонування професійної громадської платформи для підтримки досягнення сталого миру в Україні. Платформа забезпечує регулярний, публічний та модерований простір для обговорення політики реінтеграції та забезпечення національної єдності в Україні, а також міжнародного досвіду побудови довіри та сталого миру. Крім того, СМІ створює умови для забезпечення суспільної обізнаності у цих процесах. Національна платформа діє як на національному, так і на локальному рівнях.

Інші міжнародні/іноземні урядові та неурядові організацій, а також національні партнери, що реалізують проекти та заходи у сфері діалогу та медіації наведені у додатку до цього дослідження.

¹⁹² Розпорядження КМУ від 26 липня 2018 р. № 539-р «Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80>

¹⁹³ CMI. Regions and themes. <http://cmi.fi/our-work/regions-and-themes/>

2.4. Стратегічне бачення щодо формування та реалізації державної політики по роботі з ветеранами та у сфері роззброєння, демобілізації та реінтеграції учасників бойових дій

Сьогодні більше мільйона осіб мають статус ветеранів війни, з них близько 400 тисяч є учасниками АТО і ООС. В цьому дослідженні ми зосередимось саме на останній категорії осіб – учасниках АТО/ООС. Питаннями соціального захисту ветеранів (в тому числі і учасників АТО/ООС) опікується Міністерство у справах ветеранів, створене на базі Державної служби у справах ветеранів війни та учасників АТО восени 2018 року. Створенню Міністерства передувала тривала адвокаційна діяльність ветеранських та волонтерських організацій і частини народних депутатів. Презентуючи новостворене міністерство навесні 2019 року, тодішній міністр Ірина Фриз окреслила основні проблеми, з якими стикаються ветерани, серед них: відсутність системної підтримки ветеранів, недостатнє фінансування програм для ветеранів, відсутність єдиного реєстру ветеранів. Також вона зазначила цілі і напрямки діяльності Міністерства ветеранів: стратегія, створення нормативної бази (зокрема нового закону про ветеранів та членів їхніх родин), спрощення процедур, соціальна підтримка та медичне забезпечення ветеранів, запровадження електронних сервісів (Е-ветеран)¹⁹⁴.

За півтора року існування профільного державного органу частина заявлених цілей та напрямків залишились нереалізованими, зокрема щодо розробки стратегії та схвалення нового базового закону, а також створення єдиного реєстру ветеранів.

Функції щодо супроводу ветеранів розпорошені між великою кількістю органів¹⁹⁵, а надання сервісів регламентується великою кількістю нормативно-правових актів на рівні урядових рішень чи відомчих наказів.

Як до створення Міністерства¹⁹⁶, так і досі надання пільг і послуг ветеранам регулюється 156 нормативно-правовими актами та 22 органами влади. Це підтвердив Міністр у справах ветеранів під час публічного звітування про діяльність Мінветеранів наприкінці червня 2020 року¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Facebook. Прес-конференція: «Основні принципи та пріоритети роботи Міністерства у справах ветеранів» (26 листопада 2018). https://www.facebook.com/watch/live/?v=300839360771538&ref=watch_permalink

¹⁹⁵ Див. Додаток 1.1. Забезпечення прав ветеранів АТО/ООС

¹⁹⁶ ГО «Юридична сотня». Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їхніх сімей в Україні (2018). <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>

¹⁹⁷ Мінветеранів. Брифінг міністра у справах ветеранів України Сергія Бессараба: «100 днів роботи Мінветеранів» (25 червня 2020). <https://mva.gov.ua/ua/galleries/brifing-ministra-u-spravah-veteraniv-ukrayini-sergiya-bessaraba-na-temu-100-dniv-roboti-minveteraniv>

Рис. 5. Органи виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері надання пільг та інших державних гарантій ветеранам¹⁹⁸

Станом на 01.07.2020 кількість осіб з числа учасників АТО/ООС, яким надано статус учасника бойових дій, становить 397 062 особи. З них по роках:

у 2014 році - 8 295 осіб;	у 2018 році - 30 966 осіб;
у 2015 році - 156 082 особи;	у 2019 році - 23 138 осіб;
у 2016 році - 110 062 особи;	у 2020 році - 18 947 осіб.
у 2017 році - 49 572 особи;	

Найбільше з них обліковано за Міністерством оборони (близько 240 тисяч), далі – Міністерством внутрішніх справ (близько 35 тисяч), Національною гвардією (близько 35 тисяч), Адміністрацією Держприкордонслужби (близько 20 тисяч), Службою безпеки (близько 11 тисяч).

В існуючих умовах важко спрогнозувати очікувану кількість учасників бойових дій на 3-5 років вперед. Цей показник залежить від низки факторів: кількості осіб, що проходять військову службу за контрактом, тривалості цих контрактів, інтенсивності бойових дій на сході України. Враховуючи, що з 2019 року Україна перейшла на середньострокове бюджетне планування (бюджетні запити складаються не на один рік, а на три роки вперед), органам влади варто звернути увагу на такі розрахунки, оскільки, виходячи з них закладається цільове державне фінансування (бюджетні програми) щодо надання соціального забезпечення, медичних послуг, житла, пільг учасникам бойових дій.

¹⁹⁸ ГО «Юридична сотня». Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їхніх сімей в Україні (2018). <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>

У 2019-2020 роках програми державної фінансової підтримки для ветеранів акумулювали, на перший погляд, велику кількість коштів (див. таблицю 1). Більшою їх частиною до 2020 року розпоряджалося Мінсоцполітики (Державна служба у справах ветеранів війни та учасників АТО підпорядковувалась Міністру соціальної політики), з 2020 року – Мінветеранів. Окрему частину коштів, призначену для забезпечення деякими сервісами військовослужбовців, що є ветеранами АТО/ООС, у своєму бюджеті має Міністерство оборони України. Кошти, визначені як субвенції, передаються на обласний або місцевий рівень для реалізації відповідних заходів облдержадміністраціями та/або органами місцевого самоврядування.

Таблиця 1. Програми державної фінансової підтримки для ветеранів

Назва бюджетної програми в Законі України «Про державний бюджет» (у 2019 та 2020 роках)	Фінансування у 2019 році, тис. грн	Фінансування у 2020 році, тис. грн
Фінансова підтримка громадських об'єднань ветеранів	9 001,0	8 560,2
Заходи з психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників Революції Гідності, АТО/ООС	112 679,6	246 705,0
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для сімей осіб, визначених абзацами 5-8 пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II групи, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в АТО/ООС, та які потребують поліпшення житлових умов	305 145,3	305 145,3
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в АТО/ООС та у період здійснення зазначених заходів, та визнані особами з інвалідністю внаслідок війни III групи або учасниками бойових дій, та які потребують поліпшення житлових умов	25 000,0	248 445,0
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення для сімей осіб, визначених у абзаці чотирнадцятому пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II групи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у Революції Гідності, та які потребують поліпшення житлових умов	24 667,5	7 626,4
Санаторно-курортне лікування ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», та осіб з інвалідністю	193 165,9	209 612,4
Щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною	1 323 733,4	1 382 540,6

Однак, якщо згадати, що кількість учасників бойових дій становить майже 400 тисяч осіб, то, наприклад, на санаторно-курортне лікування однієї особи припадає близько 500 грн на рік, а на заходи з психологічної реабілітації: у 2019 році – 280 грн на рік, а у 2020 році – 615 грн на рік. Отже, далеко не всі УБД зможуть скористатися пільгами та сервісами, а рівень їх надання буде низьким. Аналогічна ситуація і з житловим забезпеченням. Наприклад, за інформацією Мінветеранів у 2020 році очікується, що 533 особи зможуть придбати житло за рахунок виплати грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення.

За відсутності єдиної стратегії щодо забезпечення прав ветеранів, їх соціального захисту та реінтеграції, виходячи з отриманої від Мінветеранів інформації та заяв керівництва Міністерства, **пріоритети діяльності відомства** виглядають наступним чином:

1. ініціювання створення робочих місць для ветеранів війни, налагодження співпраці з Державним центром зайнятості;
2. розбудова системи реабілітації ветеранів війни;
3. перегляд та спрощення порядку надання статусів та пільг ветеранам;
4. запуск з лютого 2021 року в тестовому режимі Єдиного державного реєстру ветеранів війни, запуск чат-бота для ефективної комунікації (розпочато створення програмного забезпечення Єдиного державного реєстру ветеранів війни, оголошено тендер на визначення розробника реєстру з IREX);
5. забезпечення понад 70 тис. ветеранів, членів їхніх сімей послугами санаторно-курортного лікування та психологічної реабілітації, відновлення фізичного та психологічного здоров'я до необхідного рівня;
6. виплати понад 4,5 тис. учасникам АТО/ООС, постраждалим учасниками Революції Гідності, особам, які брали участь у бойових діях на території інших держав, членам їхніх сімей, а також внутрішньо переміщеним особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення;
7. розроблення комплексної програми героїзації ветеранів війни, формування позитивного образу ветерана у суспільстві та відповідність ветерана цьому образу;
8. залучення ветеранів війни до процесу шкільного та позашкільного національно-патріотичного виховання молоді, зокрема через програму підвищення кваліфікації для викладання відповідних дисциплін;
9. введення в експлуатацію Національного військового меморіального кладовища, відкриття Меморіалу світлої пам'яті загиблих захисників України, поховання ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, відповідно до уніфікованого ритуалу;
10. отримання послуги з соціальної та професійної адаптації, отримання можливості для власного розвитку, зайнятості та започаткування власних справ понад 20 тис. ветеранами та членами їхніх сімей.

2.5. Огляд діючої законодавчої бази та поточних реформ/ ініціатив у сфері роззброєння, демобілізації та реінтеграції учасників бойових дій

Правовий статус та соціальний захист учасників бойових дій, що брали в них участь у складі підрозділів офіційних державних збройних формувань

Українське законодавство визначає широкий перелік категорій осіб, які належать до учасників бойових дій. Основним законом у сфері визначення статусу та забезпечення пільг і сервісів УБД є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹⁹⁹ (далі – Закон). Зокрема, статтею 5 цього Закону передбачено, що учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань щодо захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ збройних сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

¹⁹⁹ Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

У межах цього дослідження звертається увага на учасників бойових дій, які безпосередньо брали участь в АТО/ООС як в складі підрозділів офіційних державних збройних формувань, так у складі «добровольчих» підрозділів, що не входили до складу офіційних державних збройних формувань.

Відповідно до ст.6 Закону учасниками бойових дій, що брали в них участь у складі підрозділів **офіційних державних збройних формувань**, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, визнаються:

- військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту;
- військовослужбовці військових прокуратур;
- особи рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи;
- поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

У свою чергу учасниками бойових дій, що брали в них участь у складі **«добровольчих» підрозділів**, що не входили до складу офіційних державних збройних формувань, є:

- особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів;
- особи, які у період до набрання чинності Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» перебували у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення не менше ніж 30 календарних днів, у тому числі за сукупністю днів перебування в районах її проведення, у взаємодії зі Збройними силами України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією, Національною гвардією України, Службою безпеки України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами.

Для отримання особою, яка брала участь в АТО/ООС у складі добровольчих формувань, статусу учасника бойових дій необхідно документально підтвердити безпосереднє залучення до виконання завдань антитерористичної операції чи здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

мування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях в районах її проведення. Таким підтвердженням можуть бути витяги з наказів керівника Антитерористичного центру при СБУ/Генерального штабу Збройних сил України, документи, які підтверджують факт безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з противником, проведення розвідувальних заходів тощо²⁰⁰.

Перші посвідчення учасника бойових дій були видані особам зі складу добровольчих формувань лише в березні 2020 року, їх отримали 11 осіб. За інформацією міністра у справах ветеранів у планах міністерства на 2020 рік видати такі посвідчення 128 «добровольцям».

З моменту отримання посвідчень учасники бойових дій зі складу підрозділів офіційних державних збройних формувань та добровольчих формувань набувають рівний статус та можливості користування державними пільгами та забезпечення гарантій.

Законом передбачено 22 пільги для УБД. Вони охоплюють питання медичного забезпечення, санаторно-курортного лікування, освіти, житла (користування, будівництва) та комунальних послуг, надання земельних ділянок, користування громадським транспортом, виплати допомоги у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю, використання щорічної відпустки, оподаткування. Окрім пільг, ветеранам ще забезпечуються державні гарантії.

Потреби та сервіси для ветеранів

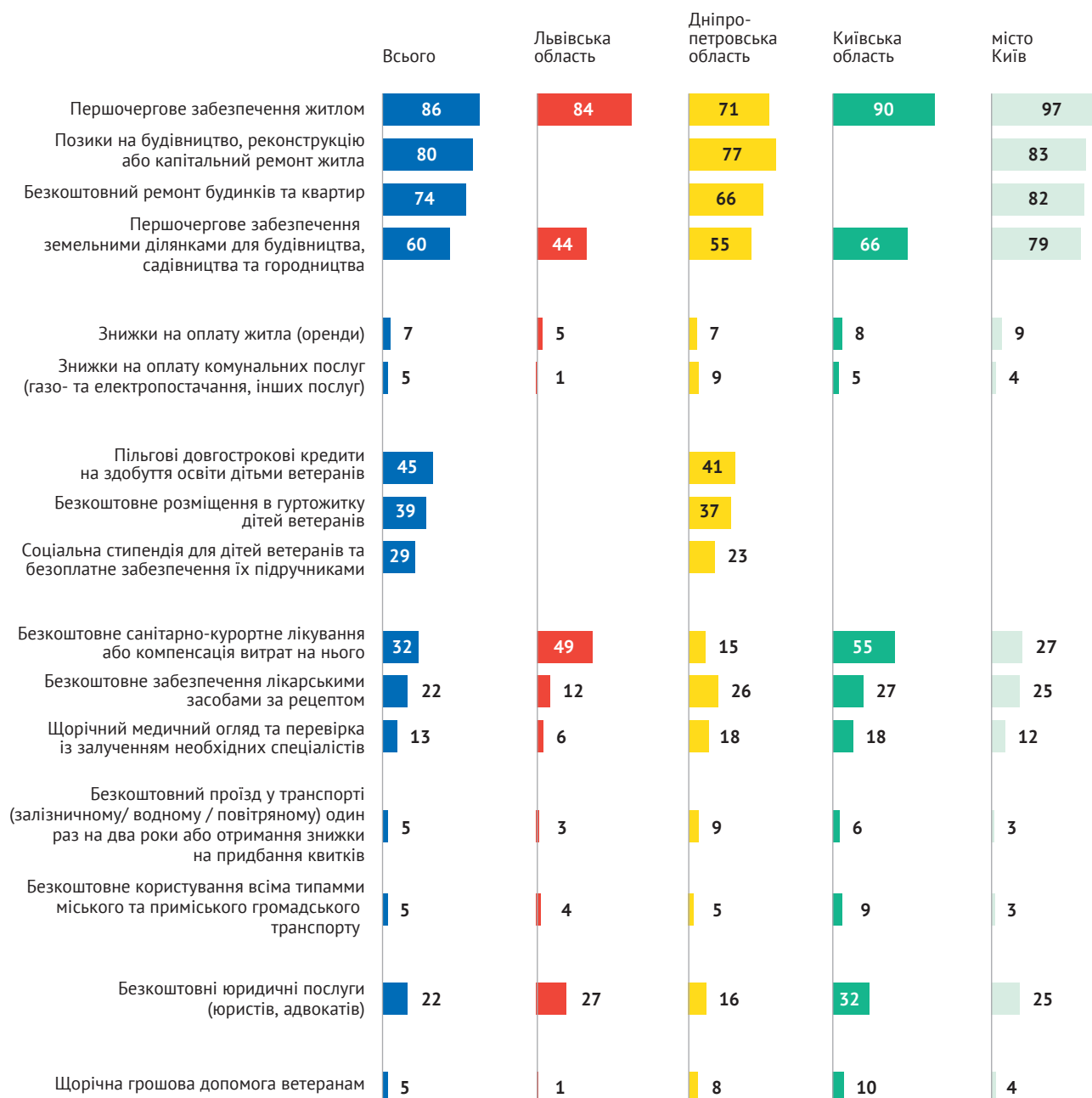
За даними дослідження, проведеного Міжнародною організацією з міграції у січні 2020 року щодо доступності послуг для УБД, 71% респондентів повідомили, що не змогли отримати хоча б один із видів послуг або допомоги²⁰¹. Найнижчою є доступність сервісів і пільг у сфері житла: частка тих, хто не отримав першочергового забезпечення житлом, становить 86%, а позику на будівництво житла, реконструкцію або його капітальний ремонт не отримали 80% респондентів. Щодо пільг у сфері освіти майже половина (45%) не отримала довгострокових кредитів на навчання. Кожен п'ятий (22%) повідомив, що не зміг отримати безкоштовні ліки за рецептами. Кожен третій (32%) відповів, що не отримав безкоштовного санаторно-курортного лікування (реабілітації). Найдоступнішими було названо послуги з користування транспортом. Водночас більшість учасників опитування (68%) зазначило, що про пільги та сервіси дізнаються від представників своєї соціальної групи (ветеранів).

²⁰⁰ Постанова КМУ від 20 серпня 2014 року № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>

²⁰¹ МОМ. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей (січень 2020). http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf

Рис. 6. Частка осіб, які не отримали послуги чи допомогу, % від загальної кількості осіб, які намагалися отримати²⁰²

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» учасники бойових дій включені до переліку осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

Центром безпекових досліджень «СЕНСС» в межах підготовки цього звіту зібрана інформація від окремих центрів надання безоплатної правової допомоги (ЦБПД) щодо кількості ветеранів, що отримали безоплатну вторинну правову допомогу (БВПД) та її напрямки.

Наприклад, у Сумській області до відповідного центру в місті звертається в середньому близько 100 УБД на рік. В той же час відповідно до звіту про роботу центрів безоплатної правової допомоги **6 783 звернень за**

²⁰² MOM. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей (січень 2020). http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf

БВПД надійшло до центрів по всій Україні.

За інформацією декількох ЦБПД у 2019-2020 роках однією з найбільш затребуваних правових послуг серед ветеранів є надання безоплатної первинної правової допомоги, яка полягає в інформуванні про права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. У межах надання вторинної правової допомоги найбільш затребуваними є правові послуги щодо здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, складання документів процесуального характеру. Серед питань, з якими найчастіше звертаються особи, які є учасниками бойових дій (ветеранами АТО/ООС): отримання земельної ділянки як учаснику АТО/ООС; стягнення коштів за невикористану та несплачену додаткову відпустку як учаснику АТО; стягнення несплаченої при звільненні компенсації; порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; інші питання, в тому числі у сімейних, цивільних та адміністративних відносинах, які не пов'язані зі статусом учасника бойових дій (ветерана АТО/ООС).

Зайнятість ветеранів

Згідно зі статтею 119 Кодексу законів про працю України за працівниками, що працювали до військової служби, місце роботи та посада зберігаються до моменту їхнього повернення. На сьогоднішній день держава не має стратегії щодо вирішення проблемних питань зайнятості ветеранів. Заходи, що вживаються в цьому напрямку є додатковими до деяких існуючих загальних програм щодо працевлаштування. Однак компетентним органам (Мінсоцполітики, Державна служба зайнятості) під час розробки стратегій/планів дій з працевлаштування ветеранів слід врахувати не лише їхню професію та рівень кваліфікації, але й додаткове навантаження на роботодавця у зв'язку з прийомом на роботу учасника бойових дій (подовжена відпустка, лікарняні, збереження місця роботи у випадку служби в збройних силах за контрактом тощо).

У дослідженні, проведеному у 2017 році Світовим банком стосовно оцінки соціально-економічного впливу повернення учасників АТО²⁰⁵, серед перешкод у пошуку роботи вказані побоювання роботодавців щодо того, що ветерани виявлятимуть ознаки посттравматичного стресу, будуть психічно неврівноваженими, будуть створювати конфліктні ситуації на робочому місці та загрожувати безпеці інших працівників. Роботодавці побоюються, що у разі ескалації конфлікту на Донбасі, працівників-ветеранів можуть знову призвати до армії. З іншого боку, багато роботодавців відчують патріотизм і почуття вдячності до ветеранів, а відповідно готові їм допомогти. Багато ветеранів хотіли би мати власний бізнес, але серед проблем, які перешкоджають їм у цьому, респонденти найчастіше згадували брак початкового капіталу, брак необхідних знань та навичок (бухгалтерських, зі стратегії та планування).

²⁰⁵ The World Bank Group. Socio-economic impacts of internal displacement and veteran return. Summary report (May 2017). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/571011497962214803/pdf/116489-REVISED-Updated-Report-Socioeconomic-Impacts-Internal-Displacement-Veteran-Ret.pdf>

Рис. 7. Перешкоди при пошуку роботи ветеранами, % ²⁰⁴

Під час фокус-групових досліджень, проведених Міжнародною організацією з міграції, деякі ветерани повідомляли, що навряд чи повернуться на свої попередні місця роботи через зміну світогляду. Респонденти зазначали, що їм складно виконувати завдання, пов'язані зі спілкуванням з іншими людьми у зв'язку з тим, що вони відчують погіршення стосунків з колегами²⁰⁵.

Більше ніж чверть ветеранів (29%) повідомили, що за ними не були збережені місця роботи та посади. Можливості працевлаштування ветеранів часто обмежені через поганий стан здоров'я та хронічні захворювання. Також вони переконані, що участь у бойових діях змінила їхній світогляд, їхні уявлення про себе та своє призначення в житті. Це у свою чергу змінило їхні вимоги до професійної діяльності, що заважає їхньому поверненню на попереднє місце роботи.

Зауважимо, що з метою підтримки реінтеграції ветеранів на сході України Міжнародна організація з міграції реалізує проєкт, метою якого є сприяння уряду України в наданні допомоги ветеранам та їхнім родинам задля ефективної реінтеграції до цивільного життя, а також активної участі в соціально-економічному розвитку громад.

Також започатковано Трестовий фонд НАТО зі створення системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну, метою якого є надання допомоги з розробки та імплементації сталого, ефективного та інтегрованого підходу до процесу перепідготовки і соціальної адаптації військовослужбовців. Бюджет проєкту € 435 000, проєкт реалізується з 2015 року.

²⁰⁴ The World Bank Group. Socio-economic impacts of internal displacement and veteran return. Summary report (May 2017). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/571011497962214803/pdf/116489-REVISED-Updated-Report-Socioeconomic-Impacts-Internal-Displacement-Veteran-Ret.pdf>

²⁰⁵ MOM. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей (січень 2020). http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf

Психологічна реабілітація, соціальна та професійна адаптація

За інформацією, отриманою від Міністерства у справах ветеранів за 2017-2019 роки надано послуги із психологічної реабілітації 5 432 учасникам АТО/ООС, послуги санаторно-курортного лікування отримала 5 921 особа, із професійної адаптації – 15 146 осіб.

Очікується, що у 2020 році послуги з психологічної реабілітації отримає 6 541 особа. У I півріччі 2020 року кількість поданих заяв склала 3 454, але укладено договорів на психологічну реабілітацію лише для 339 осіб, із них пройшли психологічну реабілітацію 89 осіб. Планова кількість отримувачів послуг із соціальної та професійної адаптації у 2020 році – 3 882 особи. Протягом I півріччя 2020 року кількість поданих заяв – 5 430, укладено 995 договорів на професійне навчання 1 115 осіб, із них 345 осіб закінчили навчання.

З жовтня 2019 року розпочав прийом пацієнтів з усієї України «Центр психічного здоров'я і реабілітації ветеранів війни», утворений у складі Державного закладу «Госпіталь ветеранів війни «Лісова поляна» Міністерства охорони здоров'я України. Зазначений центр спеціалізується на лікуванні розладів, пов'язаних з бойовим стресом, наслідками черепно-мозкових травм (постконтузійний синдром), лікуванні станів залежності від психоактивних речовин.

Мінветеранів за погодженням з Міністерством охорони здоров'я формує перелік медичних послуг для ветеранів та членів їхніх сімей, не включених до програми державних гарантій медичного обслуговування населення, оплату надання яких гарантує держава. Наразі в Мінветеранів працює міжвідомча робоча група з розробки пропозицій щодо формування цих медичних послуг, оплата вартості яких буде здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету.

Окрім того, Мінветеранів розроблено Методичні рекомендації щодо створення та діяльності центрів надання допомоги ветеранам, затверджені наказом Мінветеранів від 13.01.2020 № 8.

Відповідно до законодавства соціальна та професійна адаптація учасників антитерористичної операції охоплює всіх учасників АТО (працюючих, непрацюючих, безробітних, військовослужбовців, працівників усіх силових структур тощо), яким встановлено статус учасника бойових дій, інваліда війни або учасника війни.

Протягом 2015-2019 років за напрямом соціальна та професійна адаптація пройшли навчання 23 182 учасника АТО/ООС, що на 3 265 осіб більше від запланованої кількості отримувачів послуг.

Враховуючи кількість зареєстрованих в Україні УБД та затребуваність послуг з психосоціальної підтримки серед самих ветеранів, наведені Міністерством ветеранів показники щодо психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації не виглядають оптимістичними.

Результати дослідження, проведеного Світовим Банком у 2017 році, свідчать, що упереджене ставлення до отримання психологічної допомоги не дуже розповсюджене серед респондентів даного дослідження. 47% скористалися би такою послугою, якби вона була для них доступною. В той же час, 38% погодилися що послуг з психологічної підтримки, що надаються урядом, недостатньо, і лише 34% вважають, що колишні учасники бойових дій мають достатньо інформації про такий вид допомоги²⁰⁶.

²⁰⁶ The World Bank Group. Socio-economic impacts of internal displacement and veteran return. Summary report (May 2017). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/571011497962214803/pdf/116489-REVISED-Updated-Report-Socioeconomic-Impacts-Internal-Displacement-Veteran-Ret.pdf>

Рис. 8. Ставлення до психологічної підтримки/Психологічна підтримка для членів сім'ї (% від усіх ветеранів)²⁰⁷

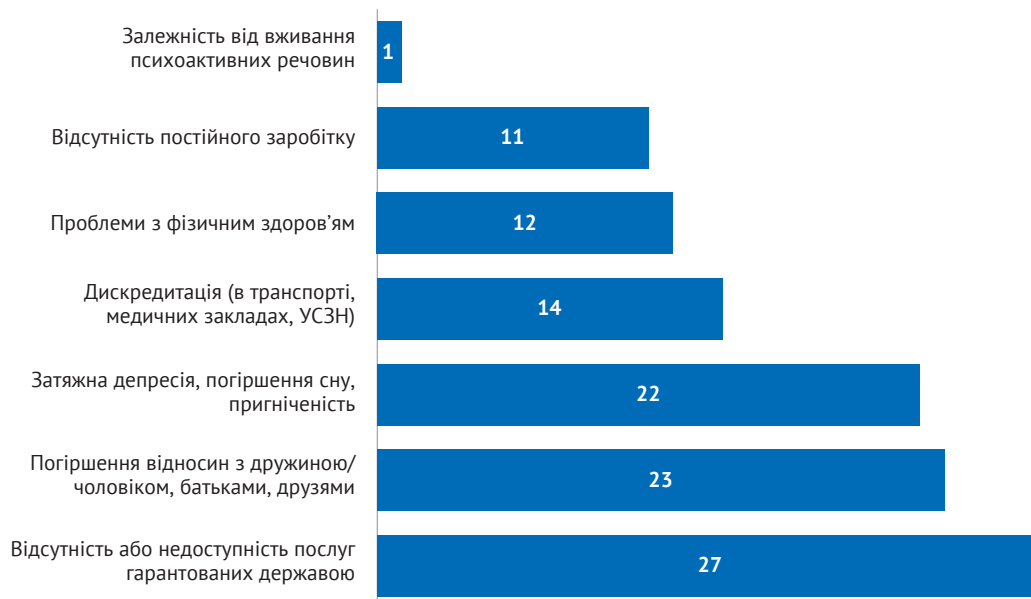
Через 3 роки потреби ветеранів в психологічній реабілітації залишились на такому ж рівні. Зокрема, у березні 2020 року в межах дослідження Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» щодо ефективності пілотних мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій в АТО/ООС та членам їхніх родин на території Миколаївської та Київської областей психологи спробували визначити головну проблему, яка виникає в учасників бойових дій після повернення до мирного життя, та порівняти їхні відповіді з думкою членів родини²⁰⁸. Ці дані демонструють суттєву різницю у поглядах найближчого оточення ветеранів на типові бар'єри, що заважають процесу адаптації їх до мирного життя.

²⁰⁷ WB Group. Socio-economic impacts of internal displacement and veteran return. Summary report (May 2017). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/571011497962214803/pdf/116489-REVISED-Updated-Report-Socioeconomic-Impacts-Internal-Displacement-Veteran-Ret.pdf>

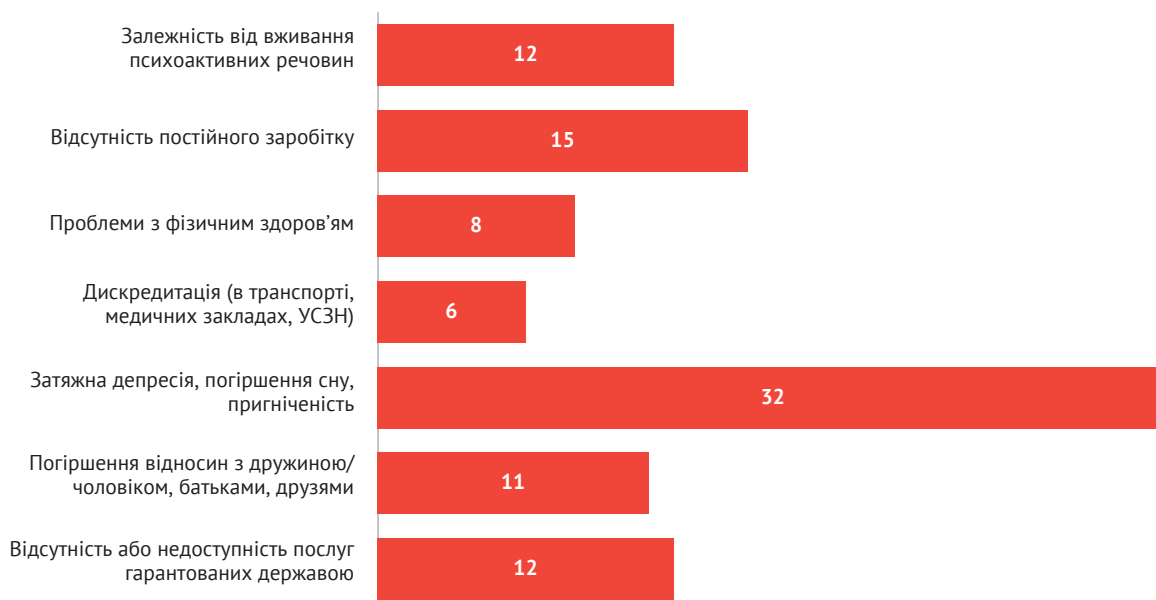
²⁰⁸ Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я». Звіт за результатами дослідження ефективності пілотних мобільних бригад соціальнопсихологічної допомоги учасникам бойових дій в АТО/ООС та членам їх родин на території Миколаївської та Київської областей (березень 2020). https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/mt_jfo_report_final_compressed_1.pdf

Рис. 9. Пріоритетні проблеми, що виникають у процесі адаптації до мирного життя, на думку учасника бойових дій, %²⁰⁹

Рис. 10. Пріоритетні проблеми, що виникають у процесі адаптації до мирного життя, на думку членів родини учасника бойових дій, %²¹⁰

Дослідження аналізу потреб учасників бойових дій та членів їхніх родин у процесі адаптації до мирного життя в Миколаївській та Київській областях показує: 41% опитаних очікують на отримання кваліфікованої психологічної підтримки (в т.ч. 27% опитаних потребує психологічної підтримки для сім'ї); 23% опитаних розраховують на широкий спектр супровідних послуг в оформленні пільг, субсидій, допомоги по безробіттю; 19% опитаних потребують оздоровлення та фізичної реабілітації; 16% опитаних очікують отримати юридичну консультацію (щодо оформлення документів, в т.ч. 5% щодо оформлення земельних ділянок).

²⁰⁹ Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадянського здоров'я». Звіт за результатами дослідження ефективності пілотних мобільних бригад соціальнопсихологічної допомоги учасникам бойових дій в АТО/ООС та членам їх родин на території Миколаївської та Київської областей (березень 2020). https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/mt_jfo_report_final_compressed_1.pdf

²¹⁰ Там само.

За даними опитування психологів мобільних бригад, розподіл основних запитів, із якими звертаються учасники бойових дій за допомогою до психологів, виглядає наступним чином: конфлікти у родині – 54%, психосоматичні прояви стресу (порушення сну, апетиту, тривожність) – 24%, неконтрольовані приступи агресії – 12%, думки про суїцидальну поведінку/самоушкодження – 6%, проблеми з надмірним вживанням психоактивних речовин – 4%.

За інформацією Мінветеранів IREX реалізує Програму реінтеграції ветеранів, метою якої є створення спроможних структур підтримки ветеранів війни, збільшення доступності високоякісних послуг з психічного здоров'я та значних економічних можливостей для ветеранів війни. Програма реалізується з 2019 по 2021 роки, її бюджет складає 5 млн доларів США.

З метою підтримки України НАТО заснувало Трестовий фонд з медичної реабілітації (протезування) військовослужбовців. Метою фонду є надання допомоги діючим військовослужбовцям та звільненим зі служби, цивільному сектору безпеки та оборони, забезпечення невідкладних послуг з реабілітації та протезування за межами країни, а також доступу до професійної спортивної реабілітації; сприяння розвитку системи фізичної реабілітації в Україні з метою гарантування наявності засобів для надання якісних та надійних послуг діючим і звільненим зі служби військовослужбовцям, цивільному персоналу сектору безпеки і оборони. Проєкт реалізується з 2016 року, його бюджет складає € 2 250 000.

Формування позитивного образу ветерана

З метою формування та реалізації політики у сфері формування позитивного образу ветерана з 4 травня 2020 року у Мінветеранів створено експертну групу формування позитивного образу ветерана (далі – експертна група), на яку покладено виконання наступних завдань:

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері формування позитивного образу ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності (далі – ветерани);
- планування, організація та реалізація комунікаційних кампаній та заходів щодо формування позитивного образу ветеранів, популяризації військової історії, налагодження комунікації між ветеранами різних поколінь, з нагоди відзначення державних свят, пам'ятних дат та річниць історичних подій, а також координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з відповідних питань;
- здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та у випадках, передбачених законом, органів місцевого самоврядування з питань сприяння популяризації та забезпечення формування позитивного образу ветерана;
- сприяння залученню громадськості та представників неурядових громадських організацій до процесу формування позитивного образу ветерана.

Експертною групою запропоновано започаткувати у 2021 році бюджетну програму «Програма героїзації образу захисника та формування позитивного сприйняття ветерана суспільством, здійснення заходів із вшанування воїнів та ветеранів протягом життя та вшанування пам'яті загиблих, підняття рівня національно-патріотичного виховання». Пропонується включити до програми видатки, спрямовані на формування позитивного образу ветерана у суспільстві та розроблення і проведення дослідження образу ветерана - захисника України.

Крім того, цією ж експертною групою опрацьовуються питання щодо визначення переваг та недоліків наявного образу ветерана, а також здійснення заходів, спрямованих на підсилення переваг образу ветерана; розробки нормативно-правових актів, що регулюватимуть цей напрямок політики; налагодження співпраці з іншими центральними органами державної влади, зокрема силами безпеки та оборони щодо

формування образу ветерана з урахуванням цінностей, на яких базується формування образу військовослужбовця, гвардійця тощо; розробки та реалізації інформаційних кампаній, у тому числі спрямованих на героїзацію образу захисника, який загинув у боротьбі за Україну; залучення громадськості та представників неурядових громадських організацій до процесу формування позитивного образу ветерана; вивчення думки молоді щодо сприйняття ветерана та визначення його головних якостей на їхню думку; тиражування позитивних історій ветеранів.

Формуванню позитивного образу ветеранів сприяє діяльність ветеранських громадських організацій, спрямована на взаємодію з іншими соціальними групами в громаді, органами місцевого самоврядування, долучення ветеранів до життя громади.

Взаємодія з громадськими об'єднаннями ветеранів у 2018-2020 роках

У 2018 році та першій половині 2019 року взаємодію з громадськими об'єднаннями ветеранів забезпечувала Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. З липня 2019 року, відповідно до положення про Міністерство у справах ветеранів України, ці повноваження передано Мінветеранів.

Мінветеранів співпрацює з громадськими об'єднаннями щодо визначення та реалізації пріоритетних напрямів державної політики з питань, що належать до його компетенції, надає громадським об'єднанням ветеранів у встановленому законодавством порядку фінансову підтримку на конкурсній основі для реалізації програм (проектів, заходів), проводить моніторинг та аналіз ефективності програм (проектів, заходів), реалізованих за рахунок коштів державного бюджету громадськими об'єднаннями ветеранів.

З 2018 року бюджетні кошти на фінансову підтримку громадських об'єднань спрямовуються за результатами конкурсу. Процедура організації та проведення таких конкурсів встановлено Порядком проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 року №1049²¹¹, а механізм використання коштів на фінансову підтримку громадських об'єднань визначено Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку громадських об'єднань ветеранів на виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) з відвідування військових поховань і військових пам'ятників та з відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 року № 156²¹².

З метою забезпечення рівного доступу громадських об'єднань ветеранів до фінансової підтримки з державного бюджету на виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) на конкурсних засадах з 2018 року надано можливість забезпечити фінансову підтримку громадських об'єднань ветеранів для виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів), незалежно від наявності у них всеукраїнського статусу. В цьому аспекті важливо забезпечити рівний доступ до конкурсу, ретельний відбір та моніторинг результатів проектів.

У 2018 році за конкурсною процедурою на фінансову підтримку 10 громадських об'єднань ветеранів для реалізації 15 проектів було спрямовано 4 317 961,8 гривень. У 2019 році за конкурсною процедурою на фінансову підтримку 9 громадських об'єднань ветеранів для реалізації 11 проектів було спрямовано 5 247 715,68 гривень. Переможцями конкурсу з надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів у 2020 році стали 24 громадські об'єднання ветеранів, які планують реалізувати 26 проектів на загальну суму 6 000 000 гривень.

²¹¹ Постанова КМУ від 12 жовтня 2011 року №1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-p>

²¹² Постанова КМУ від 14 лютого 2018 року № 156 «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2018-%D0%BF>

Ветерани АТО/ООС та незаконний обіг зброї

На основі даних щомісячного моніторингу про вчинення злочинів за 2019-2020 роки, що містились в публічних повідомленнях правоохоронних органів, Центром безпекових досліджень «СЕНСС» проаналізовано, в яких випадках правоохоронці ідентифікують осіб зі зброєю.

Частина осіб, що фігурують у подіях/випадках вилучення або використання зброї, є учасниками бойових дій. Це свідчить про відсутність або недостатність заходів щодо роботи з ними після повернення до мирного життя, зокрема психологічної допомоги, допомоги у працевлаштуванні тощо. Непоодинокі випадки застосування зброї цією категорією осіб під час побутових, в т.ч. сімейних конфліктів.

Результати проведеного аналізу вказують на високу ймовірність зв'язку між збільшенням кількості випадків/подій із нелегальним застосуванням чи зберіганням зброї в Дніпропетровській, Львівській, Житомирській, Вінницькій, Сумській, Миколаївській та Івано-Франківській областях та значною кількістю учасників АТО/ООС з цих регіонів України, що були мобілізовані у 2014-2016 роках.

Важливою ознакою, що характеризує ситуацію з незаконним обігом та поширенням зброї є зберігання населенням України вдома частин боєприпасів, запалів і підричників гранат та мін, корпусів гранат, тротилових шашок. Незаконне виготовлення та переробка зброї у вогнепальну, а також виготовлення бойових припасів чи вибухових пристроїв залишається характерним явищем для України з декількох підстав. Зокрема, це є одним із наслідків збройного конфлікту, під час якого військові, інші учасники АТО/ООС отримали навички користування зброєю, її переробки або виробництва саморобної зброї та вибухових пристроїв.

Інформація про випадки незаконного обігу та використання зброї серед військовослужбовців та учасників АТО/ООС міститься також у тисячах судових рішень, у тому числі вироках по кримінальних справах в Єдиному державному реєстрі судових рішень. За результатами аналізу таких рішень попередньо виявлені типові випадки незаконного обігу та застосування зброї вказаною категорією осіб. Серед них: вивезення зброї з місць проходження військової служби, використання закріпленої за військовослужбовцями зброї для вирішення побутових конфліктів, в тому числі сімейних, незаконне придбання зброї з походженням з зони АТО/ООС, в тому числі з використанням службового становища.

Інформація про окремі події/випадки за участю діючих військовослужбовців свідчить про недостатній контроль за обігом зброї та поводженням зі зброєю, а також про недостатній рівень виховної та профілактичної роботи в окремих підрозділах «силових» відомств.

2.6. Узгодженість стратегічного бачення та шляхів імплементації ініціатив в окремих сферах на рівні уряду та міжнародних партнерів, вивчені уроки з попереднього досвіду співпраці

З початком збройного конфлікту на сході України міжнародна спільнота активно надавала та продовжує надавати Україні допомогу: гуманітарну, міжнародну технічну (гранти), а також міжнародні кредити. В країні вже сьомий рік працює міжнародна гуманітарна команда, до якої входять гуманітарні агентства ООН, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, іноземні урядові гуманітарні інституції, іноземні та національні неурядові організації.

У 2014-2015 роках гуманітарна координація здійснювалась на рівні Прем'єр-міністра України (в той час Арсеній Яценюк проводив щотижневі зустрічі з керівниками гуманітарних місій в Україні), зі стартом роботи Державного агентства України з питань відновлення Донбасу (в подальшому на його базі створено МТОТ) координувати діяльність гуманітарної команди країни стало це відомство, така система координації функціонує і зараз. На регіональному рівні гуманітарні організації координують свою діяльність з місцевими військово-цивільними адміністраціями (переважно обласними) та керівництвом Штабу ООС. З боку гуманітарних організацій загальну координацію в Україні здійснює Управління ООН з координації гуманітарних питань (УКГП ООН). Щороку УКГП ООН складає План гуманітарного реагування, куди включено потреби постраждалого населення по обидва боки від лінії зіткнення та плани із забезпечення гуманітарних потреб найбільш вразливих категорій населення. Однак з 2014 року плани гуманітарного реагування жодного разу не були профінансовані у повному обсязі.

Координація партнерів з розвитку за 2014-2020 роки пройшла декілька етапів. Однією з найперших організацій, яка розпочала діяльність на межі гуманітарної допомоги та розвитку стала Програма розвитку ООН, яка у 2014 започаткувала проекти раннього відновлення на сході України.

Робота уряду України з координації та інституалізації діяльності партнерів з розвитку розпочалась з кінця 2015 року – з початком діяльності Державного агентства України з питань відновлення Донбасу.

На законодавчому рівні обмін інформацією та моніторинг проектів міжнародної технічної допомоги мало забезпечувати Міністерство економічного розвитку і торгівлі на підставі постанови уряду «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги», шляхом реєстрації проектів та програм²¹³. Однак вказана постанова була прийнята ще у 2002 році і передбачає низку складних бюрократичних процедур, які не є гнучкими і мали б бути адаптовані для комфортної діяльності партнерів з розвитку під час надання допомоги на відновлення та розбудову миру в Україні ще з початку збройного конфлікту. До того ж, враховуючи складні бюрократичні процедури, партнери з розвитку інколи навіть не реєстрували свої проекти за правилами, визначеними вказаною постановою.

Керуючись положеннями звіту спільної місії Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Світового банку «Оцінка шляхів відновлення та розбудови миру в Україні» (ОВРМ), затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 №797-р, за ініціативи МТОТ було прийнято рішення про створення Ради з питань відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. Вказане рішення викликано необхідністю забезпечення реалізації державної політики у сфері відновлення та розбудови миру у східних регіонах України. Зокрема, ОВРМ передбачено здійснення відповідних інституційних заходів, в тому числі щодо створення міжгалузевого утворення, до якого входитимуть представники як міністерств, відповідальних за ключові напрямки відновлення, так і органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства та міжнародного співтовариства, включаючи донорів. Функції саме такої структури планувалось покласти на Раду з питань відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (далі – Рада), що діятиме, як вказано в ОВРМ, під егідою уряду.

²¹³ Постанова КМУ від 15 лютого 2002 року № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF>

Рада була утворена 14 вересня 2016 року як тимчасовий допоміжний орган Кабінету Міністрів України для вивчення проблемних питань, пов'язаних з реалізацією державної політики у сфері відновлення та розбудови миру на територіях, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту в Україні та забезпечення урядової координації партнерів з розвитку.

Очолити Раду мав віце-прем'єр-міністр-міністр регіонального розвитку, його заступник – міністр з питань ТОТ та ВПО. До складу Ради мали увійти представники міністерств, обласних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та міжнародних партнерів.

Основні завдання Ради:

- Сприяння координації дій органів влади та місцевого самоврядування у питаннях відновлення та розбудови миру.
- Удосконалення нормативно-правової бази у сфері відновлення та розбудови миру.
- Вивчення та поширення досвіду іноземних держав у вирішенні питань відновлення та розбудови миру.
- Залучення в Україну інвестицій, грантів, кредитів для відновлення та розбудови миру.
- Підготовка пропозицій щодо стратегії реалізації державної політики у сфері відновлення та розбудови миру на територіях, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту в Україні.
- Розвиток та підтримка територіальних громад, що зазнали негативного впливу внаслідок конфлікту, забезпечення соціальної єдності, а також стійкості до економічних та інших викликів.
- Визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері відновлення та розбудови миру.
- Моніторинг стану виконання органами виконавчої влади заходів, передбачених ОВРМ, у тому числі щодо реалізації фінансової стратегії, зокрема через механізми Цільового фонду багатьох партнерів, заснованого для України.

Створена як потужний координаційний та аналітичний механізм, Рада, на жаль, так і не розпочала свою роботу, причиною цього стало відсутність політичної волі та підтримки діяльності цієї структури.

Одним із передбачених завдань Ради було відігравати стратегічну роль у діяльності Цільових фондів багатьох партнерів (ЦФБП), заснованих для України у жовтні 2016 року. Створення ЦФБП також було передбачено рекомендаціями ОВРМ та Планом пріоритетних дій уряду України на 2016 рік. 22 жовтня 2016 року підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці між Кабінетом Міністрів України, ООН та МБРР стосовно утворення Цільових фондів багатьох партнерів.

Фото 3. Підписання меморандуму про заснування Цільових фондів багатьох партнерів для України, жовтень 2016²¹⁴

Мета цільових фондів – фінансування імплементації швидких заходів з відновлення та розбудови миру у межах реалізації рекомендацій, наданих у програмному документі (ОВРМ), фокусуючись на пріоритетних напрямках, які не були профінансовані з державного бюджету або через інші кредитні механізми, покращення координації з боку уряду України для мінімізації дублювання та фрагментації підтримки, а також діяльність з розбудови спроможностей, надання технічної та аналітичної підтримки.

ЦФБП пропонувалось утворити для реалізації початкової чотирирічної програми з надання підтримки на відновлення та розбудову миру, що мала початись з 2016 року та тривати до 2020 року.

Основні завдання:

- загальна координація заходів з відновлення та відбудови миру у східних регіонах України, включаючи Харківську, Дніпропетровську та Запорізьку області (сприяння діалогу та взаємодії, визначення та моніторинг відповідного фінансування, координації аналітичної роботи, оцінок, технічної допомоги);
- використання інвестиційних і кредитних ресурсів, а також розвитку приватного сектора (співфінансування та надання технічної підтримки, підтримки в реалізації проєктів, розбудови спроможності, підтримки розробки галузевих стратегій тощо);
- усунення основних прогалів у фінансуванні заходів з розбудови миру та відновлення (фінансування пріоритетних напрямів щодо яких відсутнє/недостатнє фінансування з інших джерел);
- надання підтримки/розробки аналітичних продуктів;
- моніторинг та оцінка;
- розбудова спроможності;
- стратегічна комунікація.

Джерела фінансування: подвійна структура фінансування: фонд ООН та фонд Світового банку.

Принципи роботи: ООН та СБ керуватимуть власними фондами з використанням спільних механізмів управління з метою забезпечення максимально широкого вибору механізмів надання, умов реалізації та забезпечення технічної підтримки пріоритетних напрямів, визначених ОВРМ.

²¹⁴ Уніан. Підписання меморандуму між МБПП, СБ та Україною (28 жовтня 2016). <https://photo.unian.ua/photo/742112-podpisanie-memoranduma>

Переваги структури ЦФБП: можливість незалежного керування діяльністю відповідних фондів ООН та Світового банку, а також надання підтримки за напрямами діяльності, що відповідають порівняльним перевагам кожної з цих організацій. Разом з тим, фонди є підзвітними перед спільною структурою (Радою з питань відновлення та розбудови миру) та мають дотримуватися узгоджених пріоритетів.

Очікувалось, що цей підхід спиратиметься на взаємну доповнюваність механізмів роботи та досвіду обох організацій:

- **Організація Об'єднаних Націй:** започаткування Фонду ООН, який безпосередньо реалізовуватиме програми через агентства ООН та партнерів серед НУО; широкий мандат, що має на меті забезпечити виконання цілого спектру завдань раннього етапу відновлення та розбудови миру, а також присутність у населених пунктах, що постраждали внаслідок конфлікту, й опрацювання програм раннього етапу з урахуванням потреб відповідних територій на сході України;
- **Група Світового банку:** соціально-економічне відновлення на середньострокову та довгострокову перспективу, реконструкція інфраструктури, відродження економіки сходу, потужні зв'язки з більш масштабними загальнодержавними кредитними операціями та підтримкою в макроекономічній і бюджетній сфері, розвиток приватного сектору та його підтримка з використанням загальнодержавних та місцевих систем (підтримка «за рахунок бюджету»); досвід підтримки розробки програм для постраждалих внаслідок конфлікту груп населення (ВПО, приймаючих громад по всій Україні, громад у зоні конфлікту та колишніх комбатантів).

Основний акцент у підходах - розбудова місцевої, регіональної та національної спроможності розробляти плани/програми відновлення та розбудови миру, а також фінансувати проекти на основі національних систем.

Спільні механізми управління

Пропонувалось створити трирівневу структуру управління фондами у складі: (1) утвореної Кабінетом Міністрів України у 2016 році Ради з питань відновлення та розбудови миру, яка визначатиме загальні напрями стратегії та політики відновлення та розбудови миру; (2) невеликого Виконавчого комітету, що стане органом управління Цільовим фондом багатьох партнерів для оперативного ухвалення рішень; (3) Регіональних консультативних комітетів у складі зацікавлених органів регіонального та місцевого рівнів для визначення потреб, а також опрацювання програм та проектів фінансування і внесення рекомендацій щодо них; (4) Секретаріату, розміщеного в МТОТ, який забезпечуватиме функціонування цієї структури управління.

Рис. 11. Запропонована структура управління ЦФБП станом на 2016 рік

Програми і проекти могли бути запропоновані або через регіональні консультативні комітети або на національному рівні через Виконавчий комітет.

Отримувачі-виконавці: органи виконавчої влади (міністерства, місцеві державні адміністрації), органи місцевого самоврядування, НУО, дослідні організації, міжнародні організації та інші потенційні партнери у впровадженні проектів.

На жаль, Цільові фонди не запрацювали на повну потужність. Незважаючи на те, що меморандум про створення ЦФБП було підписано у жовтні 2016 року, через складність міжнародних та національних бюрократичних процедур складова Світового банку запрацювала фактично лише у 2018 році, маючи двох донорів (уряди Канади та Швеції) і суму 2 млн доларів США.

ЦФБП ООН фактично не розпочав своєї роботи: до нього не було залучено фінансування та не реалізовано проектів. В цей же час, ООН зосередила зусилля на роботі в межах мультидонорської програми «Відновлення та розбудова миру», що була започаткована ще у 2015 році і фінансування якої охоплює десятки мільйонів доларів та близько десяти донорів – урядів країн. ПРООН, маючи потужний офіс на сході України, здійснювала обмін інформацією з обласними військово-цивільними адміністраціями.

На момент створення ЦФБП у 2016 році більшість партнерів з розвитку вже мали 3-річний досвід роботи в Україні, затверджені стратегії діяльності, розподілене за проектами фінансування, налагоджену співпрацю із зацікавленими сторонами, владою, реципієнтами, тому вже не мали потреби вкладати кошти в ЦФБП.

Втім, проекти, які започатковані в межах роботи ЦФБП під адмініструванням Світового банку, охоплюють питання донорської координації, розбудови спроможностей, психосоціальної підтримки населення, що постраждало внаслідок конфлікту.

У 2017 році уряд України схвалив 3 стратегічні документи, які визначили політику щодо:

1. інтеграції ВПО у приймаючі громади та впровадження довгострокових рішень з метою подолання триваючого внутрішнього переміщення²¹⁵;
2. план заходів щодо підтримки зв'язків з мешканцями НКТ, надання їм сервісів, забезпечення їхніх прав²¹⁶;
3. відновлення та розбудови миру на територіях, які постраждали внаслідок збройного конфлікту²¹⁷.

За часом такі рішення співпали з середньостроковим плануванням програм міжнародної технічної допомоги (МТД) для України міжнародними організаціями та країнами партнерами, серед яких Світовий банк, деякі агентства системи ООН, USAID, ЄС. Отже, у програмних документах міжнародних партнерів було враховано пріоритети та завдання, визначені урядом України у вказаних вище стратегічних документах. За відсутності окремих бюджетних програм на вказані напрямки, внесок міжнародних партнерів допоміг у вирішенні низки завдань, визначених документами.

Втім, відсутність належної координації уряду, донорів та місцевої влади призвела до дублювання зусиль та завадила ефективному впровадженню проєктів з розвитку. Зокрема, багато донорів зосередили свою увагу на одних і тих же громадах чи напрямках діяльності (наприклад, підтримка громадського сектору, підготовка медіаторів, започаткування власної справи ВПО та учасниками АТО).

Також у 2016-2018 роках у деяких проєктах траплялись випадки відсутності нагляду чи супроводу за їхніми результатами/ефективністю. Наприклад, отримавши грант на розвиток чи відкриття власної справи реципієнт не використовував кошти за призначенням або стикався зі складнощами у сфері бухгалтерського і податкового обліку, не мав достатньої спроможності для розширення започаткованого бізнесу – в результаті реципієнти припиняли свою діяльність або ставали неконкурентоспроможними. Після 2018 року міжнародні партнери змінили цей підхід і намагались забезпечити необхідний супровід цільової групи, інколи об'єднуючи зусилля з іншими програмами/проєктами, в тому числі державними, місцевою владою, навчальними закладами тощо.

Прикладом координації на місцевому рівні для уникнення дублювання зусиль є те, що міжнародні партнери, працюючи в межах одного регіону чи субрегіону з 2018 року (схід, південь, захід України), самоорганізовувались навколо одного проєкту, який був найбільшим (найпотужнішим) в регіоні. Наприклад, такі функції координатора за одним із напрямків в Донецькій та Луганській області взяв на себе проєкт USAID «DG EAST» та програма ООН «Відновлення та розбудова миру» (впроваджується ПРООН та ще декількома агентствами ООН за фінансової підтримки ЄС, урядів Швеції, Швейцарії, Норвегії, Данії, Японії та ін.).

Такій ситуації також сприяла наявність потужних офісів міжнародних організацій та їхніх проєктів в цільових областях та позиція регіональної влади (обласних військово-цивільних адміністрацій) щодо відсутності необхідності узгодження діяльності у цій сфері з окремими міністерствами та відомствами.

Водночас навіть в межах донорської спільноти обмін інформацією не завжди здійснюється належним чином. Наприклад, у 2017 році однією з організацій-імплементаторів були сформовані профілі десятків громад Донецької та Луганської областей, проведена оцінка спроможності органів місцевого самоврядування в цих громадах та визначені проблемні питання, вирішення яких мало сприяти їх розвитку. В той же час результати проведеної оцінки залишились виключно у міжнародній організації, яка таку оцінку проводила. За наявною інформацією не всі результати оцінки були використані в подальшій діяльності цієї міжнародної організації, однак за умов поширення їх серед інших партнерів та передача уряду вони сприяли б наданню більш комплексної допомоги для певних громад.

²¹⁵ Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 р. № 909-р «Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>

²¹⁶ Розпорядження КМУ від 11 січня 2017 р. № 8-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80>

²¹⁷ Постанова КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

Ще одна спроба налагодити координацію уряду, місцевої влади та партнерів з розвитку була здійснена в межах ЦФБП, що адмініструвався Світовим банком. Робота активно велась навесні-влітку 2019 року. Зокрема, 5 липня 2019 року міжнародним партнерам України було презентовано Координаційну платформу з питань розбудови миру та відновлення.

Рис. 12. Рекомендована структура координаційної платформи, запропонована МТОТ та СБ

1. Група координації співпраці уряду та партнерських організацій (Рада)
2. Тематичні робочі групи
3. Регіональні робочі групи

Було окреслено підходи щодо функціонування цієї платформи. Зокрема, координуючу роль бере на себе уряд України. За основу беруться вже існуючі механізми, наприклад Державна цільова програма, Стратегія щодо ВПО, регіональні програми тощо. Передбачалось, що координація має відбуватися на різних рівнях: потреби/проекти/досвід – вони генеруються та консоліднуються на локальному рівні і задають напрямок для розробки регіональних та національних концепцій. З метою моніторингу результатів було запропоновано сформувавши тематичні робочі групи, співголовами яких визначались партнери з розвитку (представники міжнародних організацій). Тематичне наповнення груп відповідало напрямкам стратегічних документів уряду: Стратегії інтеграції ВПО та Державній цільовій програмі «Відновлення та розбудова миру в східних регіонах України».

Рис. 13. Рекомендована модель координаційної платформи, запропонована МТОТ та СБ

Також для забезпечення доступу до актуальної інформації щодо всіх проектів та програм, спрямованих на подолання негативних наслідків збройного конфлікту в Україні пропонувалось використовувати портал Економічного та соціального відновлення²¹⁸, що був створений у 2017 році та отримав схвальні оцінки міжнародної спільноти під час презентації на Стокгольмському форумі з питань миру і розвитку та головному офісі МБРР.

На момент презентації координаційної моделі МТОТ за підтримки Світового банку було завершено всю підготовчу роботу: проведені тренінги для місцевої влади щодо взаємодії та ведення порталу даних, проведені тематичні зустрічі та спільні заходи з представниками міністерств та відомств, в тому числі візити в східні регіони, визначені співголови тематичних та регіональних робочих груп, розроблені та погоджені плани їхньої роботи. Однак вказану ініціативу не вдалось завершити у зв'язку зі зміною уряду наприкінці серпня 2019 року, тому координація в запропонованому форматі не продовжилась.

З листопада 2019 року змінилась загальноурядова система координації міжнародної технічної допомоги. Зокрема, повноваження від Мінекономрозвитку щодо реєстрації та моніторингу МТД були передані Секретаріату Кабінету Міністрів України (СКМУ). З метою координації всієї МТД, що надходить для України за всіма напрямками, створено Директорат координації Міжнародної технічної допомоги при СКМУ. Станом на вересень 2020 року узгоджувалась структура координації, за наявною інформацією пропонується заснувати її на трьох рівнях:

1. Форум партнерства з розвитку (Форум)

Головна мета Форуму полягає в стратегічному моніторингу реалізації реформ і загального прогресу розвитку. Головування: Прем'єр-Міністр України (ПМ). Учасники: Віце-прем'єр-міністр, окремі міністри, СКМУ, керівники з питань співробітництва, представники від ООН та міжнародних фінансових інституцій. Засідання Форуму проходять 1-2 рази на рік.

²¹⁸ Портал економічного та соціального відновлення: <https://portal.mtot.gov.ua/>

2. Платформа партнерства з розвитку (Платформа)

Основна мета Платформи - стратегічна координація МТД з пріоритетами уряду (включно із зобов'язаннями щодо євроінтеграції та національних цілей сталого розвитку). Головування: Платформа має співголів від уряду та партнерів з розвитку. Учасники: СКМУ, відповідні заступники міністрів, керівники з питань співробітництва, голови ООН та міжнародних фінансових інституцій. Періодичність засідань: 2-3 рази на рік.

3. Галузеві робочі групи та тематичні підгрупи (ГРГ)

Основною метою ГРГ є координація МТД з галузевими пріоритетами реформ та планами дій відповідних міністерств. Головування: галузеве міністерство, яке несе основну відповідальність за реалізацію певної реформи, партнери з розвитку (за принципом ротації). Учасники: заступники міністрів, Директорат координації МТД СКМУ, представники партнерів з розвитку. Періодичність засідань: щоквартально.

За інформацією Мінреінтеграції, станом на дату підготовки цього звіту відбулося перше засідання Галузевої робочої групи з питань реінтеграції та відновлення (18 серпня 2020 року), яка координуватиме надання міжнародними партнерами України технічної допомоги у сфері компетенції Мінреінтеграції.

Варто зазначити, що основою для координації є національна відповідальність за процес, визнання міжнародного досвіду та активна інтеграція міжнародної підтримки в національні рамки. Протягом останніх 3 років урядом було визначено стратегічні межі щодо пріоритетів і напрямків діяльності у сфері відновлення та розбудови миру, спрямовані на забезпечення потреб громад, зрозумілі для міжнародних партнерів з розвитку і такі, що відповідають кращим світовим практикам у вказаній сфері. Саме завдяки такому підходу фактично діяльність партнерів з розвитку узгоджувалась з урядовими стратегіями. В той же час відсутність політичної волі для належної координації з партнерами з розвитку на всіх рівнях – національному, регіональному, місцевому – позбавила і продовжує позбавляти можливості досягти високих результатів та ефективно використати ресурси.

За наявною інформацією станом на вересень 2020 року за період 2014-2020 років зареєстровано близько 130 проєктів та програм МТД у сферах:

- верховенство права та доступ до правосуддя на постраждалих від конфлікту територіях;
- діалог та медіація;
- роззброєння, демобілізація та реінтеграція (РДР);
- підтримка громад.

Враховуючи подібність діяльності у вказаних сферах в регіонах та окремих громадах (особливо на сході та півдні України), зусилля партнерів з розвитку можуть бути об'єднані задля досягнення більшої ефективності як за кількістю реципієнтів, так і за комплексністю наданої допомоги і довгостроковими результатами.

Детальна інформація щодо проєктів зазначена в Додатку 2 до цього дослідження.

3. Висновки та рекомендації

1. Очевидно, що Україна та Російська Федерація перебувають в конфлікті, який ведеться як воєнними, так і невоєнними методами.

Водночас не тільки східна частина, але й Україна в цілому, відчуває потужний вплив з боку Росії, метою якого є заміна української чи підтримка існуючої російської ідентичності у громадян України, так звана приналежність до «русского мира». Поряд із тими, що мають тверду українську ідентичність, також можна виділити групи із «подвійною» ідентичністю та «коливною» ідентичністю.

В українському суспільстві існують різні уявлення про «обов'язкові», «необхідні» складові української національної ідентичності (наприклад – цінності, походження, культура, мова, співіснування в межах однієї держави протягом певного історичного періоду, релігія тощо).

Цим, крім зовнішніх сил, користуються також окремі політичні сили всередині України з метою мобілізації та консолідації своїх прихильників як під час виборів, так і при прийнятті або запереченні тих чи інших рішень органів влади. За відсутності сталих демократичних традицій та ефективних організаційних форм ведення політичного та інших видів діалогу, поляризація всередині суспільства може мати тенденцію до збільшення, що у свою чергу робить його вразливим.

Культура діалогу, демократичні процедури прийняття важливих рішень, постійна та змістовна комунікація із суспільством мають стати основою для зміцнення довіри до органів влади та місцевого самоврядування та, як наслідок, розбудови більш стійкого суспільства.

Як зазначалося, вся територія України зазнала негативного впливу від наслідків збройного конфлікту. Громади, до яких перемістилися внутрішньо переміщені особи, стикнулися з додатковими проблемами, отже потребували та потребують додаткової уваги та допомоги з боку органів державної влади як місцевого, так і національного рівнів. Подібної уваги потребують також громади, з яких залучалися військовослужбовці урядових збройних формувань.

Крім того, вся контрольована територія перебуває під впливом невоєнних методів ведення конфлікту з боку РФ. Це потребує стратегічних рішень та їх швидкої реалізації щодо протидії таким методам, зокрема побудови стійкого суспільства, національної єдності, розвитку критичного мислення та медіаграмотності, розвитку культури діалогу, захисту прав людини та забезпечення верховенства права. Заходи мають вживатися як на національному, так і на місцевому рівнях.

Рекомендації для органів державної влади національного рівня:

- Провести (замовити) масштабне соціологічне дослідження щодо бачення громадянами власної ідентичності та її складових, визначити можливі ризики збільшення поляризації суспільства, поглиблення розколів у ньому та виникнення конфліктів;
- Розробити стратегічні документи, метою яких має бути досягнення національної єдності та розбудова стійкого суспільства як передумов демократичного розвитку;
- Затвердити стратегічні документи, метою яких має бути досягнення національної єдності, розбудова стійкого суспільства та чіткий план їх імплементації;
- Визначити центральний(-ні) орган(-и) виконавчої влади, відповідальний(-ні) за формування та реалізацію державної політики національної єдності, створивши дієвий та ефективний механізм їхньої постійної взаємодії з громадянським суспільством;

- Залучати до розробки стратегічних документів та імплементаційних планів великі групи населення та представників різних суспільних груп;
- Сприяти та підтримувати сучасні та ефективні форми національного діалогу та методи його проведення на основі кращих практик («best practices») та засвоєних уроків («lessons learned»);
- Забезпечити належну координацію між органами державної виконавчої влади та міжнародними донорами у питаннях медіаграмотності та розвитку критичного мислення.

Рекомендації для органів місцевого самоврядування:

- Провести оцінку ризиків виникнення групових конфліктів в громадах, на підставі яких розробити та затвердити місцеві плани щодо запобігання/попередження конфліктів та/або врегулювання існуючих;
- Розбудовувати стійку громаду із врахуванням визначених національних пріоритетів розбудови стійкого суспільства та досягнення національної єдності;
- Впроваджувати сучасні методики проведення діалогів та медіації в громаді;
- Розробити місцеві плани щодо інтеграції колишніх учасників бойових дій та ВПО;
- Сприяти проведенню в громадах курсів, тренінгів, навчань, спрямованих на підвищення медіаграмотності та розвиток критичного мислення.

Особливої уваги потребують громади, розташовані в Донецькій та Луганській областях.

2. Питання «війни та миру» та відносин із Російською Федерацією мають важливе суспільне значення. Бачення способів встановлення миру в Україні здатні як об'єднати, так і розколоти суспільство.

Саме тому ці питання потребують певної чіткості для того, щоб суспільство могло усвідомити запропоноване правлячою елітою загальне бачення шляхів досягнення миру та основні кроки, що мають бути зроблені з цією метою, а також усвідомити пов'язані з цим ризики. Такий підхід відповідає принципам функціонування демократії. Він потребує «тісної» та вмілої комунікації із суспільством в цілому та окремими його групами.

Також, враховуючи відсутність необхідних знань та досвіду у членів парламенту (Верховної Ради України), уряду, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, важливими є спеціальні освітні проекти для цієї категорії осіб на основі кращого світового досвіду та засвоєних уроків у сфері запобігання та врегулювання конфліктів.

Надзвичайно важливою є постійна адаптація державної політики України, направленої на підтримку зв'язків із населенням територій, які перебувають під контролем органів влади РФ або інших створених нею органів управління. Така адаптація має на меті не тільки активне реагування на вчинки РФ (наприклад, спрощення отримання громадянства РФ для українців та т.п.), але і проактивні дії, спрямовані на підтримку та зміцнення відчуття приналежності до держави Україна та українського суспільства, збереження української національної ідентичності. Уряд повинен забезпечити належне фінансування відповідних програм та проектів.

3. Ефективна протидія зовнішнім загрозам у невоєнній сфері потребує злагодженої та скоординованої діяльності відповідних державних органів. Їх реформування є одним із першочергових завдань. Водночас вони мають бути повністю позбавлені невластивих функцій, їхня компетенція має бути чітко визначена, а процедури демократичного контролю не тільки парламентського, президентського або урядового, а і громадського, повинні відповідати кращим стандартам демократії. Довіра до розвідувальних, правоохоронних органів та органів безпеки є ознакою демократичного суспільства та чинником суспільної довіри до демократичних інституцій загалом.

У місцевостях на сході, де розташована велика кількість підрозділів збройних сил, розвідувальних, правоохоронних органів та органів безпеки із інших частин України має бути започатковано нові та ефективні форми взаємодії та співпраці між ними та органами місцевого самоврядування.

У цьому плані цікавим є досвід Північної Ірландії у сфері діяльності поліції громади («community policing»), де було створено особливий механізм такої взаємодії на рівні громад. Слід звернути увагу, що згадані органи мають централізовану ієрархічну структуру, а значна частина їхнього особового складу перебуває в громадах Донецької та Луганської областей на ротаційній основі.

Робота з групами, що схильні до проявів насильства, а особливо до політичного насильства, потребує розробки та впровадження спеціальних програм.

4. Сплеск насильства в суспільстві також обумовлений насиченістю незаконною зброєю та повсякденною небезпекою. Стійкість та безпека в громадах великою мірою залежить від можливості використання зброї членами громади під час вирішення конфліктів. Враховуючи протестні настрої і суспільне невдоволення, а також кількість зброї на територіях ведення бойових дій на сході України та можливості доступу до цієї та іншої нелегальної зброї, великою загрозою стає її використання в конфліктних ситуаціях як на рівні міжособистісних конфліктів, так і під час протестів, акцій, провокацій, різних форм тиску на владу.

Маючи доступ до зброї в зоні бойових дій, учасники АТО/ООС часто забирають її додому з метою так званого самозахисту чи подальшого збуту. Зброя використовується для вирішення побутових конфліктів, застосовується щодо членів родини, правоохоронців, сусідів.

Розповсюдження зброї в Україні є фактором не тільки внутрішньої, але й регіональної безпеки. У зв'язку з цим необхідно:

- відслідковувати динаміку використання зброї, її джерела, механізми незаконного поширення та відповідні загрози;
- провести дослідження щодо механізмів вилучення/викупу/здачі зброї населенням з урахуванням кращих міжнародних практик країн, де були конфлікти, проаналізувати механізми законодавчого врегулювання легалізації зброї;
- започаткувати експертну та широку дискусію щодо розповсюдження, володіння, зберігання нелегальної зброї та загроз, які несе таке явище;
- провести оцінку ризиків виникнення конфліктів в громадах, де зафіксовано найбільше випадків використання та зберігання зброї;
- провести інформаційні кампанії, спрямовані на мінімізацію випадків використання/зберігання зброї та підвищення обізнаності громадськості щодо вимог та обов'язків, пов'язаних із легальним володінням зброєю. Такі кампанії повинні бути націлені на географічні території та групи населення, що найчастіше володіють вогнепальною зброєю.

5. Незважаючи на численні нормативно-правові акти, адвокаційні кампанії, співпрацю з неурядовим сектором, ветерани та внутрішньо переміщені особи все ще потребують підтримки та не є повністю інтегрованими в нових умовах. Забезпечення прав та надання сервісів вказаним категоріям осіб не входять до топ-10 пріоритетів уряду/парламенту, а на місцевому рівні увага ветеранам та ВПО в переважній більшості випадків приділяється завдяки фінансуванню міжнародних проєктів та програм. Передача з національного на місцевий рівень обов'язків із забезпечення пільг та сервісів для ВПО та УБД часто супроводжується недостатнім фінансуванням або взагалі його відсутністю, а також непроведеними оцінками (розрахунків) місцевих ресурсів, резервів та можливості виконання певних заходів на місцевому рівні (наприклад, надання тимчасового житла ВПО чи земельних ділянок учасникам АТО/ООС).

Тому для досягнення ефективних результатів всі загальнодержавні рішення, виконання яких повністю або частково буде покладено на органи місцевого самоврядування, повинні прийматись з широким залученням представників місцевої влади, проведенням оцінки можливостей та обговоренням ключових питань з усіма зацікавленими сторонами. Нехтування цим принципом може призвести до низки паралельно існуючих конфліктів та ситуацій напруження: між місцевою та центральною владою через незабезпечення ресурсами; між ВПО/УБД та членами громади через змагання за доступ до ресурсів та сервісів; між ВПО/УБД, членами громади та місцевою владою у разі несправедливого розподілу ресурсів, неналежного надання пільг та сервісів.

Головними проблемами ВПО та ветеранів залишаються питання житла та засобів до існування. Проблема забезпечення житлом ветеранів тісно пов'язана із проблемою забезпечення житлом військовослужбовців під час їхнього перебування на службі. Надання житла військовослужбовцям може бути умовою довгострокового контракту, але зазвичай потребує певних фінансових ресурсів з державного бюджету для відомств, в складі яких перебувають відповідні особи.

Подібний підхід до забезпечення житлових умов військовослужбовців потребує чіткого планування відповідно до прогностичних показників чисельності урядових збройних формувань, враховувати строки контракту та інші чинники, наприклад специфіку та місце дислокації відповідних підрозділів.

Після звільнення із військової служби військовослужбовці можуть за певних умов залишити житло, якщо всі обов'язки за контрактом виконано. Таким правом можуть скористатися члени родини військовослужбовців за певних умов, наприклад в разі загибелі таких осіб. В цьому випадку отримавши статус учасника бойових дій (ветерана) такі особи не будуть потребувати участі у відповідних програмах для ветеранів. Отже, дострокове планування житлових програм потребує тісної співпраці між Міністерством оборони, МВС, СБУ та іншими відомствами, з одного боку, та Міністерством у справах ветеранів – з іншого, а також між ними та Міністерством фінансів.

Якщо забезпечення житлом – це питання пошуку ресурсів для реалізації існуючих механізмів, то працевлаштування – це питання не лише пошуку роботи, але й пошуку механізмів для надання гарантій як працівнику, так і роботодавцю. Особливо це актуально у трудових відносинах з ветеранами. У випадку з УБД роботодавець несе додатковий тягар щодо забезпечення працівнику всіх пільг та гарантій, зокрема додаткової відпустки, збереження місця роботи у випадку служби в армії за контрактом. Розуміючи це, роботодавець не вмотивований у працевлаштуванні ветерана. В цій ситуації держава повинна створити компенсаторний механізм для роботодавця та надати йому додаткові стимули/мотивацію у працевлаштуванні ветерана.

6. За даними багатьох досліджень після шести років конфлікту частина ВПО та переважна більшість учасників АТО/ООС залишаються закритими для комунікації з іншими соціальними групами. ВПО часто не відчують себе частиною громади, в якій проживають, не вмотивовані долучатися до життя громади, навіть незважаючи на працевлаштування, користування освітніми та медичними послугами та іншими сервісами. Лише в окремих громадах ветерани беруть активну участь у національно-патріотичному вихованні, а не лише під час пам'ятних дат, не часто ветерани комунікують і з місцевою владою.

Частина українського суспільства досі сприймає ВПО та УБД як тягар та додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру громади. Такі стереотипи часто стають причинами конфліктів між різними групами всередині громади, водночас місцева влада переважно не приділяє їм достатньої уваги. Тому важливим є об'єднання зусиль органів влади, громадських організацій з числа ВПО та УБД з метою розробки стратегічних документів щодо інтеграції ВПО та УБД, популяризації позитивного образу ветеранів та переселенців та позиціонування їх як ресурсу для громади, залучення активних представників з числа ВПО (особливо жінок та молоді) та УБД до заходів, що проводяться в громаді, прийняття рішень на місцевому рівні, використання їхніх знань та досвіду для покращення життя в громаді. Саме переселенці є потужним каналом для обміну інформацією з мешканцями територій, що перебувають поза урядовим контролем, і їх інтеграція, оцінка рівня довіри до влади, змін та реформ в українському суспільстві сприятиме зміні свідомості мешканців тих територій та посиленню зв'язків з ними.

7. Основою для ефективної імплементації міжнародних проєктів і програм є забезпечення належного рівня координації всіх зацікавлених учасників та національна відповідальність за цей процес. Міжнародний досвід постконфліктного відновлення та розбудови миру й участі в цих процесах міжнародних партнерів з розвитку є великим та доступним ресурсом, що має бути інкорпорованим в національні рамки. Комунікація в процесі координації партнерів з розвитку повинна бути посилена за допомогою діалогів і платформ, що дозволить залучати ресурси та мінімізувати витрати. Сьогодні уряд має для цього всі передумови: створені попередніми урядовими командами стратегічні документи, що підтримуються партнерами та співпадають з програмами їхньої діяльності в Україні; розроблені детальні механізми координації з урахуванням кращого міжнародного досвіду; впроваджені digital-рішення для спрощення моніторингу та координації діяльності з вказаних питань. Гнучкість та збереження можливості адаптуватися під контекст поточної ситуації, а також використання потенціалу і ресурсів, які пропонує міжнародна спільнота, допоможе швидше досягти результатів.

Враховуючи досвід Академії Фольке Бернадотта у постконфліктних країнах та вразливих суспільствах, її внесок у підтримку зазначених вище ініціатив та рекомендацій може стати надзвичайно важливим і сприяти органам влади та місцевого самоврядування досягти позитивних зрушень з усіх зазначених питань.

Використані джерела

Нормативно-правові акти, документи органів влади України

1. Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
2. Закон України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
3. Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>
4. Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>
5. Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
6. Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
7. Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
8. Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. Закон України від 4 лютого 2016 року № 990-VIII «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-19>
10. Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII «Про протимінну діяльність в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19>
11. Наказ МСП від 25 вересня 2018 року № 1411 «Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань установлення фактів отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1186-18>
12. Постанова ВРУ від 1 березня 2018 року № 2312-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження політичних репресій Російської Федерації проти громадян України внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України та звільнення політичних в'язнів - громадян України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2312-19>
13. Постанова КМУ від 17 квітня 2019 року № 372 «Про затвердження Правил позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2019-п>
14. Постанова КМУ від 1 жовтня 2014 року № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-п>
15. Постанова КМУ від 11 грудня 2019 року № 1122 «Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-2019-п>

16. Постанова КМУ від 12 грудня 2018 року № 1059 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань узагальнення правової позиції держави щодо відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1059-2018-p>
17. Постанова КМУ від 12 жовтня 2011 року №1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-p>
18. Постанова КМУ від 13 грудня 2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>
19. Постанова КМУ від 14 лютого 2018 року № 156 «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2018-%D0%BF>
20. Постанова КМУ від 15 лютого 2002 року № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF>
21. Постанова КМУ від 16 грудня 2015 року № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF>
22. Постанова КМУ від 18 грудня 2013 року № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF>
23. Постанова КМУ від 18 квітня 2018 року № 328 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо захисту і забезпечення прав та інтересів, соціальної реабілітації осіб, позбавлених особистої свободи незаконними збройними формуваннями, окупаційною адміністрацією та/або органами влади Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України та/або території Російської Федерації у зв'язку із громадською або політичною діяльністю таких осіб, а також підтримки зазначених осіб та членів їхніх сімей, у тому числі відшкодування витрат, пов'язаних з їх відвідуванням, надання особам, позбавленим особистої свободи, та членам їхніх сімей правової допомоги, медичних та соціальних послуг, здійснення виплат державних стипендій імені Левка Лук'яненка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2018-%D0%BF>
24. Постанова КМУ від 20 серпня 2014 року № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>
25. Постанова КМУ від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF>
26. Постанова КМУ від 26 червня 2019 року № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб». <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-formuvannya-fondiv-zhitla-dlya-t260619>

27. Постанова КМУ від 30 травня 2018 року № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF>
28. Постанова КМУ від 5 квітня 2017 року № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>
29. Постанова КМУ від 6 грудня 2017 року № 1004 «Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2017-п>
30. Постанова КМУ від 8 червня 2016 року № 376 «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF>
31. Постанова КМУ від 9 січня 2013 року № 9 «Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-2013-%D0%BF>
32. Постанова ЦВК від 11 червня 2020 року № 103 «Про Порядок визначення виборчої адреси виборця, який не має зареєстрованого місця проживання». <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-viznachennya-viborchoi-adresi-vibortsya-yakiy-ne-maie-zareiestrovanogo-mistsya-prozhivannya.html>
33. Постанова ЦВК від 18 травня 2020 року № 88 «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців». <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-zvernennya-vibortsya-shhodo-zmini-viborchoi-adresi-vidpovidno-do-chastini-tretoi-statti-8-zakonu-ukraini-pro-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>
34. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» №2083-д від 26.11.2019. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2083-%D0%B4&skl=10
35. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі» №3713 від 22.06.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69230
36. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» №9438 від 20.12.2018. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266
37. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»» №2618 від 18.12.2019. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67674
38. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо колабораціонізму та посилення відповідальності за державну зраду)» №7426 від 20.12.2017. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7426&skl=9
39. Проект Закону «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» №7425 від 20.12.2017. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192
40. Проект Закону «Про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів» №1115 від 29.08.2019. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66399
41. Розпорядження КМУ від 5 серпня 2015 р. № 797 «Про схвалення звіту спільної місії Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Світового банку «Оцінка шляхів відновлення та розбудови миру в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2015-%D1%80>
42. Розпорядження КМУ від 11 січня 2017 р. № 8-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80>

43. Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 р. № 909-р «Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>
44. Розпорядження КМУ від 21 листопада 2018 р. № 944-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2018-%D1%80>
45. Розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». <https://www.kmu.gov.ua/pras/248740679>
46. Розпорядження КМУ від 26 липня 2018 р. № 539-р «Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80>
47. Розпорядження КМУ від 28 березня 2018 р. № 218-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80>
48. Указ Президента України № 405/2014 від 14.04.2014 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>
49. Указ Президента України від 15 березня 2017 року №62/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 року «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України». <https://www.president.gov.ua/documents/622017-21470>
50. Указ Президента України від 7 грудня 2018 року № 417/2018 «Про державні стипендії імені Левка Лук'яненка». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2018>
51. Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (березень 2019). <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

Документи, заяви міжнародних організацій та міжнародних судових установ, багатосторонні домовленості

1. European Court of Human Rights. Factsheet - Armed conflicts (March 2020). https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf
2. European Union, United Nations, World Bank. Joint Declaration on Post-Crisis Assessments and Recovery Planning (September 25, 2008). https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/joint_declaration.pdf
3. European Union, United Nations, World Bank. Ukraine: Recovery and Peacebuilding Assessment (March 2015). http://www.un.org.ua/images/V1-RPA_Eng_Vol1.pdf
4. European Union. The EU's Russia policy: Five guiding principles. Briefing (February 2, 2018). https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI%282018%29614698
5. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint staff working document: Association Implementation Report on Ukraine (December 12, 2019). https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/swd_2019_433_f1_joint_staff_working_paper_en_v4_p1_1056243.pdf
6. IMAS 04.10. Glossary of mine action terms, definitions and abbreviations (January 1, 2003). https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/standards/Glossary_of_mine_action_terms_and_abbreviations_Ed.2_Am.10.pdf
7. NATO Parliamentary Assembly. Resolution 437 on Stability and Security in the Black Sea Region (October 9, 2017). <https://www.nato-pa.int/document/2017-resolution-437-black-sea-219-cds-17-e>

8. NATO. Joint statement of the NATO-Ukraine Commission (July 10, 2017).
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_146087.htm?selectedLocale=uk
9. OSCE Parliamentary Assembly. Declaration and Resolutions adopted at the 26 Annual Session.
<https://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2017-minsk/declaration-25/3555-declaration-minsk-eng/file>
10. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2133 (2016) Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities.
[http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23167#:~:text=PACE%20%2D%20Resolution%202133%20\(2016\),control%20of%20the%20Ukrainian%20authorities](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23167#:~:text=PACE%20%2D%20Resolution%202133%20(2016),control%20of%20the%20Ukrainian%20authorities)
11. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2209 (2018) State of emergency: proportionality issues concerning derogations under Article 15 of the European Convention on Human Rights. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24680&lang=en>
12. The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities (2019). https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf?fbclid=IwAR2LjynJd6A-ArmS5DMgAKWjd_ZRXYDx3_wveMJU8trImIoI9dLLtVi9ly8
13. The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities (2016). https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf
14. UN General Assembly. Resolution A/RES/73/263 (December 22, 2018) Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. <https://undocs.org/en/A/RES/73/263>
15. UN General Assembly. Resolution A/RES/74/17 (December 9, 2019) Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov. <https://undocs.org/en/A/RES/74/17>
16. UN Security Council. Resolution 2202 (17 February 2015) Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements. [https://undocs.org/en/S/RES/2202\(2015\)](https://undocs.org/en/S/RES/2202(2015))
17. World Bank. Practical Guide to Multilateral Needs Assessments in Post-Conflict Situation (August 2004). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/224281468762594718/pdf/298220PAPER0SDP0WP151Web.pdf>
18. Генеральна асамблея Ради безпеки ООН. Резолюція А/49/765 (19 грудня 1994) «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї». https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/765&Lang=R
19. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/470>
20. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/475>
21. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (12 серпня 1949). <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/380>
22. ОБСЄ. Меморандум об исполнении положений Протокола по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина (19 вересня 2014). <https://www.osce.org/files/f/documents/a/1/123807.pdf>
23. ОБСЄ. Протокол за підсумками консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України Петра Порошенка та ініціатив Президента Росії Володимира Путіна (5 вересня 2014). <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf>

24. ПАРЄ. Резолюція 1988 (2014) «Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_\(2014\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_(2014).htm)
25. ПАРЄ. Резолюція 1990 (2014) «Перегляд по суті раніше ратифікованих повноважень російської делегації». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_\(2014\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_(2014).htm)
26. ПАРЄ. Резолюція 2028 (2015) «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028(2015).htm)
27. ПАРЄ. Резолюція 2034 (2015) «Оскарження, з суттєвих причин, все ще непідтверджених повноважень делегації Російської Федерації». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2005_rez_2034\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2005_rez_2034(2015).htm)
28. ПАРЄ. Резолюція 2067 (2015) «Зниклі особи під час конфлікту в Україні». [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2128_rez_2067_\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2128_rez_2067_(2015).htm)
29. ПАРЄ. Резолюція 2112 (2016) «Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні». http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2264_rez_2112.htm
30. ПАРЄ. Резолюція 2132 (2016) «Політичні наслідки російської агресії в Україні». http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2343_rez_2132.htm
31. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

Офіційні документи та нормативно-правові акти інших країн

1. Crimea Declaration, Press Statement, Michael R. Pompeo, Secretary Of State (July 25, 2018). <https://2017-2021.state.gov/crimea-declaration/index.html>
2. Распоряжение Правительства РФ от 15 декабря 2014 года №2537-р «О межведомственной комиссии по оказанию гуманитарной поддержки пострадавшим территориям юго-восточных районов Донецкой и Луганской областей Украины». <http://government.ru/docs/16219/>
3. Указ Президента Российской Федерации от 10 января 2000 года № 24 «О Концепции национальной безопасности Российской Федерации». <http://www.kremlin.ru/acts/bank/14927>
4. Указ Президента Российской Федерации от 24 апреля 2019 года «Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приёме в гражданство России в упрощённом порядке». <http://kremlin.ru/acts/news/60358>

Інформаційно-довідкові джерела

1. Asymmetric Warfare Group. Russian new generation warfare handbook, Version 1 (December 2016). <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianNewWarfareHandbook.pdf>
2. Danish Refugee Council-Danish Demining Group. Assessment report: Mine Victim Assistance Needs (October 2019). https://www.unicef.org/ukraine/media/2261/file/mine_victim_assistance_eng_web.pdf
3. International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition Coalition. Landmine Monitor 2019 (November, 2019). <http://www.the-monitor.org/media/3074086/Landmine-Monitor-2019-Report-Final.pdf>
4. Pew Research Center. Религия и национальная принадлежность в Центральной и Восточной Европе (10 травня 2017 року). <https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/10104852/CEUP-Overview-Russian-FOR-WEB.pdf>
5. The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Ukraine: 2020 Humanitarian Response Plan (HRP) - Revised Requirements due to the COVID-19 Pandemic (June 9, 2020). <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2020-humanitarian-response-plan-hrp-revised-requirements-due>

23. УКГП ООН. Україна. Контрольні пункти: огляд за період із травня по червень 2020 року (21 липня 2020).
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_crossing_points_snapshot_20200720_ua.pdf
24. Центр Разумкова. Громадська думка про ситуацію на Донбасі та шляхи відновлення суверенітету України над окупованими територіями (26 лютого 2020). <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-sytuatsiiu-na-donbasi-ta-shliakhy-vidnovlennia-suverenitetu-ukrainy-nad-okupovanymy-terytoriiamy-liutyi-2020r>

Додаток 1. Основні національні інституційні суб'єкти та їхня компетенція в окремих сферах

Додаток 1.1. Забезпечення прав ветеранів АТО/ООС²¹⁹

Сфера компетенції	Надання статусу учасника бойових дій																					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
Органи влади																						
Міністерство охорони здоров'я			+																			
Міністерство у справах ветеранів	+			+							+	+	+						+			+
Міністерство соціальної політики				+	+	+					+	+				+	+					
Міністерство розвитку громад та територій													+									
Міністерство освіти і науки																					+	
Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, обласні ради)				+				+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Міністерство внутрішніх справ (та підвідомчі органи)	+								+	+			+						+			
Міністерство оборони (та підвідомчі органи)	+								+	+			+									
Органи спеціального призначення, у складі яких є військовослужбовці	+								+	+			+									
Державна служба зайнятості											+	+	+									+
Фонд соціального страхування											+	+	+									
Роботодавці												+										
Державна податкова служба																						+

²¹⁹ Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту» та положень про органи влади

1. Надання статусу учасника бойових дій;
2. Безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
3. Першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорожочінних металів);
4. Безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням;
5. 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством;
6. 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами;
7. Безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміських сполучення та автобусами приміських маршрутів;
8. Користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями;
9. Щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;
10. Психологічна реабілітація, соціальна і професійна адаптація;
11. Забезпечення трудових прав (додаткова відпустка, допомога при непрацездатності, збереження робочого місця та оплати праці);
12. Першочергове забезпечення житловою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов та грошова компенсація за належні для отримання житлові приміщення;
13. Першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва, першочерговий ремонт житлових будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом
14. Одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт житлових будинків і подвірних будівель (Порядок забезпечення пільги не прийнятій);
15. Щорічна грошова допомога ветеранам, виплати ветеранам до пам'ятних дат;
16. Безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;
17. Пільги зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;
18. Надання сервісів у ЦНАП;
19. Державна цільова підтримка для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти;
20. Підтримка громадських об'єднань ветеранів.

Додаток 1.2. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб ²²⁰

Сфера компетенції	Органи влади												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Житло (в т.ч. відшкодування витрат на житлово-комунальні послуги)	Пенсія	Соціальні виплати та матеріальне забезпечення	Послуги в ЦНАП	Рестрація місця проживання (рестр. тер. громади)	Медичне забезпечення	Освітні послуги	Працевлаштування	Підтримка малого та середнього бізнесу	Рестрація та облік ВПО	Рейнтрація у приймаючі громади	Компенсація роботодавцям, які працевлаштували ВПО	Безоплатна правова допомога
0													
Міністерство цифрової трансформації				+									
Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій	+	+	+	+		+		+			+		
Міністерство соціальної політики	+	+	+					+					
Міністерство розвитку громад та територій	+										+		
Міністерство культури та інформаційної політики України											+		
Міністерство економічного розвитку і торгівлі				+					+			+	
Міністерство внутрішніх справ				+									
Міністерство охорони здоров'я					+	+					+		
Міністерство освіти і науки							+				+		
Міністерство юстиції				+									+
Пенсійний фонд		+											
Органи місцевого самоврядування (виборні органи: сільські, селищні, міські, а також обласні ради)	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Обласні державні адміністрації	+		+								+		
Районні державні адміністрації	+		+								+		
Державна служба зайнятості			+					+				+	

²²⁰ Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та положень про органи влади

Додаток 1.3. Інституційні суб'єкти та їхні компетенції у сфері діалогу та медіації²²¹

Сфера компетенції	Розбудова довіри в територіальних громадах, що постраждали від збройного конфлікту		Проведення діалогів з питань примирення в територіальних громадах		Підвищення спроможності територіальних громад з питань урівняння конфліктів		Проведення діалогів з питань культури та толерантності, релігійних та етнічних питань		Залучення громадських організацій до процесів відновлення та розбудови миру		Надання сервісів мешканцям тимчасово окупованих територій		Розбудова довіри між громадянами та представниками органів безпеки		Народна дипломатія, підтримка зв'язків з мешканцями тимчасово окупованих територій		Залучення міжнародних медіаторів		Доступ до інформації для мешканців НКТ, ВПО		
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10										
Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій																					
Міністерство культури та інформаційної політики	+																				
Міністерство цифрової трансформації																					
Міністерство соціальної політики																					
Міністерство внутрішніх справ																					
Міністерство юстиції України	+																				
Національна поліція	+																				
Міністерство освіти і науки																					
Обласні державні адміністрації	+		+																		
Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, обласні ради)	+		+																		
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації																					
Державний комітет телебачення і радіомовлення																					
Національна рада з питань телебачення і радіомовлення																					
Державне підприємство «Укрпошта»																					
Міністерство закордонних справ																					
Державна прикордонна служба																					
Державна податкова служба																					

реалізує заходи та здійснює координаційну функцію за всіма напрямками

²²¹ Визначено на підставі положень про органи влади, Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року та Плану заходів до неї; а також Плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Додаток 2. Міжнародна співпраця у сфері подолання і пом'якшення наслідків конфлікту в Україні

Додаток 2.1.

Заресстровані проекти міжнародної технічної допомоги станом на вересень 2020 за даними Секретаріату Кабінету Міністрів України

№	Назва проекту	Бюджет проекту	Валюта	Початок	Кінець	Донор	Реципієнт	Виконавець	Мета проекту	Сектор
1	Протидія торгівлі людьми в Україні	16 023 815	дол. США	20.08.04	01.01.23	США	ГО "Тернопільський міський жіночий клуб "Відродження нації"	Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration)	Надання підтримки Уряду України у зменшенні обсягів торгівлі людьми, у впровадженні Національного механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи із протидії торгівлі людьми на національному та місцевому рівнях на основі останніх законодавчих змін, включаючи реформу децентралізації. Розвиток спроможностей на місцевому рівні для надання високоякісної допомоги постраждалим від торгівлі людьми, включаючи нещодавно виявлених постраждалих серед внутрішньо переміщених осіб. Залучення організації громадянського суспільства до надання якісної реінтеграційної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми	Верховенство права та доступ до правосуддя
2	Розвиток громад	2 992 800	дол. США	01.03.06	31.12.22	США	Українські неурядові та благодійні організації, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, бібліотеки, інші зацікавлені державні та комунітальні установи (за місцем призначення волонтерів)	Корпус Миру США в Україні	Підвищення спроможності громадян брати участь у вирішенні актуальних питань життєдіяльності місцевих громад, сприяння сталому організованому розвитку українських урядових і неурядових організацій, розширення економічних можливостей громадян	Діалог та медіація, підтримка громад
3	Регування на порушення прав людини та посилення правової спроможності громадян та правозахисників в Україні (Права людини в дії)	4 000 000	дол. США	08.09.14	30.09.22	США	Громадяни України, включаючи громадян, які постраждали від конфлікту та окупації, внутрішньо переміщені особи	Громадська спілка "Українська Гельсінкська спілка з прав людини"	Посилення відповідальності за порушення прав людини та воєнні злочини, що виникають внаслідок конфлікту на сході України та неконфліктної анексії Криму, а також закладання фундаменту для сталого миру та соціальної єдності	Верховенство права та доступ до правосуддя

4	Розвиток соціальної інфраструктури, у зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні	55 150 000	євро	01.02.16	28.02.21	Німеччина	Громади, органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади та громадські організації, які визначаються на конкурсній основі: Бердянська міська рада Запорізької області (код ЄДРПОУ 20525153); Первомайська міська рада Харківської області (код ЄДРПОУ 35926170)	Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) ІМБХ	Забезпечення покращеною соціальною інфраструктурою внутрішньо переміщених осіб та місцевого населення в обраних приймаючих громадах Харківської, Дніпропетровської та Запорізької областей шляхом:	Інтеграція ВПО, підтримка громад
5	Децентралізація притримує країні результати та ефективність (DOBRE)	50 000 000	дол. США	08.06.16	07.06.21	США	Всеукраїнська асоціація сільських та селищних рад ГО «Український кризовий медіа-центр» Виконавчий комітет Зеленодольської міської ради Дніпропетровської області Виконавчий комітет Васильківської селищної ради Дніпропетровської області Виконавчий комітет Мирівської сільської ради Дніпропетровської області Виконавчий комітет Гречаноподівської сільської ради Дніпропетровської області Виконавчий комітет Софіївської селищної ради Дніпропетровської області Виконавчий комітет Петриківської селищної ради Дніпропетровської області Піщанська сільська рада Дніпропетровської області Миколаївська сільська рада Дніпропетровської області Нижньовербізька сільська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Матівецька сільська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Пядицька сільська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Дзвиняцька сільська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Ланчинська селищна рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Тлумашька міська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Білівцівська селищна рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Дмитрівська сільська рада Кіровоградської області Новопразька селищна рада Кіровоградської області Смолінська селищна рада Кіровоградської області Помічянська міська рада Кіровоградської області Компаніївська селищна рада Кіровоградської області Виконавчий комітет Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області Маловисіківська міська рада Кіровоградської області Кам'яномостівська сільська рада Миколаївської області Виконавчий комітет Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області Маловисіківська міська рада Кіровоградської області	Глобал Комьюнітіз/Global Communities	- проведення капітального ремонту та розбудови нових приміщень;	Діалог та медіація, підтримка громад

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

6	Подолання наслідків конфлікту, пілотний проект з відновлення та розбудови спроможностей	3 550 000	дол. США	20.09.16	31.12.20	МБРР	Мінінтеграції	Старобородчанська сільська рада об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області Мерефянська міська рада Харківської області Асканія-Нова селищна рада Херсонської області Музиківська сільська рада Херсонської області Кочубеївська сільська рада об'єднаної територіальної громади Херсонської області Бобринецька міська рада Кіровоградської області Баштанська міська рада Миколаївської області Олександрівська селищна рада Миколаївської області Прибужанівська сільська рада Миколаївської області Гусятинська селищна рада Тернопільської області Заводська селищна рада Тернопільської області Микулинецька селищна рада Тернопільської області Скала-Подільська селищна рада Тернопільської області Байковецька сільська рада Тернопільської області Іванівська сільська рада Тернопільської області	Мінінтеграції	Розбудова інституційної спроможності Міністерства з питань реінтеграції; тимчасове окупаєних територій України, реалізація пілотних заходів з реагування на проблеми для розвитку, викликані переміщенням осіб і поверненням комбатантів	Інтеграція ВПО/АТО, підтримка громад
7	Програма реформування сектору юстиції "Нове правосуддя"	21 193 693	дол. США	01.10.16	07.02.21	США	Державна судова адміністрація України Вища кваліфікаційна комісія суддів України Національна школа суддів України Вища рада правосуддя Міністерство юстиції України Міністерство освіти і науки України Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича Український католицький університет Національний університет «Одеська юридична академія» Національний університет «Києво-Могилянська академія» ГО «Подільська правозахисна фундація» Київський національний університет імені Тараса Шевченка Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти Верховний Суд Вищий антикорупційний суд	Chemonics International, Inc	Надання підтримки у створенні умов для функціонування незалежної, підзвітної, прозорої та ефективної системи правосуддя, що підтримує верховенство права, та у боротьбі з корупцією в Україні	Верховенство права та доступ до правосуддя	

8	Партнерство для розвитку міст	19 489 340	кан. дол.	27.03.15	30.06.21	Канада	<p>Антимонопольний комітет України</p> <p>ГС «Мережа правового розвитку»</p> <p>ГО «Асоціація слідчих суддів України»</p> <p>Чугуївська міська районна громадська організація «Чугуївська правозахисна група»</p> <p>ГО «Чернігівський громадський комітет захисту прав людини»</p> <p>ВАОМС «Асоціація міст України», Виконавчий комітет Бердянської міської ради, Енергодарська міська рада, Виконавчий комітет Мелітопольської міської ради, Запорізька міська рада, Долинська міська рада, Виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради, Коломийська міська рада, Виконавчий комітет Яремчанської міської ради, Виконавчий комітет Хмельницької міської ради, Ладжижінська міська рада, Виконавчий комітет Жмеринської міської ради, Вінницька міська рада, Виконавчий комітет Комсомольської міської ради, Виконавчий комітет Кременчуцької міської ради, Миргородська міська рада, Полтавська міська рада, Громадська організація «Інновації та інвестиції», м. Запоріжжя, Запорізька область, Громадська спілка «Асоціація виробників мелітопольської черешні», м. Мелітополь, Запорізька область, Громадська організація «Туристично-оздоровча Україна», м. Хмельник, Вінницька область, Громадська спілка «Жмеринський промисловий кластер», м. Жмеринка, Вінницька область, Комунальна організація «Інститут розвитку міста» Полтавської міської ради, Благодійна організація «Благодійний Фонд «Все можливо», м. Мелітополь, Запорізька область, Громадська організація «Зміни можливі», м. Миргород, Полтавська область, Громадська спілка «Миргородський центр кераміки», м. Миргород, Полтавська область, Громадська організація «Центр розвитку підприємництва», м. Вінниця, Агенція місцевого економічного розвитку міста Ладжижин, Вінницька область, Громадська організація «Італійський культурний центр Емілі», м. Бердянськ, Запорізька область, Громадська організація «Інформаційно-ресурсний центр культурних комунікацій Діалог» м. Бердянськ, Запорізька область Молодіжна громадська організація «Відродження», м. Енергодар, Запорізька область, Громадська спілка «Асоціація культурного підприємства «Пік-Арт», м. Вінниця, Комунальна установа «Агенція розвитку Мелітополя» Мелітопольської міської ради Запорізької області, Громадська організація «Саме час», м. Коломия, Івано-Франківська область, Краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів, м. Долина, Івано-Франківська область, Громадська організація «ВОО» Спілка підприємців «Спіна» м. Вінниця, Громадська організація «Інша жінка» м. Кременчук, Полтавська область, Громадська організація «Центр соціальних та ділових ініціатив» м. Яремче, Івано-Франківська область, Організація «Фонд підтримки підприємництва» м. Горішні Плавні, Полтавська область, Громадська організація «Центр інновацій та соціально-бізнесових ініціатив» м. Кременчук, Полтавська область, Громадська організація «Інститут розвитку Яремчанського краю», м. Яремче, Івано-Франківська область, Громадська організація «Агенція місцевого розвитку міста Енергодар», м. Енергодар, Запорізька область</p>	<p>Федерація канадських муніципалітетів</p>	<p>Зміцнення муніципального сектора в Україні шляхом нарощення спроможностей в шістнадцятих містах задля сприяння демократії та економічному розвитку на місцевому рівні, створення більш сприятливого середовища для підприємництва та місцевого економічного розвитку, сприяння децентралізації влади та плануванню комплексного розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях</p>	<p>Діалог та медіація, підтримка громад</p>
---	-------------------------------	------------	-----------	----------	----------	--------	--	---	---	---

9	Медійна програма в Україні	35 000 000	дол. США	01.10.18	30.09.23	США	<p>ГО «Закарпатська обласна організація «Ужгородський прес-клуб», м. Ужгород</p> <p>ГО «Миколаївський центр журналістських розслідувань», м. Миколаїв</p> <p>ГО «Львівський прес-клуб», м. Львів</p> <p>ГО «Платформа прав людини», м. Київ</p> <p>ГС «Коаліція Реанімаційний Паке́т Реформ», м. Київ</p> <p>ТОВ «Телерадіокомпанія «ТВ-7», м. Маріуполь</p> <p>ГО «Всеукраїнський демократичний форум», м. Київ</p> <p>ГО «Інститут аналітики та адвокації», м. Полтава</p> <p>ГО «Криголам», м. Київ</p> <p>ГО «Бахмутська фортеця», м. Бахмут</p> <p>БО «Об'єднання підлітків та молоді «Тінерджайзер», м. Київ</p> <p>ГО «Комунікації для змін», м. Київ</p> <p>ГО «Безпечне місце», м. Маріуполь</p> <p>ГО «Центр досліджень соціальних перспектив Донбасу», м. Київ</p> <p>ТОВ «Телерадіокомпанія Рівне1», м. Рівне</p> <p>ГО «СЛОБІДСЬКИЙ КРАЙ», м. Харків</p> <p>ГО «ВОКС УКРАЇНА», м. Київ</p> <p>ТОВ «Телерадіокомпанія «Вільне радіо», м. Київ</p> <p>ТОВ «Комунікативний хаб «ЕКОНОМІКА», м. Київ</p> <p>ТОВ «Радіокомпанія «Західний полюс», м. Івано-Франківськ</p> <p>ГО «Інформаційний прес-центр», м. Київ</p> <p>ГО «Центр демократії та верховенства права», м. Київ</p> <p>ГО «Національна асоціація медіа», м. Київ</p> <p>ТОВ «ЗН УА», м. Київ</p> <p>ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України»</p> <p>ГО «АГЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЛОКАЛЬНИХ МЕДІА «АБО», м. Київ</p> <p>ТОВ «Видавничий дім «Медіа-ДК», м. Київ</p> <p>МГО «Київський економічний інститут», м. Київ</p> <p>ГО «Твоє місто Львів», м. Львів</p> <p>Одеська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»</p> <p>ГО «Асоціація вільних журналістів», м. Київ</p> <p>ТОВ «Телерадіокомпанія «ТВА», м. Чернівці</p> <p>ГО «Наші гроші», м. Київ</p> <p>ТОВ «Агенція медіа-технологій «СІД ІНФОРМ», м. Луцьк</p>	Іnternews Network (Іnternews Network)	Посилення актуальної для суспільства ролі ЗМІ у демократичних процесах в Україні, розширення доступу громадян до якісної інформації	Діалог та медіація
---	----------------------------	------------	----------	----------	----------	-----	---	---------------------------------------	---	--------------------

10	Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні	4 280 822	дол. США	01.04.17	31.03.22	ООН	<p>ТОВ «Інформаційне агентство «Лігабізнесінформ», м. Київ</p> <p>ГО «Українське Телебачення Торонто», м. Київ</p> <p>ГО «Центр журналістських розслідувань «Сила правди», м. Луцьк</p> <p>ВГО «Комісія з журналістської етики», м. Київ</p> <p>ТОВ «7 ІНФОРМ», м. Чугуїв Харківської обл.</p> <p>ТОВ «Міська телерадіокомпанія Чернівці», м. Чернівці</p> <p>ГС «Українська Асоціація Медіа Бізнесу», м. Київ</p> <p>ТОВ Рекламно-інформаційне агентство «K&K», м. Старобільськ Луганської обл.</p> <p>ТОВ «Радіостанція «Великий Луг», м. Запоріжжя</p> <p>ТОВ «СЛОБІДСЬКИЙ КРАЙ», м. Харків</p> <p>ГО «Львівський медіафорум», м. Львів</p> <p>ГО «Центр аналітики і розслідувань», м. Київ</p>	Програма розвитку ООН в Україні	Посилення організацій громадянського суспільства з метою сприяння демократії, забезпечення встановлення конструктивного та результативного діалогу між Урядом та організаціями громадянського суспільства, зміцнення спроможності громадських організацій просувати та захищати права людини в Україні	Діалог та медіація
11	Зміцнення громадської довіри (УСВІ - І)	51 692 208	дол. США	11.04.17	09.04.21	США	<p>ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр» м. Київ</p> <p>ГО «Смарт Поінт Ужгород» м. Ужгород</p> <p>ГО «Едюкейшнал Ера» м. Київ</p> <p>ГО «Донецький інститут інформації» м. Київ</p> <p>ГО «Культурна агенція А» м. Харків</p> <p>ГО «БІЗНЕС-АСОЦІАЦІЯ «МИ – ХЕРСОНЦЬ» м. Херсон</p> <p>ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр» м. Київ</p> <p>ТОВ «Інфо Салієнс» м. Київ</p> <p>ГО «Молоді – ініціативні» м. Скадовськ</p> <p>ГО «Місто-сад» м. Київ</p> <p>БО «Благодійний фонд «Тепле місто» м. Івано-Франківськ</p> <p>ГО «Твоє місто Львів» м. Львів</p> <p>ДУ «Офіс реформ Херсонської області» м. Херсон</p> <p>Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького м. Запоріжжя</p> <p>ТОВ «КНЦ» м. Київ</p> <p>ГО «Український центр дослідження проблем безпеки імені Дмитра Тимчука»</p> <p>ТОВ «НРАВІТЯ ПЛЕНЕТ» м. Київ</p> <p>ТОВ «ТІНСПІРІТ» м. Київ</p> <p>БО «Львівська освітня фундація» м. Львів</p>	Кімонікс Інтернешнл Інк./Chemonics International Inc.	Розширення кола прихильників реформи на основі толерантності та західних цінностей; підвищення рівня довіри громадян і участі у процесі реформування на місцевому рівні; зменшення вразливості до зовнішньої маніпуляції та інформації.	Діалог та медіація, підтримка громад, інтеграція ВПО/АТО

12	Професійна інтеграція внутрішньо переміщених осіб	5 000 000	євро	01.09.17	31.07.21	Ні-меччина	МТОТ; Внутрішньо переміщені особи; вразливі групи населення приймаючих громад та інші особи, які визначатимуться під час реалізації проєкту	Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) ІмБХ	Підвищення рівня зайнятості внутрішньо переміщених осіб громад, які приймають внутрішньо переміщених осіб	Інтеграція ВПО, підтримка громад
13	Мобільні центри надання адміністративних послуг для постраждалих від конфлікту населення східної України	5 000 000	кан. дол.	27.03.19	30.06.22	Канада	Курхівська міська рада Мар'їнського району Донецької області Сіверська міська рада Бахмутського району Донецької області Вулледарська міська рада Донецької області Мар'їнська районна державна адміністрація Донецької області Виконавчий комітет Попаснянської міської ради Луганської області Северодонецька міська рада Луганської області Станично-Луганська селищна рада Луганської області Новоайдарська селищна рада Луганської області Військово-цивільна адміністрація міста Золоте та села Катеринівка Попаснянського району Луганської області Військово-цивільна адміністрація міста Шастя Новоайдарського району Луганської області	Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (ПРООН)	Надання державних соціальних, інформаційних, адміністративних послуг та послуг правової допомоги найбільш уразливим та маргіналізованим групам населення, які постраждали внаслідок конфлікту на територіях України	Верховенство права та доступ до правосуддя, підтримка громад
14	Програма сприяння громадській активності «Долучайся!»	22 000 000	дол. США	01.10.16	30.09.21	США	Громадська організація «Центр ЮЕЙ», м. Київ Громадська організація «Інтернешнл Україна», м. Київ Громадська організація «Центр протидії корупції», м. Київ Громадська організація «Центр «Нова Європа», м. Київ Громадська організація «Центр політико-правових реформ», м. Київ Громадська організація «Вокс Україна», м. Київ Громадська організація «Українська Академія Лідерства», м. Київ Благотворна організація «Благодійний фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», м. Київ Громадська організація «Глобал Офіс», м. Київ Громадська організація «Центр сучасного розвитку «Астра», м. Нова Каховка, Херсонська область Громадська організація «Залізниця без корупції», м. Суми Громадська організація «Медіавізія», м. Запоріжжя Громадська організація «Сумське громадське коло», м. Суми Громадська організація «Фрідом», м. Енергодар, Запорізька область Громадська організація «Розвиток разом», м. Зміїв, Харківська область Чугуївська міська районна громадська організація «Чугуївська правозахисна група», м. Чугуїв Громадська організація «Українське телебачення Торонто», м. Київ Громадська організація «Всеукраїнська асоціація музичних подій», м. Київ Громадська організація «Бюро правничих комунікацій», м. Суми Громадська спілка «Освіторя», м. Київ	Раст, Інс./Пакт Інк.	Підвищення рівня поінформованості громадян та їх участі в активному громадянському житті на національному, регіональному та місцевому рівнях шляхом підвищення громадянської освіти, сприяння створенню ефективних національних, регіональних і місцевих громадських коаліцій і ініціатив для прискорення демократичних реформ, поліпшення організаційного потенціалу організацій громадського суспільства, розвиток місцевого потенціалу для забезпечення довгострокової громадської участі в демократичних реформах.	Діалог та медіація, підтримка громад
15	Сприяння розвитку соціальної інфраструктури (УФСІ VI)	9 000 000	євро	01.12.18	01.06.22	Ні-меччина	Міністерство соціальної політики України	Український фонд соціальних інвестицій	Відновлення житлових будівель для ВПО (житлових будинків, окремих квартир, гуртожитків та інших будинків) та об'єктів соціальної інфраструктури, таких як заклади дошкільної та шкільної освіти у громадах, де розміщуються ВПО	Інтеграція ВПО, підтримка громад

16	Демократичне врядування у східній Україні	57 051 252	дол. США	01.10.18	30.09.23	США	ГО «Нова Дружківка», м Дружківка Донецької області Маріупольська міська рада Донецької області ГО «Антикризовий Медіа – Центр», м. Краматорськ Донецької області ГО «Громадське радіо», м. Київ ГО «Медіа-Поляд», м. Покровськ, Донецька область ГО «Маріупольська Спілка Молоді», м. Маріуполь, Донецька область ГО «Сильні громади», м. Київ ГО «Кризовий Медіа-Центр «Сіверський Донець», м. Северодонецьк, Луганська область Луганське регіональне відділення Асоціації міст України, м. Северодонецьк, Луганська область ГО «Місто-сад», м. Київ ГО «Центр сприяння активності та розвитку громадського почину «ЄДНАННЯ», м. Київ Северодонецька міська рада, м. Северодонецьк, Луганська область Відділ культури, молоді та спорту Кременської районної державної адміністрації Луганської області, м. Кременна, Луганська область ГО «Рада голів ОСББ м. Маріуполя», м. Маріуполь, Донецька область Рубжанська міська рада Луганської області Державна установа Управління соціального захисту населення Слов'янської міської ради, м. Слов'янськ Донецької області БО «Львівська освітня фундація», м. Львів ГО «Наш дім-Слов'янськ», м. Слов'янськ, Донецька область	Кімонікс Інтернешнл Інк.	Зміцнення зв'язку довіри між громадянами та владою у східній Україні	Верховенство права та доступ до правосуддя, підтримка громад, інтеграція ВПО/АТО, діалог та медіація
17	Підтримка судової реформи	8 273 116	кан. дол.	28.03.16	31.12.20	Канада	Верховний суд; Вища рада правосуддя; Вища кваліфікаційна комісія суддів України; Державна судова адміністрація України, Рада суддів України ;Служба судової охорони	Національний суддівський інститут Канади/ National Judicial Institute (NJI) of Canada	Зміцнення демократії та верховенства права в Україні шляхом впровадження цілеспрямованої багаторічної стратегії реформування сектору юстиції, спрямованої на зміцнення судової реформи та судових установ України	Верховенство права та доступ до правосуддя
18	Надання соціальних послуг в громаді	2 850 000	євро	01.12.18	31.10.22	МБРР	Український фонд соціальних інвестицій (УФС)	Український фонд соціальних інвестицій (УФС)	Поліпшення доступу вразливих груп населення до соціальних послуг в обраних громадах	Підтримка громад
19	Внутрішнє переміщення в Україні: розробка триваліх рішень	1 800 000	євро	14.12.18	30.09.20	Рада Європи	МТОТ, інші реципієнти будуть визначені у ході реалізації проекту	Офіс Ради Європи в Україні	Посилення спроможності внутрішньо переміщених осіб (ВПО), переміщених фахівців, закладів та установ, а також інших ключових партнерів впливати на покращення системи захисту прав людини та доступу до правосуддя в Україні відповідно до стандартів Ради Європи	Верховенство права та доступ до правосуддя, підтримка громад, інтеграція ВПО/АТО, діалог та медіація

20	Залучення громадян у процес прийняття рішень шляхом проведення публічних консультацій	2 600 000	фунтів стерлінгів	01.07.18	31.03.21	Велика Британія	ГО «Всеукраїнське громадське об'єднання «Інститут «Республіка»	Національний демократичний Інститут Міжнародних Відносин (НДІ)	Допомога Уряду України у розробці та імплементації стратегії сталого, регулярного та гнучкого механізму впровадження публічних консультацій в Україні	Діалог та медіація
21	«Педагогіка миру» для відновлення громадянсько-громадянського діалогу на сході України	1 280 000	євро	09.06.17	31.12.20	Німеччина	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»	Engagement Global GmbH Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH	Розробити форми та методи реалізації освітньої технології «педагогіка миру», сприяти подоланню світоглядних розбіжностей та будівництву культури громадянського діалогу в Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях	Діалог і медіація
22	Підтримка впровадження судової реформи в Україні	1 110 000	євро	03.04.19	30.11.20	Рада Європи	Вища кваліфікаційна комісія суддів України	Рада Європи	Підтримка України у завершенні судової реформи та впровадженні нещодавно прийнятого законодавства з метою забезпечення незалежності, справедливості та ефективності судової системи відповідно до стандартів та рекомендацій Ради Європи.	Верховенство права та доступ до правосуддя
23	Підтримка жінок-лідерок в Україні	4 805 352	кан. дол.	29.03.19	31.03.22	Канада	Громадська організація «Український жіночий конгрес», Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд»	Національний демократичний інститут міжнародних відносин	Посилення інституційної спроможності ГО «Український жіночий конгрес», як платформи, що забезпечуватиме рівні права та можливості жінок і чоловіків	Діалог та медіація
24	Розвиток потенціалу виконавчої служби України – посилення виконання судових рішень (Етап II)	280 000	євро	06.03.19	31.12.21	ЄБРР	Міністерство юстиції України	Міжнародна організація права розвитку (IDLO) International Development Law Organization (IDLO)	Надання технічної та експертної допомоги для покращення ефективності виконання судових рішень в Україні	Верховенство права та доступ до правосуддя
25	Поліцейський об'єднаної територіальної громади	3 000 000	дол. США	01.05.19	31.12.20	США	Національна поліція України та її підрозділ: Державна установа «Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України»	Відділ з правохоронних питань Посольства США в Україні, Міжнародна програма підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту юстиції США (CSTAR), корпорація «Engility»	Підвищення ефективності діяльності та покращення сприйняття суспільством Національної поліції України у невеликих містах та селах через впровадження поліцейських послуг в об'єднаних територіальних громадах та підвищення професіоналізму поліцейських, які будуть служити цим громадам	Діалог та медіація, підтримка громад

26	Реформи децентралізації та безпеки в громаді: трансформаційні підходи до гендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок в Україні	15 000 000	данських крон	01.02.18	31.12.22	Данія	Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд» (код ЄДРПОУ 25916711); Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я»	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в Україні	Забезпечення участі та отримання жінками, особливо вразливими групами, однакових переваг від процесів реформи децентралізації та забезпечення безпеки в громадах. Проєкт надаватиме підтримку Уряду України в інтеграції пріоритетів гендерної рівності стосовно зазначених напрямків шляхом розбудови потенціалу органів влади	Діалог та mediaція
27	Права людини для України	30 000 000	данських крон	01.01.19	31.12.23	Данія	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національне агентство України з питань державної служби, громадські організації, які будуть обрані на конкурсній основі в ході реалізації проєкту	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)	Утвердження прав людини через зміцнення спроможності національних суб'єктів ефективно сприяти, захищати та дотримуватися прав людини та інтегрувати принципи, засновані на правах людини у національні та місцеві політики в усій Україні, включаючи зону конфлікту	Верховенство права та доступ до правосуддя
28	Жінки України: залучені, спроможні, незламні	4 750 000	кан. дол.	25.03.19	30.06.24	Канада	Всеукраїнська громадська організація Центр «Розвиток демократії»; Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я»	Ract Institute	Підвищення рівня реалізації прав людини жінками і дівчатами та просування гендерної рівності	Діалог та mediaція
29	Підтримка захисту прав людини через покращення доступу до конституційної юстиції	872 408	євро	01.04.19	31.03.21	ОБСЄ	Конституційний суд України	Координатор проєкту ОБСЄ в Україні	Підтримка здатності Конституційного Суду України захищати права людини шляхом покращення доступу до конституційної юстиції	Верховенство права та доступ до правосуддя
30	Посилення національної та місцевої спроможності для ефективного забезпечення безпеки, правосуддя та послуг з реінтеграції на постраждалих	5 000 000	дол. США	01.04.19	31.03.22	Нідерланди	Національна поліція України (код ЄДРПОУ 40108578) та територіальні органи: Департамент патрульної поліції, м. Київ (код ЄДРПОУ 40108646), Головне управління Національної поліції в Донецькій області, м. Маріуполь (код ЄДРПОУ 40109058), Головне управління Національної поліції в Луганській області, м. Северодонецьк; Державна служба України з надзвичайних ситуацій та її територіальні органи: Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Донецькій області, м. Маріуполь, Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Луганській області, м. Северодонецьк; неурядові громадські організації, які будуть визначені у ході реалізації проєкту та у межах проведення конкурсів із надання грантів	Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (ПРООН)	Посилення особистої та громадської безпеки і зміцнення механізмів розбудови миру у східній Україні	Підтримка громад, Верховенство права та доступ до правосуддя, інтеграція АТО/ВПО, діалог та mediaція
31	Економічна підтримка східної України	61 818 364	дол. США	27.08.18	26.08.23	США	Луганська обласна військово-цивільна адміністрація Донецька обласна військово-цивільна адміністрація Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд», м. Київ Громадська організація «Українська Академія Лідерства», м. Київ Громадська організація «СОЦІАЛ БУСТ», м. Київ ФОП Циганков Олександр Вікторович, м. Северодонецьк Луганської області	Компанія DAI Global LLC, TOB «СДМ Інжиніринг Україна», ФНІ360	Підтримка стабілізації економіки східної України та сталого розвитку малих і середніх підприємств	Інтеграція ВПО/АТО, підтримка громад

				<p>Громадська організація «Гранд Експерт», м. Миколаїв Луганський національний аграрний університет ФОР Свяченко Владислав Юрійович, м. Слов'янськ Донецької області ФОР Косілкин Дмитро Володимирович, м. Лисичанськ Луганської області Громадська спілка «Мережа Глобального Договору в Україні», м. Київ Українська об'єднана кредитна спілка, м. Київ Громадська організація «Молодіжний рух «ШИФТ», м. Краматорськ Донецької області Громадська організація «Агенція регіонального розвитку Східного Донбасу», м. Северодонецьк Луганської області Курахівський професійний ліцей, м. Курахове Донецької області ТОВ «Онлайн Україна», м. Бердянськ Запорізької області Маріупольський професійний ліцей автотранспорту, м. Маріуполь Донецької області ФОР Костенко Сергій Вікторович, м. Лисичанськ Луганської області ФОР Теличко Ганна Олександрівна, м. Вугледар Донецької області Східноукраїнський національний університет імені Володимира Деля, м. Северодонецьк Луганської області ФОР Матковська Сніжана Василівна, с. Миколаївка Луганської області Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь Донецької області Громадська організація «Северодонецька молодіжна рада», м. Северодонецьк Луганської області Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Овочі станичники», смт. Станиця Луганська Луганської області ТОВ «Науково-виробниче підприємство «ІНТЕКО», м. Северодонецьк, Луганська область Донецька торгово-промислова палата, м. Краматорськ, Донецька область ФОР Площ Олександр Євгенович, м. Авдіївка, Донецька область Громадська організація «Гранд Експерт» Міжнародний моніторинг процесу хімічної обробки рослин, м. Миколаїв ФОР Виноградов Ігор Володимирович, м. Покровськ, Донецька область Марківський професійний аграрний ліцей, смт. Марківка, Луганська область Громадська організація «Український інститут міжнародної політики», м. Київ</p>					
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

32	Канадсько-український проект розвитку поліції (CUPDP)	6 500 000	кан. дол.	24.07.19	31.01.23	Канада	Національна поліція України; Державна установа «Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України»; Державна установа «Академія патрульної поліції»; Державна установа «Рівненська академія патрульної поліції»; Державна установа «Криворізька академія патрульної поліції»; Громадська організація «Українська асоціація представниць правоохоронних органів»	Agriteam Canada Consulting Ltd.	Сприяння зміцненню публічної безпеки та стабільності в Україні завдяки ефективній роботі поліцейських орієнтованих на громадськість	Діалог та медіація, підтримка громад
33	Посилення підзвітності щодо гендерної рівності і розширення можливостей жінок у сфері національних реформ, миру та безпеки	49 000 000	шв. крон	01.05.17	30.04.21	Швеція	Міністерство юстиції України, громадські організації, відібрані на конкурсній основі	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (Структура ООН Жінки) в Україні	Забезпечити зміни у сфері гендерної рівності, дотримання та розширення прав жінок в Україні шляхом включення зобов'язань щодо гендерної рівності та прав жінок до національних реформ та процесів поновлення миру і безпеки, а також впровадження механізмів належного фінансування, реалізації, моніторингу та оцінювання	Діалог та медіація
34	Забезпечення ефективною участі громадян у впровадженні реформ для гендерної рівності	6 249 899	кан. дол.	29.03.19	09.03.24	Канада	Центральна виборча комісія	International Electoral Systems (IFES)/Міжнародна фундація виборчих систем	Удосконалення інституційної, правової та політичної систем в Україні з метою подолання стереотипів та практик щодо гендерних норм. Посилення виконання жінками ролей, громадських та інституційних лідерів, політиків та виборців. Підвищення обізнаності громадськості про важливість інклюзивності та гендерної рівності як на соціальному, так і на індивідуальному рівнях	Діалог та медіація
35	Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталості демократії в Україні	500 000	євро	19.12.19	31.07.21	Рада Європи	Міністерство соціальної політики України	Офіс Ради Європи в Україні	Зробити ватомий внесок у зміцнення сталості демократії через розширення соціальних прав відповідно до європейських стандартів.	Інтеграція ВПО/АТО
36	Соціально відповідальний бізнес як рушій реформ децентралізації в Україні. Створення спільної історії успіху	1 243 449	грн.	06.12.19	30.09.20	Швейцарія	Волочиська міська об'єднана територіальна громада	ТОВ «Делой і Туш»	Виконання заснованого на фактах та спільного процесу із формування Дюрожною картою розвитку громади із використанням інноваційних бізнес-аналітичних підходів: демонстрація ролі бізнесу у процесах трансформації громади і просування цього успішного досвіду для подальшого поширення знань та масштабування у бізнес-ініціативах, а також у міжнародних проєктах технічної допомоги	Діалог та медіація, підтримка громад
37	Електронне урядування. Задіяльність підзвітності влади та участі громади (EGAP)	5 080 000	швейцарських франків	01.07.19	30.06.23	Швейцарія	Міністерство цифрової трансформації України; Міністерство охорони здоров'я України; Національна служба здоров'я України; Державне підприємство «Електронне здоров'я»; Державне підприємство «Дія»; Вінницька обласна державна адміністрація; Волинська обласна державна адміністрація; Дніпропетровська обласна державна адміністрація; Одеська обласна державна адміністрація; Луганська обласна військово-цивільна адміністрація	Міжнародний благодійний фонд «Фонд Східна Європа» (код ЄДРПОУ 35142329)	Сприяння розбудові мирлобного і всеохоплюючого суспільства задія стального розвитку, забезпечення доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям.	Верховенство права та доступ до правосуддя

38	Підтримка реформи сектору кримінальної юстиції в Україні	1 600 000	дол. США	11.02.20	31.12.20	США	Офіс Генерального прокурора. Тренінговий центр прокурорів України	Відділ з правохоронних питань Посольства США в Україні, Міжнародна організація права розвитку (IDLO)	Сприяння реформі системи органів прокуратури в Україні шляхом: проведення багатоступового, прозорого процесу атестації прокурорів на обласному і місцевому рівнях; проведення відкритих конкурсів для зовнішніх кандидатів; надання консультативної та дорадчої допомоги у таких сферах, як розслідування складних злочинів, внутрішня безпека, етика, лідерство та міжнародна співпраця; створення сучасного Тренінгового центру прокурорів України тощо	Верховенство права та доступ до правосуддя
39	Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства в Україні	9 974 249	дол. США	01.10.19	30.09.24	США	ГС «Коаліція Реанімаційний Паке́т Реформ», м. Київ Запорізький обласний благодійний фонд «Посмішка дитини», м. Запоріжжя ГО «Детектор медіа» ГО «Інститут громадського розвитку «Ортега-і-Гасет» Харківська громадська неприбуткова організація «Сучасна жінка» ГО «ФУНДАЦІЯ ДЕЮРЕ» Всеукраїнська громадська організація «Спілка Української Молоді в Україні» ГО «КиївПрайд» Всеукраїнська громадська організація «Магнолія» ГО «Спільно ХАБ» БО «Благодійний фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» ГО «Тернопільська аграрна дорадча служба» ГО «Сяйво серця» ГО «Відкритий Університет Майдану» НPLGBT Хмельницька районна громадська організація «ПРАВО» ГО «Міжнародна асоціація зі сприяння сталому розвитку півдня України «Євростратегія» Івано-Франківська обласна організація «Молода Про-світа» Громадське формування з охорони громадського порядку «Гайдамаки»	ГО «Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання» (ІСАР «Єднання»), ГО «Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД), ГО «Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ)	Зміцнення інституційної спроможності організації громадянського суспільства; покращення правових умов діяльності, сприяння дослідженню і вивченню секторальних проблем, можливостей та найкращих практик громадянського суспільства	Діалог та медіація, підтримка громад
40	Зміцнення ресурсів для сталого розвитку прийомачих громад на сході України	4 000 000	євро	22.11.19	31.12.22	Німеччина	Громади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації та інші юридичні особи, які визначатимуться під час реалізації проекту	Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH	Покращення функціональних можливостей відповідних суб'єктів та установ приймаючих громад з метою впровадження ефективного, орієнтованого на попит та інтегрованого надання ними соціальних та медичних послуг задля сталого та мирного розвитку приймаючих громад	Підтримка громад, інтеграція ВПО/АТО

41	Спеціальна програма підтримки східної України (підконтрольовані території)	10 000 000	євро	01.11.19	31.10.22	Ні-меччина	Громади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації та інші юридичні особи, які визначатимуться під час реалізації проєкту	Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) ІмБХ	Поліпшення надання медичних та соціальних послуг на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей	Підтримка громад, інтеграція ВПО/АТО
42	Розбудова демократичного, мирного та гендерно-рівноправного суспільства в Україні	28 211 084	норвезьких крон	04.12.17	31.12.20	Норвегія	Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України; Запорозький благодійний фонд «Єдність за майбутнє»; МБФ «Український жіночий фонд» м. Київ; МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» м. Київ	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (Структура ООН Жінки) в Україні	Підвищення безпеки для жінок та дівчат в громадах східної України шляхом їхнього залучення, участі та впливу на процеси відновлення, миру та безпеки; сприяння імплементації стратегій щодо попередження та відповіді на гендерно зумовлене насильство	Діалог та mediaція
43	Посилене партнерство для сталого розвитку - пілотний етап	5 000 000	шв. крон	10.12.18	31.12.20	Швеція	Регіональні та місцеві органи влади, місцеві громади, організація громадянського суспільства, бізнес, наукові кола	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)	Сприяння підвищенню ефективності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх здатності прозоро взаємодіяти та співпрацювати з бізнес-сектором, громадянським суспільством та територіальними громадами для забезпечення сталого місцевого розвитку, використовуючи можливості, що випливають з процесу децентралізації в Україні та досвіду країн-членів Європейського Союзу	Діалог та mediaція, підтримка громад
44	Сприяння свободі інтернету в Україні	1 165 925	дол. США	29.09.20	30.09.22	США	Міністерство юстиції України; Координаційний центр з надання правової допомоги	Американська асоціація юристів Ініціатива з верховенства права (American Bar Association Rule of Law Initiative (ABA ROLI))	Збільшення прав і можливостей захисників свободи інтернету – юристів, адвокатів та представників різних секторів суспільства – з метою розробки та підтримки законів і політик, що сприяють свободі інтернету і свободі слова в інтернеті	Урядування та громадське суспільство
45	Підтримка у вдосконаленні доступу до конституційної юстиції	78 500	євро	01.04.20	31.12.20	ОБСЄ	Конституційний суд України	Координатор проєкту ОБСЄ в Україні	Посилення експертного обговорення та обміну думками між всіма суб'єктами, зацікавленими у здійсненні конституційного судочинства, щодо існуючих тенденцій та можливостей здійснення більш інтенсивного захисту прав людини за допомогою інструментів конституційної юстиції	Верховенство права та доступ до правосуддя
46	Програма реінтеграції ветеранів	5 037 031	дол. США	11.09.19	10.09.21	США	Міністерство у справах ветеранів України, Благодійна організація «Благодійний фонд «Ветеран ХАБ+++», ветерани війни	Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX)	Підтримка процесу реінтеграції ветеранів війни в Україні та процесу створення спроможних структур підтримки ветеранів війни, збільшення доступності високоякісних послуг з психічного здоров'я та значних економічних можливостей для ветеранів війни	Інтеграція ветеранів, підтримка громад
47	Підтримка децентралізації в Україні - Фаза II	41 710 000	шведських крон	01.01.20	31.12.22	Швеція	Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад»	Шведська асоціація місцевих влад та регіонів (SALAR)	Посилення демократії, покращення врядування та надання послуг громадам України	Підтримка громад, діалог та mediaція

48	Сприяння розвитку національних та місцевих установ за- ради захисту життя і прав населення, яке постраждало від конфлікту в східній Україні	1 100 000	дол. США	01.07.19	30.06.21	США	ВПО та постраждале від конфлікту населення Донецької і Луганської областей	Датська рада у справах біженців	Удосконалення захисту основних прав найбільш вразливих груп ВПО та постраждалого від конфлікту на- селення, зменшення загрози життю і травмування від вибухонебезпечних об'єктів	Підтримка громад, інтеграція ВПО, діалог та медіація
49	Сприяння діалогу щодо реформ в Україні	105 000	євро	30.04.20	31.12.20	ОБСЄ	Секретаріат Кабінету Міністрів України	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Підсилення спроможності працівників центральних органів виконавчої влади, задіяних у реформах, використовувати діалогові підходи та інструменти для впровадження реформ та підвищення обізнаності щодо досягнутих результатів	Діалог та медіація
50	Посилення саморегуляції українських медіа	486 500	євро	01.11.19	30.11.22	ОБСЄ	Всеукраїнська громадська організація "Комісія з журналістської етики" (ВГО "КЖЕ") (ЄДРПОУ 26409287)	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Підвищення спроможності українських медіа використовувати само-регуляцію для сприяння розвитку етичної, якісної журналістики, у тому числі у кризовому середовищі	Діалог та медіація
51	Гуманітарна та соціально-економічна підтримка внутрішньо переміщених осіб та по- страждалого населення на сході України	873 290	дол. США	25.03.20	24.03.21	Япо- нія	Адміністрація Державної прикордонної служби України та її підрозділи: Донецький прикордонний загін Державної прикордонної служби України (в/ч 9937) (код ЄДРПОУ 14321726), Краматорський прикордонний загін Державної прикордонної служби України (в/ч 2382) (код ЄДРПОУ 14321885), Луганський прикордонний загін імені Героя України полковника Євгена Пікуса Державної прикордонної служби України (в/ч 9938) (код ЄДРПОУ 14321736), заклади медичної допомоги Донецької та Луганської областей вздовж лінії розмежування на підконтрольній Уряду території, які будуть визначені в процесі реалізації проєкту	Міжнародна організація з міграції	Сприяння зусиллям Уряду України щодо підтримки соціально-еконо-мічного відновлення внутрішньо переміщених осіб та постраждалого від конфлікту населення вздовж лінії зіткнення та контрольних пунктів в'їзду-виїзду на сході України	Інтегра- ція ВПО, підтримка громад, допомога населенню
52	Підтримка професійного навчання суддів	55 000	євро	01.01.20	31.12.20	ОБСЄ	Національна школа суддів України	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Розширення доступу української суддівської спільноти до сучасних національних та міжнародних стан- дартів та практик у сфері захисту прав людини	Верховенство права
53	Вдосконален- ня законодав- чої бази та спроможності Уряду України та організації громадянсько- го суспільства ефективно співпрацювати	116 000	євро	01.03.20	31.12.20	ОБСЄ	Міністерство молоді і спорту України	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Підтримка розробки законодавчої бази та спроможності державних органів влади та громадянського суспільства до ефективного спів-робітництва на основі найкращих міжнародних практик	Діалог та медіація
54	Соціальна та психологічна реабілітація населення, що постраждало внаслідок конфлікту	85 000	євро	01.01.20	31.12.20	ОБСЄ	Міністерство у справах ветеранів України	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Посилення спроможності Міністер-ства у справах ветеранів України у розбудові національної системи реа-білітації населення, що постраждало внаслідок конфлікту через розробку відповідних механізмів	Інтеграція АТО/ВПО, Діалог та медіація

55	Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України	1 000 000	євро	01.07.19	31.12.20	Рада Європи	Офіс Генерального прокурора	Рада Європи	Забезпечення ефективного функціонування системи кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів у сфері прав людини	Верховенство права та доступ до правосуддя
56	Підтримка громадянського суспільства у здійсненні моніторингу судових процесів	30 000	євро	01.01.20	31.12.20	ОБСЄ	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Надання громадянському суспільству інструментів для здійснення моніторингу судових процесів у кримінальних справах та підготовка рекомендацій для покращення доступу до правосуддя на територіях, які постраждали від конфлікту	Верховенство права та доступ до правосуддя
57	Підтримка Верховного Суду у розвитку прозорої судової практики	40 000	євро	01.04.20	31.12.20	ОБСЄ	Верховний Суд	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Посилення спроможності Верховного Суду та інших зацікавлених сторін щодо розвитку послідовної та прозорої судової практики в контексті судової реформи	Верховенство права та доступ до правосуддя
58	Зменшення ризику катастроф та вразливості населення в східній Україні	1 400 000	дол. США	01.08.19	31.07.21	США	Попаснянська районна державна адміністрація (Попаснянська районна військово-цивільна адміністрація) Луганської області (код ЄДРПОУ 21873467); Військово-цивільна адміністрація міста Торезьк Донецької області (код ЄДРПОУ 41552929); Волноваська районна державна адміністрація Донецької області (код ЄДРПОУ 05419927); Бахмутська районна державна адміністрація Донецької області (код ЄДРПОУ 04052896); Ясинуватська районна державна адміністрація (Ясинуватська районна військово-цивільна адміністрація) Донецької області (код ЄДРПОУ 05420221)	Міжнародна неурядова організація «АКТЕД»	Поліпшення розуміння, заохочення та впровадження заходів щодо забезпечення готовності до катастроф у постраждалих від конфлікту районах на сході України	Підтримка громад
59	Комплексне реагування в умовах надзвичайної ситуації на потреби населення, постраждалого від конфлікту на сході України III	1 600 000	дол. США	01.10.19	30.09.20	США	Населення Луганської та Донецької областей	People in Need	Зменшення впливу конфлікту на населення у Донецькій та Луганській областях шляхом надання комплексної багатопільової допомоги, що спрямовується на вирішення найважливіших потреб людей	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
60	Сприяння розвитку сталості незалежних регіональних медіа, орієнтованих на інтереси громади	94 500	євро	01.05.20	31.12.20	ОБСЄ	Громадська організація «Центр розвитку «Медіафорум» (ЄДРПОУ 40573560)	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Розвиток спроможності регіональних медіа для сталого функціонування в об'єднаних громадах	Підтримка громад, діалог та медіація

61	Підтримка Міністерства внутрішніх справ України у боротьбі із домашнім насильством, торгівлею людьми й кіберзлочинністю в Україні	193 400	євро	01.03.20	31.12.20	ОБСЄ	Міністерство внутрішніх справ України (ЄДРПОУ 00032684) та його відділення: Львівський державний університет внутрішніх справ (ЄДРПОУ 08571995), Одеський державний університет внутрішніх справ (ЄДРПОУ 08571570); Національна поліція України (ЄДРПОУ 40108578) та її органи; Департамент кіберполіції Національної поліції України (ЄДРПОУ 40116400), Головне управління Національної поліції в Кіровоградській області (ЄДРПОУ 40108709), Головне управління Національної поліції в Рівненській області (ЄДРПОУ 40108761), Головне управління Національної поліції в Сумській області (ЄДРПОУ 40108777), Головне управління Національної поліції в Харківській області (ЄДРПОУ 40108599), Головне управління Національної поліції в Хмельницькій області (ЄДРПОУ 40108824), Головне управління Національної поліції в Чернігівській області (ЄДРПОУ 40108651), Головне управління Національної поліції в Київській області (ЄДРПОУ 40108616)	Координатор проєктів ОБСЄ в Україні	Посилення спроможності Національної поліції України ефективно реагувати на випадки домашнього насильства, торгівлі людьми й кіберзлочинності, спираючись на передовий національний та міжнародний досвід	Діалог та медіація, інтеграція АТО
62	Підтримка підприємства та розвитку зайнятості на Азовському узбережжі в Донецькій та Запорізькій областях	19 000 000	данських крон	31.12.19	31.12.21	Данія	Реципієнти будуть визначені в ході імплементації проєкту в межах проведення конкурсів з надання грантів, які будуть обрані на конкурсній основі в ході реалізації проєкту	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) у партнерстві з Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО)	Підвищення рівня стійкості місцевого населення, постраждалого в результаті конфлікту, та попередження подальшого погіршення економічної ситуації у районах на Азовському узбережжі в Донецькій та Запорізькій областях	Підтримка громад, інтеграція ВПО
63	Підтримка ВПО та осіб, постраждалих внаслідок конфлікту, шляхом створення робочих місць і відновлення економічної інфраструктури в Донецькій та Луганській областях та вздовж Азовського узбережжя у Запорізькій області	909 090	дол. США	18.03.20	18.03.21	Японія	Реципієнти будуть визначені в процесі реалізації проєкту та у межах проведення конкурсів з надання грантів	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)	Підвищення стійкості населення, постраждалого в результаті конфлікту та збільшенні можливостей для стабільного забезпечення життєдіяльності побудови міцного фундаменту для досягнення миру та економічного добробуту жінок і чоловіків, які проживають у Донецькій та Луганській областях та вздовж Азовського узбережжя у Запорізькій області	інтеграція ВПО, підтримка громад
64	Підвищення якості надання адміністративних послуг населенню в Херсонській області	131 177	євро	15.09.14	14.09.17	ЄС	Департамент економічного, регіонального розвитку та торгівлі Херсонської обласної державної адміністрації; Херсонська обласна організація роботодавців "Асоціація виробників і переробників сільськогосподарського виробництва"	Департамент економічного, регіонального розвитку та торгівлі Херсонської обласної державної адміністрації	Покращення доступності та якості забезпечення адміністративних послуг, які здійснюються місцевою владою для українського населення	Підтримка громад

65	Залучення спільноти до процесу планування міських просторів	340 758	євро	01.08.14	01.09.17	ЄС	Ладжинська міська рада Віницької області; Виконавчий комітет Добропільської міської ради Донецької області; Громадська організація "Спільнота "Соціально відповідальний бізнес"; Павлоградська міська громадська організація "Агенція економічного розвитку м. Павлоград"	Ладжинська міська рада Віницької області	Покращення співпраці між органами місцевого саморядування та недержавними організаціями у залученні до процесу міського просторового планування Підвищення потенціалу неурядових громадських організацій та органів місцевого саморядування у сфері міського просторового планування; розробка ефективної моделі для консультацій між неурядовими громадськими організаціями та органами місцевого саморядування; проведення пілотних проєктів; розробка інформаційних матеріалів; навчання.	Підтримка громад, діалог та медіація
66	Зміцнення інформаційного суспільства в Україні	2 762 056	євро	21.01.14	20.12.15	ЄС	Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення; Інтернет асоціація України	Рада Європи	Зміцнення прав людини та основоположних свобод шляхом забезпечення: більшої свободи, різноманітності та плюралізму в ЗМІ; відкритого, всебічного, сталого та орієнтованого на громадян підходу до Інтернету на засадах прав людини; ефективної системи захисту громадян з огляду на їх право приватного життя та контролю над власними персональними даними	Верховенство права
67	Комплексне регулювання в умовах незвичайних ситуацій, в якій опинилось вразливе населення Донецької та Луганської областей в Україні	4 500 000	євро	31.10.14	29.02.16	ЄС	Донецька ОДА; зокрема Мар'їнська районна державна адміністрація; Краснолиманська, Краматорська (в тому числі с. Семенівка), Святогірська, Слов'янська, Курахівська, Вугледарська, Марупольська, Дебальцевська, Авдіївська міські ради; Луганська ОДА; зокрема Новоайдарівська та Попаснянська районні державні адміністрації, міста Щастя, Лисичанськ, Свердловонецьк, Гірське, Золоте, Попасне, Красний яр, Луганськ, Первомайськ.	CLOVEK U TISNI OP5, PIN (Міжнародна неурядова організація "People in Need" ("Людина в бід")	Комплексна допомога найбільш вразливій частині населення Донецької та Луганської областей, що зазнали впливу збройного конфлікту, шляхом забезпечення помешканнями, продовольчими та непродовольчими товарами.	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
68	Підтримка тимчасово переміщених осіб (ТПО) з цукровим діабетом та хронічною хворобою нірок у Миколаївській області	358 985	євро	15.01.15	14.07.16	ЄС	Миколаївська обласна лікарня	Миколаївська обласна лікарня	Створення умов та надання спеціалізованої життєво необхідної медичної допомоги хворим на цукровий діабет і хронічну ніркову недостатність	Інтеграція ВПО, підтримка громад

69	Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області	1 971 137	євро	16.01.15	15.07.16	ЄС	Служба у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації	Служба у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації	Створити умови для соціальної інтеграції та соціального забезпечення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області в територіях проживання великих груп внутрішньо переміщеного населення шляхом покращення соціальної інфраструктури, умов проживання та системи соціальних послуг; зміцнення процесів примирення та взаємодопомоги. Здійснення внутрішнього ремонту санаторію "Перемога" для сімей з дітьми; реконструкція існуючої будівлі соціального житла та створення медичного центру в м. Миронівка; облаштування кімнат для термінового тимчасового розміщення сімей з дітьми у м. Нові Петрівці; надання підтримки патронатним сім'ям; здійснення аналізу потреб у наданні соціальних послуг; проведення навчання для соціальних працівників.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
70	Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні	662 299	євро	30.12.14	01.05.17	ЄС	Громадська організація "Інститут громадянського суспільства"; Громадська організація "Буковинський центр реконструкції та розвитку"; Донецький міський молодіжний центр мислців "ЕкоАрт"; Громадська організація "Агентство стійкого розвитку Луганського регіону"; Міжнародна благодійна організація "Фонд Східна Європа"	Громадська організація "Інститут громадянського суспільства"	Підвищення потенціалу громадських організацій та органів місцевого самоврядування у пілотних регіонах та надання законодавчої підтримки у реалізації реформ місцевого самоврядування та територіальної організації в Україні; Підвищення потенціалу Громадських організацій та органів місцевого самоврядування у пілотних регіонах; підвищення обізнаності щодо Концепції реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та електронного урядування; надання допомоги у вдосконаленні законодавства щодо децентралізації; проведення інформаційних заходів	Підтримка громад
71	Забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб в Дніпропетровській області	1 573 081	євро	18.02.15	18.10.15	ЄС	Благодійна організація "Благодійний фонд "Допомога Дніпра" (код згідно з ЄДРПОУ 39251188)	Благодійна організація "Благодійний фонд "Допомога Дніпра" (код згідно з ЄДРПОУ 39251188)	Ремонт та обладнання відібраних приміщень, що є у комунальній власності, з метою забезпечення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) належними житловими умовами	Інтеграція ВПО, підтримка громад

72	Облаштування та створення місць розміщення внутрішньо переміщених осіб на території Житомирської області	254 200	євро	26.01.15	26.12.15	ЄС	Департамент сім'ї, молоді та спорту Житомирської обласної державної адміністрації; Житомирська обласна рада; Житомирська спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву з легкої атлетики Житомирської обласної ради; Житомирська обласна школа вищої спортивної майстерності Житомирської обласної ради; Комуніальний дитячий заклад оздоровлення і відпочинку "Орлято" Житомирської обласної ради	Житомирська ОДА	Облаштування та створення місць розміщення внутрішньо переміщених осіб на території Житомирської області. Вирішення проблем та надоліків у транспортній доступності до об'єктів сфери освіти, охорони здоров'я, громадських і соціальних послуг внутрішньо переміщених осіб; вирішення проблем та надоліків щодо енергозбереження та опалення спортивно-оздоровчої бази та готелю "Спортівний"; проведення ремонту будівель дитячого оздоровчого закладу "Орлято" (С. Левків Житомирської області).	Інтеграція ВПО, підтримка громад
73	Покращення умов життя та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в Чернівецькій області	251 860	євро	20.01.15	19.05.16	ЄС	Чернівецька обласна рада; Виконавчий комітет Чернівецької міської ради; Департамент соціального захисту населення Чернівецької обласної державної адміністрації	Чернівецька обласна рада	Зміцнення потенціалу регіональних органів влади Чернівецької області у забезпеченні соціальної стійкості і згуртованості серед внутрішньо переміщених осіб та місцевих громад. Ремонт 2-х житлових будівель для сімей ВПО з дітьми та інших соціально незахищених категорій; задоволення основних потреб ВПО, придбання побутової техніки та посуду; сприяння у вирішенні питань зайнятості ВПО, допомога у запуску їх власного бізнесу; соціальний консалтинг і супровід ВПО; проведення заходів з метою формування толерантного ставлення місцевого населення до ВПО та ВПО до місцевого населення.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
74	Побудуємо майбутнє разом!	711 801	євро	13.03.15	12.05.17	ЄС	Кіровоградська обласна рада; Кіровоградська ОДА	Кіровоградська ОДА	Сприяння впровадженню загальнодержавної стратегії щодо біженців і зняття соціальної напруги у середовищі тимчасово переміщених осіб та мешканців території, які приймають біженців; проведення капітального ремонту гуртожитку та ДНЗ "Світлячок" у смт. Новгородка Новоградівсько-району; придбання обладнання, меблів та предметів побуту; проведення благоустрою території навколо гуртожитку та ДНЗ "Світлячок"; будівництво дитячого майданчика та закладка скверу; проведення інформаційних заходів.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
75	Пряма грошова допомога у підготовці до зимового періоду та надання основних елементів захисту для внутрішньо переміщених осіб на південному сході України	1 000 000	євро	01.11.14	01.05.15	ЄС	Особи, що постраждали від збройного конфлікту на сході України, що перебувають на території Дніпропетровської області (згідно зі списком).	Міжнародна неурядова організація "Представництво Данської Ради у справах біженців в Україні"	Надання внутрішньо переміщеним особам у Дніпропетровській області, зокрема вразливим сім'ям, грошової допомоги у підготовці до зимового періоду та основних елементів захисту, включаючи оцінку потреб та інформаційну підтримку, як соціальної супровід. Відбір потенційних отримувачів допомоги; оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб; надання грошової допомоги відборним родинам; надання соціальної та психологічної підтримки.	Інтеграція ВПО, підтримка громад

76	Центр адаптації переселенців та підприємець із зони АТО та Криму у Вінницькій області	358 477	євро	26.03.15	25.07.16	ЄС	Департамент регіонального економічного розвитку Вінницької обласної державної адміністрації; Вінницька торгово-промислова палата; Громадська організація "Асоціація Приватні інвестори України"	Департамент регіонального економічного розвитку Вінницької ОДА	Створення у Вінницькій області умов для організації чи перенесення бізнесу переселенцями із зони конфлікту. Створення консульційно-інформаційної служби для переселенців та підприємств із зони конфлікту; створення інтернет-порталу міжрегіонального співробітництва та інвестицій Вінницької області; створення механізму надання допомоги бізнес-переселенцям для організації чи перенесення бізнесу; проведення інформаційних та кооперативних заходів за участю бізнес-переселенців, представників регіональної/місцевої влади, фінансових інститутів та бізнес кіл; проведення інформаційної кампанії; забезпечення процесу управління проектом.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
77	Нові можливості для проживання, навчання, працевлаштування для вимушених переселенців в місті Миколаїв	238 031	євро	06.03.15	06.03.16	ЄС	Виконавчий комітет Миколаївської міської ради; Департамент праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради; Департамент житлово-комунального господарства Миколаївської міської ради; Управління освіти Миколаївської міської ради; Миколаївський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Регіональний фонд підтримки підприємства в Миколаївській області; Міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)	Виконавчий комітет Миколаївської міської ради	Створення гідних умов життєвості вимушених переселенців з тимчасово окупованої території та із зони проведення антитерористичних операцій; проведення ремонтних робіт у відділенні Міського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), а також ДНЗ № 52 та 141; організація ефективного навчального процесу дітей шкільного та дошкільного віку; облаштування відремонтованих приміщень, придбання одягу; забезпечення психологічної та прихотерапевтичної підтримки переселенців; створення центру соціально-економічної підтримки на базі Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
78	Житло для переселенців	721 060	євро	03.04.15	03.12.17	ЄС	Слов'янська міська рада; Відділ освіти Слов'янської міської ради; Відділ охорони здоров'я Слов'янської міської ради.	Слов'янська міська рада	Забезпечення комфортним житлом внутрішньо переміщених осіб із зони антитерористичної операції і жителів Слов'янська, які втрапили свої будинки; розробка проєктно-кошторисної документації; проведення ремонтних робіт; облаштування гуртожитків.	Інтеграція ВПО, підтримка громад

79	Відновлення функціонування евакуйованого з м. Луганськ до м. Свердловськ Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля	529 500	євро	25.03.15	25.03.16	ЄС	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Створення умов для продовження навчання студентів університету та забезпечення роботою викладачів, які внаслідок військового конфлікту були вимушені переселитися на територію м. Свердловськ, на базі існуючого в місті структурного підрозділу університету. Створення умов для надання освітніх послуг студентській молоді, що була вимушена виїхати з окупованої території; вирішення питань зайнятості (забезпечення роботою) значної кількості евакуйованих співробітників університету; створення комфортних умов проживання в гуртожитку для студентів-переселенців та співробітників, постраждалих внаслідок військового конфлікту; забезпечення кваліфікованими фахівцями підприємств регіону.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
80	Активізація територіальної громади Херсона для подолання проблем вимушених переселенців	723 747	євро	29.05.15	29.11.16	ЄС	Управління соціальної політики Херсонської міської ради; Херсонський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Херсонської міської ради; Херсонська обласна молодіжна організація «Фундація сприяння громадської активності»; Благотворителі товариство «Центр суспільних програм»	Управління соціальної політики Херсонської міської ради	Підтримка інтеграції внутрішньо переміщених осіб на території м. Херсон, надання тимчасового житла, громадських послуг і соціальної підтримки ВПО, а також стимулювання економічної активності. Проведення базового ремонту та устаткування гуртожитків на території м. Херсон; надання соціальних послуг (соціального супроводу, юридична та психологічна допомога) ВПО; сприяння самозайнятості ВПО шляхом надання інформаційно-методичної допомоги та стимулювання економічної активності; надання медико-соціальної допомоги переміщеним особам.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
81	Забезпечення житловими умовами найбільш вразливих ВПО та жителів міста Краматорськ, які опинились під впливом конфлікту	1 819 093	євро	17.04.15	17.09.17	ЄС	Виконавчий комітет Краматорської міської ради Донецької області; Відділ житлового господарства Краматорської міської ради; Комуніальне виробниче підприємство «Краматорський водоканал»; Комуніальне підприємство «МІС»	Виконавчий комітет Краматорської міської ради Донецької області	Створення базових умов для проживання ВПО та місцевих мешканців, що постраждали від конфлікту, на території міста Краматорськ. Впровадження заходів для реконструкції місцевої інфраструктури; допомога ВПО у професійному навчанні, працевлаштуванні та інтеграції у культурне життя міста; проведення інформаційних заходів.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
82	Соціально-економічна адаптація тимчасово переміщених осіб у м. Тернопіль	236 937	євро	20.04.15	20.04.16	ЄС	Тернопільська міська рада; Фонд розвитку громадських організацій "Західноукраїнський ресурсний центр"	Тернопільська міська рада	Створення умов для соціально-економічної адаптації вимушених переселенців з Донецької та Луганської областей, АР Крим шляхом відкриття додаткових груп у дитячих садочках та реалізацію програми розвитку підприємництва. Проведення ремонтних робіт у дитячих садочках; закупівля меблів та обладнання; створення коворкінг-центру; проведення навчання; надання фінансової підтримки для реалізації 7 бізнес-планів.	Інтеграція ВПО, підтримка громад

83	Полтавська область для внутрішньо переміщених осіб	1 154 209	євро	15.06.15	14.06.17	ЄС	Полтавська ОДА; Полтавська міська рада; Гадяцька міська рада; Новогаєлицька селищна рада; Полтавська обласна організація Товариства Червоного Хреста України; Благодійна організація "Світло надії"	Полтавська ОДА	Створення умов для перебування та інтеграції щонайменше 1200 внутрішньо переміщених осіб на території Полтавської області. Створення умов життя для перебування ВПО в регіоні; покращення можливості доступу ВПО до першочергових та спеціальних медичних, соціальних, адміністративних послуг, включно з послугами соціально-психологічної реабілітації; створення умов для покращення взаємодії та інтеграції ВПО до приймаючих громад, включаючи доступ до освіти та місцевого ринку праці.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
84	Захист прав внутрішньо переміщених осіб в Україні	1 789 055	євро	19.06.15	19.02.16	ЄС	Громадська організація "Харківська правозахисна група"; Благодійна організація "Благодійний фонд "Берегиня Сходу"; Благодійна організація "Благодійний фонд "Країна понад усе"; Благодійний фонд "Станція Харків"; Харківський міський благодійний фонд "Благо"	Громадська організація "Харківська правозахисна група"	Сприяння реалізації прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Харківській області та інформування ВПО про свої права в 6 регіонах України. Інформування, консультування та правова допомога ВПО в 6 регіонах України; сприяння вивезенню ВПО із зони військового конфлікту (Донецької та Луганської областей) і надання їм тимчасового житла; сприяння здійсненню прав ВПО в Харківській області на житло, працю та достатній рівень життя; сприяння забезпеченню прав ВПО на медичну допомогу та соціальне забезпечення; моніторинг виконання Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" у 6 регіонах України.	Інтеграція ВПО, верховенство права, підтримка громад
85	Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб та постраждалого населення в Україні	4 500 000	євро	05.12.14	05.06.16	ЄС	Мінсоцполітики; Державна міграційна служба України	Міжнародна організація з міграції, представлена в Україні Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні	Вирішення проблем, пов'язаних з потребами внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у нормалізації їх становища та інтеграції, а також просування соціальної стабілізації та зміцнення довіри в Україні. Підтримка громад, які приймають ВПО, для реалізації ініціатив стабілізації та розвитку; надання ВПО інформаційної підтримки через гарячу лінію; надання допомоги спільнотам у зонах повернення для реалізації заходів з розбудови відносин довіри; надання допомоги ВПО у підвищенні професійного рівня та кваліфікації за допомогою цільових заходів підготовки та працевлаштуванні; надання підтримки державним органам влади у впровадженні системи реєстрації ВПО.	Інтеграція ВПО, верховенство права, підтримка громад

86	Термінова допомога постраждалому населенню України	1 870 000	євро	02.02.15	31.12.15	ЄС	Особи в Запорізькій та Донецькій областях, що постраждали від конфлікту на сході України	Відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації "Представництво Сейв зе Чілдрен Інтернешнл в Україні"	Надання невідкладної допомоги дітям та їх сім'ям зі сходу України, що постраждали від конфлікту. Відбір потенційних отримувачів допомоги; надання допомоги з ремонту пошкодженого житла; грошова допомога відібраним родинам; оперативна підтримка у підготовці до зимового періоду; створення мобільних дитячих центрів для надання соціальної та психологічної підтримки дітям та їх батькам.	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
87	Захист найуразливішого населення, постраждалого від конфлікту в Луганській області східної України: покращення здатності реагувати на нагальні потреби через надання відповідних ресурсів.	1 000 000	євро	01.09.15	01.04.16	ЄС	Населення України, що постраждало від кризи в Луганській області	Міжнародна неурядова організація GOAL (GOAL)	Надання екстреної допомоги вразливим, постраждалим від конфлікту сім'ям у Луганській області	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
88	Центр надання адміністративних послуг як інноваційний інструмент взаємодії влади та громади	1 077 599	євро	01.02.16	31.05.18	ЄС	Управління розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації; Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Львівської обласної державної адміністрації; департамент економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації; Виконавчий комітет Луцької міської ради	Управління розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації	Формування моделі типових Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) для малих населених пунктів та об'єднаних громад у контексті децентралізації (на прикладі Волинської, Львівської та Рівненської областей) шляхом впровадження та поширення кращих практик належного урядування	Верховенство права, підтримка громад
89	Надання багатопрофільної невідкладної допомоги найбільш уразливим верствам населення у зоні конфлікту як на територіях, які контролюються та не контролюються урядом та з ускладненим доступом до неконтрольованої урядом території Донецької, Луганської областей східної України, Україна	4 541 728	євро	01.05.16	30.04.17	ЄС	Населення України, що постраждало від кризи	Благодійна організація "Людина в біді" (CLOVEK UTISNI, OPS)	Невідкладна багатосекторальна допомога людям, що проживають в конфліктній зоні та на прифронтових територіях, шляхом надання продуктивних наборів, речей гігієнічного призначення, забезпечення постачання питної води та підготовки житла до зими	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад

90	Захист і допомога внутрішньо переміщеним особам і населенню, яке постраждало внаслідок конфлікту на сході України	500 000	євро	01.04.16	30.09.17	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та населення України, що постраждало внаслідок конфлікту на сході України	Міжнародна неурядова організація "Норвезька рада у справах біженців" через "Представництво Норвезької ради у справах біженців в Україні"	Забезпечити доступ найбільш вразливим категоріям ВПО та населенню, яке постраждало внаслідок конфлікту, до оперативного та ефективного захисту і допомоги, а також сприяння у реалізації прав ВПО та населення шляхом надання інформаційної, правової та юридичної допомоги	Допомога постраждалому населенню, верховенство права
91	Захист найвразливішого населення, постраждалого від конфлікту на Донбасі, східна Україна: відповідь на гострі потреби через мульти-секторальну відповідь	1 200 000	євро	01.06.16	31.12.16	ЄС	Населення України, що постраждало від кризи в Луганській області	Міжнародна неурядова організація GOAL (GOAL)	Дати відповідь на найбільш нагальні потреби вразливих сімей буферної зони Луганської області, щоб забезпечити покращений доступ до харчових продуктів, необхідних товарів та житла через готівкову підтримку	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
92	Створення комплексної системи надання допомоги вимушеним переселенцям із зони АТО та громад м. Бердянськ	1 337 535	євро	04.09.15	03.12.17	ЄС	Виконавчий комітет Бердянської міської ради	Виконавчий комітет Бердянської міської ради	Врегулювання суперечностей та повної інтеграції тих ВПО, які приймуть рішення залишитись назавжди у м. Бердянськ серед місцевих громад, щоб вони змогли повністю користуватись соціально-економічними правами та можливостями, разом сприяючи місцевому розвитку та не мали соціальних і економічних перешкод, які їх розмежовують.	Інтеграція ВПО, підтримка громад
93	Поліпшення доступу до води в постраждалих від конфлікту громадах м. Кременіна	1 756 961	євро	16.12.16	15.06.18	ЄС	Кременіська міська рада	Кременіська міська рада	Поліпшення доступу до послуг водопостачання для місцевого населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб і місцевих підприємств у місті Кременіна. Розробка інженерних конструкцій для ремонту системи водопостачання м. Кременіна; проведення будівельних робіт з ремонту інфраструктури водопостачання в м. Кременіна, включаючи насосні системи; впровадження інформаційної кампанії; з ресурсозберігаючих підходів; мобілізації місцевих активістів; інформаційно-просвітницьких заходів; обмін досвідом.	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад

94	Впровадження кращого європейського досвіду з метою посилення інституційного потенціалу Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для захисту прав і свобод людини	1 500 000	євро	03.01.17	02.01.19	ЄС	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	Інститут прав Людини, Інститут прав людини імені Людвіга Больцмана (Австрія)	Посилення спроможності Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини виступати в якості ефективного механізму парламентського контролю за дотриманням прав і свобод людини на національному рівні; забезпечення ефективного попередження порушення прав і свобод людини і дієве регулювання Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на будь-які виявлені порушення; вдосконалення законодавства і адміністративної практики шляхом проведення структурних змін і розвитку внутрішніх процедур Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до кращих практик ЄС	Верховенство права
95	Сприяння відбудові та сталому розв'язанню проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалого від конфлікту населення в Україні	4 214 400	євро	09.01.17	08.07.18	ЄС	Донецький прикордонний загін Східного регіонального управління Державної прикордонної служби України (військова частина 9937); Краматорський прикордонний загін Східного регіонального управління Державної прикордонної служби України (військова частина 2382); Луганський прикордонний загін Східного регіонального управління Державної прикордонної служби України (військова частина 9938); Головний центр зв'язку, автоматизації та захисту інформації (військова частина 2428)	Міжнародна організація з міграції, представлена в Україні Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні	Всебічна допомога внутрішньо переміщеним особам та членам приймаючих спільнот у питаннях стабілізації, відбудови, інтеграційних потреб та відбудова довіри в Україні.	Інтеграція ВПО, верховенство права
96	Створення безпечного середовища для дітей та їхніх сімей на сході України	1 310 000	євро	01.05.16	31.03.17	ЄС	Діти та сім'ї, що постраждали під час конфлікту на сході України	Відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації "Представництво Сейв зе Чілдрен Інтернешнл в Україні"	Надання допомоги дітям та сім'ям з дітьми, що постраждали від конфлікту в Україні; а саме: створення безпечних умов для вразливих і маргіалізованих дітей та їх сімей за допомогою Центру Захисту дітей та якісної освіти; зменшення вразливих дітей до кризи в східній частині України шляхом надання негайного захисту та життєво необхідної допомоги.	Допомога постраждалому населенню
97	Громадський пояс Донбасу	657 707	євро	01.07.16	01.07.18	ЄС	Благодійний фонд «Фонд розвитку громадських організацій «Західноукраїнський ресурсний центр»; Громадська організація «Говариство Лева»; Громадська організація «Центр громадської адвокатури».	Благодійний фонд «Фонд розвитку громадських організацій «Західноукраїнський ресурсний центр»	Посилення ролі громадянського суспільства для просування демократичних реформ на території Донецької та Луганської областей.	Діалог та медіація, верховенство права

98	Twinning Верховний Суд. Посилення спроможності Верховного Суду України у сфері захисту прав людини на національному рівні	1 311 731	євро	06.03.17	05.03.19	ЄС	Верховний Суд України; Національна школа суддів України	Німецький фонд міжнародного правового співробітництва (The German Foundation for International Legal Cooperation) (Німеччина) у партнерстві з Міністерством юстиції Латвійської Республіки (Ministry of Justice of the Republic of Latvia) (Латвійська Республіка)	Посилення інституційної спроможності ВСУ шляхом формування єдиної судової практики під час здійснення правосуддя, правильного застосування чинного законодавства та уникнення судових помилок, а також забезпечення доступу до правосуддя та принципів верховенства права в Україні. Приведення правової бази, що стосується діяльності ВСУ, у відповідність до кращого європейських практик; підвищення рівня професіоналізму суддів ВСУ; посилення інституційної спроможності ВСУ шляхом навчання працівників; поліпшення доступу громадянськості до інформації щодо ролі, статусу та діяльності ВСУ.	Верховенство права
99	Надання інтегрованої та всебічної допомоги населенню регіонів східної України, ураженої конфліктом	1 200 000	євро	01.05.17	31.03.18	ЄС	Найбільш уражені верстви населення, що постраждали внаслідок конфлікту на сході України	PREMIERE URGERNE INTERNATIONALE, PUI (благодійна організація «Благодійний фонд «Прем'єр Уржанс Інтернасьональ»	Сприяння у наданні консультативної долікарняної допомоги людям у пунктах першої медичної допомоги на трьох контрольно-пропускних пунктах між підконтрольною та невідконтрольною територією у Донецькій області, а саме: Майорськ, Мар'їнка та Новотроїцьке.	Допомога постраждалому населенню
100	Надання багатоцільової гуманітарної допомоги особам, які постраждали від бойових дій на сході України	4 100 000	євро	01.05.17	30.04.18	ЄС	Населення України, що постраждало від кризи в Донецькій та Луганській областях	CLOVEK Y TISNI OPS, PIN (Міжнародна неурядова організація "People in Need" ("Людина в біді")	Поліпшення гуманітарної ситуації найбільш уразливих груп населення, що проживають на сході України, шляхом забезпечення продовольчої безпеки та необхідними засобами існування, відновлення та ремонту житла, надання основних непродовольчих товарів, постачання питної води та проведення реабілітації систем водопостачання.	Допомога постраждалому населенню
101	Технічна допомога для розвитку громадянського суспільства в Україні	1 663 400	євро	02.10.17	01.10.19	ЄС	Громадська організація «Центр демократії та верховенства права», Громадська організація «ДІКСІ ГРУП»; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій	Консорціум на чолі з FCG Swedish Development AB (Швеція) у складі: ICE – International Consulting Expertise EEIG (Бельгія) Eurasia Social Change LTD (Велика Британія)	Зміцнення українського громадянського суспільства через посилення ролі організації громадянського суспільства у сприянні та моніторингу демократичних реформ та всебічного соціально-економічного розвитку в Україні. Залучення громадянського суспільства до політичного та секторального діалогу; участь організації громадянського суспільства у внутрішній політиці; комунікація, інформаційно-роз'яснювальна робота та управління знаннями; моніторинг, управління та спеціальні заходи для проєктів громадянського суспільства, які фінансує ЄС	Діалог і медіація, верховенство права

102	Соціальна згуртованість в освіті і врядуванні: Європейські студії	39 638	євро	01.09.17	31.08.20	ЄС	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	Національний університет імені М. П. Драгоманова	Розроблення та впровадження у освітні програми нових курсів з вивчення європейської соціальної згуртованості; удосконалення програми професійної майстерності для лідерів громадянської спільноти та керівників державних органів; розроблення нових навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання.	Підтримка громад
103	U-LEAD з Європою: програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку – компонент 2: Створення центрів надання адміністративних послуг та підвищення поінформованості населення про місцеве самоврядування	22 785 000	євро	18.08.16	22.04.21	ЄС	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Центри надання адміністративних послуг у областях України, які обираються в ході реалізації проекту	Шведське агентство міжнародного розвитку SIDA	Поліпшення доставки місцевих послуг для підвищення вигоди громадян. Відбір Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) включаючи проведення ремонтних робіт, устаткування меблями та IT обладнанням; підвищення кваліфікації персоналу; інформаційні кампанії щодо діяльності місцевих органів влади, реклама тощо.	Підтримка громад, верховенство права
104	Захист населення, що постраждало від конфлікту в східній Україні, через надання правової допомоги та протиміну діяльність	947 368	євро	01.06.17	01.05.18	ЄС	Внутрішньо переміщені особи (ВПО) та постраждале від конфлікту населення східної України	Міжнародна неурядова організація "Представництво Данської Ради у справах біженців в Україні"	Компонент "Правова допомога" – надання послуг у поєднанні з цілеспрямованою адвокацією та зміною політики; Компонент "Протиміну діяльність" – заходи, спрямовані на зони, що постраждали від конфлікту, як по поточній контактній лінії, так і в районах Донецької та Луганської областей, де території залишаються забрудненими вибухонебезпечними залишками війни	Допомога постраждалому населенню, верховенство права
105	Підтримка реформ юстиції і правосуддя в Україні (ПРАВО-JUSTICE)	15 290 000	євро	07.12.17	06.12.20	ЄС	Вища рада правосуддя	"Expertise France" Agence Française d'Expertise Technique Internationale (AFETI)	Забезпечення рівного для всіх доступу до правосуддя на практиці, виходячи з принципів верховенства права та поваги до загальноєвропейських демократичних цінностей та стандартів; покращення управління реформи сектору юстиції; посилення незалежності, ефективності, якості, добросовісності та прозорості судової системи, доступ громадян до справедливого судового розгляду; підвищення відсотка виконання судових рішень	Верховенство права

106	Жінки про-сують зміни, відновлення миру і за-побиання конфліктам на регіональному рівні в Україні	623 405	євро	26.12.17	26.12.19	ЄС	Міжнародний благодійний фонд "Український жіночий фонд"	Міжнародний благодійний фонд "Український жіночий фонд"	Сприяння участі жінок у процесах відновлення миру і недопущен-ня конфлікту шляхом підтримки місцевих стейкхолдерів у процесі розробки, впровадження і контролю виконання планів дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325. Покращення розуміння принципів і завдань резолюції Ради Безпеки ООН 1325 серед місцевих стейхол-дерів та розширення їх мовливос-тей у сфері реалізації ініціатив, націлених на сприяння участі жінок у процесах відновлення миру; на-дання грантової підтримки місцевим стейкхолдерам; обмін досвідом; інформаційні заходи.	Підтримка громад, діалог та медіація	
107	Підтримка реформ з розвитку верховенства права в Україні ПРАВО	36 000 000	євро	18.12.17	17.06.21	ЄС	Національна поліція України; Державна установа "Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України"	The United Nations Office for Project Services (UNOPS)	Сприяння реформуванню системи верховенства права в Україні та при-ведення її функціонування у відпо-відність до передової європейської та міжнародної практики; сприяння створенню ефективної правоох-ронної системи з дотриманням прав людини.	Верховенство права	
108	Операційна підтримка у наданні стратегічних консультацій щодо рефор-мування сек-тору цивільної безпеки України (2018-2019 рр.)	5 200 000	євро	01.06.19	31.08.21	ЄС	Державна судово адміністрація України, Територіальне управління ДСА України у Львівській області, Терито-ріальне управління ДСА України у Харківській області, Національна школа суддів України, Одеський апеляцій-ний суд, Служба безпеки України, Управління Служби безпеки України в Харківській області, Управління Служби безпеки України у Львівській області, Управління Служби безпеки України в Рівненській області, Управління Служби безпеки України у Вінницькій області, Управлін-ня Служби безпеки України в Одеській області, Управлін-ня Служби безпеки України в Кіровоградській області, Головне Управління Служби безпеки України в Донецькій та Луганській областях, Головне управління Служби без-пеки України у м. Києві та Київській області, Управління Служби безпеки України в Запорізькій області, Управ-ління Служби безпеки України в Миколаївській області, Управління Служби безпеки України в Херсонській області, Управління Служби безпеки України в Дніпро-петровській області, Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області, Управління Служби безпеки України в Полтавській області, Управління Служби без-пеки України в Закарпатській області, Офіс Генерального прокурора, Прокуратура Вінницької області, Прокуратура Дніпропетровської області, Прокуратура Донецької об-ласті, Прокуратура Житомирської області, Прокуратура Закарпатської області, Прокуратура Запорізької області, Прокуратура Івано-Франківської області, Прокуратура міста Києва, Прокуратура Київської області, Прокуратура Кіровоградської області, Прокуратура Луганської області, Прокуратура Львівської області, Прокуратура Микола-ївської області, Прокуратура Одеської області, Про-куратура Полтавської області, Прокуратура Рівненської області, Прокуратура Харківської області, Прокуратура Херсонської області, Прокуратура Чернівецької області, Тренінговий центр прокурорів України, Державне бюро розслідувань, Міністерство внутрішніх справ України, Державна установа «Центр обслуговування підрозділів Міністерства внутрішніх справ України», Головні сервіс-ний центр МВС України, Національна академія внутрішніх справ, Донецький юридичний інститут МВС України,	Міжнародний благодійний фонд "Український жіночий фонд"	Консультаційна місія Європейського Союзу в Україні	Забезпечення ефективної реалізації реформ, які впроваджуються в Укра-їні, зокрема: узгодження та початок впровадження відповідних стратегій і планів дій у сфері реформування сектору цивільної безпеки України; підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та органів прокуратури України	Верховенство права

109	Захист населення, що постраждало від конфлікту у Східній Україні, шляхом надання правової допомоги та діяльності з розмінування	947 368	євро	01.07.18	30.06.19	ЄС	<p>Внутрішньо переміщені особи (ВПО) та постраждале від конфлікту населення східної України</p>	<p>Міжнародна неурядова організація "Представництво Датської Ради у справах біженців в Україні"</p>	<p>Бдосконалення захисту цивільних прав та зменшення загрози мін та вибухонебезпечних залишків серед найбільш уразливих груп ВПО та постраждалого від конфлікту населення</p>	<p>Допомога постраждалому населенню, верховенство права</p>
<p>Львівський державний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Луганський державний університет внутрішніх справ, Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Державний науково-дослідний інститут МВС України, Національна поліція України, Головне управління Національної поліції у Львівській області, Головне управління Національної поліції у Харківській області, Головне управління Національної поліції у Київській області, Головне управління Національної поліції у м. Києві, Головне управління Національної поліції у Хмельницькій області, Головне управління Національної поліції в Одеській області, Головне управління Національної поліції у Запорізькій області, Головне управління Національної поліції у Полтавській області, Головне управління Національної поліції у Вінницькій області, Головне управління Національної поліції у Херсонській області, Головне управління Національної поліції у Чернігівській області, Головне управління Національної поліції в Закарпатській області, Головне управління Національної поліції у Дніпропетровській області, Головне управління Національної поліції у Чернівецькій області, Головне управління Національної поліції у Луганській області, Головне управління Національної поліції у Кіровоградській області, Головне управління Національної поліції в Івано-Франківській області, Головне управління Національної поліції у Рівненській області, Головне управління Національної поліції в Донецькій області, Головне управління Національної поліції в Сумській області, Головне управління Національної поліції в Тернопільській області, Головне управління Національної поліції в Черкаській області, Департамент патрульної поліції, Департамент Кіберполіції НПУ, Державна установа «Академія патрульної поліції», Державна установа «Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України», Державна установа «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських», Адміністрація Державної прикордонної служби України, Головний центр зв'язку, автоматизації та захисту інформації Державної прикордонної служби України, Окрема комендатура охорони і забезпечення Державної прикордонної служби України,</p>										

110	Підтримка ЄС для сходу України – відновлення, зміцнення миру та урядування	25 000 000	євро	01.08.18	31.07.22	ЄС	Луганська ОДА – ОВЦА; Донецька ОДА – ОВЦА. Ініціативи будуть визначені в ході реалізації програми у межах проведення конкурсів з надання грантів.	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) у партнерстві з: Фондом ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО), Структурою ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки)	Сприяння миру, економічному відновленню та примиренню в східній частині України через соціальне та економічне відродження, де особлива увага приділяється підконтрольним територіям Донецької та Луганської областей	Допомога постраждалому населенню, інтеграція ВПО, діалог та підтримка громад
111	Забезпечення захисту та надання допомоги громадам, постражданим у результаті конфліктів на лінії зіткнення на сході України (регіони, що контролюються Урядом), Україна	1 004 415	євро	01.04.18	31.03.19	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та населення, що постраждало внаслідок конфлікту на сході України	Міжнародна неурядова організація "Норвезька рада у справах біженців" через "Представництво Норвезької ради у справах біженців в Україні"	Забезпечення захисту та надання допомоги громадам, постражданим у результаті конфліктів на лінії зіткнення на сході України (регіони, що контролюються Урядом), Україна	Допомога постраждалому населенню
112	Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України	3 000 000	євро	21.12.18	20.06.20	ЄС	Міністерство у справах ветеранів України	Міжнародна організація з міграції, представлена в Україні Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні	Сприяння Уряду України в наданні допомоги ветеранам конфлікту на сході України та їхнім родинам задля ефективного реінтеграції до цивільного життя, а також активної участі в соціально-економічному розвитку громад	Інтеграція ветеранів, підтримка громад
113	Посилення захисту прав людини та основних свобод внутрішньо переміщених та постраждалих у результаті конфліктів громад на сході України	316 527	євро	01.01.18	31.12.19	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та населення, що постраждало внаслідок конфлікту на сході України	Міжнародна неурядова організація "Норвезька рада у справах біженців" через "Представництво Норвезької ради у справах біженців в Україні"	Підвищення рівня знань, сприяння здійсненню прав і надання доступу до основних потреб людей, які постраждали у результаті конфлікту на сході України	Допомога постраждалому населенню, верховенство права

114	Підвищення освіти, зайнятості та співучасті в постраждалих від конфлікту районах Грузії та України	767 589	євро	18.12.18	18.12.20	ЄС	Молоді внутрішньо переміщені особи (ВПО) та місцева молодь, що постраждала від конфлікту в Донецькій області	Міжнародна неурядова організація "Представництво Датської Ради у справах біженців в Україні" та "Громадська організація "Маріупольська спілка молоді"	Підтримка внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України у тому числі молоді, у стабілізації їх життя і досягненні довгострокових рішень шляхом працевлаштування, самозайнятості і професійної освіти	Інтеграція ВПО, підтримка громад
115	Підтримка Європейського Союзу для сходу України	9 500 000	євро	21.12.18	21.12.22	ЄС	Представники малого та середнього підприємства Луганської та Донецької областей, підконтрольних Уряду України, установи-партнери, які будуватимуть визначені в ході реалізації програми; Німецько-Український фонд (НУФ)	Кредитна установа для відбудови (КФВ) через Німецько-Український фонд (НУФ)	Забезпечення доступу до фінансування малого та середнього підприємства на Донбасі	Інтеграція ВПО, підтримка громад
116	Медіація: навчання та трансформація суспільства (MEDIATS)	270 102	євро	15.11.18	14.11.21	ЄС	Університет економіки та права "Крок", Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Нідерландська академія бізнесу	Сприяння процесам медіації в Україні, Азербайджані, Грузії для підвищення демократії та об'єктивного вирішення проблем шляхом набуття найкращих європейських практик; розробка та впровадження магістерської програми "Медіація"; заснування федерації медіації	Діалог та медіація
117	Гуманітарний захист та надання допомоги громадянам, постраждалим у результаті конфлікту на сході України	440 530	євро	01.04.19	31.03.20	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та населення, яке постраждало внаслідок конфлікту на сході України	Міжнародна неурядова організація «Норвезька рада у справах біженців» через «Представництво Норвезької ради у справах біженців в Україні»	Посилення гуманітарного захисту, сприяння здійсненню прав і надання доступу до основних потреб людей, які постраждали у результаті конфлікту на сході України	Інтеграція ВПО, підтримка громад, допомога постраждалому населенню
118	Сприяння та захист прав людини, фундаментальних свобод, та безпеки громадян, які перебувають під ризиком зазнати травм від вибухо-небезпечних залишків війни внаслідок конфлікту на сході України	526 316	євро	01.07.19	30.06.20	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та постраждале населення Донецької та Луганської областей	Міжнародна неурядова організація "Представництво Датської Ради у справах біженців в Україні"	Забезпечення доступу до захисту цивільних прав та зменшення загрози серед людей, які проживають у безпосередній близькості до лінії зіткнення на сході України (підконтрольна Уряду України територія)	Допомога постраждалому населенню, верховенство права

119	Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для посилення захисту прав людини в Україні. Компонент 1: Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки свободи медіа в Україні. Компонент 2: Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для посилення операційної спроможності Омбудсмена у захисті прав людини	4 160 800	євро	09.07.19	09.02.21	ЄС	Компонент 1: Державний комітет телебачення та радіомовлення України; Компонент 2: Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	Рада Європи	Підтримка узгодження національно-медіа та захисту прав людини в Україні з європейськими стандартами	Верховенство права
120	Підвищення освітньої та наукової ролі ДонНУЕТ як внутрішньо переміщеного закладу вищої освіти у громаді Донецької області	852 632	євро	24.12.19	23.12.22	ЄС	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	Сприяння соціальній єдності та економічному розвитку громади Донецької області через посилення освітньо-наукової спроможності ДонНУЕТ, зокрема: оновлення навчальної програми відповідно до потреб громади Донецької області; удосконалення системи управління ДонНУЕТ; відновлення інфраструктури Маріупольського коледжу та Святогірського закладу	Підтримка громад
121	Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру	1 582 842	євро	26.12.19	25.12.22	ЄС	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка; Луганський обласний благодійний фонд "Альма Матер"; Громадська організація "Агенція освітніх ініціатив"; Громадська організація "Агентство стійкого розвитку Луганського регіону"; Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	Сприяння встановленню миру і примирення на сході України шляхом зміцнення мережі ресурсних центрів Луганської області; поліпшення інфраструктури Луганського національного університету імені Тараса Шевченка; поліпшення умов для забезпечення ефективної роботи адміністративного і викладацького складу; розробка і вдосконалення послуг для студентів	Підтримка громад, інтеграція ВПО
122	Зменшення ризику катастроф та вразливості населення східної України	1 038 422	євро	01.05.19	31.10.20	ЄС	Громади Луганської та Донецької областей, що зосереджені в Полтавському, Волноваському, Бахмутському, Ясинуватському районах та місті Торезьк	Міжнародна неурядова організація "АСТЕД" (АКТЕД) представлена ВПНО "Філія АКТЕД"	Пом'якшення наслідків і підвищення готовності влади та населення до ризиків, пов'язаних з конфліктом	Підтримка громад

123	Відродження українців через освіту	926 293	євро	20.12.19	20.06.22	ЄС	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	Реконструкція та реновація інфраструктури ДонНАБА, споруд та приміщень; модернізація навчальних програм; поліпшення можливостей для надання послуг студентам	Підтримка громад
124	Відкритий освітній простір для студентів та громади	1 348 273	євро	12.02.20	11.02.23	ЄС	Донецький юридичний інститут; Виконавчий комітет Маріупольської міської ради	Донецький державний університет управління	Сприяння кращій соціальній згуртованості та економічному розвитку в східному регіоні шляхом посилення забезпечення вищої освіти та розширення бази знань щодо суспільних викликів з позиції студентів; покращення якості освіти в переміщених закладах; реконструкція будівлі; створення відкритого простору освіти для студентів та громад; узгодження навчальних програм з потребами ринку та суспільними проблемами в регіоні	Підтримка громад
125	Модернізація магістерських програм для майбутніх суддів, прокурорів, слідчих з урахуванням європейських стандартів з прав людини	471 185	євро	15.01.19	14.01.22	ЄС	Львівський національний університет імені Івана Франка; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; Національний університет "Одеська юридична академія"	University of Graz	Модернізація вищої юридичної освіти для майбутніх спеціалістів у сфері кримінальної юстиції шляхом запровадження та розвитку спеціалізованих магістерських програм	Верховенство права
126	Підвищення якості та відповідності професійної освіти для Нової української школи у Донецькій області	747 113	євро	17.12.19	16.12.21	ЄС	ГО "Центр розвитку філологів"	ГО "Центр розвитку філологів"	Розбудова потенціалу Горлівського інституту іноземних мов як провідного центру підготовки вчителів Донецької області; оновлення гуртожитку для студентів та викладачів; впровадження нових цифрових навчальних матеріалів та інструментів; покращення умов для адміністративного персоналу	Підтримка громад, інтеграція ВПО
127	Підтримка відновлення та розвитку Луганського державного медичного університету	1 019 491	євро	19.12.19	18.12.22	ЄС	Луганський державний медичний університет	Луганський державний медичний університет	Підвищення якості вищої медичної освіти та навчальної бази університету; ремонт і оснащення інфраструктури університету; гармонізація навчальних програм відповідно до принципів Болонського процесу; організація Центру сертифікації та підвищення кваліфікації медіаграніків Луганській області	Підтримка громад, інтеграція ВПО

128	Гуманітарна протимінна діяльність на сході України	3 000 000	євро	01.08.19	31.01.21	ЄС	Державна служба України з надзвичайних ситуацій	ХАЛО ТРАСТ (Велика Британія) через представництво ХАЛО ТРАСТ в Україні	Підтримка та зміцнення довгострокової безпеки, стабільності та розвитку України шляхом зменшення негативних наслідків поточного конфлікту	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
129	Відродження прифронтових громад за допомогою гуманітарного розмінування та підтримки щодо засобів до існування	2 000 000	євро	01.01.20	30.06.21	ЄС	Внутрішньо переміщені особи та постраждале від конфлікту населення східної України	Данська рада у справах біженців (DRC) (Данія)	Підсилення можливостей мешканців громад, що постраждали від наслідків конфлікту в буферній зоні, яка контролюється українським урядом, забезпечувати загальну стійкість та фізичну безпеку	Допомога постраждалому населенню, підтримка громад
130	Активізація міжсекторального співробітництва для посилення соціальної згуртованості (SC3)	1 111 111	євро	03.02.20	03.02.23	ЄС	Херсонський регіональний благодійний фонд "Об'єднання"; Громадська організація "Міцна громада"; Громадська організація "Молодіжна платформа"	Британська Рада	Забезпечення ефективного подолання викликів і реалізації перспективних можливостей в галузі розвитку на місцевому рівні шляхом покращення співробітництва між організаціями громадянського суспільства та місцевими органами влади в Україні	Підтримка громад, діалог та медіація

Додаток 2.2. Окремі проекти міжнародної технічної допомоги у сфері інтеграції ветеранів

щодо яких станом на вересень 2020 року відсутня інформація про реєстрацію на офіційних ресурсах Секретаріату Кабінету Міністрів України та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

1. **«Гаряча лінія» психологічної підтримки «Lifeline Ukraine» («Лайфлайн Україна») для ветеранів.** «Lifeline Ukraine» частина проєкту – «All4One» Фонду «Східна Європа». Фінансову підтримку надає також Посольство Великої Британії в Україні. Проєкт неурядовий, але був створений у співпраці Міністерства охорони здоров'я та Міністерства ветеранів. Грант від Посольства Великої Британії складає 580 тисяч фунтів стерлінгів. Групи психологічної підтримки за принципами «рівний рівному» планують запустити і в обласних ветеранських центрах, які створюватиме Міністерство у справах ветеранів. Більшість команди складатимуть ветерани. Загалом у ній працюватимуть близько 40 фахівців.
2. **Залучення громадських організацій ветеранів АТО/ООС до посилення громадської безпеки та трансформації конфлікту через надання ефективних та інноваційних сервісів у Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській та Луганській областях**

Адмініструється ІСАР «Єднання» за фінансування Програми ООН із відновлення та розбудови миру. Фінансування було надано за підтримки Королівства Нідерландів. Направлений на залучення громадських організацій ветеранів АТО/ООС до посилення громадської безпеки та трансформації конфлікту через надання ефективних та інноваційних сервісів.

Цільова спрямованість Проєкту:

- удосконалення механізмів та підвищення рівня громадської безпеки в громадах, де проживають ветерани АТО та ООС;
- реінтеграція ветеранів АТО та ООС у громаду шляхом покращення координації між ветеранами АТО та ООС та громадою (зокрема між ветеранами та органами місцевої влади і самоврядування, надавачами послуг із безпеки, місцевими підприємцями, лідерами громадської думки та іншими зацікавленими сторонами у питаннях громадської безпеки);
- використання ресурсів громади для реінтеграції ветеранів АТО та ООС у громаду;
- покращення сервісів у громаді (психологічних, медичних, соціальних, реабілітаційних), які є ключовими для успішної реінтеграції ветеранів АТО та ООС;
- створення інноваційних рішень для підтримки реінтеграції ветеранів АТО та ООС у приймаючу громаду;
- підвищення обізнаності ветеранів АТО та ООС у питаннях громадської безпеки, а також прав людини, механізмів їх захисту і ризиків, пов'язаних із конфліктом;
- підвищення обізнаності та привернення уваги приймаючої громади до викликів реінтеграції, з якими стикаються ветерани АТО/ООС, та стратегічної комунікації щодо підтримки процесу реінтеграції;
- залучення інших вразливих груп населення до діяльності щодо підтримки реінтеграції ветеранів АТО/ООС у громаду;
- підтримка взаємодії поліції і ветеранів АТО та ООС на засадах партнерства;
- просування гендерної рівності, а також розширення прав і можливостей жінок-ветеранів АТО та ООС;
- попередження і протидія гендерно зумовленому насильству;
- сприяння захисту та адвокації прав ветеранів АТО та ООС на рівні громади;
- створення і підтримка діяльності діалогових платформ (включно з використанням сучасних інформаційних технологій та інновацій);

- підтримка ініціатив, спрямованих на формування партнерських відносин у сім'ях, донесення ідеї важливості ролі батька у розвитку та вихованні дітей та просування ідеї відповідального батьківства з метою попередження гендерно зумовленого й домашнього насильства в громадах;
- впровадження ініціатив з соціального, освітнього, громадського розвитку, адвокації та лідерства, спрямованих на вирішення актуальних проблем в громадах, де проживають ветерани АТО та ООС;
- просування ідеї менторства молоді ветеранами АТО та ООС;
- налагодження співпраці та координації між ветеранськими організаціями у кількох громадах.

3. **Проект «Без броні – єдина база перевічених ініціатив допомоги ветеранів АТО»** створений у 2015 році. На їхньому сайті зібрані всі ініціативи, які надають безоплатну допомогу ветеранам АТО. Наявна можливість шукати ці ініціативи за географічним принципом та типом допомоги. Реалізується у межах проекту UCSVI та за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

4. **«Розвиток соціальної згуртованості в Україні шляхом посилення регіонального та місцевого соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та інших осіб, які постраждали від конфлікту».** Виконується Неурядовою організацією «Stabilization Support Services» за підтримки посольства Великої Британії в Україні.

Мета проекту – гарантувати всеохопний соціальний захист всім без винятку мешканцям об'єднаних територіальних громад, зокрема тим, які постраждали внаслідок війни та окупації. Це, в першу чергу, переселенці, ветерани АТО/ООС, діти та люди похилого віку. Проект заснований на напрацюваннях і оцінках потреб, раніше проведених програмою «Радник з питань ВПО».

5. **Будинки ветеранів є одним із етапів реалізації проекту «Розвиток соціальної згуртованості в Україні шляхом посилення регіонального та місцевого соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та інших осіб, які постраждали від конфлікту».**

БФ «Стабілізаційн Суппорт Сервісез» разом із Міністерством у справах ветеранів у партнерстві з канадською організацією «Stabilization Support Services» в Миколаївській, Житомирській, Рівненській та Одеській областях надають ветеранам та їхнім сім'ям психологічну, юридичну та соціальну підтримку, проводять тренінги.

6. **Проект RIZNA** реалізовувався ГО «Центр зайнятості Вільних людей» за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в межах програми «Підвищення конкурентоспроможності жінок на ринку праці». Потрапити у проект могли жінки з Києва та області з числа ветеранок АТО, дружин ветеранів, переселенок.

Мета проекту:

- профорієнтація, кар'єрний та лайф-коучинг (підбір індивідуальної програми особистісного та професійного розвитку)
- консультації з працевлаштування (допомога в складанні резюме, орієнтація на ринку праці, підбір вакансій за запитом, підготовка до співбесіди)
- консультації психолога (опрацювання невпевненості під час співбесіди, пошук себе, як знайти вихід зі складної життєвої ситуації, як порозумітись у стосунках тощо)
- динамічна тренінгова програма (навички самопрезентації, особистісний розвиток, фінансова та юридична грамотність)
- зустрічі з людьми, що надихають (провідними роботодавцями, HR-спеціалістами, фахівцями з професійного розвитку тощо)

7. **Фонд захисників України. Гранти Defenders of Ukraine Fund на підтримку ветеранів війни в Україні** реалізовувався за підтримки Конгресу Українців Канади та Фонду Канада-Україна. Проєкт направлений на допомогу пораненим воїнам АТО.
8. **Програма захисту прав ВПО та ветеранів АТО з інвалідністю.** Проєкт Програми містить дієві кроки по створенню сталих механізмів надання безоплатної правової допомоги ВПО та ветеранам АТО з інвалідністю на базі громадських організацій та органів місцевого самоврядування, підвищення обізнаності ВПО та ветеранів АТО з інвалідністю щодо захисту своїх прав та затвердженню єдиних стандартів доступу людей з обмеженими можливостями до соціальних об'єктів та державних установ. «Ініціатива активних громадян в підтримку ВПО та учасників АТО – осіб з інвалідністю в Донбасі» реалізується ГО «Суспільна служба правової допомоги» в межах проєкту «Українська регіональна платформа громадських ініціатив», що адмініструється у регіоні Донецькою обласною організацією ВГО «Комітет виборців України». Загальноукраїнське адміністрування проєкту здійснює ГО Центр «Жіночі перспективи» за фінансової підтримки Європейського Союзу.
9. **IV Всеукраїнський Форум «Захоплені життям. Історії успіху ветеранів АТО»**, на якому були представлені вакансії від провідних компаній України; поради щодо проходження співбесіди від HR-ів; актуальні курси та програми навчання від Центру зайнятості Вільних людей.

Захід відбувався в межах діяльності проєкту «Воїну – гідна праця» ГО «Центр зайнятості Вільних людей» за підтримки UCSB – Українська ініціатива зміцнення громадської довіри.

Партнерами заходу виступали соціальний проєкт «Працьовита Україна», Мережа АЗК «WOG», ГО Побратими.

10. Проєкт **«Захист прав та соціально-психологічна адаптація ВПО та ветеранів АТО з обмеженими можливостями на сході України»** реалізується ГО «Харківський правозахисний альянс» за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні.

11. Проєкт **«Норвегія-Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему»**

Оснoву проєкту складає професійна перепідготовка цільової групи на цивільні спеціальності, що користуються попитом на ринку праці України, сприяння учасникам проєкту у соціальній адаптації до умов життя у громадянському суспільстві.

Ціль проєкту: ефективне впровадження моделі професійної адаптації військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей в державну систему України.

Завданнями проєкту є підвищення ступеня соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас, ветеранів та членів їхніх сімей до умов цивільного життя; розробка і застосування на практиці стійкої моделі соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

Проєкт фінансується Міністерством закордонних справ Королівства Норвегія. Безпосереднім партнером проєкту з норвезького боку є Університет Норд.

- 10. Трастовий фонд з медичної реабілітації (протезування) військовослужбовцям.** Метою фонду є надання допомоги діючим та звільненим зі служби, цивільному сектору безпеки та оборони, забезпечення невідкладних послуг з реабілітації та протезування за межами країни, а також доступу до професійної спортивної реабілітації; сприяння розвитку системи фізичної реабілітації в Україні з метою гарантування наявності засобів для надання якісних та надійних послуг діючим і звільненим зі служби військовослужбовцям, цивільному персоналу сектору безпеки і оборони. Проєкт реалізується з 2016 року, його бюджет складає € 2 250 000.

- 11. Трастовий фонд НАТО** зі створення системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну, метою якого є надання допомоги з розробки та імплементації сталого, ефективного та інтегрованого підходу до процесу перепідготовки і соціальної адаптації військовослужбовців. Бюджет проєкту € 435 000, проєкт реалізується з 2015 року.

